

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228613

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—881—5-8-74—15,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No.

۹۵۷۵۴

Accession No.

P 566

Author

Title

زنتی ب ناسخ التواریخ

This book should be returned on or before the date last marked below.

پنجاب یونیورسٹی

انتخاب ناسخ التواضع

جو

سینٹ پنجاب یونیورسٹی کی منظوری سے امیدواران امتحان منشی

کے لئے

صاحب جسٹرار بہادر کے حکم سے

۱۹۰۶ء

مفید عام پریس لاہور میں چھپا

جس کتاب پر پنجاب یونیورسٹی کی گھرنہ ہو اس کی خریداری جائز نہیں

نسخ التواضع

ظہور لقمان حکیم چار ہزار و سی صد و ہفتا
و سہ سال بعد از ہیبوط آدم علیہ السلام

لقمان بن عقی بن مزید بن صارون از مردم ارض نوبہ بود بہماے سبط و قوم ہماے کشادہ
داشت بعضے از مورخین کہے راپر خواہر یا قالہ ناوہ ایوب داند و نبش ابناء و بن تبارخ
رساوند و عمرش ہزار سال نویسند ہماجنابش را از لقمان الاکبر کہ شرح حالش مرقوم شد باز
شناختہ اند و شطری از شمال و آثار او را در حق ہے ایراد کردہ اند علی الجمہ لقمان حکیم و رفیقیت
قین بن خسر کہ تنہ از آل اسرائیل است مربوط بود و او را رعایت اغنام میفرمود و در کتاب
گفت کہ گو سفندے ذبح کن و ہر عضویش کہ نیکوتر دانی کیاب ساختہ نزدیک من حاضر
لقمان سفت دگو سفندہ را از پوست بپزد کہ دہ دل و زبانش را کیاب ساختہ و نزدیک من آورد پس
خوش پسند خاطر خواہ افتاد اما دیگر روز بالقمان حکم داد کہ ہم انگول گو سفندہ را ذبح کردہ و خوبتہ
عضوے از آن ابرو من آورد لقمان نیز گو سفندہ را بکشت و ہم دل و زبانش را بیان کردہ و نزد
خواجگہ داشت و عرض کرد کہ اگر دل باز بان موافق باشد بہترین اعضاست اگر با ہم مخالف

باشد بدترین اعضا خواهد بود ازین سخن حصانت را و زانکه عقل لقمان و زود قین استقامت
 گشت از ازل پس جنابش اسبستم عظمت بینگاریست تا روزیکه قین بکس تفرج از بیت المقدس
 بیرون شده و کناره رود که فرود شد و با حریفی همی قمار یا خست مقرر بود هر که مغلوب گردد
 تمامت آب رود را بیا شامد بیا نیمه انعام خویش را با مدعی گزارد از قضا قین مقهور گشت و
 بر خوردن آب یا سپردن مال مجبور بود پس از مدعی کینه و مصلحت خواسته با خانه خویش آمدن
 چاره بالقمان مشورت کرد آنحضرت فرمود که فردا بگاه آیم و ترا از شر خصم نگاه میدارم
 بامداد با خانه خویش کناره رود و متانت و حریف را در آنجا یافت با و کس گفت که من و مقام
 خواج من با تو آن شرط نکرده که هر آب که از نخست روز از چشمه جو شیده تا آن روز که بازایت ندانید
 باشد و چون ازین سخن بگذریم این کار زیاده از سوجه نتواند داشت یا مقصود آب است که ویرود
 هنگام با ختن قمار درین رود جاری بود یا آب که هم اکنون در جوی میرود یا آب که برون ازین
 موضع است هر کدام مختار است معین کن و بر جوی بار که بجز و دیگر نیامیزد و چون چنین کنی خواج
 من پاک بنوشد و شرط مقامی بگذارد خصم از شنیدن این سخن در کار فروماند و ناچار
 دست از ایشان برداشت پس قین بیاداش این عمل لقمان را که بیست شغال نه خریده بود از
 ساخت و این نخست حکمتی بود که از آن حضرت گوش زد مردم شد و در منطوقه مؤلف اینک
 لقمان الحكيم باوید آمد همچنان روزی هنگام خواب قیلوله چند تن از فرشتگان بخانه آنحضرت د
 شده سلام دادند لقمان اگر چه ایشان را ندید بجواب سلام اقدام فرمود پس فرشتگان عرض
 کردند که خداوند میفرماید اگر خواهی ترا رتبه پیغمبری بخشیم و خلافت فرمایم تا در میان مردم
 بعدل و نصفت حاکم باشی لقمان گفت اگر این کار بر من حتم باشد گردان منم و اطاعت
 کنم اما اگر غیر باشم عافیت اختیار خواهم کرد و نزدیک ابتلا و امتحان نخواهم گزشت پس

خدا یتعا حکم از دیگر داند و حکمت بد و افاضه فرمود چنانکه رزق در انجن صنادید بنی اسرائیل
 نشسته بود و لب بابل غ مواعظ و انشاء حکم کشاده داشت یکے از بزرگان قوم گفت اے
 لقمان تو آن بندہ سیاهے کہ بشبانے قین در میگذشتی از کجا بدین مقام شافتی و ایں بزرگوار
 یافتی لقمان فرمود از سه چیز سخن همه راست گفتم و امانت همه برستی گزاشتم و گردنزل و کار
 بیہودہ نگشتم مقرر است کہ ہرگز و اقبال دنیا سرور نکردی و ازاد بارش رنج نبردی از خوف خدا
 بیچ نغندی و با هیچ کس مزاج نفرمودی و از بہر خود با کسے غضب و انداشت و چنان
 میزیست کہ ہرگز کسے اورا در حالت بول کردن بغائط رفتن و غسل گذاشتن ندید چہ ہمیشہ
 دریں احوال خوشی تن اپنہاں میداشت با سلاطین قضات گاہ گاہ معاشر بود و برایشاں
 ترجم میفرمود کہ چند بادینا مطمئن خاطر اند و با کادینا ناظر وضعت داؤد علیہ السلام اچندکہ
 ممکن بود و دریافت میفرمود کہ سب دانش و حکمت نیمود رزق از فراید سکوت ایں دقیقہ عابد قمر
 گشت کہ دید داؤد آہن سرور اعلقہ ہے کند و با ہم پیوند اگرچہ لقمن بدانت مقصود آنحضرت
 ازیں کاپریت لکن خاموش بود تا آن مہم بانجام سپوست آنگاہ داؤد فرمود نیکو زہر است
 کہ مردان را در جنگ و نبرد بکار آید پس لقمان بے ذلت سوال آن معنی را دریافت مقصود
 کہ لقمان را مال فراوان بدست افتاد کہ براس مایہ تجارت میکرد و با مردم بے آنکہ رہنے
 گیر و یا سودنے طمع کند بقرض میداد آنحضرت راز نے چند از بنی اسرائیل و جمالہ نکاح
 بود و ازیشاں فرزندان داشت اما باران بہتر و مہتر فرزندان دے بود لقمان اورا
 طلب داشت و فرمود کہ اے فرزند مرا نقدی و درندہ کسے بوجہ دین ثابت است کہ در
 کنار دیارے شام ساکن است و کنوں سمان آن است اولے دین کند بر خیر و بسوئے
 اوشدہ آل نقد را بگیر و باز آتا از آنچہ ہا تو با نذر گویم فراموش کن نخست در طے مراحل

بدست و چشم آبی خواہی رسید در سایہ آن درخت میسا چوں از آنجا بگذری بقبر غنچہ خواہی
 فرود شد و رئیس بلدہ دختر خویش را با مال فراوان با تو عرض خواہد کرد از تزویج آں دختر
 کنارہ گیر و چوں ببلدہ شخص مدیون رسی و ترا بخوان خویش دعوت خواہد کرد شب
 در خانہ وے تنخپ لاکن اگر مصلحہ راست کیش با تو دوچار شود و بسن از تو منتہ باشد ہرچہ
 فرمان بہ پذیر کہ عین صواب خواہد بود ایس پند بیایاں آورد و پس را دعائے خیر بگفت
 چوں باران از بیت المقدس بیرون شد و اندک مسافت بہ پیو دیسے با مے دوچار شد
 و گفت لے جوان اگر از مصاحبت من خجہ نباشی دریں سفر با تو ہمراہی کنم باران گفت نیکو
 باشد چہ دیدار پیران مبارک و میمون است پس با ہم براہ و آمدند و چاشتگاہے بدان درخت
 و چشمہ رسیدند پیر گفت ساعتے در سایہ این درخت بیاسائیم و چوں صحت و سورت آفتاب
 شکستہ شود رہ سپار شویم باران گفت کہ از پدر اجازت ندارم کہ در ظل این درخت فرود
 شوم پیر گفت آیا پدر با تو فرمود کہ سخن بزرگ تر از خود را پذیر عرض کرد بلے و در سایہ
 آں درخت درآمدہ بخت اما پیر بمراسمت مے مشغول بود ناگاہ مارے از درخت زیر آمدہ
 قصد باران کرد و آں پیر با عصائے کہ در دست داشت آں مار را کشتہ بینداخت چوں
 باران بیدار شد حکمت نہی پدر را از وقوف در آنجا بدانست و معلوم کرد کہ ہر کس در
 ظل آں درخت نختہ بزخم ماہلاک شدے پس پیر سر آں مار را از تن جدا کردہ با کپاسی
 و پیچید و با خود برداشت و از آنجا روان شدہ بقبر یہ رسیدند و در خانہ رئیس آں
 آبادانی فرود شدند رئیس دہ دخترے صاحب جمال داشت اورا با اموال فراوان
 بخدمت باران آورد تا بزنی با و سپار و باران بر حسب فرمودہ پدر ابا نمود و پیر اورا
 امر کرد کہ ایس دختر را تزویج کن پس باران اورا بجا الفلاح درآمد ناگاہ پیر سر آں مار

را باوے داد و گفت قبل از آنکه باوے ہم بستر شوی بفرمانی سوار را بر آتش گزارند و دختر
 دامن خود را بر سر آتش فراگیرد تا بخور آن در اسافل اعضاے وے صعود نماید چوں باران
 باگفته پیر عمل کرد و آن بنجار بدرود اعضا و دختر در رفت ناگاه فریادے برآورد و مدہوش گشت
 و کرے مرده از قبل او بقیقا پس از زمانے دختر ہوش آمدہ در کنار باران بیاسود و پیر چکا
 بلوے گفت ہر کس یا این دختر ہمیشہ بسبب این جانور کہ در رحم داشت کارش بہلالت
 منجر میگشت و اکنون آن مانع از پیش برخواست پس روزے چند در خانہ رئیس بسر بردہ
 قصد خانہ شخص میون کرد و ندوچوں بنزد وے آمدنایشان البضیافت و عدت کردہ
 و غایت نکیریم فرمود و گفت یک امشب ابیاش و از رنج راہ آسودہ شوچوں فرداشت و نقد
 دین اگر فتمہ مراجعت فرمائی باران خواست کہ معشت وے را مقرون با حاجت ندارد
 پیر امر فرمود کہ بے ہراس در خانہ وے بیاساے باتفاق پیرو خانہ شخص میون کند و چوں
 شبانہنگام کار اکل و شرب بہمایت شد و وقت غنودن رسید سختی بلوے باران کنار دیوانہ
 و جامہ خواب بران گسترند در جائے کہ قریب بخوابگا ہر شخص میون بود و رسم آن شخص
 ایں بود کہ چوں قرض خواہ را بضیافت طلب کردے و رسم مہمان نوازی بگذاشتے
 نیم شب بر بالین او نشاندہ میہماں را با سر بریدریا انداختے علی الجملہ چوں باران
 بخفت و پسر میزبان نیز خواب شد پیر بیدار دل برخاستہ بہالین باران آمد و اورا از خواب
 بزرگبخت و باتفاق او سر بر باران را بجائے تخت پسر میزبان برد و تخت او را بجائے
 باران آورد و بعد از ساعتی شخص میون بایکے از مہمان خود بہالین پسر آمد و باندیشہ آنکہ
 وے باران است سر بر او را برگرفتہ بدیاد رانداخت صبحگاہ باران بختانہ بنزد دیون رفت
 و او از کار خود آگاہ شد و دنیا چشمش تیر و گشت ناچار نقد دین را ادا نمود و بسوگوارک

پس نشست پس باران با تقدیم یون و دختر رئیس اموال فراوان مراجعت کرده حضرت پد
 آورده خدمت او میربیت وقتے برائے نصیحت و موعظت باران مخاطب ساخت و فرمود
 یا بنی کاشترک بالله ان الشریک لظلم عظیم لے پسرک من شرک با خدا
 میا و کہ بزرگ تر شمنے است من نفس خود را و دیگر فرمود یا بنی انھا ان تاتک مثقال
 حبة من خردل فتکن فی صخرۃ او فی السموات او فی الارض یا تبحھا الله
 لے پسرک من کردار تو اگر ہمہ بمقدار دانہ سپندانی باشد در زیر صخرہ و کما یا در طبقات سما مضبوط
 است و خدا لے در قیامت آن احاضر ساخته از تو حساب جوید و فرمود یا بنی اتم الصلوة
 و امر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما اصابک لے پسرک من بیائے طرنا
 و هر کن بنیکوئی و نہی کن از بدی و صبور باش یا نچ میرسد با تو از محن و شداید و ہم فرمود
 لے باران کاتصغر حدک للناس و لا تمس فی کل ارض مرحا روے خود را
 بہ متاب از مردم پر لے کبر و عجب و بر زمین گذر کن از روے فرح و خود کامی کہ خدا لے
 دوست نبیدار و آنرا کہ از در کبر و خیلا بر زمین بگذرد و اقصیٰ فی مشیتک و اغضض
 من صوتک ان انکر الا صوات لصوت الحمیر بلکہ نہ چنداں بشاب گذر کن کہ بسکسا
 و خفیف مغرباشی نہ چنداں دیر سیر باش کہ اطہار تجر بہ و بزرگوار سی فرمائی چہ رفتار
 ستودہ وسطا پس ہر دو خواہد بود و در گفتار با نیک خود را پست دار کہ بدترین آواز با
 با نیک خران است و دیگر فرمود لے باران تو آن روز کہ بدنیار شدی پشت بدنیار کردی و
 بر لے دیگر آوردی پس آن سراپا تو نزدیک تر باشد کہ روے بلان اسی ہم کنوں آن با
 آباد کن اے فرزند چنداں اندہ نیا کن رہ مباشر کہ عیال و گداں باشی و آن تقدیرش
 کہ زیادہ از کفایت بدست اسی چنداں رخنہ بدار کہ شہوت بریزد اندہ آن قدر کہ سیرک

نماز گذاشتن نماز اے فرزند دنیا دیر بے عیقتے است کہ کشتی آن ایمان ست و تو کشت
 بادبان و پر پیر گاری زاده و توشه آن باشد اے فرزند در خورد و سالی قبول ادب کن
 تا چون سالخوده باشی بهره آن بری و چون با آداب پسندیده قرین باشی خلعت نیکیاں
 گذشتہ خواهی بود اے فرزند اگر در کار دنیا بر تو ظفر جویند اندوه مدار جہد کن کہ در کار
 آن جہانے مقصود نباشی اے فرزند علم خود را پوشیدہ دار چنانکہ زر خود را پنهان داری و
 حضرت خداوند باخوف ورجا باش زیرا کہ اگر دل مومن ابشکافند و نوریا بند کیچ یک
 اندوگرے فروئی نثار و جہانانیے از خوف و بیمے ازرجا باشد اے فرزند هیچ آنسریہ
 و زرد خدا و دل تر از دنیا نباشد آن زمین کی نعیم آن راز و دے مطیعان نفرمودہ و
 بلاے آن را عقوبت عاصیان نگر دانیدہ اے فرزند با دشمن بد مدارا باش تا آنچہ در غلط
 دار و ظاہر کند ہزار دوست بگیر و کم است و یک دشمن مگر کہ بسیار است اے فرزند عبرت
 گیر از آنچہ با خداے در وصول رزق خاطرش استوار نباشد و حال آنکہ از آنگاہ کہ کسوت
 وجود پوشیدہ نخست ہم در روزی یافت و چون متولد شد از پستان مادر روزی گرفت
 و چون از شیرش باز کرد و نہ صرید و مادر سر را بر روزی او بود کہ بر سنج کسب معیشت ہے یا
 گترہ داشتند و شک نیست کہ در آن سال کس انیرے طلب و قوت جلد نباشد عجیب
 آنکہ در حال چہارم کہ داند یا شیر و شدگان کرد کہ خداے او را فرو گذارد پس ہر روز
 کار خود و عیال خود ترنگ تر ساخت اے فرزند طلب کن امرے را کہ بر تو پشت کردہ و
 اسباب حصول آن را آمادہ نداری و بر متاب از کاے کہ با تو رک و واردات حصولش
 مہیا بود اے فرزند را از خود را پنهان دار و پنهان خود را نیکو فرماے رنج بسیار را طلب
 آنچہ سود بخشد اندک شمار و نہ حمت اندک را و حصول آنچہ زیان کند بسیار دان اے

فرزند با مصاحبان نجوی ایشان زیست کن و کار و شوم فرمای و اگر نه تنها مانی و چوں
 آن مقدار مال نداشته باشی که با دوستان بدل کنی از خوش رو و خوش خوی با ایشان تقصیر
 مکن که هم بدان صفت ترا دوست خواهند داشت اے فرزند اگر عزت خواهی قطع طمع کن از
 آنچه در دست مردم است و بدانچه ناریت داده راضی باش اے فرزند پیر خد را باش از
 حسد و اجتناب کن از بدی با خلق که این هر دو صفت زیان بنفس تو رساند پس تو دشمن خواهی
 بود و خصم تو نفس خود را زیاد زیان رساند که دشمن بیگانه اے فرزند چندان احسان
 کن که خود معیشت نتوانی کرد و اما ک فرمای بدان دیش که انداخته خواهی آورد و اگر
 فرزند برترین ثانی پیشانی عقل است و عظیم ترین مصائب مصیبت دین اے فرزند هرگز نادانی را
 رسالت مفری و اگر دانائی نیابی خود رسول خویش باش اے فرزند از بدی دوری کن
 تا از تو دوری کند و چوں سفر کنی با آن جماعت که همراه تو باشند بسیار در کار خود مشغول
 کن و با ایشان از آنچه ترا در اوله داری کریم باش و از تکاب کار مکن که خدا بکلی تو
 متکفل آنست و کار راضع مکن که خدا بهمه تو گذاشته اے فرزند بنده نیکن
 باش و فرزند بدان مشو و علم میاموز تا مجادله کنی با سیفهان یا مباحث فزائی با دانایان
 فرزند اگر در مرگ شک داری ترک خواب بگو و نمیتوانی و اگر در شر شک داری بیدار مشو
 نمیتوانی اے فرزند هر که مجادله دوست دارد دشنام شنود و هر که مجلس ناشایسته و دشو و تمم گردد
 هرگز از بان با اختیار نباشد پیشانی برود آنکس که بابدان نشیند از سلامت و در افتد
 اے فرزند تو بر راتبا خیر مینداز که مرگ پیغمبر میرسد و شهادت بر مرگ کسی مکن که هم عاقد
 تو خواهد شد از مردم پند بگیر پیش از آنکه از تو پند گیرند اے فرزند با پیران مشورت کن
 و از مشورت با خود سالان نیز شرم آر و تا شیطان در دنیا است از گناه ایمن مباش

اے فرزند گزنده مباش مردم را که ترا دشمن دارند و زبونی کنن که خوارت شمارند چند
 شیرین باش که تو را بخورند چند تلخ که دور افکند اے عزیز فخر کن مدینا و چگونگی
 فخر کند که دو کرت از مجرای بول بدرشده باشد و راز خود با زن خود مگوے و در خانه خود
 محل نشستن قرار ده زن از استخوان و نه کج خلق شده است چون خواهی آن است
 کنی بشکند و چون بجال خود گذاری کج ماندای جماعت آگذا راز خانه بر شوند و هر گاه بیک کنند
 بنیز و چوں بی کنند هم صبر فانی که جز این چاره نخواهد بود اے فرزند هیچ با گراں تر از
 همسایه نباشد و هیچ تلخی چون احتیاج با خلق نیست مال تو آنست که ذبیحہ آن جہان شود
 نہ آنکہ از تو میراث ماند اے فرزند چوں دوستی اختیار کنی در حال غضب ویر امتحان کن اگر
 با انصاف باشد دوستی را شاید و اگر نہ از وے پر خد را باش اے عزیز از طعام گرسنه داز
 حکمت سیر باش و چوں مردم متاعش کنند بدانچه دارا آن نیستی فریفته مشو و باز بدستان
 منازعت کن ایشان این حقیر شمار و با سوء ظن مباش که با هیچ کس بجائے صلح نماند
 اے فرزند عزیز از همه کلمات حکمت چهار سخن اختیار کرده ام و آن این است که دو چیز را
 پیوسته بیا و داری و دو چیز را فراموش فرمائی سخت یزدان پاک را همواره بیا و بداشت
 و از مرگ نیز غافل نبود اما چوں احسان یا کس کنی با نیان محو سازی و چوں کسے با تو
 بدکنداں را فراموش فرمائی علی الجملة کلمات حکمت آیات لقمان بسیار است و
 بدانچه مرقوم افتاد اختصار رفت و آنحضرت در او آخر عمر علت گزید و از میان
 مردم بیرون شد و هرگز با فوت وے هیچ یک از فرزندان زاری نمود و مادر زبان
 یونس بنی علیہ السلام پدر و د جهان فانی فرمود و جسد مبارکش را در ایلم که از اعمال
 فلسطین است مدفون ساختند و مدت زندگانش دو بیست سال بود

سبحان القادر الخالق المصور

ظهور فیثاغورس حکیم چهار هزار و نه صد و ده سال بعد از مهبوط آدم علیه السلام بود

فیثاغورس بن میثارسوس از مشاهیر حکما است و مسقط الراس و بلده صوبه
آن شهر است که در ساحل دریائے شام بود در این وقت بواسطه استیلائے مشرورش
که ذکرش از پیش گذشت حدود ثور ملوک که در اطراف اراضی مقدسه سلطنت داشتند
آشفته بودند لاجرم قبیله ملیمون و طائفه منسرون و اقوام سفرون که از صحرائشینان مملکت
شام بودند بغرم نهب و غارت بلده صور برخاستند و بدان شهر غلبه جستند دست بقتل و
غارت بر آوردند لاجرم مردم آن بلده جلای وطن اختیار کرده هر کس بطرف گریخت از جمله
پدر فیثاغورس بود که سپید داشت نخستین بوسطوس نام داشت و آن دیگر طورس
و فیثاغورس از همه کوچک تر بود با فرزندان خود از بلده صور کوچ داده بارض بحیره
آمد و از آنجا بشهر ساموس شد و یک چند مدت در آنجا بزیست و مردم ساموس ایشان را
عظیم محترم داشتند و از آنجا غریبت انطاکیه فرمود از لطافت هوا و عذوبت میاه
اراضی سخنان فراوان اصفا نموده بود پس روزی چند در انطاکیه بزیست و در آنجا نیز
فتنه حادث شد که سکونت متعذر مینمود لاجرم دیگر باره به ساموس آمد و فیثاغورس
را که از میان فرزندان با فطانت جمیلی و حصانت فطری بود بحضرت اندروماوس حکم
آورد و اندروماوس چوں صورت ذکاء فیثاغورس را مشاهده کرد او را فرزند خویش
نامید و علوم ادبیه و موسیقی نیک بدو بیاموخت و انگاه که از این علوم بهره تمام گرفت

ولتجی شد اورا بہینہ سلطون فرستاد تا در خدمت کسی ماند روس حکیم علم ہند سہ و ہجوم
 آموخت و دریں وقت ہوائے طلب علوم حکمت در دل فیتا غورس آہ کہ دروازہ شہر
 سلطون کوچ دادہ بہ مملکت بابل شد و در خدمت اریاطاخی بابلی آمد و تحصیل حکمت الہی
 نمود و روسا پندانیون کہ در این وقت از جانب اشوروش حکومت بابل داشت کمال
 ملاحظت و رخصت فیتا غورس مرعی فرمود و اوزا بابل کامروارواں شدہ بشہر ویلیوں آمد و
 در خدمت آغا راخودیس حکیم سریانی استفانہ تعالیق حکمت میفرمود و چون آغا راخودیس
 از جہان گذشت دیگر بارہ بہ جزیرہ ساموس آمد و در خدمت ازمواد قیسیں ازموادایس
 بلئے استفادہ حکم میان بست و در جمیع فنون کمال دانش و بینش حاصل فرمود و شرح
 حال ایں حکما کہ معلم فیتا غورس بودند ہر یک درجائے خود مذکور شد علی الجملہ چون
 ایں کار با بکام کردیدان شد کہ علوم کاہنان مصر را نیز فراگیر دو چون کاہنان مصر علم
 خویش بہ بیگانہ نمے آموختند التجا بہ فولو افراطیس برد کہ دریں وقت حکومت ساموس
 داشت و اورا مالی فرنگستان پلیدک دتیز خوانند علی الجملہ وے شرمے پس
 کہ دریں وقت فرعون مصر بود مرقوم داشت و درخواست نمود کہ در حق فیتا غورس کمال
 رعایت و اعانت مرعی دارد و کاہنان مصر را بفرماید کہ در تعلیم علوم خود دبا وے ضنت
 رواندازند چون ایں مکتوب افیتا غورس بمصر ہمدہ در پیشگاہ امس گزاشت
 ملک مصر جانب اورا منظور داشت و مکاتبت مشفقانہ بہ نزدیک کاہنان مصر نگاشت
 کہ از تعلیم او خود را ورنج نوازند و فیتا غورس منشور پادشاہ را گرفتہ بہینہ افیس آمد
 و کاہنان را از اں حکم اعلام داشت ایشان چون نتوانستند خلافت پادشاہ جست
 بکراہت تمام اورا نزد خود جائے دادند و متے اورا بتکالیف شاقہ امتحان کردند و اورا

غایت شوق جمیع ارضیہ و ادبائش اجائے سخن نماذمع ذرا اور اچیزے تعلیم کر دے
 بہتر دکانہاں بنیں فرستادند و اس جماعت نیز ویرا بتکالیف شاقہ امتحان نمودند و بے آنکہ
 چیزے بیا موزند نیز دکانہاں میبید و یوسید و فرستادند و ایشان نیز و ابکار ہائے صعب متعین
 داشتند و چون دیگر غدر برائے ایشان باقی نماند با فیشا غورس گفتند کہ ایس مین و آئین کہ
 تراست باندہب ما بینونت تمام دار و اگر خواہی از اچیزے فراگیری یکیش باباش و از
 عقائد یونانیان کنارہ جوئی فیشا غورس بے توقف قبول این معنی فرمود و فرائض و سنن
 دین خویش را فرو گذاشت با اینکه در کمال زہد و تقوئے بود دیگر جائے سخن برائے کاہنن نہا
 و بالضرورت اور از علوم خویش آگاہی دادند و روزگارے بر نیامد کہ چنان علوم ایشان باہر
 شد کہ ہنگی در اعلیٰ تادہم داستان گشتند چون ایس خبر بہ اسس ملک مصر رسید اورا
 طلب داشتہ ہمت معاہد و کنایس آں دیار را کہ ہرگز با بیگانہ تفویض نمے نمودند برائے
 ورویت او گذاشت پس کار فیشا غورس نیکو شد چنانکہ مسعود جمیع کاہنن مصر گشت چون
 اسس در گزشت گشت اسب از جانب لہر اسب لشکر کشیدہ مملکت مصر را مسخر ساخت و اخلال
 بدان ملک روئے نمود فیشا غورس از مصر بیرون شدہ بدینہ ساموس آمد و مردم ساموس
 باستقبال او بیرون شدہ ویرا تجمید فراوان نمودند و در بیرون شہر برائے تدریس او مدرسہ
 بس رفیع بنیان فرمودند پس فیشا غورس در آنجا نشستہ تدریس علوم مشغول گشت
 و از اطراف و جوانب خلایق بخدمت اوئے شتافتند و اطہار عقیدت میکردند و پلیٹ
 دتینر حاکم ساموس یکبارہ ہمت خویش را برائے ورویت او گذاشت فیشا غورس
 شصت سال در آن بلدہ بماند آننگاہ از ہمت والی ساموس استعفا جتہ بجانب انطاکیہ شد
 و از انجا بلدہ فرو طویا آمد و مردم آن بلدہ وے را استقبال کردند و در مقام اطاعت

و انقیاد و آرمند هشت سال نیز در آنجا بود و آنگاه کوچ داده به بلده باطرون طبعیون شد
 وصیت فضائل او به یونان رسید و درگاهش مطاف اعیان و اشرف گشت چنانکه
 جمعی از مردم بربر که هرگز طالب علم نبودند بحضرت او پیوستند و چنان شد که سیما خوش
 اطرون والی مدینه فانطور تیا ترک حکومت گفته در سلک شاگردان و در آمد همچنین
 جمعی کثیر از اعیان یونان و حکام جزائر آن مملکت ترک امور خود گفته در مازمت او شدند
 و بتحصیل علوم پرداختند و ریاضت نفس و کتساب اخلاق حمیده و سلوک طریق تقوی
 را نیز بر خود لازم ساختند علی البجده روزی فیتا غورس در خانه یکی از دوستان خود که
 سلون نام داشت به انتشار علوم مشغول بود ناگاه یکی از جهال مدینه فوطولیا که نام او
 قلون بود از در آمد و او بکثرت مال و رفعت جاه از انبائے روزگار خود فزونی داشت
 و در آزار و اضرار خلایق مجبول بود بیک ناگاه در مجلس حکیم شروع در منافرت میبانات
 نمود و کلمات لاطائل گفت فیتا غورس فرمود ای عزیز آدمی باید در کتساب فضائل
 نفس خود کوشش نماید و بخوار با مور فانیه مانند جاه و شتم و خدم و شرافت آباد اجداد
 دستور عقل نیست نصیحت حکیم بر جاهل صعبا قناد و بر آشفت و شروع در سفاهت
 کرده فیتا غورس را و شناسام گفت و او را بزندقه و الحاد نسبت داد شاگردان او در
 مقام خلاف درآمدند و او را شاعت کردند تا کار به نمازعت کشید قلون مردم خدا را
 برا نگینته از در مقاتله و مقابله بیرون شد و در آن جنگ چهل تن از شاگردان حکیم کشته
 شدند و بقیة السیف با اتفاق او روی بگریز نهادند و مخفی شدند قلون در قتل حکیم
 پدید آمدنش جدی تمام داشت لاجرم فیتا غورس بهمانی از آن شهر بیرون شده
 به مدینه فو فاروس رفت ایالی آن بلده چون قوت مقاومت با قلون نداشتند از حکیم

التماس نمودند که در آن بلده نماند مگر ناچار به بلده فارو طونیا گریخت و از آن بلده
 جمعی که از متابعان قلون بودند بجزم هلاک او برخاستند بالضرورت از آنجا بیرون شده
 بشهر اطرومبیون رفت و اعدائے او از اطراف و جوانب بر رسیدند بکیم با اصحاب
 خویش به دین موسیبن گریخت و در آنجا محصور گشت و مدت چهل روز در آن محکم حفظ
 و حراست خویش مشغول بود بالاخرت مردم قلون حطب فراوان در اطراف آن محکم
 برز برهم گزاشته آتش در زدند چنانکه از حرارت آتش جمیع اصحاب و کتفه شدند و
 جان سپردند و فیثاغورس نیز از سورت حرارت مهوش گشت و پنهان جان به عالم
 دیگر بر دلیله الجمله نقش خاتم او این بود مثنی لایدم خیر من خیر لایدم و
 مے شری نیتظر ذواله الذ من خیر نیتظر ذواله و بر منطقه او نوشته بودند
 که الصمت سلامة من الندامة و از سخنان اوست که بالائے عالم طبیعت عالم
 نورانیست که عقل از ادراک حس و بهائے آن قاصر است و نفوس زکیه از ادناس
 تعلقات این نشأ و نیه مشتاق آن عالم مے باشند و گوید هر طبقه از عالم جسمانی نسبت
 با فوق خود و در زندان قهلان است و هر که نفس خود را با خلاق حمیده مملی گرداند و از
 مشتمیات خبیثه جسمانی بر کران دارد شایسته عالم علوی گردد و بر حقائق علوم مجردا
 و دقائق حکم الالبیات واقف شود و هر کس که ادراک این درجه کرد و بسور جاودانی و
 عزت حقانی و اصل گشت و هر نفسی که خود را از اخلاق ذمیمه بیکسو نداشت در عین
 دنائت و دناست گرفتار خواهد ماند بخلاف نفوس زکیه که آسمان بمنزله ارض ایشان خواهد
 بود و آسمان ایشان آسمانی نورانی است که این آسمان در جنب شرافت لطافت آن
 حکم کثافت زمین خواهد داشت و آن نفوس در آن آسمان با پیوسته قریب لذت

و بہجت خواہند بود و گوید چوں مبدؤ وجود ما از حق است ناچار باز گشت ما بدو
خواہد بود گوید ہر کہ خواہد حق را بشناسد باید ہمیشہ جد خود را صرف معرفت او نماید
گاہ باشد ہنر نفاست وقت باز نک توجہ معرفت حق چاہل کند پس طالب جمیع ہمت
خود را باید صرف کند تا آن وقت نفیس را در یابد و گوید گفتار حکیم را نزد خدا و خدا اعتبار سے
ہست تا کہ در خود را مطابق گفتار کند و گفتار برخلاف کردار سبب سخط الہی شود و گوید
ہر کہ خدائے را دوست دارد بدال عمل کند کہ محبوب ادست چچ کہ کس عملش مرضی خداوند است
مقبول در گاہ و مقرب حضرت الہ است و گوید مرد حکیم معروفست و نزد خالق دہر نیشانی
نشود کہ چرا خلقش نشانہ و گوید آدمی باید وقتے تکلم کند کہ سبب ہدایت مردم شود و اگر
مستمع باید بود و گوید مرکب امر قبیح مشو خود تنها باشی خواہ دیگرے نرد تو باشد و باید
کہ توحیا از خود بیشتر کنی تا از غیر خود چہ نرد عقل شرمندگی از خود بزرتر است از شرمندگی
و نرد غیر خود زیرا کہ غیر ہموارہ بانو نخواہد بود و خود ہمیشہ با خود است و گوید چیزے
کہ سزاوار نیست فعل آن از تو صادر شود از خطور بیال آن نیز خد رکن و گوید مباش
بسیار تلف کنند و مباش بخیل بلکہ اقتصاد را اختیار کن و از افراط و تفریط پرہیز و گوید
ہشیار باش در آداب ہمت خود زیرا کہ خوابیدہ راے مشارک موتست و گوید از
شر طبع نیکوئی مدار زیرا کہ عطیہ ہر کس بمقداریست کہ ضمیر وے بر آن مقصور است
و چوں ضمیر شریر ہمیشہ مقصور بر اضرائی نوع خود است طبع نیکوئی از وے اشتن
طبع آب سربست و گوید محاسن کسے کہ از کسوت معرفت عاری است عیب عار است
چہ جائے معائب او و گوید باید اعتقاد تو در حق کسے کہ معاون تست تحصیل حکمت
آن باشد کہ ہر اور نیک اندیش تست و گوید خاکے کہ شیوہ عدالت مرغی ندارد سزاوار

او بار دولت است و گوید و حکیم چون کارها ناشایسته کند منشأ جمیع شر و خلائی
 خواهد بود و گوید که راجع بهت لائق دوستی نیافتی لائق عداوت نیز ندان چه
 عدم صلاحیت او در دوستی بنا بر قلت عقلست و چنانکه قلیل العقل شریر و سزاوار
 دوستی نیست سزاوار عداوت نخواهد بود و گوید آدمی را بگردار امتحان باید کرد و بگفتا
 چه اکثر مردم زشت کردار خوب گفتارند و گوید شریف النفس کسی است که از ورود
 مستلذات و مکروهات انشراح و انقباض حاصل نکند و گوید صدیق کسی است که هرگاه
 کلمه حق از تو بشنود و خشمناک نگردد و گوید کسی که جمیع مال از برای غیر میبکشد تیرین
 خلایق است و گوید مطالب و نبوی را مانند مقاصد اخروی از آفریننده خود طلب
 نماید چه نسبت دعا بطلب مانند نسبت فکر است به تیاج همچنانکه در عقب فکر صواب
 نتیجه حقه لازم است در عقب دعائے مقرون ثمر لایستجابت حصول مقصود لازم است
 و گوید همه اوقات تولا و فعلاً شکر بزدان واجب است و بقضائے ازلی راضی باید
 بود و هر بامداد و شبانگاه محاسبه نفس خود باید کرد و در مقام آن بود که هر روز به اندوز
 ماضی شود و اگر نه از جمله زیبا کاران شوی و گوید شدائد را بر خود آسان دار و مانند
 زنان براحت بدن جستن عادت مکن همانا آسایش مردان منحصر است در ترک امور که
 که از تکاب آن مودعی بر بیان باشد و گوید در محافظت امور شریعت مبالغه کن تا آن ترا
 نیز نگاه دارد و کار امر و زرا بفر و میفکن چه فردا کار خود همراه دارد و گوید اجتناب از
 فکر کسی که نفس ابعالم اجسام کشد لازم دان و راست گفتن را بلکه خود ساز تا نفس
 بدو غلبه آلوده نشود که خواب و الهام آن اغما و انشاید و احتراز از ظلم واجب دان
 تا خداوند در صد انتقام و طبیعت و در صد مکافات بر نیاید و گوید باید طلب کمال در

ہمہ امور جانب حق را مری دارد و باوے چنان معاملہ کند کہ هیچکس را بر این اطلاع
 نیفتد و از نفرین ایقام و عجا ئز بہرہیز و الا عادل حقیقی تلافی کند و گوید طالب
 کمال باید از ارتکاب صناعت اخراج واجب داند تا نفس او را بر ارتکاب کبائر
 کہ موجب سخط الہی است دلبر نگرداند و باید ہمہ شب یک ساعت یا بیشتر خود را
 بجانب حق باز دارد کہ شمرہ آن خلاصی از تنگنائے طبیعت است مع القصۃ ہرگز
 جنابش از شادی فراوان داندہ شدید اطہار انقباض و انبساط نفوس و کس
 اورا گریاں و خنداں ندیدے و پیوستہ مردم را با کثرت صوم و صلوة و مواظبت در
 عمل و جہاد ترغیب نمودے و قتی شخصے را کہ جامہائے زرتار و گنہار ناہنجار داشت
 فرمود کہ یا جامہ را موافق سخن کن یا سخن را در خور جامہ بگوئے بایکے از مردم کہ طالب
 علم بود و در زمان شیوخست از تحصیل حکمت شرمے نمود فرمود کہ شرم بیداری در
 پایان عمر دانا تر از اول باشی گویند و قتی در یکے از اسفا ضحیح اور بخور گشت و ہم
 در آن ناتوانی در گزشت شاگردان وے بر غربت و ہلاک آن زن اطہار داندہ
 و حزن کردند فیثا غورس فرمود مرگ با حاضر و باوے یکسانست و در میان غریب
 و شہرے فرقے نباشد چہ طریق آخرت بسوئے ہر دو تساویست علی الجملہ چوں
 مصنفات فیثا غورس در میان اہل یونان بہ نہایت معتبر بود جمعی از حکما مانند
 اسطیلوس محدث و قونیوس افریطے و فاغیانوس و برنخے و دیگر از فیلسوفان کتب
 مصنفات خود را بنام آن حکیم کردند و اسامی بعضے از آن کتب کہ بنام وے شہرت
 دادند چنین است کتاب المناجات کتاب علم المناہج کتاب تصویر مجالس النحور
 کتاب تہیۃ الطول کتاب بزرع الزروع کتاب الآلات کتاب العقاید کتاب تکوین العالم

کتاب الایادی و بسیاری از کتب منسوبه با و در همان زمان سوختند و از کتب که
 بے شک از مصنفات فیثاغورس است جمعی از حکماء مانند خود طاس و دیگران که در
 زبان او بودند وین نمودند و دست و پستند و کتاب بود و از آن جمله این چند
 کتاب متداول است کتاب ارسطاطنقی کتاب الالواح کتاب فی النوم و الیقظة کتاب
 فی کیفیة تغلق النفس بالجسد الرسالة الذہبیة و جہ نسیمیة این رساله فی بیانست که جالینوس
 حکیم این رساله را باز نوشته هر روز بتلاوت آن مداومت میفرمود و دیگر رساله
 اے متجدد سفیلة در رساله اے سفانی فی استخراج المعانی و رساله فی البیانات العقلیة
 و رساله اے سمید سیموس و فیثاغورس اول کس است که در بیان اقوال و مریون و
 طبیعین نوشت و گویند خیالش بدان بود که آفتاب ساکن و زمین متحرک است و
 حکماء فرنگستان درین سخن خود را پیرونی دانند و قوپر انقوس که از حکماء مملکت
 یورپ است چنانکه انشاء الله ذکر حالش در جائے خود مسطور خواهد گشت و در تاریخ
 نهصد و چهل و هفت سال هجریه این سخن را در میان امانی فرنگستان مشتهر
 ساخت و اکنون بیشتر مردم آن ممالک شمس را ساکن و زمین متحرک میدانند

ظهور چارما سب حکیم چهار هزار و نه صد و نو

و چهار سال بعد از مهبوط آدم علیه السلام بود

چارما سب برادر گشتا سب بن کبراسب است و از جملة اجدد حکماء عجم است

یک چند مدت کسب معارف حکم در خدمت زردشت نمود و روزگارے شاگردے

چنگر نکاحا جہنمی کہ ہم قصہ او در جائے خود مرقومے افتد کردہ تا در فنون حکمت
مقرون بدانش و بنیش آیدہ اور اکتابیت کہ نام آن فرہنگ نوک و اسرار عجم
است و اینکه در میان مردم بجا سب نام مشہور باشد بنام گشتا سب عنوان فرمودہ
و تقریرات کو اکتابا ہر بیان نمودہ مقارنات اختراں را طالع وقت نہادہ و ہر آن
را غچہ کردہ و حکم را ندہ و مدت پنجم را سال از روزگار آیدہ را بدینگونہ باز نمودہ و معظم
امور را ظاہر ساختہ و از انبیا و سداخین خبر دادہ بدانسان کہ چون زمان ایشان درسد
معلوم شود کہ بعضی با سخن جا ما سب مطابق افتد و از ظہور و نبوت محمد بن عبد اللہ صلی
علیہ وآلہ وسلم در آن کتاب شریعہ پیداست علیٰ الجہد جا ما سب سخنان پیغمبران
و حکمائے عجم را در آفرینش عالم و احکام دینیہ و رانچہ با عقل راست نیاید تا دلیل فرمود
چنانکہ گفتہ اند گیتی بسادہ و صانع است یزدان و اہرمن و سخت یزدان یگانہ بود پس اندیشہ
کرد کہ مبادا مرا ندہ سے پدید شود از این اندیشہ ناخوش اہرمن پدید شد و بعضی گفتند
سخت ایزد یگانہ بود از روز نے بدروں نگریتہ یزدان را بدید و بر جاہ و جلالت
او حسد برد پس شر و فساد انگیخت و یزدان ملائکہ را بیا فرید تا لشکر او باشند و با اہرمن
مصادد دہند و از تیز و النکہ کہ دفع اہرمن اتوانا نگشت قرار با صلح افتاد و شرط شد
کہ اہرمن مدتے معین در این جہان باشد و چون آل مدت سپرے شود و اہرمن از
جہان گام بیرون نہد عالم خیر محض خواہد بود جا ما سب گوید این سخنان رمز است
چنانکہ انایان انگیتی این بدن عنصرے خواستہ اند و ہمنان یزدان گفتہ اند و مقصود
ایشان روح بودہ و از اہرمن طبیعت را قصد کردہ اند و آنچه گفتہ اند اہرمن شر و
فساد انگیخت کنایہ از تسلط طبیعت است مزج را چہاں را بعالم سفلی کشیدہ و

لما نكده اشارتست بصفات حمیده انسانی و صلح عبارتست از اینکه بیکبار صفات
 ذمیه را که لشکر ایلیس اند نتوان دور کرد بلکه زمانه میخوابد و گوید اینک گفته اند ما رو
 کز دهم و حیوانات تند بار را و همچنان هر صفت و چیز بد را اهرمن آفرید و نیکویی ها
 را میزدان کنایه از آنست که صفات ذمیه کلاً از طبیعت غصه ست و نیکویی ها از
 روح مع القصة بیشتر از سخنان ایشان را بدینگونه تاویل نموده که ذکر آن جمله
 موجب تطویل است و جا مناسب در روزگار زندگی خویش وزارت گشتا سب
 داشت و پادشاه فیصل امور مملکت را بر اے و رویت او میگذاشت چنانکه بعضی
 از سیر او در ذیل قصه گشتا سب اسفندیار مرقوم گشت از سخنان او است که بدین
 خصال کریم ترک کرم است و نیکوترین کاریش ترک و نائیت و خاست است و هم
 او گوید که عظیم تر عذاب و عذاب آنست که کریم از لایم حاجت خواهد درو اگر دو و نیز از
 او است که گوید گناه و ردی است که دوائی آن توبت امانت است و فریاد و خضر فارسی شد
 از روی گناه

ظهور سقراط حکیم پنجاه و نود و هفت سال بعد از هبوط آدم علی السلام بود

سقراط بن سقزیقوس از بزرگان حکما فی یونان است و سقطا الراس او شهر
 اس باشد که هم آن اثینه گویند تحصیل فنون حکمت از کتب فیثاغورس حکیم میفرمود و کا
 هم بر عدل میگذاشت و هم فقط سقراط بلخن یونان بمعنی المتعظم بالعدل است بیشتر
 اوقات سقراط در تشریح حکمت الهی مقصود و مصروف بود و شاگردان از تدوین

علوم حکمت بر بطون و فائز منع میفرمود و میگفت حکمت چوں پاکیزه و مقدس است
 آن را جز در نفوس مقدسه و دلیه نتوان نهاد و بر جاود میبسته و قلوب متمرده نقش نتوان
 بست و هم اگر از کس سوالی رود و او جواب را موقوف بمطالعہ کتاب دارد چندان
 فضیلت نباشد بلکه باید خاطر را حاد می جمیع کتب داشت و جناب او آب طالبان علم
 گشت چندانکه او را دوازده هزار شاگرد بود و در روزگار او دیر یونان پادشاه بنام
 فرمان نبود بلکه کار بر بلوک طوائف می رفت و مردم اسن نیز بر قانون سلن که بدان
 شهر آورده بود و میزیستند چنانکه مذکور شد و حکومت ایشان بر روش جمهور و صوابه
 اما می مشورت خانه بود و سقراط را نیز از اهل مشورت خانه می شمردند چنانکه وقتی
 در یکی از آنها که جمعی از اهل مشورت خانه با اتفاق سقراط ره سپار بودند جنابش پیچ و
 حلقه ایشان ره سپار نمیشد و از ملابس و مطاعم و مناکح بهره نمیکرفت و چون شب در
 می آمد و رخ شکسته می نشست چاشتگاه از خم برآمده و ظل آفتاب میزیست ازین رو
 بسقراط الحجب مشهور بود از قضا صبحگاه می کنسل بروی عبور کرد و او را دید که در خم
 نشسته گفت ای سقراط ترا چه افتاده که در مجلس ما حاضر نمی شوی و از ما کنایه میجوی
 سقراط گفت شغل بد آنچه مقدم و محصل حیوة است مرا از انجمن شما دور میدارد و سر
 کنسل را بخاطر رسید که سقراط را تحصیل اسباب معاش مجال صحبت اصحاب نمیدهد و من
 ای حکیم آنچه ترا باید طلب فرمائی تا آماده دارم سقراط گفت آنچه مرا باید اگر ته بدانی است
 بودی هرگز بر صحبت تو حرام اختیار نمیکردم سر کنسل گفت استقراط سمع افتاده که
 مردم را از عبادت اصنام و ستایش شماره منع میفرمائی و این کار و انتظام مملکت
 زیان افکند سقراط گفت من چنین حکم ندادم بلکه گفته ام عبادت اصنام و روش

صاعثین برائے سقراط زیان کند چو امید اند که این جمادات اسودک نباشد اما دور
نیست که برائے سرکنندگان دولت جمهور نافع باشد چو ایشان چوین از دین بگردند میتوانند
که مردم از آن جماعت برهند و ظلم و کار ملک اندازند و این وقت کسرش گفت اے
سقراط اکنون اگر حاجت با من باشد بر میان فرمائی که امضا شای فرمان میمون میدانم
سقراط گفت مرا با خلعت و بیاوردند و حق گوهر و حاجت نیفتد چو از حجاره ارض و آب
کرمان و ششم نبات روئے بر تافته ام حاجت من آنست که عنان بر که به خود را از مغرب طانی
که جیش تو تابش خورشید را از من بر تافته علی الجبل چوین نام سقراط و یونان بلند شد
مردم را از جباوت اضمحنام منع کردن گرفت قضاات شهر اسن و کسپه ساس معابد
بروے حمید بر وند و سجده نوشتند که سقراط و ایسی القتل باشد و آن را بنزد امانی
مشور تخانه فرستادند و ایشان یا زدن از قاضیان بزرگ بودند که این صورت
نگاشتند و هفتاد کس نیز از قضاام معابد بر و جوب صد و احکام ایشان شهادت کردند
چوین این سبیل را بزرگان مشورت خانه بدیدند سقراط را در آنجمنه خالی از بیگانه حاضر شد
و سرکشل با او گفت اے سقراط تو یکم از اهل مائے داین روش پیش گذاشته را برابر
قتل تو ناچار دارد و لاجرم دست از این معنی باز دار و مرا بحال خود گذار و گرنه باین
که تو داری چوین در قتل تو تاخیر سے رو و مردم بیکبار بر ما بشورند و این دولت کیمنی
محو گردد سقراط گفت نه بدیدم که مرا بچم ندید چه مرگ رسن از زندان تعلق و پیوستن
بعالم تجرد است بلکه خلع جامه کثیف ظلمانیست و تلبیس بلباس لطیف نورانی و حکما
از تبدل لباسه که هم آن اشرف بود هرگز اخفاء حق روان دارند و از ارشاد مردم کنان
نگیزند پس بزرگان مشور تخانه ناچار کار با قضاات احدی عشر گذاشتند و قتل سقراط

یک شب نشند و چون مادام کہ کشتی ہائے تجارتی مردم اسن بیکل بھر ان سپردہ بود
 مبارک نمیداشتند کہ در قتل کس اقدام کنند و در این وقت ہنوز کشتی ہائے ایشان
 از ساحل بود حکم دادند کہ سقراط را بزند ان برده ہارند تا چون کشتی ما فراسد و اہلاک
 کنند پس جنابش را بزند ان در آورده بند بر پا نہادہ و محبوس ہداشتند و در آن مت کہ
 در مجلس بود نیز ہمہ روزہ شاگردانش حاضر شدہ باستفاضہ مشغول بودند و خاطر سقراط
 بیچ از الم جس و بیم قتل مشوش نبود و حل معضلات حکمت میفرمود آنگاہ کہ زمان سیدن
 کشتیہا فرا آمد فریون کہ یکے از شاگردان مے بود عرض کرد کہ اے حکیم نان سیدن
 کشتی نزدیک شدہ و ما با حاقظ زندان پیمان نہادہ ایم کہ چار صد درہم بدو ہبیم ما از
 در منع برخیزد و آنگاہ برابر داشتہ بجانب رومیۃ الکبریٰ فرار کنیم سقراط گفت اے فریون
 خود تو نیکو دانستی کہ سبب قتل من آنست کہ نصرت حق جستہ ام و دشمنیگاہ نیز من نصرت
 حق خواہم جست و سخن حق خواہم گفت لا جرم فرمان قتل من زود ترازین صد و خواہد یافت
 افریون گفت اے حکیم از آن رنجہ خاطر م کہ بنا حق کشتہ میشوی سقراط گفت اے فرزند
 پس چنان خواستی کہ بحق کشتہ شوم مع القصۃ از پس این سخن بسہ روز کشتی با اسلا مت
 بساحل آمدند روز چہارم قضاۃ احدی عشر زندان آمدہ زمانے دراز تر د سقراط
 بایستاد و با بیچ سخن گفتند حکیم بجانب ایشان توجہ فرمود و حرفے در میان نبیند
 آنگاہ آن جماعت باتندان بان گفتند کہ ہنگام قتلش فرار سیدہ و خود از انجا بد شد
 حاقظ زندان پیش شدہ رنجہ از پائے او برداشت و خود نیز بیرون شد و شاگردان
 او را بگذاشت در این وقت سقراط از نشیمن خویش بزیار آمد دست بر ساقہائے خود
 مے مالید و مے گفت ما اعجب فعل السیاسة الا لہیۃ حیث قرنت الا ضل

بعضها بعض فانه لا يكاد ان يكون لذاته الا يتبعها الم ولا يكاد ان يكون الم لا
 يتبعها لذاته اذ في كلمات درمیان دے و شاگردانش سخن چند رفت کہ منجر
 تحقیقی نفس ناطقه شد و در آن باب سقراط در تحقیق دقائق و کشف حقائق کلمہ چند
 کہ تا آن زمان ایشان با مثال آن سخنان مستمع تشده بودند و حضار مجلس ہرمان بر عجب
 مے افزودند چہ میدانستند کہ خود عالم است کہ دریں لحظہ کشتہ میشود و اصالہ در فعال و
 اقوال و اقوال و قورے نیامده سیمادوس کہ ہم از شاگردان او بود از میانہ برخاست گفت
 اے حکیم اگر چہ اینگونه سوالات دریں ہنگام نہایت شتہ بنمایانایں معنی معلوم است
 کہ فردا از ہر جہاں کسے حل میں مشکلات نخواہد کرد و باب علم مسدود نخواہد بود سقراط گفت
 اے سیمادوس ز نہار شرم مدارید و مہجولات خویش را نا معلوم گذارید نزدیک نزد من این
 ساعت و ساعت دیگر کہ آن را موت میخوانید جدائی نمے باشد زیرا کہ چون از شما مجبور
 باشم یا صحبت جمعی از حکما مانند اسقلینوس و اندروماوس و انبارقلس فایض خواہم بود
 مع القصہ چہن شاگردان سخن نہایت برد فرمود و صواب آن است کہ پیائے خویش
 بحکم شویم و غسل کنیم و از آنچہ ممکن است از عبادت دریاہم تا بعد از فوت من حملے بر
 برکس نباشد و رحمت غسل برکس نیفتد این بگفت و بحکم شد غسل کرد و از آنجا بیرون شد
 بہ نماز ایستاد و در نماز درنگ فراوان فرمود و زوہ او کہ زریب نام داشت اطفال او
 را بزدان آورده زار زار میگرایست و با شاگردان خطاب میکرد کہ این آخرین دیدار
 شماست با سقراط و ایشان نیز بآں زنان و اطفال نوحہ میکردند چون سقراط از
 نماز فراغت جست فرمود تا زن و فرزندانش بسرائے خویش مراجعت کردند
 و پسر بزرگ خود را فرمود تا با شاگردان بماند در این وقت افریطون از دے

سوال کرد کہ مارادحق باز ماندگان کلام چہ سان بود سقراط گفت من شمارا باصلاح
نفس خود وصیت میکنم چون نفس خویش را باصلاح آوید من از شماراضی خواهم بود
دفرزندان مرا نیز باصلاح نفس ناموردارید چون سخن بدینجا رسید حادثے ازفضائل
اعدی عشر از دور درآمدو بایستاد و برقرار طرود و تہیت فرستاد و گفت ای حکیم گاہم کہ تو امروز
بر جمیع دانشوران روسے زمین فزونی داری اما چون من نامورم معذرت تو انہم بود اکنون مرعلت
قتل خود بدان دامن شربت کرایشان بسوئے تو فرستادہ اند نوش فرمائی سقراط گفت چنان کہ
کہ تو گوئی ایس بگفت میسر شد و از شرمساری ہدروں نیمیت چوں لحظہ برآمد سقراط
بافریطون گفت آں مرد را بگوئی تا با شربت حاضر شود پس افریطون بر حسب امر او را
طلب داشت خادم با پیامد زہر در آمد سقراط جام ازو بگرفت و بے تکلف برآشامید
شاگرداں او چوں بی حال نمیدند خوش برداشتہ زار بگریستند چنانکہ بانگ ہائے
ایشان یک نیمہ شہر را فرو گرفت سقراط ایشان را منع فرمود و گفت با اطفال و عورات رنجانہ
دایس فرستادیم کہ نامہ واقفال بکنند اینک شما کار زنان پیش گرفته اید آں جماعت از نسیب
وسے ساکت شدند دوم فرو بستند پس سقراط از جاے رنجاست ہمیں مرجعہ آن غلطی مست
فرمود شاگرداں را بہ فصاحت سودمند بہرہ داد تا پایا ہائے او گراں شد و از رفتن باز ماند
ہنگام و بر پشت بخوابید افریطون بدن او را لمس ہمیکو تا بروت سجوالی قلب در سید انگاہ افریطون
گفت یا امام الحکمتہ نمی بینم عقول خود را نگاہ کن بسیار از کمال عقل تو دورند فاما مناشیے
سقراط گفت ہیکم بما امر نکم بہ اولاً بعد از ان دست افریطون را گرفتہ بر چہرہ خود
نہادہ و چشم باز کردہ نظر بجانب آسمان انگذہ فرمود اسلمت نفسی الی تابض نفس لکم
و دواع جان گفتے از شاگردانش فلاطون آئی دیالین و حاضر نشد چہ مرضی در

مزاجش ساری بود که از بستر جدا نتوانست گشت مع القصه جسد او را بنجاک سپردند و
 شاگردان او از پس او همیشه بحسرت زیتند بعضی از مورخین فرنگستان را نند که سقراط
 در هنگام وفات با کرمی که یکے از شاگردانش بود فرمود که من به اسکولا پس که اعظم صنایع
 مردم یونان است مقروضم چون من بگذرم خردی تمجید و برده قربانی کن عذر من بخواه و
 این سخن نزد دیگران استوار نیست علی الجمله چون روزگارے از قتل سقراط بگذشت مردم
 اس دانستند که این کار برخلاف بوده پس آن کساں را که سبب این فتنه بودند یک یک بمقت
 آورده کیفر کردند مدت زندگانی سقراط در این جهان یکصد و هفت سال بود و بی سرخ و سفید و
 چشمه ازرق داشت با استخوانے بس قوی مسافت با بین و بازویش اندک بود موشے
 ز سرخ فراوان اشت نهایت زود جواب و کثیر التوجه بودی و طعام اندک تناول فرمودی
 و ذکر موت بسیار کردی عبادت خداے فراوان نمودی و جامه های خشن پوشید و سفر
 کردن کم فرمودی و پیوسته بازید و تقوی میز نیست با مردم و بملاطفت و مداراے بود چنانکه
 وقتی در شهر اسن شعر ادراجا میگفتند و در مجالس مذاکره میکردند و در رزے شخصی غریب آن
 بوم وارد انجمن گشت چون آن هجا بشنید پرش نمود که ای سخنان را در حق که گفته اند
 سقراط بے مکر و ہی گفت این کلمات در حق من است مرا شاید هیچ باک نداشت که مردم
 او را خوب دانند یا بد خوانند یا شاگردانش میفرمود که من مردم و مقام و تعلیم من چون آب
 باشد و دل مستمعین مانند زمین است ای برقرار است که چون زمین پاک و قابل نباشد
 از آن چیزے نرود یا کلمات او است که میفرماید باری تعالی هویت محض است و طلق و عقل از
 دریافت کنه هویت مقدمه و تحقیق صفات کمال و تعیین اسماء و جلال و جمال آن قاصر است
 زیرا که منبع جمیع حقائق مد که دو اصف هر شے بعضی صفات لایق و نام گزارنده هر موجود

باسمه مناسباً اضافتی مخصوص دست چون جمیع موجودات اوست لا جرم ذات مقدسه
 او محیط جمیع اشیا است و محاط را احاطه بر محیط خود ممکن نیست پس ناچار از رزق بگذرانند و آثار بالذ
 و افعال کامله راه بشناسائی اسماء و صفات تواند بود و لکن چون سماع و صفات از قبیل
 لوازم اند از ادراک آن ادراک کننده ذات مقدسه لازم نیاید از جمله اسماء آثار آئینه طالع است یعنی
 واضح هر شئی در موضعی که لائق اوست و خالق یعنی مقدر هر شئی و عزیز یعنی غالبه که مخلوق
 بودنش ممنوع است و حکیم یعنی ذات مقدسه که از جمیع افعال بر وفق مصلح و حکمی که موجب نظام
 سلسله موجودات است جریان یافته و گوید علم و قدرت و وجود و حکمت او مانند سایر
 صفات کمال او غیر تنهایی است و در این مقام از دس سوال کرد و منفرمود که قول بعد
 تنهایی قدرت و تنهایی موجودات بحسب احتمال قوایل است بذات اعتبار قدرت کامله و حکمت
 بالغه و عموم وجود و چون ماده را احتمال صور غیر تنهایی نیست ناچار به تنهایی آن باید قایل
 شد لکن از جهت تسخّل در ماسب الصور بلکه از رزق قصور با و از جهت است که حکمت الهی
 اقتضائے آن کرده که موجودات از جهت ذات صورت و حیث و مکان تنهایی باشند
 و از حیثیت زمان نظر بآخر غیر تنهایی نظر با و از حیثیت زمان نیز تنهایی باشد و چون بقا
 اشخاص با عیانها متصور نیست حکمت بالغه اقتضائے آن کرد که استیفاء اشخاص ضمن
 بقائے نوع حاصل شود و بقائے نوع بتجدد اشخاص پس هر آینه قدرت بسرحد نهایت
 میرسد و حکمت را غایت و منتها متصور نیست و گوید خصص آنچه خدایا بآں توان وصف کرد
 حی قیوم است چه اندراج عالم و قدرت و وجود و حکمت در تحت حی بودن ظاهر است زیرا که
 جلوه صفته است جامع کل صفات بقا و سرمدیت دوام مندرجند در تحت قیوم بودن
 چه قیومیت شامل این صفات ثلثه است و گوید حیوة و نطق او نه از جواب است

زیرا که ناچار حیوة و نطق با محل در و عدم و دور است و حیوة و نطق حق منزه است از عروض
 زوال و دور و بعضی از تحقیقات حکمت انگیز او در ذیل قصه فاطمه خیس و اربابان مذکور
 خواهد شد و هم از کلمات نصیحت آمیز دوست که فرماید همیشه فصل بهار است پس کنایت از
 آنست که همه وقت کسب علم توان کرد و گوید وقت روح مو به چه میباش یعنی و پیری کسب
 مال کوشش گوید نفس شریف را بحسن قبول حق و نفس خسیس را بضرعت میل بسوی باطل
 توان شناخت گوید توقف نفس را آنچه بر او مشتبه شود و قبول آنچه منتهی گردد نشان صفاست
 و خردمندیت و گوید اگر کسی در آنچه نداند سخن نراند مباحثه و مناظره از میان مردم بخیزد
 و گوید از کسی که دل شما و او دشمن دارد پیر خد را باشد و گوید مردم تمام هنر آن است که دشمنان
 از و سب با امان زیست کنند و اینک دوستان ترسان هر اسان باشند و گوید دنیا با آتش
 آفرخته ماند که چون زیاده طلب کنی سوخته شوی و چون بقدر حاجت بگیری با فروغ آن راه
 از چاه باز شناسی و متی افلاطون را سفری پیش آمد و از و سب التماس پند می اندازد
 نمود در جواب فرمود هرگز از شناسی از و سب بدگمان مباش و آنکس که ندانی
 از و سب عذر کن و شبانگاه بپا افراز گام مزن از چیدن گیاه که کیفیت آن را ندانی
 اجتناب جو و بنزدیکه راهی که مجهول بود فریفته مشو بلکه از راه دور که مردم بیشتر میکنند
 سفر کن هم از سخنان دوست که فرماید اگر از مصاحبت زنان ناچار بی چنان باش که اکل
 میت را گویند که در سفری با مرد تو انگری مراقت داشت ناگاه دروازه ایشان را افتد
 مرد تو آنرا گفت ای ای اگر مرا بشناسد و سقراط میگفت ای ای اگر مرا شناسد و هم گوید
 باشد او خشم با علم گرانی که چون غضب فرو نشانی اگر بر کس عتابی رود از در عدل و
 نصیحت بود و گوید دنیا چون صورتیست که بر صفحه نگاشته اند از نشر بعضی طریقه لازم

افتد و گوید دوستان را پیوسته تنگ گشته که دوستی از شما خیزد چنانکه عداوت از قرح و
 هجاء از سخنان اوست که سزاوار رحمت است کسی که اندر او مودت و صلح که خدمت امین را چه
 کند و علقه که مری بهای بود و کریم که محتاج لیثیم گردد و گوید کار ملک آنگاه فتمل یابد که
 تدبیر آن نزد کسی باشد که سخن او را نپذیرند و سلاطین جنگ را آنان بزرگوارند که بکار نتوانند
 بست مال به دست بخیل باشد که از بندل آن مضایقت کند و گوید سکر نعمت خداوند را بکثرت
 طاعت و اجتناب از معصیت توان گزاشت و قتی از وے سوال کردند که ترا از کسب
 دانش چه سود بدست آمد گفت چنانچه زیادہ تواند بود که در ساحل سحر به سلامت و معاینہ
 میکنم که جاہلان غرق میشوند و شخصی در حضرت او معروض داشت که بے نام تر از ذلالتی که
 کردم و او ترا شناخت سقراط فرمود زیان او راست که من نزد او مجہولم و قتی با مرے دو چا
 شد که از جنگ فرار مینمود فرمود که فرار از جنگ فیضی بزرگ باشد در جواب گفت مرگ فیضیت
 بدتر است سقراط گفت زندگانی را آنگاه بمرگ فضیلت است کہ بنام باشندہ با نیک سونہ
 در انجمن ناسزا در آمد از وے بزرگتر است با و گفتند بر این بیجا خشم نگیری گفت لاشک
 دیوار این کاخ از حضار برتر بود کس را با او خشم بخند منزل من چون ہمت من فوق الشریا
 است و محل او چون دانش او تحت الشریعہ و از سخنان اوست کہ از اصغائے سخن حق و قبول
 آن شرم مدار اگر چه قائل آن مرد زبون بے مکان بود چه از خواری مرد و خواص و ربہ سائے
 و زمین فتوے نیفتد و گوید چون ندانی پرس چون بد کنی پشیمان باش چون عطا کنی مخفی
 دار و چون سائل را محروم گذاری بر حق و مدار گیسل فرمائی و گوید ہر کہ اختلاف با دوستان
 جوید نفس خود را بیازاید چون برخلاف خواہش صبور باشد شاید اگر نہ طریق تفرّد و
 تخرّد گیند و گوید انکس کہ ترا برائے تو دوست دارد و یکش نیاز دارد از سخنان اوست کہ مردم

ضعیف را با سه خصلت توان شناخت نخست آنکه با پند و اندرز التفات نکند و دوم آنکه
 با شہوت مخالفت نتواند کرد سوم آنکه قبول کند آن سخن را که نمیداند و ہم او گوید هر که داند
 در خور کدام کار است و از پلے آن شود حکمتی بزرگ باشد او را گفتند ہمہ زندگانی در
 تحصیل حکمت کردے و مردم را بطلب آن دعوت نمودے و اینک ہمہ شب بدرویشی
 بسر بری پس این حکمت ترا چه بے نیازی بخشید گفت از اہل آن حد کہ تو یرمن داری
 گویند شخصے با او گفت چیست کہ ترا ہرگز اند و ہناک نہ بیم گفت از آنکہ نیست مراجعے
 تا بر فوت آن اندوہ برم -

ظہور افریطون حکیم پنجمین از روند و ہمیشہ سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

افریطون از جملہ اجلہ حکمائے یونان است کہ کسب حقائق حکمت در
 حضرت سقراط نمودہ و در میان شاگردان او بر بیشتر فزونی داشتہ و مہر سقراط زیادہ با وی
 بود چنانکہ از قصہ سقراط بدان سیاق کہ مرقوم افتاد انہی معنی را توان دانست بکثرت
 مال نیز معروف بود و آن زمان کہ ہنگام قتل سقراط نزدیک رسید افریطون بعضی کو
 رسانید کہ من زندان بان را دیدہ ام و با او پیمان محکم ساختہ ام کہ چہار صد و ہم بگیرد و ترا
 رہا سازد سقراط گفت اے افریطون تو میدانی کہ مال و منال من در بنجران ہمہ جہت
 چہار صد و ہم نشود چگونہ توانم اداعے آن زر کنیم افریطون گفت اگر اجازت رود من از مال
 خود بدو ہم سقراط فرمود واجب نباشد چہ و شہر بیکانہ زر و در تر قبل من قوی می دہند
 چنانکہ مفصل مرقوم شد علی الجملہ بعد از قتل سقراط افریطون دیدگر شاگردان و شہر اس

مشغول تعلیم حکمت و کشف حقائق بودند تا آنکه فریطون و افلاطون از دیگران
فزدونی داشتند -

طوبقراط طبیب بنجر از وی یکصد و چهارده

سال بعد از مبعوث آدم علیه السلام بود

بقراط بن براتلس از فرزندان استقلینوس ثانی است، هم در انجمن و کتب معارف
نموده و جنابش در فن طبیع قدوه حکما است و در علم طب پیشرو اطباء روزگار و بزرگوار
صورت که بر ساحل دریای شام است سکون داشته و از آنجا گاه گاه بدمشق می‌رفتند و از
کوهسارها و بیشه‌ها نشین جسته بر ریاضت نفس مشغول گشته چنانکه در آن محال موضعی است
که بصفه بقراط معروف است معالجه مرضی را حسب الله فرمود و بر آنکه بیمارانی از
حرکت رنج می‌کشند خود بسوئی ایشان می‌دوید و نمود و چون ملوک یونان و ادرا باعالم
طلب می‌کردند اجابت می‌نمود لکن زیاده بر زبان می‌آورد و رنگ نمی‌فرمود و وقتی بهمن بن اسفندیار
صیت فضل و دانش او را شنید با حضار می‌حکم داد و فرمود تا یکصد نفر از زر و خالص پیا
میزان که در بنائے مسجد اقصیٰ باز نمودیم بدو دهند تا در ایران سکون کند و بقراط پذیرفت
بسبب آن خصوصیت که در میان ملک ایران و اهل یونان بود چنانکه در قصه بهمن و شرح
دولت قرق مرقوم شد و هم این منصف را جالینوس در رساله اخبار بقراط ذکر فرموده
علی الجمله بقراط در فن طب تجربه را با قیاس و مساز ساخت و کتب اهل قیاس و
تجربه دال صاحب حیل را که هر یک منفردا قانونی داشتند چنانکه مکرر مذکور شد هر چه

بدست آورد و بسوخت و برانداخت و از مصنفات او کتاب عبد بقراط است که شاگردان
 خویش را بدان محبت کرده و جالینوس آن را شرح کرده است چنین از یونانی به عرب
 ترجمه نموده و دیگر کتاب نبض و است که هم چنین ترجمه کرده و دیگر رساله امرأه فی الحار و
 آن مثل بر پنج مقال است و مقاله آنرا عیسی بن یحیی بعربی ترجمه نموده و دیگر کتاب خلاط است که
 جالینوس تفسیر نموده چنین به عرب ترجمه شده و دیگر کتاب الما و الهواست که چنین ترجمه شده و
 و عیسی بن حسن شرح بر آن نوشته و دیگر کتاب طبیعه الانسان است که نیز چنین به عرب آورده
 و عیسی بن یحیی تفسیر کرده گویند و بدو حال شاگردان را از تعلیم علم طب بمردم بگماه و غریب منع میفرمود
 و میگفت چو کس تیغ بدست نهد اهل شهر بزد و در سیاحت اعمال او شریک باشند اما در نهایت حال هم کرد
 که مباد این علم شریف فنیزه شود پس بفرمود مردم را چون اهل یابند از تعلیم ایشان خدمت
 نکنند و از سخنان او است که فرمود هر که دوست دارد نفس را بجاویدان ماند باید پیش از مردن
 آنرا بمیراند و گوید هر که خدمت ملوک کند باید از غاظ و خشمونت او رنج نشود چه خواص را
 از چشیدن آب شور و ریازیر نباشد و گوید و عاقل بسبب تشاکل عقل بر یک چیز اتفاق کند
 و هرگز و جاهل بایک کار سازگار نشوند و گوید و دانا با هم تواند یار بود اما دوستی در میان
 جمعی بگزیناید و مانند چه مقتضای عقل همه بر یک نسق نرود و گفت حاصل من از
 فضل همین بود که بر جهل خود دانا شدم و گوید علوم پاک درویشی قرار نگیرد و کساد ناست
 و خاست آلوده باشد و گوید همت را سهل انگاری که مرآت آن در خوف آفت و گوید
 آدمی باید در این سرا خود را چون میماند داند پس اگر قدحی بدو دهند بنوشد اگر اندر
 گزرا نند طلب نکند و گوید کم خوردن از غذائے مضر بهتر است از زیاده خوردن نافع
 آن و گفت کثرت خواب نرمی طبیعت طلیل عمر طویل است و گوید سه چیز است

کہ موجب ہزال و لاغری است با شراب و آب نامائز شکستن و در غیر جائے خواب خفتن کلام
 کثیر بر رخ صوت گفتن و گوید معالجات بدن بر پنج وجہ است ہر مادہ فاسدہ کہ در سر جمع شود
 بغرغزہ دفع باید کرد و از معدہ باقی و از بدن با اسہال و از جلد با عرق و از عروق با قصد
 توان مرفوع داشت و گوید چہا ر چیز است کہ نور باصرہ را از میان کند طعام شور خوردن
 و آب سوزان بر سر ریختن و در چشمہ آفتاب نگریستن و روئے دشمن دیدن مع القصد
 بقراط مدعی خوبصورت و نیکو شمائل بود سرے بزرگ داشت و پیش چشم خمیدہ
 پشت بود سخن کم گفتے و غذا کم خوردے و بیشتر از ایام روزہ داشتے و سخت بطے الحکمت
 بودے در ایس جہان نود و پنج سال عمر یافت و در شانزدہ سالگی عالم گشت و
 مدت ہفتاد و نہ سال بہ تعلیم و تصنیف مشغول بود

ظہور سولون حکیم در یونان چہزار

و صد و شصت سال بعد از

ہبوط آدم علیہ السلام بود

سولون از صناید حکمائے یونان است مسقط الراس اولدہ اسن بود کہ معر
 آل اثینہ است وے جد مادری افلاطون است کہ شرح حالش مذکور خواہد شد مع القصہ
 چنداں طلاق لسان عذوبت بیان داشت کہ ستمچین سخنان اورا مفرج القلوب
 خواندند و آل ہنگام کہ مدار دولت قرق بر ملوک طوائف بود و ایرستد کہ شرح

حالش مرقوم شد حکومت اسن داشت عوام الناس ل باسولون بدر کرد و گفتند که
مردم را از شریعت صاحبین اطاعت و عبادت اصنام باز میدارد و خستند با او بهمان کنند
که با سقراط روا داشتند ناچار سولون از اراضی یونان فرار کرده بشهر صور که در ساحل دریای
شام است درآمد و در آنجا سکون و زبید تا رخت بسر آئے دیگر کشید از سخنان او است که
فرماید بهتر چیزی که سلاطین را بدین سترس بود و تخفیف منال رعایا و کیف اعمال ارباب
تقدیمی است و گوید چوں کار بر مرد صعب افتاد بر او باد که با مردم تنگ دست مشورت
نراند چه مردم مسکین هر راسی زند از سود و در و بازیاں نزدیک باشد و گوید دوام مدت
و نبوی و سعادت اخروی جز بحسن ادب و تجاوز از زلات و هفوات دوستان حاصل
ننوا شد از وی سوال کردند که جو او کیست اشد تر از شمشیر برنده چیست و پدر کشت
را با قاتل چه عقوبت رواست فرمود که مرد بخشنده آنست که مال خود را بذل کند و بمال
دیگر طمع ورنه بندد و اشد تر از شمشیر زبان اهل نظم و شراست که مردم را بزرشتی نام
برند اما کیف کشتند پدر را نتوانم اندازه کرد و روزی یکی از صاحبان ثروت بکثرت مال
بر وی مفاخرت نمود سولون گفت ترا این فخر بر من نرسد چه مرا آل مال نیست که
کس نتواند بنگلف از من گرفت و اگر چیزی بدست کنم هم بذل نمایم و ذخیره دیگر مرا
فرمایم و بدین اندوخته هرگز نقصان راه نکند و مال تو از خرج نقصان پذیرد و نیز
نصیب دیگران گردد چشمل مال دنیا خوے مردم است که هر ساعت بسوئے رود و
اورا گفتند پادشاه ترا دشمن دارد گفت منرا و راست و کدام پادشاه بود که بزرگوار
تراز خود را دوست دارد و توکل او چنان بود که اگر از قوت یک روزه چیزی فاضل
داشتی ذخیره کنی آن را بعبه بزرگ شمری و با فقر اتفاق کردی

ظہور افلاطون حکیم دریونان پنہزار و صد و ہفتاد و نہ سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

افلاطون پسر ارسطی بن ارسطوبن استفلیئوس ثانی است کہ شرح حالش مذکور شد پس مادر
وے سولون حکیم است کہ ہم سیر او مرقوم افتاد و لفظ افلاطون بلغت یونان بمعنی صادق
فصیح است وے آخرین حکمائے ذوقیہ اشراقیہ است پس از کوچولویاست حکما با ارسطی
شد رسم مباحثہ و مناظرہ بمیان آمد و یونانیان و فضل افلاطون زیادہ مبالغہ کنند چنانکہ
ہیچ حکمی را آن مکانت نہند و شیخ شہاب الدین مقبول و زلوسیجات گفتہ کہ در عالم قہر
و مکاشفہ ارسطو را دیدم کہ ایستادہ مدح استاد خود افلاطون میگفت از وے سوال کہ دلم
آیا ہیچیک از حکما فاضل شد نہ بد آنچہ او را بود فرمود کہ بجز وے از ہزار جز وے دست
نیافتند پس نام بعضی از حکمائے اسلامیہ را بر زبان اندم ہیچ التفات نفرمود انگاہ
مشایخ صوفیہ را شمر دن گرفتہم چوں بنام یازید بطامی و سہل بن عبد اللہ تستری سیم
فرمود فلاسفہ حقیقی ایشانند اما شیخ رئیس ابو علی گوید اگر آثار افلاطون اینست کہ باریسد
بضاعت و مفرجات است و معلّم ثانی کہ شرح حالش در جائے خود مذکور خواهد شد فرماید
فلاسفہ یونان ہفت فرقہ اند اول اصحاب فیثاغورس اند کہ بنام معلم خود مشہورند و دوم
بنام بلدی خواندہ شدہ اند کہ مبداء ظہور غنی کہ میان ایشان معمول است بودہ و ایشانرا
اتباع ارسطیئوس گویند و سوم را بنام مدرس معلم خواندہ اند ایشان را اصحاب کرسفس
گویند چہارم با سمرانی کہ معلم بدان رائے منفرد بود و شہرت یافتہ اند و این جماعت را

اصحاب منظر نامیدہ اندچہ در رواق ہیکل مدینہ اسن تعلیم و تعلم مے نمودند پنجم آنان اندک و
 سلوک بامروم روش استاد خود را آئین کردہ و ایشان اصحاب دیوجانس کہلی اندک باہل
 خود شفقت کردند و بابیگانہ الفت نکردند چنانچہ خوئے سگان است و ششم
 اصحاب لذت نامند و ایشان گویند کہ غرض از حکمت معرفت لذت انش است کہ عاید
 نفس شود ہفتم اصحاب افلاطون و ارسطو اند کہ ایشان امثالین گویند چہ بیشتر و جین شئی
 شاگردان را تعلیم میکردند اما اصحاب فیثاغورس و افلاطون و ارسطو از فرق خمسہ بزرگی
 دارند قبل از ایشان یونانیان و فلسفہ طبیعیہ کوئیدند و اتفاقا باہل ملاطیہ نمودند
 کہ اعلم ایشان ثالیس ملطی است کہ فلسفہ را فلسفہ نام نہاد و در ہنگام خوف بضرطاس
 نحاس فرمان داد چنانکہ ہنوز منداول است و از پس او کسایدوس ملطی و اینتمانس
 ملطی بود و ہچنان فیثاغورس و فلا رانیوس و ارسلاوس بودند و ہچنین از حکمائے
 بزرگوار فلسفہ مدینہ برداشتند و نخستین ایشان انباز قلس بود و پس از ان فیثاغورس
 و سقراط و افلاطون و ارسطو و فلسفہ بمعنی محب العلم است و ارسطو در کتاب حیوان گوید کہ
 زمان سقراط فلسفہ مدینہ متداول گشت و یونانیان گویند بہشت طبقہ از مردم عالم تنبہا
 حکمت و استخراج علوم کردہ اند نخستین فارسیانند و دیگر ہندیان و کلدانیان مصریان
 و یونانیان و رومیان و عبرانیان و عربانند و دیگر طبقات مردم در خوردن و خفتن
 مانند بہائم باشند و گویند افلاطون آخرین حکمائے سبعہ است کہ سپہر حکمت را
 چوں کوکب سیارہ اند نخستین ایشان انباز قلس است پس انگیسمایس و فیثاغورس و
 انگساغورس و ثالیس ملطی و سقراط و افلاطون چوں این مقدمات معلوم شد کنوں
 بر سر قصہ افلاطون شویم اورا در بدو حال میل فراوان بعلوم شعر و ادب بود و از

اشعار او میرس کہ شرح حالش مرقوم شد بسیار یاد میکرد و در فن سخن گفتری چندین
 طلیق اللسان و فصیح البیان بود کہ اگر خواستی سخن را کہ بر باطل بودے چنان
 بکلمات دلکش و انمودے کہ مستمعین بر حقیقت آن تصدیق کردندے روزے
 در مجلس سقراط حاضر گشت و چون او از حصانت عقل و طلاقت لسان افلاطون و ثبوت
 یافت فرمود اے فرزند دریغ دارم کہ تمامت عمر عزیز را صرف شعر و سخن نگین کنی و از
 کسب معارف حقہ بازمانی ایس سخن در افلاطون مؤثر افتاد و مدت پنج سال ملازم
 خدمت سقراط شد تحصیل حکمت الہی فرمود و انگاہ کہ سقراط را بر بہر جاں گزما مقتول
 ساختند چنانکہ مرقوم شد از شہر اسن باراضی مصر سفر کرد و در نزد شاگردان فثیاغورس
 نیز روزگارے با استفادہ مشغول بود و چون در فنون حکم آگاہی حاصل کرد ہیونان زمین
 مراجعت فرمود و بناے مدرسہ گذاشتہ در آنجا بتعلیم علوم پرداخت و در ایس وقت
 صیت دانش افلاطون باراضی سیسلے رسید و یانیسس کہ حکومت آن راضی داشت
 از اصغائے فضائل افلاطون بآل محبت او شد و نامے بدو نوشت و رسولی حرب بان
 بسوے او فرستاد کہ اگر بدینجا نب گز کنی و مردم را بسوے راہ راست بخوانی از حضرت
 باری جل جلالہ اجر بزرگ یابی افلاطون بر حسب خواہش او بکشتی درآمدہ روانہ
 سیسلے شد و چون ہماں ملک رسیدہ از ویانیسس خصمت باریافت و بمجلس او
 حاضر گشت چنانکہ رسم حکم و مقتضائے حکمت است سخن ہمہ از آزادی اندوگفت و بچکس
 رانرسد کہ خبر در حضرت پروردگار اطہار عبودیت و بندگی کند و یانیسس از یں
 سخن در خشم شد و گفت ہمانا تو در ایں شہر برائے اختلال ملک و پاگندن چاکر ان
 من آمدہ و حکم داد تا افلاطون را اگر فتنہ بر رسم بندگان بفروختند و مقتلے افلاطون

در شهر اسن مانند بندگان میزبست چون این خبر بیوان سید جمعی از حکما برقتند و در بار
 شهر اسن او را بدرستی چند خریدند و بیوان آوردند و حکیم را نبیحت کردند که با پادشاهان
 بهمدار او مواسا باش و سخن از در حکمت بران دیگر باره افلاطون به تعلیم مشکلات حکمت
 پرداخت و بیشتر در حکمت اشراق و الهی روزی برود و رفیق طب قیاس و تجربه را با هم معتبر میدانست
 و کتب فرق نموده را چنانکه در قصه سقراط مذکور شد هر چه بدست آورد بسوخت و در این فن شاگردان
 داشت که هر یک برای همه معین گردانیدند از جمله ازاله امراض با برائے زمین میونس مفوض داشت
 و تدبیر ایدان و حفظ صحت را به فروتن گزاشت و فوریس ابرائے فصد کئے معین کرد و عمل
 جراحات التیام آن ابرائے فروتن حاصل نمود و اصلاح چشم در مدرا به سروخس تفویض فرمود و
 قانیس اجمت جبر عظام کمسوره و در مخلوعه معین کرد و در جزایس بیست و دو تن از شاگردان
 بشاگردی او دانا شدند چنانکه و این کتاب مبارک مرقوم خواهد شد و بعضی از کتب مصنفات
 و سب نام جمعی است که دوستان و مے بوده اند و از جنابش مستدعی شده اند اول کتاب
 النجیس و فلسفه دوم کتاب لاض و رشجاعت سوم کتاب رسطا طالیس و فلسفه چهارم کتاب فیض
 و رعفت و دو کتاب که هر دو را قینا و س نام کرده و در افعال جمیله هفتم کتاب رقومیدس و حکمت هشتم
 کتاب بقا و هم کتاب رغ و جناس هم کتاب ثوقون و نهم کتاب سین و از دهم کتاب فافن و یز و هم کتاب لطن
 چهارم کتاب فیلهو طوقی پاتر و هم کتاب فوالطوس شاسن و هم کتاب طیماس و سیمین بن عدی
 آن اصلاح کرده هفدهم کتاب فرمانیدس و یجدهم کتاب فورس و نوزدهم کتاب لطن بیستم
 کتاب میونس بیست و یکم کتاب ابرخس بیست و دوم کتاب ناکسایک بیست و سوم کتاب الطیغرس
 بیست و چهارم کتاب طیطس و اینجمله اسمی حکما و بزرگانند و دیگر کتاب رتوجید الهی و هم کتاب
 در مناجات سوم کتاب در عقل و نفس و جوهر و عرض چهارم کتاب در حسن و لذت

پنجم کتاب الاحداس ششم کتاب در اصول کتاب مسائل ہند سپہ پروا ختم القصہ
 شصت و یک جلد از کتب مصنفات اور میان مردم شایع گشت و محقق و دانش ور سالہ تبلیغہ
 گوید کہ از حکمائے فلاسفہ کیسکہ بر صحت عالم قائل است افلاطون بود بالجملہ چون ہشتاد و یک سال
 از عمر او گذشت و داع جہان گفت خاص و عام و تشیع جنازہ او حاضر شدند و جسد او را در بتائی
 کہ ملکہ او بود در مملکت ماکا و نیوہ مدفون ساختند و متروکات او در جہان منحصر بود بہمان بتان و
 دو خدمتگار و قدحے و جامے و گوشوارے از زر کہ ہنگام کودکے و رکوش میداشت چنانکہ رسم
 اشraf یونان بود گویند بر یک جانب قبر او نوشتند کہ اینجا مدفون مردیست کہ حکیم الہی سر آمد
 مردم عصر خویشین بود و در عفت و حکمت و اخلاق حسنہ از ہمہ کس برتری داشت پس شناسائی
 اور کہ در او علم و حکمت بسیار است و بر جانب دیگر نوشتند کہ زمین فرو پوشانید جسد افلاطون
 را تا نفس اور از مرتبہ کسے است کہ ہرگز نخواہد مرد و او مردے بود اسم اللہون معتدل القامہ
 و تمام اندام و نحو بصورت کہ بکارم اخلاق و محاسن افعال مشہور بود و با خویش بیگانہ
 احسان فزاد و فرمودے خلوت و ست داشتے و گاہ گاہ از مردم کنارہ جستہ روئے بہ بیابان
 نہادے و چوں شاگردان اورا طلب کردندے آباد از گریہ راہ بدو بروی آمد مع القصہ از
 عقاید افلاطون این است کہ فرما بد برائے عالم صافے است و بددے است و محدثے است
 ازلی واجب بذات خود عالم جمیع معلومات خود او بود و رازل و نبود و در وجود رسمے و
 ظلی مگر امثال چند و در نزد افلاطون مثل بسایطے است بمسوطات و جمیع صور محسوسہ
 ماویہ جزئی آں بسایطے بمسوطاتند و موجودات ایں عالم آثار موجودات آں عالم است و
 ابد است برائے ہر اثرے از موثرے کہ شبیہ باشد آں اثر را بنوعی از مشابہت و عامر
 یونانیان از عدم اورا کہ مقولات افلاطون حکمائے دیگر کہ بر قانون او بودند از برائے ہر نوع

ربی قائل شدند و صنی بفرض خویش رسم کردند و پستش نمودند پس ایشان اندک بیا
 بود با جمله جنابش را در حکمت عملی کتابی است که آن القاطات فاطون گویند نگارنده این
 کتاب همایون درصین نگارش حال او آن کتاب را بفارسی جمعه نموده کلمه چند را از
 بزرگداشت چه نگارش آن جمله موجب اطناب بود و آن اینست که میفرماید مصاحبت شرار را
 اختیار کنید چه همین قدر که نماند نکند بر تو منت نهند و گوید اولاد خود را بر آداب خود
 مقصور کنید که ایشان بر آن زمان دیگر خلق شده اند و باشد که مقتضای آن زمان دیگر باشد
 و گوید سرعت در عمل طلب کنید بلکه نیکویی آن را بخوابید که بعد از فراغ شما از عمل از
 نیکویی آن پرسند از سرعت آن گوید هیچ کوچک را حقیر شما رید باشد که از شما فردنی
 داشته باشد و گوید بخشش مرد عالم شبیه است بمواهب الهی بسبب آنکه آن بخشش
 فانی نمیشود و بحدود کمال مییابد و میفیدش و گوید از فضیلت علم آنست که کس
 نتواند معین شود طالب آن را و در سائر امور اعانت غیر مفید باشد و کس نتواند علم را از تو
 سلب کند و سایر سرمایه ها را نتواند سلب کرد و گوید نیکویی کردن بازاده مرد تحریک
 میکند او را بر پاداش عمل و نیکویی کردن با مردم و نه برمی انگیزد او را بر سوال دیگر
 و گوید شرار متابعت میکنند مردم بد را و او میگذارد نیک مردان اینجا که گس مواضع
 فاسده از بدن اختیار میکنند و مواضع نیکو را ملتفت نمیشود و گوید وقتی که مرد بمقامی
 رسید که فزون از حد اوست اخلاق او زشت و خشن میشود مردم را و گوید سزاوارست بر
 عاقل که یاد آرد هنگام حلاوت غذا مرارت دوار تا زیاد نخورد و گوید واجب است
 که پادشاه از عامه و پرده زلیست کند چه اگر با ایشان مختلط گردد و خوار شود همانا خواهی
 مردم و نه آنست که خوار کنند بعضی بعضی را و توفیر نگذارند یکدیگر را پس هر که با ایشان بود

چوں یکے از ایشان شود و گوید و تهنیت بکبریاں تو با کریم در مناظره قائم شود اگر ارام کند ترا و
 توقیر فرماید و تهنیت که محبت تو برخیس غلبه کند دشمن دارد ترا و عداوت کند با تو و گوید حرام
 است بر پادشاه که مستی کند چه پادشاه حارس مملکت است و قبیح است که محتاج شو طواری
 بکس که حراست او کند و گوید از جمله صفات آزادگان آنست که صبر ایشان بر استعصال
 کسانیکه دون رتبه ایشانند زیاده است از بصوری ایشان بر استغنائی از کسانیکه برتر
 اند از ایشان و همچنان احتمال این جماعت از کسیکه ضعیف تر است از فردن است از احتمال
 از کسیکه قوی تر است از ایشان و گوید سرع اشیاء در انحلال و انحلال نفس چهار چیز است
 اول فرو بردن خشم دوم کوتاه دستی از آنچه عادت شده است سوم رفیضیت از جانب
 مردم نادان چهارم سخره کردن صبا جان بخت صبا جان عقل را و گوید زیان ساسته
 تر در معاشرت ترسه کس است اول آنکه بطرب باز دارد ترا و دوم آنکه بفریب و مغرور کند
 ترا سوم آنکه کوتاه تر باشد همت او از همت تو و گوید واجب نیست مدح و ذم از برای
 کسیکه بر خوب و بد اعتماد ندارد و گوید سزاوار است که حاکم بر مجرم برفق و مدارا دهد و بر
 و خستونت نکند چه اگر نبودند مردم مجرم او بر مسند حکومت و قضاوت نمی نشست و
 گوید مایوس نشوید از عامل کردن پیران و مشایخ در امور تا آنموده شوند بمل مجتهدان
 و مهمات سود آزند حاجت بسوئے ایشان برقرار است و گوید ای مریز و شاد و توالیق
 است از لای تو برای توجه او خالی است از هوای تو و گوید رقت بر سر کس واجب
 است اول عاقله که بر او حکم جایز روان باشد دوم مرد قوی که گرفتار ضعیفی گردد
 سوم کرتبی که محتاج لیبی باشد و گوید زینت انسان سه چیز است اول علم دوم محبت سوم
 آزادی و گوید ملوک را از سفت بینی کن و قدح مفرمائے که امر و نهی سزاوار ملک است

است نه سزاوارت و لکن ذکر کن برائے او فیسلتے را کہ بیرون کند صفات رفیله را از خاطر
 او گوید امن کردن خاطر خائفے را افضل است از طعام جائع و گوید طول نمیکشد التذاذ
 جسمی و طبیعی چه لذتے سریع النقل و الحریکت است و ثابت میماند لذت باشیاء
 عقلیه که محتاج نیست بحر است بیسولی و گوید دهنے تراست از کذاب کیسکه دروغ گوید از بزرگ
 نفع غیر خود و خیس تر است از ظالم کیسکه ظلم کند بر اسے نفع ما سوائے خود و گوید وقتیکه طلب
 مشورت کند از تو دشمن برهنه کن برائے او نصح را بعلت آنکه با ستشاره بیرون
 میرود از عداوت تو بسوائے دوستی تو و گوید سلطان چوں در بایے بزرگ است که استمداد
 میجویند از او جماعے کوچک پس اگر شیریں باشد آن جمله نه با شیریں میشوند و اگر شور
 باشد شور میگردد و گوید امتحان کن مرد را بفعل او نه بگفتار او و گوید بزرگ تر فخر آنست
 که کس فخر نکند و گوید غریب غلام کثیر الشهوة را نیکو مدان چه او را جز تو مولاے باشد و
 نیز کثیر الغضب را پسندیده مدار که با اضطراب آید و بربندگی تو و بچنخال عبد قوی را که
 را مخواه که بر تو استحال حید کند بلکه طلب کن عبدے که حسن الانقیاد باشد و مطبوع
 باشد و قوی البنیة باشد و شاد خاطر و شدید العیبا باشد گویند آن هنگام که جان
 میداد فرمود که بضرورت در این جهان آدم و بحیرت زیتیم و بکراهت میروم

ظهور اقلیدس صوری نخبزار و دولت و پانزده

سال بعد از پیوط آدم علیه السلام بود

اقلیدس از حکماے بلده صواست و آن شهر است در کنار بحر شام و جایش را اقلیدس

بنجار خوانند مع الفقه او اول کس است که فن ریاضی را در ذیل کتب مندرج فرمود و
 مدون ساخت و کتابی در علم هندسه نگاشت و نام خود بر آن گذاشت که هم اکنون میان
 طالبان علم مشهور و متداول است و بسا از حکامای روم و موبدان ایران بر آن کتاب شرح
 نوشتند و اقلیدس استایش کرد و نامش چنان بلند شد که حکامای یونان بر ابواب
 مدارس خود نقش میکردند که هر که مراض نباشد به درسه مادران نشود و عرض ایشان
 از این سخن آن بود که هر که ندیده باشد کتب اقلیدس را به درسه نیاید که در خور انجمن ما
 نیست و از مصنفات اقلیدس است اول کتاب مناظر دوم کتاب مفروضات سوم
 کتاب تالیف اللحنون چهارم کتاب ظاهرات پنجم کتاب اختلاف مناظر ششم کتاب
 معطیات هفتم کتاب قسمت که ثابت بن قزوه اصلاح آن کرده هشتم کتاب قانون نهم کتاب
 ثقل و خفت دهم کتاب اقلیدس که مرقوم شد و سده کتاب دیگر منسوب باوست که بعضی آن را
 منحول انشئه اند اول کتاب نغم معروف به کتاب موسیقی دوم کتاب ترکیب سوم کتاب تحبیل یعقوب
 بن اسحاق کندی در رساله خویش مرقوم داشته که مروی از بزرگان یونان ادو کتاب از
 مصنفات آبلونیوس بنجار بدست افتاد و در صنعت اجسام خمس و در یونان کس را نیافت
 که آن دو کتاب را بداند و از رومی به یونانی ترجمه کند پس کس به بلده صور فرستاده از
 اقلیدس درخواست نمود که آن کتاب را ترجمه روشن فرماید اقلیدس مقدمه کرد نمود بر آن
 که کلمات آبلونیوس را روشن ساخت و مقالات سیزده گانه که باقلیدس نسبت کنند عبارت از
 دو مقاله دیگر بر آن کلمات افزود و مرقوم داشت در آن چیز که آبلونیوس یاد کرده بود از
 چگونگی نسبت بعضی آن مجسمات به بعضی دیگر و کندی در رساله اغراض کتاب اقلیدس آورده که
 این کتاب از مصنفات آبلونیوس بنجار است اقلیدس بر حسب خواهش پیران بزرگان سیزده مقاله

آن التفسیر کرد و لاجرم این کتاب منسوب بدو شد و بعد از آن استقلادس که شاگرد قلیدس بود
 چنانکه ذکر حالش عنقریب مذکور شد و مقاله چهاردهم و پانزدهم را از کتاب اصل پیدا کرده
 ترجمه نمود پس اقلیدس چیزے بر آن کتاب نیفزوده است و ابوعلی حسن بصری ساکن
 مصر مصادات این کتاب را شرح کرده و هم موسوم بابن هشیم است و مقاله عاشره
 آن کتاب را بلیناس حکیم که قصه آن خواهد آمد شرح کرده و پس ازوے از لغت یونانی
 به عربی ترجمه کرده اند و همچنین قاضی ابی محمد بن عبدالباقی بغدادی فرضے معروف بقاضی
 بیمارستان مقاله عاشره را شرح کرده و علمائے فرنگستان نیز بر آن کتاب شروع متعدده
 دارند و همچنان جوهری شرحے بر آن کتاب نوشته و ما نے مقاله خامسہ را شرح کرده و
 اسحق بن حنین آن را نقل نموده و ثابت بن قزو اصلاح فرموده و ابن ندیم گوید مقاله
 عاشره را از نقل ابی عثمان در نزد علی بن احمد عراقی در موصّل دیدم و ابو حفص خراسانی را نیز
 بر آن کتاب شرحی است ابو القاسم الظاہی نیز تمام شرح کرده و ابو الوفا را شرحے ناماہم است
 وزید بن علی نہ مقاله و بعضے از مقاله عاشره را شرح کرده و ابو یوسف از می مقاله عاشره
 برائے ابن عمید تحریر نمود و حجاج بن یوسف بن مطر الکوفی کتاب اقلیدس ایکبار برکے مارون
 یکبار برائے مامون نقل کرده و ثانی زیادہ معتد افتاد مع القضاۃ سخنان اقلیدس است کہ فرما
 الخط ہندستہ روحانیۃ طہرت بالآلۃ الجسمانیۃ و فرمود ہر چہ از توفوت شود یا بروصول مثل
 آن دست داری یا تحصیل چنان در قدرت بانوے تو نیست ہر حال دیر بخوردن و
 انفس داشتن سود نبخشد و گفت بہتر مردم کے است کہ بسبب شوقن ہچکس را نمنند نہ
 و ہچکس نیز بسبب ایس خصے کہ او را بر او اعتماد کنند و گفت میان برادران خصمت منگیکن
 چہ ایشان باہمک ماہنہ بصلح گر آیند تو در میان زیاں کار و شرمسارمانی گویند شخصے باو

گفت که من چنداں بکوشم که ترا انجلیه حیات عاری سازم در جواب وی فرمود
که من چنداں جهد کنم که بآب حفاوت و مهربانی آتش خشم ترا فرو نشانم

ظهور ارسطاطالیس حکیم پنج هزار و دویست بیت

پنج سال بعد از هبوط آدم علیه السلام بود

ارسطاطالیس و ارسطالیس و رسطاطالیس و رسطالیس اینمه نام ارسطوست
و لفظ ارسطو بلفظ یونانی بمعنی فاضل کامل است او پسر نینقوماخس است که شرح حالش
مذکور شده مولد و بلده اصطایغیر بود از اراضی یونان مردی سفید پوست کوچک چشم و
سنگ زبان و فرخ سینه و کشیده بینی و کشاده پیشانی بود قامتی باندازه دویشتی بانبوه داشت
اگر تنهارفته بسرعت شتافتی و اگر با اصحاب بودی آرمیده سیر فرمودی بشیر وقت
و ظل اشجار و کنارانهار روزگار گذارستی و استماع نعمات و صحبت اصحاب یا ضرات
را دوست داشتی و در کار جامه و زان و مضاجعت با زنان بطریق اقتصاد میرفت و اگر
در مباحثه و مناظره مغلوب شدی انصاف فرمودی و بخط اعتراف نمودی بیت سال
در حضرت افلاطون یکسب قائل و کشف حقائق حکمت مشغول بود و افلاطون که حضور تعلیم
علمی نمی فرمود و اگر کسی از وی سوائی میکرد مادام که ارسطو حاضر نمیشد پاسخ نمیداد و تا قدم
حروف از مقولات میرفتند سکی لمحوظ افتاد که وقتی عمر دین عاص بعد از مراجعت از مصر باستسقاء
حضور فاطم الانبیا صلی الله علیه و آله اختصاص یافت از وی سوال فرمود که چرند اهل مصر
عمر دین که بر آئین ارسطو علیه اللغه آنحضرت میرا از چنین جرات منع نمود و فرمود که اینی خست

قومہ علی الجملہ ارسطو پیشواے حکمائے مشائین است۔ جملہ حکماء کہ بعد از دیکھو
 یافتہ اند خوشہ چینان خرمن اویند و او علم جمیع علوم است اصول حکمت نظری و عملی
 شایع است از مصنوعات خاطر دست و ازیں مے اورا معلم اول خوانند علامہ دولانی
 در سالہ ہیا کل مرقوم داشتہ کہ ارسطو فرمودہ خالطنی جوہر من جواهر الملکوت
 بکثیر من العلوم قلت له من انت قال انا طباع و در کتاب خوان الصفا کوراست
 کہ چون وز انچہ طالع شخص کو کہے کہ از کو اکب بدرجہ اعلیٰ باشد و دلائل علم و معرفت
 قوی باشد ممکن است کہ بعضی از روحانیات آن کو اکب با و سخن کنند بالجملہ چو افلاطون
 و دواع جہان گفت مے سی و ہفت سالہ بود چہ از ہفدہ سالگی با خدمت او پیوست
 بعد از افلاطون در مدینہ الحکماے بنام مدرسہ نهاد و بکشف مشکلات حکم و معضلات
 علوم پرداخت چوں سالے چند برائیں برگزشت قلب پراسکندر کہ عقرب شریح حال
 ایشان مرقوم میشود از مقدمیہ نامہ بسوے ارسطو فرستاد کہ منت ما خدا را پس کے زما
 بوجود آمدہ است در زمانے کہ شمار دنیا بودہ اید و ما مطمئن ہستیم بانیکہ شما اورا بخدے
 تربیت کنید کہ ہم سزاوار پدرو ہم لائق ملک متقدونیہ باشید پس واجب است کہ شما بجا
 شہر مدون سفر کنید تا روز گامے و صحبت شما بسر شود چوں این نامہ بارسطور رسید
 ناچار باربر بستی باراضی مقدمیہ آمد و تربیت اسکندر مشغول شد و اورا از فنون فضا
 بیاموخت انگا روزے در انجمن اسکندر را حاضر کرد و ازوے مسائل مشککہ حکمیہ
 پرسیدن گرفت اسکندر یک یک را بر قانون جواب گفت و راین وقت ارسطو بجا تحسین
 اورا خوار ساخت خاطرش الملول و آزرده فرمود چنانکہ مردم انجمن اورا بظلم نسبت کردند و
 بعد از خروج اسکندر ازو سبب این خستونیہ پرسیدند و جواب فرمود کہ اسکندر کو دے

است در آغوش دولت پرورش یافته و عنقریب بدرجہ سلطنت ارتقا جوید خواہم
 مرارت ظلم را با دینچشانم با چوں دست یابد با رعیت جور و تعدی رواند در روزی
 ارسطو از شاگردان خود یک سوال میفرمود کہ اگر شمارا کار بکام شود زمانہ بر مرام آفتد
 و از اے تعلیم من چہ جزا کنی و ایشان ہر یک سخن می گفتند چوں نوبت با سکندر رسید
 عرض کرد اے استاد این قدر مرا بگذار کہ معمورۂ زمین را فرو گیرم پس با تو آن کنم کہ از چوں
 منی لائق چوں توی بود ارسطو فرمود از کردار تو قفس منیو دم کہ سلطنت ربع مسکون
 جوئے اینک آن فراست استحکام یافت مع القصۃ چوں اسکندر بر سر سیسلطنت آمد
 و از مقدونیہ بغرم جہانگیری پیروں شد ارسطو از زحمت سفر استعفا جست کتابہ حکمت
 عملی برائے او نوشت مسمی بسرا سرار کہ راقم حروف را در چین نگارش این کلمات ملاحظہ افتاد
 و عرض ارسطو آن بود کہ این کتاب در حضرت تو باز اے منست و خود در مقدونیہ
 توقف فرمود و بعد از حرکت اسکندر بھوائے شہر منسڈن ملائم طبع ارسطو نیفا دیس
 از آنجا کوچ دادہ بشہر آسن آمد و مدت دہ سال در آنجا سکون داشت و بتعلیم علوم
 مشغول بود شخصی کاہن کہ او را ماذن می گفتند دل با یکیم بد کرد و با مردم گفت کہ ارسطو
 بدین است و روش سقراط دارو پرستش اصنام را کہ وہ مے شمارد و اورا کیفر این
 عمل واجب باشد و جمعہ از عوام با او موافقت کردند ارسطو از سخنان ایشان
 رنجیدہ خاطر شد و از بلدہ آسن کوچ دادہ بہ بلدہ اصطاعیر کہ مسقط الرأس او بود نزول
 فرمود و بہ تعمیر آن مینہ پرداخت و طالبان علم را نہر جہت بہرہ مند ساخت تا
 روز گارش قریب بیایان رسید بسا حل دریا آمد تا حقیقت جند بعد را معلوم کند و در کشف
 آن کتابے نگار داجل محتوم مہلت ندا و جنابش در ہماں سائل بجز دواع جہان گفت جسد

راشاگردان او بآئین صنادید قوم بہ خاک سپردند و از پس مرگ او ہر گاہ برآں جماعت
 مشعلہ مشکل افتادی در مقبرہ او حاضر شدند و بمناسطہ و مباحثہ پرداختند تا آن
 دقیقہ برایشان کشف شد و گمان آن قوم چنان بود کہ زیارت تربت او موجب صفائی
 ضمیر و سورت خاطر است چوں روز گاہے بر این گذشت مردم اصطاغیر اساعل محترم
 عظام ریم اورا فراہم کردند و در ظرفی از نحاس نہادہ در زمین اسالین دفن نمودند و
 آن موضع را براے مجلس مشاورت مقرر داشتند چنان میدانستند کہ در آن خاک
 عقول ایشان را کمالے و فروغی حاصل میشود و از اسطور اسپرے ماند مسے بنیقو خاص
 کہ نام پیدا براونہادہ بود و دخترے داشت صغیرہ دمالے فرادان ازوے بہرہ
 ایشان گشت و مدت زندگانی او در این جہاں شصت و ہشت سال بود از
 مصنفات او یک صد و بیست کتاب و رسالہ باقی ماند و سبب ترجمہ بعضے از آن کتب
 بلسان عرب و عجم آن شد کہ شبے ماموں عباسی اسطورادر خواب دید کہ بر سریر نشسته
 و ازوے خدمتے تمام در دل ماموں اہ کرد پس پیش شدہ از او سوال کرد کہ چہ کسے دنیا
 گفت کہ من اسطوطالیم ماموں شاد شد و عرض کرد کہ اے حکیم نیکو کہ امست فرمود انچہ
 بر نیکوئی آن حکم کند دیگر بارہ عرض کرد مرا پندے فرما در جواب گفت بر تو با و توجید منصا
 با ہنشین نیکو چوں صبح گاہ ماموں از خواب برآمد خاطر برآں گماشت کہ مصنفات اسطو
 را بدست کند و ترجمہ نماید پس نامہ بملک روم فرستادہ ازوے کتب اسطورا طلب
 فرمود و از در جستجو برآمد عاقبت یکے از رہبانان کہ در دیرے دولز قطنیہ سکن داشت
 بعض رسائید کہ خانہ ایست در ارضی یونان کہ از عمد قطنطین تا کنوں ہر کس در آن
 مالک برتری یافتہ قفلے برآں خانہ افزودہ و ہچک از بزرگان باب آن بیت انگشور

اند چه گمان کرده اند که در آن خانه مالی است از اندوخته سلاطین سلف بزرگ میشت
 اند که دست بدان برند تا مردم بگویند که از عدم کفایت به اندوخته دیگران محتاج شد
 و حال آنکه عیان خانه نیست جز از کتب حکمت چه در زمان قسطنطین که مردم بوزنطیه دین
 میجا گرفتند قسطنطین بفرمود تا کتب حکما را جمع کرده در آن خانه نهادند و در بستند
 تا مردم بمطالعه آن کتب در شریعت عیسوی سستی نگیرند ملک روم باصنادید دولت
 مشورت کرد که از کشودن آن خانه و فرستادن آن کتب بنبر مسلمانان عصبیان لازم شود یا
 رشتگاری باشد ایشان گفتند هرگز بر تو گناهی نبود چه این کتب در میان هر طبقه شایع گردد
 قواعد شریعت ملت ایشان را متزلزل کند پس ملک روم بے آگراه فرمود در آن خانه را
 برکشودند از آن کتب فراوان که در آنجا برزبر هم نهاده بودند پنج شتر گرانبار ساخته
 بخد مت مامون فرستاد و مامون جمعه را گماشت تا آنکه جمله را از لغت یونانی و رومی
 بلسان عرب ترجمه کردند و بعضی از آن کتب تمام و برخی ناتمام بود که اے الان
 ناتمام مانده پس از این واقعه بعضی از مسلمانان نیز در طلب کتب یونانیان شدند
 و گاه گاه نوشته بدست آورده ترجمه کردند اما ملوک بنی عباس جمعه را بر اے ترجمه
 کتب حکمت گماشته بودند که ایشان را مرسوم و اجرے فراوان میدادند از
 جمله حنین بن اسحاق و حبیش بن حسن و ثابت بن قرة و جمعه دیگر بودند که هر یک را
 در ماه پانصد دینار زر خالص میدادند و از مردی که بعد از بنی النجم بدین مهم فتنه
 محمد و احمد پسران موسی بن شاکر بودند چنانکه ذکر حال هر یک در جای خود خواهد
 شد از بذل مال و نفس و یرغ نداشتند تا فلسفه و هندسه و موسیقی و اساطیر طبی
 و جز این بدست کردند و قسطاء بن لوقاے بعلبکی را چون به بغداد آوردند از این

جنس کتب با خود داشت. بعضی را خود بلسان عرب ترجمه کرد و بعضی را دیگران از بهر او
 مترجم شدند و محمد بن اسحاق الندیم گوید که از اسحق بن شرام شنیدم که گفت در سه
 منتهی سطح خطبه خانه او بود که قوس از صاحبان کلماتی مجاور آن بودند و جزئی بکلام
 میفرستادند و آن سبکی پس عظیم بود و روزه هر دو مصراع از آهنگ داشت که از آن هنگام که
 یونانیان عبادت اصنام میکردند و آن سبکی را محترم میداشتند و بسته بودند من ملک و م
 التماس داشتیم که فرمان ده تا آن خانه را در بکشایند و مرا به تماشا بزنند نخست ملتزم من
 مقبول نیفتاد چون الحاج از صبر بردم بفرمود تا آن خانه را در باز کردند بدرویش شد م
 و سبکی از مرمر سفید دیدم که بر اجار آن نقوش بسیار و کتابت پیشمار بود و از کتب
 قدیم چند آن نباشته بودند که بر حسب تخمین هزارا شتر گرانباریست و بعضی از آن
 کتب را چوب خواره فاسد ساخته بود و از زر خالص آلات و اوانی فراوان بر نبر بهم
 نماده بودند بعد از تماشا از آنجا بدر شدم و حکم شد تا دوباره آن سبکی را در بستانند
 و این واقعه در زمان سیف الدوله بود که ذکر جاش در جائی خود خواهد شد چون
 این مقدمه مرقوم افتاد بر سر سخن رویم مصنفات را بطور اچهار مرتبه بود اول
 منطقیات دوم طبعیات سوم الهیات چهارم تعلیقات و ماخضات از منطقیات او
 سخن کنیم و آن را نیز مرتبه است اول قاطیفوریاس دوم باریبیناس سوم انو قیطا
 چهارم ابوریطیقیا پنجم طوبیقیا ششم سوطیقیا هفتم ریطریقیا هشتم انوطیقیا که از انوطیقیا
 نیز گویند اکنون بر سر نخستین رویم که قاطیفوریاس نام داشت و آن عبارت است از
 مقولات عشر که جنین بن اسحق بلغت عرب ترجمه نموده و شرح و تفسیر کرده و از حکمائے
 متقدم رومی یونانی فروریوس یونانی و مصطفی اسکندرانی و دالیس و ابونیوس رومی

و ثامسطیوس رومی و ثلثو فریلس یونانی و ابائلیخس و ثا و ن حکیم و اسکندر افریدیوسی که ذکر
 حال هر یک مرقوم خواهد شد شرح کرده اند و یحیی انخومی بطریک اسکندرانی نیز چیزه
 نگاشته اند و از حکمائے اسلام معلوم ثانی و ابوالبشر متی و ابن مقفع و این بهرین و کندی
 و اسحاق بن جنین و احمد بن الطیب و رازی شرح نموده و منتخبات و مختصرات
 کرده اند و دیگر بایریناس بود و آن عبارت است از مباحث الفاظ که جنین بسیرانی
 و اسحق بن عری نقل نموده و یحیی انخومی شرح نموده از حکمائے متقدم اسکندر افریدیوسی
 و الصطفی اسکندرانی آن اشراخ کرده و شرح هیچک دیده نشد و ابائلیخس و فروریوس
 و جالینوس نیز شارح آنند و همچنین شرح کرده است آن اثا و فرسطیس و قوبری ابوالبشر متی
 و فارابی و اسحق بن مقفع و کندی و ابن بهرین رازی و ثابیت بن قره و احمد بن الطیب
 آن را باینص اختصار کرده اند و دیگران اولو قیطا بود که عبارت است از تحلیل قیاس آن
 را ثیثا و دوس بهرین نقل کرده و جنین عرض نه داشت تا اصلاح فرمود و بعضی از آن را
 جنین بسیرانی نقل نموده بر نه را اسحق بسیرانی و عری نقل کرده و گروته تا اشکال
 حلیه شرح کرده و ثامسطیوس و متعالمه آن را در سه مقاله شرح کرده و یحیی انخومی نیز شرحه
 نوشت و ابوالبشر متی هر دو مقاله را شرح نموده و کندی را نیز شرحه است و دیگر ابویطیقا
 که از اولو طیقائے ثانی گویند که عبارت است از برهان و جنین بعضی را بسیرانی آورده
 و اسحق تمام آن را بسیرانی ترجمه کرده و متی ترجمه اسحق را بهرین آورده و ثامسطیوس اسکندر
 افریدیوسی آن را شرح کرده اند و اینک موجود نیست و یحیی انخومی و ابویحیی امروزی آن
 متی را بر آن سخنان مکلایه است و متی و کندی و فارابی را نیز شرحه است و دیگر طویقا بود
 که عبارت است از جدول اسحق آن ابیرانی آورده و یحیی عری ترجمه او را بهرین نقل کرده

و دمشق ہفت مقالہ آن ترجمہ نمودہ و ابراہیم بن عبد اللہ ہشت مقالہ آنرا نقل فرمود
 و یحییٰ بن عدی گوید در آغاز تفسیر آن کتاب کہ من نیا فتم برائے ایں کتاب تفسیر
 از متقدمین مگر آنچہ اسکندر از مقالہ اولے شرح تمام کردہ و شرح بر مقالات
 خامسہ و سادسہ و سابعہ و ثامنہ نوشتہ و آلبونیوس مقالات اولے و ثانیہ و ثالثہ و رابعہ
 شرح کردہ پس اعتماد کردم در ایں تفسیر بقول اسکندر و آلبونیوس و اصلاح نمودم عبارت
 ناقلان ایں دو تفسیر را و صاحب تاریخ الحکما گوید کتاب یحییٰ بن عدی مشتمل بر ہزار
 ورق کتابت است و جزاں شرح آلبونیوس است چہار مقالہ اولے را و دیگر شرح
 اسکندر است چہار مقالہ اخری را تا موضع دوازدهم از مقالہ ثامنہ و تا مسیطوس پنج چہار
 موضع آن شرح کردہ و فارابے شرح نوشتہ و تلخیص فرمودہ و متی مقالہ اولے را شرح
 کردہ و شرح اسکندر و آلبونیوس اسحق بعزنی آوردہ و ابو عثمان دمشق ترجمہ کردہ و دیگر
 سوطیقا بود کہ عبارت از مغالطہ است آن احکمت مموہہ نیز گویند و آن ابن ناعمو
 ابو بشر متی بسربانی آوردہ اند و یحییٰ بن عدی بعزنی نقل کردہ و شرح نمودہ و ترجمہ بن ناعمو
 قوبری و ابراہیم بن مکوش بعزنی آوردہ اند و اصلاح کردہ اند و کندی اتیر بر آن کتاب شے
 است و دیگر بطور یقا بود کہ عبارت از خطابت است اسحق آن ابلسان عرب آوردہ
 ابراہیم بن عبد اللہ نیز ترجمہ نمودہ و فارابے شرح کردہ کہ قریب بیکصد ورق کتاب
 است دیگر انوطیقا بود کہ عبارت است از شعر و ابو بشر متی دیمحی بن عدی از سربانی بعزنی
 آوردہ و گویند تا مسیطوس نیز در آن کلامے است و بعضے بر آنند کہ آن مقالہ را تا مسیطوس
 بدروع نسبت کردہ اند و کندی را ہم از اں کتب اختصار است و ثانی مصنفات اسطو
 طبیات اما سماع طبعی کہ آن اسمع الکلیان نیز نامند ہشت مقالہ است اسکندر افریدی

مقالہ اولے را در دو مقالہ شرح کردہ آن نیز تماشہ موجود نیست و ابوروح صابی آنرا نقل کردہ و یحییٰ بن عدی اصلاح آن نمودہ و مقالہ ثانیہ را حنین بسیرانی برودہ و یحییٰ بعزنی آوردہ و مقالہ ثالثہ در بیان نیست و رابعہ را قسطا بن لقابہ مقالہ شرح کردہ و مقالہ خامسہ را نقل نمودہ و سادسہ را شرح کردہ و اینک نصف از آن جملہ موجود است و مقالہ سابعہ را نقل نمودہ و ششم را شرح کردہ لیکن جز در تہ چند از آن بدست نبود و ابن ناعمہ جہا قسطا را دیگر بار ترجمہ کردہ و جماعتی از فلاسفہ آن را بتفرقہ شرح کردہ اند چون فیو یوس کہ چہار مقالہ را شرح کردہ و سیل نامی نقل نمودہ و ابو البشر بار دیگر نقل کردہ و نامسطیوس مقالہ اولے را شرح کردہ و ابو اسحاق بن کرئیب بعضی از مقالہ اولے و بعضی از دیگرہ را تا بحث زمان شرح کردہ و ثابت بن قرہ نیز بدربعضی از این مقالہ کلمہ چند نوشتہ و ابراہیم بن الصلت بر مقالہ اولے شرحی آورد و ابو الفرج بن قہامہ را نیز شرحی است کہ از رومی بعزنی نقل شدہ و بخط جو رجس پیروی سخنان نامسطیوس و حواشی آن کتاب ثبت شدہ و عیسیٰ بن علی بن عیسیٰ الجراح الوزیر در نزد یحییٰ بن عدی آن کتاب اقراءت میکردہ و تحقیقات یحییٰ را در حین اقراءت بخط زیباے خود ثبت کردہ و ابن المسیح نیز بر آن کتاب شرحی دارد و فلاسفہ اسلام نیز بسیار بر آن کتاب شرح دارند و دیگر کتاب سماع عالم مشتمل بر چہار مقالہ ابن بطریق و ابو البشر و اسکندر افریوسی بعضی از مقالات آنرا نقل نمودہ اند و نامسطیوس تمام آن را شرح و تفسیر کردہ و یحییٰ بن عدی نقل و اصلاح نمودہ و حنین بن اسحق بر شاترہ مسئلہ از مسائل آن کلامے نوشتہ و ابو زید بلخی اوایل آن را براے ابو جعفر خازن شرح کردہ و ابو ہاشم جابی را بر آن سخنان اعتراضات است و آن تصحیح نامیدہ اند و در مقام ابطال قواعد اسطوآمہ مذکور است کہ یحییٰ بن عدی

بغداد و بزرگان علمائے کلام نرویزیر حاضر شد وزیر بآں جماعت گفت که باین شیخ که
 از فلاسفه است سخن کینید بچکار نریں مهم استعفا نمود و گفت من ترسم که میان من و ایشان
 آن دو که میان جابیه در کتاب تصفیح با رسطورفت چار ایشان اصطلاحات مراندانند و من
 مصطلحات ایشان را ندانم چنانکه جابیه عالم بقواعد منطقیه نبود و بر مفهوم و اعتراض نمود بر انصاف
 او تحسین کردند و از چنین کارش معاف داشتند و دیگر کتاب کون فساد است که خنین
 سیرانی برده و اسحق بعربی آورده و دوشقی نیز بلسان عرب نقل کرده و اسکندر تمام آنرا شرح
 نموده و متنی نقل کرده و نقل متنی را ابو ذکریا بچکار بن عدی اصلاح کرده و بچکار نحوی
 آن را شرح کرده و مقاله اولی را قسط نیز نقل نموده و لایندروس نیز شرحی دارد و آن
 کتاب بلغت یونانی نیز یافت شده که بعربی ترجمه کرده اند و جماعتی که عالم بلغت سیرانی بودند
 گفتند که شرح آن سیرانی تفصیل دارد بشرح عربی و دیگر کتاب آثار علوی است آنرا لایندروس
 شرحی نوشته و ابو بشر طبری نقل کرده اسکندر نیز شرحی دارد که بعربی ترجمه شده
 و نقل آن معلوم نیست بچکار بن عدی کتاب نفس الانا بسبب مقاله نقل نموده و خنین جمله
 آن را سیرانی برده و اسحق نیز آن نقل کرده مگر قلیبی را و کرت ثانی تمام آن انیکو تراز
 اول نقل نموده و ثامسطیوس آن کتاب را شرح کرده مقاله اولی را دارد و مقاله و ثانی
 را نیز در دو مقاله و ثالثه را در سه مقاله و لایندروس آنرا باین تفسیر است شرحی
 بر آن از سنبلیقوس است بلغت سیرانی و اسکندر آن را باین تفسیر نوشته و قریب یک صد
 ورق و ابن بطریق را نیز و آن باب تلخیص است شرح ثامسطیوس را اسحق بعربی آورده
 بعد از سی سال تصحیح کرده و دیگر کتاب حس و محسوس است مشتمل بر دو مقاله و قلیبی از آنکه
 یافت میشود از ابوبشر متنی بن یونس اخذ شده و دیگر نقلی که از ناقصی معتد باشد بدست نیامده

و دیگر کتاب جیوان است مشتمل بر نوزده مقاله نقل نموده آن را بن بطریق و نقلی قدیم
 بلغت سیرانی یافت میشود نیکوتر از عربی و مختصری چند نیز از قدیم بر آن کتاب هست
 بد انسان که بنجی بن عدی ذکر کرده و بنیقولاوس نیز بر آن مختصری نوشته و ابوعلی بن خطاب
 بعربی نقل کرده و سوم از مصنفات ارسطو کتاب الیبات است آن مرتبه است به ترتیب
 یونانی اول الف صغر است که اسحق آنرا نقل کرده آنچه در میان است با حروف هجری است
 و این حروف سیاهی بر عجمی نقل کرده و حرف نون بلغت یونانی یافت میشود و آنرا اسطاس
 کندنی نقل نموده و ابوالمشرقی مقاله لام که یازدهم است از آن حروف بعربی نقل کرده و جنین
 بن اسحق آن السیرانی برده و ثامس پیوس نیز مقاله لام را تفسیر کرده و ابوالمشرقی تفسیر را
 نقل نموده و اسحق بن جنین چند مقاله را ترجمه کرده و سویانوس مقاله بار تفسیر نموده و دیگر
 آن ابوعزنی آورده و چهارم از مصنفات ارسطو خلیقات است که کتاب اخلاق آنرا فروریوس
 شرح نموده و جمله آن دوازده مقاله است که جنین بن اسحق ترجمه کرده و فصل مسکویه در
 کتاب طهارت فواید اخلاق ویرا نوشته و محقق طوسی علامه وافی در کتاب اخلاق نامحکم
 و اخلاق جلالی بفارسی نقل کرده اند و چند مقاله از آن بخط اسحق نیز به بنجی بن عدی بوده
 شرحی دیگر از ثامس پیوس از آن کتاب بلغت سیرانی است دیگر کتاب مرات است
 که حجاج بن مطر آنرا ترجمه کرده و دیگر کتاب اتولوجیا است که در هنر تفسیر کرده اند و جنین
 تسویدایس اوراق تیز کتاب اتولوجیا و کتاب بر جد و یاقوت ارسطو بنظر اقام حروف
 رسید و از سخنان ارسطو است که فرماید عالم جاهل را می شناسد چه روزی خود نیز جاهل بود
 و جاهل عالم را نتواند شناخت از آن روی که هرگز عالم نبوده و گوید هیچ فخر روان باشد با چیز
 که بقدریکست بهیچ غنا جاهل نشود از چیزی که بعد از بقا موه و ناست گوینداعت پیشه

کن تا مستغنی شوئی شیفته و نیا باش که در آن اندک مانی و گوید بر کارے که نفس را
 از ارتکاب آن منع نتوانی دیگرے راعقاب مکن و گوید رغبت با صحبت کسے که از تو
 اعراض کند موجب ذلت است و اعراض از صحبت کسے که با تو رغبت کند از قصو هست
 و گوید اموریکہ ملوک را از ارتکاب آن چارہ نیست سہ چیز است اول ایجاے سنن جمیدہ
 دوم فتح بلدان سوم عمارت بقعماے ویران گوید راحت یاس و لذت اوراک برابر درو
 بر مردے گزر کرد کہ دست اورا بریدہ بود ندگفت چوں چیزے بستند کہ از آن او نبوازو
 چیزے بستند کہ از آن دوست از او پرسیدند کہ کدام حیوان بہترین جانور است
 فرمود آدمی چوں بہرینت ادب آراستہ باشد شغھے باو گفت کہ مرا رغبت کردہ جواب داد کہ
 قدر تو آن نیست کہ کس از مسایل حکمت بہد گفتن تو پردازد و ازوے سوال کرد کہ ذبیحہ
 کردن کدام چیز نیکو است گفت آنچه چوں کشتی تو غرق شود با تو در بحر آشنا کند اورا گفتند
 نگاہ داشتن مال از حکما پسندیدہ نیست گفت یکمان مال را برائے آن دارند کہ محتاج
 لیئمان نشوند متعلے را گفت کہ ایس معنی را فہم کردی گفت بلے گفت اگر چنین است
 چرا انتر فہم در تو ظاہر نشد کہ آن سرور و اہتر از است از او پرسیدند کہ بلاغت چیت گفت
 اقلال لفظ بلے اقلال معنی با اسکند رگفت آنچه مردم را از تو شکفتے آید دو چیز است
 وسعت ملک و دیگرے بلندی ہمت آنچه بسبب آن ترا دوست میدارند ہم دو چیز است
 تواضع و دیگرے دارا و مواسا پس جہد کن کہ تعجب مردم بہجت ایشان جامع فرمائی ہم اسکند
 را گفت کہ چوں خدائے آنچه محبوبت ساری از نصرت با تو عنایت کرد تو نیز محبوب اورا کردہ دست
 بکار بند و وقفہ نیز با سکنہ زمانہ نوشت کہ مردم دو طبقہ اندیکے اراذل و دیگرے اہل انقیاد
 اراذل بسبب خست است و اطاعت احرا بواسطہ حیالیں طبقہ اول را بخشودن غفلت

کن و طائفہ ثانی را با حسن و محبت و باید غضب تو از قساوت و شدت خالی
باشد کہ آن شیوہٴ سباع است و بہ حد ضعف و قوت نیز نرسد کہ از
خوئے کو دکان است

ظہور نامیطوس حکیم پنہزار و دویت و بیت

و ہفت سال بعد از ہبوط آدم علیہ السلام بو

نامیطوس کہ اورا طامیطوس نیز گویند از بزرگان روم است و شہادت ثلث
اولے آن بر این اختیار کردہ کہ گوید مبادی سہ است اول ہبوط آدم صحت سوم
عدم و او از حنا وید شاگردان ارسطاطالیس است کہ کتاب را بطور افاضہ منطقیات اورا
پیشکش چوں کہ شرح نمودہ چہ آنچہ گوید اصل باشد و شیخ رئیس ابو علی و
دیگر حکما را بد آنچہ نامیطوس شایع است کمال اطمینان و وثوق باشد

ظہور نامیس حکیم پنہزار و دویت و بیت

و ہفت سال بعد از ہبوط آدم علیہ السلام بو

نامیس از جملہ حکمائے روم است و اورا در فطن حکمت مکناتے لائق بود و بیشتر کتب
فضائل از کلمات ارسطو فرمودہ و از جملہ معاصرین ابودوہم بعضے از کتب مصنفات ارسطو
شرح نوشتہ علی الجملہ در میان فلاسفہ اورا نامے بزرگ و مقامے بلند است و مقالات

اور اور مدارس تعلیم اعتبار سے تمام است

ظہور ثناء و فرستوس حکیم خنجرار و دولت و سی

یک سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

ثناء و فرستوس از جمله حکماے بزرگوار است پسر برادر اسطاطالیس است کسیعارف و خدمت عم خود نموده بمصنفات و مؤلفات او کمال قوت و اشتہ و پس از وفات اسطودر خدمت که او را درالتعلیم بود نشسته و شاگردان اسطودرا معلم بودے و از جمله مصنفات و فرستوس کتاب مابعد الطبیعة است کہ یحییٰ بن علیٰ بعضی ترجمہ کردہ و دیگر کتاب حس محسوس و کتاب اسباب سیاست است کہ ابراہیم بن کوش نقل و ترجمہ کردہ و از سخنان اوست کہ آملن سکن انجم است زمین محل ممکن مردم و موافق شہارہ ہر یک از اختراعات افرادے از مواالید نظری است و بقدریکہ تواند صاحب او در عالم عناصر خود را بدور سازد و گوید سر و و چیز خاص برائے نفس کہ نفس را از مصالح خود شاعل سازد و جسم را از آں بیج بہرہ نیست چنانکہ ماکول و مشروب مخصوص جسم است و نفس را از آں سوئے نباشد و گوید بر سلطانے کہ عدل نکند و بر صاحب ثروتے کہ راسے صواب ندارد و بر مبلغے کہ راست نگوید و بر جوادے کہ صرف مال در غیر موضع کند و بر فاضلے کہ مصیب نباشد و رشک و غبطہ موزید و ہم از سخنان اوست کہ فرماید الحکمة غنی النفس و المال غنی البدن و غنی النفس اولیٰ لانھا اذا غنیت تعیشمت و البدن اذا غنی فنی و غنی النفس مدد و دة و غنی المال مدد و دة البدن

ظہور فالیس حکیم پنہزار و دویت و سی و

پنجال بعد از ہیوط آدم علیہ السلام بود

فالیس کہ اورا فالیس نیز گویند از جملہ حکماے روم است و تحصیل حکمت در مملکت مصر فرمودہ و در فنون حکمت درجہ کمال یافتہ خاصہ در علم ریاضی و معرفت سیر فلک و انجم دلی و آما و خاطرے روشن داشتہ و برکت منطق ارسطو شرح نیکو نگاشتہ و اورا تالیفات و تصنیفات نیکو و ستودہ است از جملہ کتابست معروف بہ برنج کہ خواجہ ابوزر جہر از تفسیر کردہ و کتابے در احکام موالید نوشتہ کہ گویند تالیف بجامعیت آن کمتر مشاہدہ شدہ است

ظہور بقلیس حکیم پنہزار و دویت و سی و

پنجال بعد از ہیوط آدم علیہ السلام بود

بقلیس کہ اورا بقلیس نیز گویند از جملہ حکماے یونان است عقیدہ او چنانست کہ بگوید متصل شد عوالم بعضی با بعضی یعنی بمجرات با دیات متصل شدند و ناشد قوی طبعیہ و حادث بشود در آن عوالم قشور و استقلال پیدا میکند لبوب پس قشور و اثر اند لبوب ائمہ کہ جائز نیست بر آن لبوب فنا و بسبب آنکہ آن لبوب بسیط اند و وجد القوی پس عالم دو عالم است یک عالم صورت لب و دیگر عالم کہ رو قشور پس متصل شد بعضی از عالم لب با عالم قشور و میباشد آخر این عالم بدو آن عالم و چون از جنت میان این عالم فرستے

نیت نمی باشد پس عالم و اثر زیر آنکه می باشد متصل بچیز غیره و اثر و از جسته و اثریشود و تشویر
چگونگی تشویر و اثر نباشد و حال آنکه ما دام که تشویر باقی باشد لبوب پوشید و خواهد بود و بیکجا
نعمی او را از حکما سے دهری و اند و بر د ا قوال او چیزے نگاشته و در مقاله اول کتاب
خویش آورده که بتفیس از فلاسفہ قدیم است و مصنفات فراوان دارد از جمله کتاب ایل الطبیعیات
است و رساله در رد قول افلاطون نوشته و آنچه گفته است نفس مذہب جایدان است

ظہور ابنینس حکیم پنجمزار و دویست و شصت

و شش سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

ارمینس از جمله حکما سے رویت الکتاب است کہ بعضیات حکمت را کشف فرموده و در
تحقیق مقالات ارسطاطلیس رنج برده و بعضی از کتب مصنفات او را شرح کرده و در
علم طب نیز ہرہ کافی داشته چنانکہ او را از قول ابیہاشمہ اند علیہ السلام او را بریں حیاں
ہشتاد و چہار سال زندگانی بود از آنجہ نیست و چہار سال تحصیل علوم اشتغال داشت
و در خدمت حکما با استفادہ روزگار میگذاشت و شصت سال عالم و معلم بود

ظہور ابابنخس حکیم پنجمزار و دویست و شصت

سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

ابابنخس از جمله حکما سے بزرگوار است و او را در فنون حکمت جودت خاطر و سوت فکا

حاصل بود و طالبان علم را با شش و نیم فرسخ بنشیند و چند آنکه در مملکت یونان بلند
آوانگشت و کسب فضائل از کلمات ارسطاطالیس می فرمود و از شاگردان او محبوب
بود و بعضی از مصنفات ارسطاطالیس را شرح و ترجمه کرده از جمله باریسیناس که بعد
است از مباحث الفاظ در علم منطق تیغی نوشته و اکنون آن کتاب میان مردم پدید
نیست

ظهور اندر و ناخس حکیم پنجم هزار و دویست و هشتاد

و دو سال بعد از هبوط آدم علیه السلام بود

اندر و ناخس حکیم از جمله فلاسفه یونان است کسب فضائل حکمت از کلمات ارسطاطالیس
کرده و در فنون علم طب خدایتی بسزا داشته چنانکه ریاست الهبا و را بود و انگاه که بر
مجموع مسرود لیطوس و قوف یافت بعضی از ادویه آنرا باکاست و بر خیز از عقاقیر
بیفزود از جمله لحوم افاسی بود که زیاده ساخت و منفعت آن در
دفع سموم افزودن از مجموع اصل گشت

ظهور بلیناس حکیم پنجم هزار و دویست و هشتاد

و دو سال بعد از هبوط آدم علیه السلام بود

بلیناس حکیم از جمله حکمای بزرگوار است که از فنون حکمت کمال بهره نصیب
داشت از صنایع شاگردان ارسطاطالیس بوده و پیوسته در حضرت اوزان فزوده

کب فواید حکمت فرموده و در علوم غریبہ و نیز نگ و طلسم سرآمد انبیا سے روزگار بوده و
 پیوستہ ملازم رکاب اسکندر بود و در کاسا سے بزرگ مصالحت و صواب دیداد و حضرت
 پادشاہ یونان کمال متانت داشت و آن منار ہا کہ اسکندر در شہر اسکندریہ بنیان فرمود
 و آن مرا تے کہ منصوب داشت بدانگونہ کہ مرقوم افتادہ مجبلی منعت خاطر بلیناس بود و از
 مصتفات او چند رسالہ بظہر نگارندہ ایں اوراق رسیدہ از جملہ کتاب الفہم است و دیگر
 کتاب علل است کہ در آنجا گوید انا بلیناس صاحب الا عاجیب و در اثبات واجب حکمت
 الہی تحقیقات نیکو فرمودہ و در کتاب جامع الاشیا خود را شاخوس لقب نہادہ و آن
 کلمات را قس ترجمہ نمودہ و چنان معلوم شد کہ ہر س ثلث بعد از بلیناس ہنوز زندگانی
 داشتہ و آن کتاب را کہ بلیناس در سبب پیدا ئے اشیا نگاشتنہ با خود در سوادہ
 منظم ے برودہ و در آن نگریستہ بہرہ ورمیگشتہ

ظہور انک سرخس حکیم پنہزار و دولت و ہشتاد

و چہا رسال بعد از ہبوط آدم علیہ السلام بود

انک سرخس یکے از حکما ے بزرگوار است کہ در ارض یونان تربیت یافتہ و تحصیل
 علوم حکمت در حضرت ارسطا طالیس فرمودہ و پیوستہ در سفر و حضر ملازم خدمت اسکندر
 ے بود و پادشاہ یونان با صحبت اور غبتہ تمام داشت گویند حرص اسکندر در تخریب ممالک
 چنان بود کہ وقتے انک سرخس از وسعت زمین و بزرگی جہان و کثرت بلاد و مصارف
 حشمت سلاطین و فزونی خلق جہاں کلمہ چند بحر ص میسر نہاید اسکندر چوں نیک

نظر کرد و با عمر اندک عبور بایں همه زمین و غلبه بایں همه خلائق را صعب دانست و از
یک جانب حرص و طلب اورا مجال نمیگذاشت که آسوده باشد و از بهوس تغیر
و دنیا فردشیمند بے اختیار بگریست چنانکه باگ بے بے او بلند گشت

ظهور افلاطس حکیم پنجمزار و دوست و هشتاد

و شش سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

افلاطس از عظمای فلاسفہ یونان است و معنی این لفظ نفع رسانندہ و اناست^۱
کسب معارف از خدمت ارسطاطالیس حاصل شدہ و بیشتر وقت ملازم حضرت اسکندربود
و سخنان پند آمیز معروض میداشتہ و متی پادشاہ یونان از وی سوال کرد کہ پادشاہان
را کدام شیوہ ستودہ و پسندیدہ است عرض کرد آنکہ در شبہا باندیشہ رجعت باشند
بصلاح حال رعایا فکر بکنند و چون روز شود آنچه شب اندیشہ کردہ اند
معمول دارند اسکندر اورا تحسین فرستاد و سخن اورا از صدق و صفادانست

ظہور فروریوس حکیم پنجمزار و دوست و نو دو

دو سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

فروریوس از صنادید حکمای بلخ و صوابست آن شهر و ساحل دریای شام بود
گویند چون ہم کتب ارسطاطالیس بر طالبان علوم مشکل افتاد در حضرت فروریوس

کہ کشف اسرار حکمت و معلّم کلمات ارسطو بود شکایت بردند و بعضی از بلاد بعیدہ
 بدو نگاشتند و درخواست نمودند کہ در کشف معضلات حکمت کتاب بے کند فروریوس
 فرمود کہ ادراک کلمات ارسطو از فہم مقدّماتے چند ناچار است و علمائے عصر
 مارا از وصول بدان مقدّمات قصور است پس کتاب ایسا غوجی را تصنیف فرمود
 کہ ہنوز در میان طالبان علم بکار است و کتاب المدخل الی القیاسات الحلیتہ
 نیز از مصنفات اوست کہ ابو عثمان و مشقی ترجمہ کردہ و کتاب اخبار الفلاسفہ و
 کتاب الاسطفسات نیز از دے بلغت سریانی است بالجملہ فروریوس از اصحاب
 ارسطو ظاہر ہے است کہ از کلمات اوست کہ فرامید ہر چیز کہ کیے باشد بسیط باشد
 فاعلش نیز کیے است و بسیط و ہر چیز کثیر باشد مرکب پس افالش کثیر است و
 مرکب ہر موجودے فعلش چون طبیعت اوست لا جرم میکند خدا واحد بسیط و
 آنچه میکند از افعال خود بواسطہ مرکب است و گوید ہر چیز باشد موجود از برائے
 اوست فعلے مطابق طبیعت او چون حضرت بادی موجود است پس فعل خاص و حدانی
 او اجتناب از شبہ است یعنی در وجود گوید کمونات کمون میشوند بنکوین صورت
 برسبیل تغیر و فاسد میشوند بخلوہ صورت و از جملہ مصنفات فروریوس کتہ میت
 در اتحاد عاقل و معقول کہ مدوح اکثر حکمائے مشائیین بودہ

ذکر سلطنت قوی شوکت سلطان ابن السلطان والخاقان ابن الخاقان حضرت ناصر الدین شاه قاجار ایران خلد الله ملكه و سلطنته

بعد از چهل و پنجین سال که در گذشت یزدانی و چاکر درگاه سلطانی محمد تقی سپهر مستونی
سلطان الملک که چون در سیر سلاطین قاجاریه کتاب دل و ثانی نهایت شد کتاب سیم را
بر نیت سیر و مفاد خبر فخر السلاطین و فخرا الخاقانین فرغ نام کتاب سلطنت مصما میام محبت
طلیعه باج و خجسته و دیح تاج و تخت نمودار دیدار ماه و خوشید یادگار فیدون و جمشید هوشنگ لکرم
و لیت الکیم ملک ملوک العجم السلطان ناصر الدین شاه قاجار لالالت باج و ولته مرفوعه و آیات
نصرت مطبوعه نگار میدهد و تواریخ سلف را بدین شرف تواریخ می نهد همانا ملک ناصر و
شاهنشاه منصور ناصر الدین شاه ملک عجم را اقوام مملکت در کن شد و محمد شاه را ولیعهد
دولت و فرزند ارشد است و نام پدر آن شاهنشاه منصور که هفت تن سلاطین مبرور اندازین
پیش بزرگوار کرد و اجتناب از اطناس را در اینجا بتکرار پیرواخت مع القصه این شاهنشاه منصور
که چشم بد از دولتش دور باد در سال یک هزار و دو و سیست و چهل و هفت هجری موافق افق
والسلطنته تبریز چون چهار ساعت و ربع ساعت از غروب آفتاب سپری شد و شب یکشنبه ششم

شهر صفرا منظر متولد گشت مادر او محمد علیا و مشرکبرے دختر زاده فتح علی شاه فرزند
 امیر محمد قاسم خاں بن سلیمان خاں قوآنلومی قاجار است که بسیار دقت در کتاب تاریخ
 قاجاریه نام ایشان مسطوراً افتاد پس شاهنشاه منصور از سوسے پدر و جانب مادر نسب
 با فتح علی شاه رساند و کمتر از پادشاهان رانسیسے بدین فخامت و شرافت افتاده و این
 خلقت قصه است که از پیش نیز بدین اشاعت شد همان روزے شاه شهید آقا محمد شاه
 با فتح علی شاه فرمود که سالادریان قبائل قاجار قوآنلود و دو لوکار بمعاذات و محاصمت
 میرفت من چنان ایں خصوصت را از میان برانداختم و جماعت دلوراباد دولت خود شریک سیم
 ساختم از بهر آنکه ایں مخالطت و پیوستگی را محکم کنم دختر فتح علی خاں دلوراباد تو محل جستم هم
 اکنون عباس میرزا را که از دختر سوسے داری بولایت عهد خویش اختیار کن و پیوستگی دولو
 با خود استوار فرماے و چون بعد از من تلج و تخت حاصل تو گردد و عباس میرزا بجدرشد
 و بلوغ رسد دختر میرزا محمد خاں دلورا که اینک بگلرنگی دارالملک طهران گیرنده خراج ایران
 از بهر آنکه کن پسر یکد از سوسے هرود باید آید محمد شاه بخواں تابنام من باشد قوآنلود و سعید
 ثانی دولت تست میچون محمد شاه بسن شد و بلوغ رسد همچنان تو زنده خواهی بود و سلطنت بخاندان
 قوآنلود توای عظیم خواهد داشت ایں هنگام دختری از خویشتن با پسر سلیمان خاں تزویج ده و دختری
 که از سوسے آید از بهر اء عقد کن تا چوں فرزندان تخت سلطنت جائے کند از دوسوسے نسب
 بقوآنلورساند چوں سخن بدیخار رسید آقا محمد شاه را سرور و طربے عجب رسے نمود از جلمے خویش
 پیایے خاست از شدت وجد و سملع بهر طرف متمایل همه گشت و چند کثرت فرمود همه اش
 قوآنلوت همایش قوآنلوت و بسیار افتاده است که پادشاهان بالماص دولت اینگونه سخن
 کرده اند اکنون بر سر سخن رویم چوں شاهنشاه منصور متولد شد پدر او محمد شاه و جد او

نائب السلطنة عباس شاه و پدربنائب السلطنة فتح علی شاه ہر سہ تن زندہ بودند و صیت
 آقا محمد شاه را نیز زیاد داشتند و بدیں مولود بنظر عظمت مے نگریستند و فتح آقا لیم عظیم و
 مالک بزرگ از جہیل و مطالعہ میکردند و در تربیت او روز میگذاشتند تا سہ سال چہار ماہ
 و چہار دہ روز از روزگار او برآمد و روزگار فتح علی شاه پایان رفت و شاہنشاہ غازی
 محمد شاه بدلا بالخلافہ طہران شتافت و تاج و تخت سلطانی بیافت چنانکہ ازیں پیش
 بشرح رفت بالجملہ محمد شاه چون صاحب تاج و گاہ شد و تعیین و لیعمدہ دولت واجب نماد
 برادران شاہنشاہ غازی خاصہ برادران اعیانی در خاطر داشتند کہ بدیں محل رفیع و مقام
 رفیع ارتقا جویند و بایکدگر ہمسے گفتند کہ طفل سہ سالہ کہ ہنوز در خور عمدہ ست لائق نیست کہ در
 دول خارجہ بولایت عمدہ نامبر و از خود مادر محمد شاه کہ دختر میرزا محمد خاں و دای قاجار است
 نیز فرزندان خود را از بنیرہ کہ ہنوز کوکے بود و دست ترمیداشت ایں مقام را از بہر
 قہرمان میرزا و بہمن میرزا خواستگار بود و خالو ہائے محمد شاه مانند محمد باقر خان بیگلربیگ
 دارالخلافہ و اللہ یار خان آصف الدولہ و نور محمد خاں سردار دیگر برادران و فرزندان
 ایشان بہ تمامت ولایت عمدہ شاہنشاہ منصور را رضامند اند و ایں منصب را از خواہر زندگان
 خود قہرمان میرزا و بہمن میرزا مے جستند کہ عرق سلطنت از خاندان دولہ قطع نشود و
 یکبارہ کار بر قوالو فرو دنیا بد میرزا ابوالقاسم قائم مقام چون ایں بدانت و لغزش
 آصف الدولہ باینہر در بہر کار واجب مے شمرد و تقدیم ایں امر نصیم عزم داد و شاہنشاہ
 غازی را تحریریں ہمیکرد تا مشور و ولایت عمدہ بنام سلطان ناصر الدین شاہ رقم شد و رائے
 دہل خارجہ از ایں قصہ آگاہ گشتند پس ایں مشور را انفاذ آذر بایجان نمودند تا بہ حضرت سعید
 بہارند برادر کتر شاہنشاہ غازی فریدون میرزا کہ ایں نہنگام نایب الایالہ آذربایجان بود

چوں آن منشور را ملحوظ داشت گفت این منصب برای من انساب بود اکنون که بنام
 ناصرالدین شاه برآمد هم مارا اگر اہتی نیست بالجملہ بقمود تابا طے شاہانہ گسترده کردند لہذا
 سپاہ و بزرگان در گاہ انجمن شدند و منشور پادشاہ را اصف نمودند و حضرت ولیعهد را در
 و تحیت فرستادند مع القصص ایں شاہنشاہ منصور از ہنگام مہد ولایت عہد یافت و ہم دکن
 خور و سالی حشمت پادشاہی داشت چنانکہ در سلاطین قاجاریہ ہیچ یک از ولیعہدان دولت
 را آن مکانست و منزلت نبود زیرا کہ ولیعهد دولت فتح علی شاہ نائب السلطنۃ عباس میرزا بود
 و در روزگار پدر با حشمت اسکنہ در عزم افراسیاب شناختہ شد و در بدو سالہائے فرادان از
 آذربایجان خراسان طلیعہ ہیبت اوبہ مشرق و مغرب میرفت باینہمہ برادران و محمد علی
 میرزا فرمان گنہار عرقین عرب و عجم و محمد ولی میرزا حکمران خراسان و محمد قلی میرزا ملک
 آرا سے مازندران و حسین علی میرزا فرمان فرما سے فارس و شجاع السلطنۃ حسن علی میرزا
 حاکم طہران و دیگر بلدان امصار چون بنزدیک و میرفتند برادرانہ سلام میدادند و نائب السلطنۃ
 حشمت ایشاں را بر پاسے میخواست ایشاں را جلوس میفرمود و ہیچناں محمد شاہ غازی آن
 ہنگام کہ ولیعهد دولت بود در مجالس محافل از اعیان خود فرترے نشست و
 ایشاں را توتیرہ پیرانہ سے نہاد اما ناصرالدین شاہ کہ خدائیش خیر ناصر و معین با دازگاہے کہ
 ولایت عہد یافت بلکہ از انگاہ کہ زینت مہد گشت ہیچ یک از شاہزادگان و صنادید ایران را
 در حضرت اورخصت جلوس نبود اورا تحیت پادشاہانہ کردند و حشمت پادشاہی در او نگزشتند
 و حضرتش روز تارذ با لیدہ سے شد تا در سال یکہزار و دویست و پنجاہ و سہ ہجری کیا پھر اطول
 ملک روسیہ سفر ارغستان کرد و محمد شاہ غازی آہنگ ہرات میداشت حضرت ولیعهد
 بجاسے بدر طریق ایروان پیہ و دایمیرا طور روسیہ را دیدار کرد و چون یکہزار و دویست

و شصت و یک سال از هجرت پیغمبر شصت و پیری شد به فرمان محمد شاه غازی ولیعهد خورشید
 محمد دولت ایران را که این پنجم گام چهارده ساله بود مجلس عیش و عرس بگستردند و دختر
 شاهزاده احمد علی میرزا از بهرام صالح کردند و در وقت کار رزم و بزم نیکو آموخته داشت در
 ایوان خورشیدی زرافشان و در میدان جمشیدی سرافشان بود در پشت اسپ تازی شیر
 نستان و پورستان را بازی گرفته و در بندل بدره و صرد قصه قاتل آن و حدیث حاتم را
 بخوبی شنیده و در عهد ملان میرزا شاه غازی در سال یک هزار و دویست و شصت و شصت و هجری سفر به
 آذربایجان فرمود و کار آن ملک را بدو بخشید و از آنجا که در نظام کرده شمشیر را قیام تمام است
 در ذیل تاریخ محمد شاه مقوم افتاد مع الحقه حضرت ولیعهد و ملکات آذربایجان با نافرمان
 بودند در سال یک هزار و دویست و شصت و چهار هجری چنانکه مذکور شد شاهنشاه غازی
 محمد شاه در شب ششم شوال ازین سرای پر ملان بختان جاویدان شرافت و دولت
 بنه وال یافت و سلطنت این جهان را بفرزند خویش و دیعت کرد۔

اختلاف کلام امرای ایران در دار الخلافه طهران تبیین

فرمودن محمد علیا و ستر کبرے در آندامیه و همیاء

چون شاهنشاه غازی محمد شاه قاجار در قصر محمدیه رخت بدار القمار بزم و ملازمان
 حضرت هم در آن شب و لیل بکار گرفته به نزد یک محمد علیا و ستر کبرے والد شاهنشاه
 منصور السلطان ناصر الدین شاه انفاؤدا شسته خدش نخستین قصه ایس غایله را با فرزند

خویش مکتوب کرده بدست مسرعی بسک سیر روانه آذربایجان داشت و خود چوں پدید
صبح سر بزد در هودجے زیریں جائے کرده از قصر نیاوران بقصر محمدیه کوچ داد چوں در
اطراف قصر محمدیه و حومه شهر سواران مافی و شاهپون بنهت غارت مجتازان و متردین کمر
استوار داشتند جماعتے را بدفع ایشان برگاشت آنگاه چوں اختلاف کلمه و تشنت آراء
بزرگان ایران و چاکران سلطان را نیک میدانست و همچنان از شورش مردم کرمان و
فتنه خراسان آگهی داشت بر سلطنت فرزند هراسان بود پس تدبیرے کی بیج وزیر کار آگاه
تصویر آن توان کرد و حکمتے کی بیج عاقل و نابو وصل آن توانا تواند بود بحفظ حوزه مملکت تقویم
قوایم سلطنت پرداخت اگر چه برادرانش مانند سلیمان خان خانان و عیسی خان ایلیک آقاسی
باشی حاضر حضرت بودند و در تقدیم خدمت شاهنشاه ایران در بنجل مسروجان نسوس
نداشتند لیکن ممد علیا بمیناک بود که مبادا با بعضے از امرائے دربار طریق مرافقت موافقت
سپارند و جانب برنھے را فرو گذارند همچو است تا چاکران و دربار که سالها در حضرت شهریار کمر
خدمت بستہ و بمقامے رفیع و مکانتے شیع پیوستہ اند بسلامت مانند و یکدیگر را اسید تنبند
لاجرم اختیار کسے واجب افتاد که با حصافت عقل و اصابت رائے خیر خواه پادشاه و نیک
اندیش رعیت و سپاه باشند تا اگر بدست او از میان سرائے و پس پرده فرمانے رود و بوائے حل
خویش نخواهد و بر آن حکم نفی زاید و کما ہذا میان ملک و دکان شاهزادہ علی قلی میرزا که زینت فضل
و ادب و ثمرات حسب و نسب توأم داشت بوزارت خویش اختیار کرد و در مصالح و مصلوبید
اوتامات بزرگان و رگاہ را کہ ہنگام خواجہ تماشائی و تو تن از ایشان بیک خوسے دیگر او
نبودند چنان با ہم بداشت کہ بیج خاطرے را خطرے نیفتاد و بیج جاشی را خراشے نرسید
و ایں چنان خطبے خطیر بود کہ پادشاهے با سپاہے تدبیر آن توانا است کرد چنانکہ بشیخ میوود

ہمانچوں شاہنشاہ غازی بسے جاوید تحویل داد حاجی میرزا آقاسی چنانکہ مرقوم شد
 برخیزتن ہراسناک گشت نہ در سکران موت بر بالین شاہنشاہ فراز آمد و نہ بعد از فوت
 بر جسد پاکش نماز گذاشت بزرگان در گاہ کہ روزگار سے دراز از خشونت طبع او در تعب و بند
 چوں روئے ایں ہول ہرب دیدند دل قوی کردند و در مخالفت او عقد موافقت بستند و
 ہم در آن شب میرزا یوسف مستوفی الممالک و حسن علی خاں اجدوان باشی الخورکی وزیر
 مختار دولت روس و فرنت صاحب شارژ و فر دولت انگلیس را دیدار کردند و گفتند
 تو اسپاہ و بزرگان در گاہ وزارت و مامارت حاجی میرزا آقاسی قرین رحمت و زجرت اند
 و در عزل و عزلت او ہمدست و ہمدستان شدہ اند اگر ازیں پس در کار دولت مداخلت
 کند بعید نیست کہ کار بمقتلت انجامد صواب آنست کہ شما اورا بیا گاہانہ تا خود کنارے
 گیرد و ازیں کار کنارہ جوید و زراے مختار در پاسخ گفتند شما نتوانید اورا از امارت خویش
 دفع و ہید و از مسند وزارت خلع کنید زیرا کہ شما اورا ایں حکومت ندادہ اید و بدین منصب
 طلب نفرمودہ اید اورا پادشاہے ایں مکانت دادہ و پادشاہے تواند امانت کرد ایشان را
 ایں سخنان ناگوار افتاد و مراجعت کردہ دوستان خود را دیدار کردند و موضع از نو استوار
 نمودند و ایں وقت میرزا یوسف مستوفی الممالک و میرزا نصر الد صدر الممالک و عباس
 قلی خاں جواں شیر و میرزا محمد خاں کشکچی باشی و محمد حسن خاں سردار ایرانی و حسین علی خاں
 معیر الممالک و آغا بہرام امیر دیوان خانہ و آقا محمد حسن مراد و محمد علی بیگ ناظر و میرزا
 موسیٰ مستوفی و حسن علی خاں اجدوان باشی و بخش علی خاں قراباغی و چند تن دیگر از اعیان
 حضرت باہم حلیف گشتند و پیمان نہادند کہ چندانکہ در تن جان دارند بوزارت حاجی میرزا
 آقاسی گردن نگذارند و ہر کار پیش آید بر ما ہم یار باشند سلیمان خاں خانان و عیسے خاں

ایشک آقاسی باشی نیز با ایشان طریق رفت و مدار داشتند بالجملا این جماعت عریضه
 نگار داد و به شاهنژاد علیقلی میرزا سپردند تا بحضرت محمد علیا بردند بدین شرح که ما را با خرم
 زبان و درشتی خوی حاجی میرزا آقاسی قوت و مقاومت نموده است اگر ازیں پس خدمت
 وزارت اورا مغضوب خواهد بود نام ما را از جریدہ چاکران مجیدہ نمایند مادرشاهنشاہ منصور
 پشت و روی ایں کار را نیک بیندیشد و دانست که اگر حاجی میرزا آقاسی را دفع نہ بدین
 جماعت بعد از اظهار منازعت با او هرگز قدرت اقامت نخواهند داشت ناچار پنجاه تن
 از بزرگان چاکران و صنادید بزرگان که در تربیت هر یک تن یک کور تو مان بکار رفته
 بمقابل صعبہ پناهنده خواهد شد و باراضی بعیده پراگند خواهند گشت پس بادشاهنژاد
 علیقلی میرزا فرمود که هیچ دانسته که چرا فرمان گزاران بعضی را قایم راپادشاه خوانند و
 سلطنت متداوله ایشان را دولت نام کنند همانا ایں نام و ایں حشمت از برای کرده داران
 و پیادگان نیست زیرا که در دشت ترکمانان سواران و دلیران بسیارند و در قبایل عرب
 شجعان و فرسان فراوان باشند و هرگز در میان ایشان کس به سلطنت نامور نگردد و
 ملک ایشان بدولت نامیده نشود پس قوام دولت و سلطنت بآن مردم است که
 مغزها را در تدبیر غوایل تاب میدهند و چشمه را در تخریر رسایل برآب می نهند و قوت
 شنیدم یکے از وزرائے نادان روئے با مردے دانا کرد و گفت تو را هر سال ز دولت
 پادشاه دو ہزار و سہ ہزار تومان زیر مسکوک چلا باید داد با اینکه لکتن سر باز دہ کس مانند تو را
 بس باشند من ایں زندان تو باز گیرم و بجائے تو دو بیست و سی صد تن سر باز فرزا ر م
 اماند استہ بود کہ چوں روز کر یہ پیش آید لکتن ازیں مردم فقید و ہزار و سہ ہزار تن ایں سر
 بازاں را چوں گوسفندان برانند اگر سخا ہند چنان کنند کہ بہ تیغ تیز شان توان گماشت

اگر نخواهند چنان کنند که بایستغ تیزشان نتوان داشت با چنان میگیریم که این جماعت
 بخاری نیستند باین همه حشمت دولت و شکوه سلطنت بدین مردم لاغر تن ضعیف
 بنیت است که هر سال از خزانه دولت زرے شایگان برایگان ستانند و هر روز
 بر اسپ خویش لگام زر و زرین زرین بندند و با ملازمان خود در حضرت پادشاه حاضر
 شوند و هر جا جلوس کنند سخنها عسجیده بتواند گفت و راستی ستوده بتواند زرد و بهمانا
 هر جامردمان از شاهزادگان و بزرگان و امیران گروهی بپند رئیس آن جماعت را
 پادشاه خوانند و ملک و دولت نامند و نیزه و نیزه بپای پادشاه بکین باشند و بکفایت و درایتی که خداے
 او داده در میان چندین کرد و مردم هر که را خواهد بکشد اگر نخواهد بچشد این سخن را فردوسی نیکو فرمایدے
 چه یک مرد جنگی چه یک دشت مرو مساوی بود روز تنگ بند

و ما برضائی بکین نچاه کس مردوانده را از حضرت پادشاه پراگنده نخواهیم داشت
 مع القصه چون مادر شاهنشاه سخن بدینجا آورد و پادشاهزاده علی قلی میرزا فرمود که امرائے
 درگاه را از من بگوی که موارد خطا را در خدمت پادشاه باالایش تغیلات نفسانی مکرر
 نماید که من حاجی میرزا آقاسی را از منسوزارت فرود کنم و شرار از شما بگردانم لاجرم امر
 بعد از اصغای این کلمات دل قوی کردند و صبحگاهان در قصر محمدیه سر بریده افراخته
 بسوگاری و تعزیت پرداختند از آنسو حاجی میرزا آقاسی در قلع عباس آباد که
 خود بنیان کرده بود جائی داشت از چاکران دولت جزیره اب خاں کرجی و حاتم خاں
 شهاب الملک کس را با او آمدن ندان بود و آن جماعت مالکونی که با ستظهار او از پیشتر از
 مالک ایران را ویران کردند خاصه آن گروه که در دارالخلافت جائے داشتند و شبی چراغ
 بخانه او میرفتند و اموال مردم را بسرقت میگرفتند چون مرکز خاطر با بود که حاجی میرزا

آقاسی پشتوان ایشان است اگر چه تا بدینجا رضا ننمیداد اما هیچکس را آن نیرو نبود
 که از مردم مالوئے سخن نالائق بر زبان راند و هر مردم ظلم و زحمتی که با مردم روا میداشتند
 اگر وقتی اندک از بسیار گوش زد شهر یا ریشخند شهر و عس بازار و کلان تر بلده کردار
 ناهنجار ایشان را به زار پرده مستور نمینمود و چندان کذب خود را در شعار راستی بجلوه میدادند
 که دیگر باره آن مرد مظلوم بدست کاروان دولت پلایال غضب و سخط میگشت عجب تر آنکه
 با حاجی میرزا آقاسی نیز بموی سخن میکشیدند و در کار گیر ایشان را پوشیده میداشتند لاجرم
 این گروه چندان از درجارت بخسارت خلق دلیر شدند که بسیار وقت بیکتن از ایشان
 در میان بر زن و بازار با خنجر کشیده صد کس را حلقه میر و خود را صدم میدادند زیرا که
 هیچکس را با او جرأت نبود و در روز قبل از وفات شاهنشاه غازی چند کس از این مردم
 در چاشتگاه روز بسرای محمد تقی خان معمار باشی تاختند و بکمال تعیف سرائے او را از تلید
 و طریف پر واختند از حضرت پادشاه فرمان رفت که یک فوج سر بازار محمدیه بشهر درآمده
 ایشان را مأخوذ و ادما مکافات کردار خویش را معاینه کنند شدت مرض پادشاه این حکم را
 نیز تعطیل داد تا آن هنگام که شاهنشاه و داع تاج و گاه گفت و حاجی میرزا آقاسی در
 قلعه عباس آباد پناه جست سپاه مالوئی نخستین کفران نعمت او کردند و از و کناره جستند
 با اینکه نزدیک هزار تن در شهر طهران جائے داشتند و هر یک خود را در جلالت و شجاعت
 مرد هزار تن می پنداشت این وقت چند تن از مردم بازاری بقصد ایشان تاختند و
 هر بیست تن می تن از انجماعت را یک مرد گمنام از و بنال تگ تازی آمد و شمشیر و خنجر
 از کمر گاه ایشان باز میکرد و بعد از اخذ ثروت و سلب با انواع رحمت و لعب با سنگ چوب
 سر و مغز ایشان را میکوفت و در میان و عطشان از و دروازه شهر بیرون شدن میفرمود و یک

ساعت بیش بر نیامد که در تمامت شهر یکتن از ایشان بجائے نبود با لجمه چون آن جماعت
 بدین دلت و ضحرت از شهر اخراج شدند و مبلغ محمد حسن خاں سردار که بد آن سوی خندق
 شهر خود بنکرده پوینا هجستند و در پناه او بر بستند اما حاجی میرزا آقاسی چون در قلعہ عباس آباد
 خوشنتن را بے یار و دیدیم که در که مبادا ناگاه دشمنان با او در آویزند و خوش بریزند از بهر
 حراست خویش تدبیرے اندیشید کس بنزدیک مادر شاهزاده عباس میرزا فرستاده پیام
 داد که عباس میرزا را بنزد من فرست تا در عباس آباد نشیمن کند و چند آنکه شاهنشاه ایران
 ناصر الدین شاه آذربایجان نرسیده باشد بنیابت برادر نظام دار الخلافه کو شد و خزانہ دولت
 و سرانے سلطنت را حارس و حافظ گرد و مادر عباس میرزا در پاسخ گفت فرزند من هنوز کو فکے
 است و او را از زحمت رزید بایکے هیچ آگهی نیست یم دارم که او را بمیان جماعت فرستم
 مبادا قرمز نشین و شاعت گردم چون حاجی میرزا آقاسی بدین تدبیر نیز و قایق نفس توانست
 کرد مکتوبے بر حال دولت فرستاد بدین شرح که چون شاه جمہا بر رحمت خدا سپیوسته شد
 و حق نعمت او بر ذمت این بندگان ثابت است پس واجبے شود که طریق اتفاق
 سپریم داز نفاق بر خدربا شیم و خزانہ و اثاثہ سلطنت را حراست کنیم تا شاهنشاه ایران از
 آذربایجان بدار الخلافه طهران کوچ دهد و سہراب خان کرجی نیز از قبل او مجلس تعزیت
 حاضر شدند و تحویل جسد مبارک پادشاه سخنے چند بکروفرهاد میرزا که ہم در آرزو از شهر
 طهران مجلس تعزیت تاختہ بود و موافقت امر الاسوے شناخته داشت گفت ہنوز حاجی میرزا
 آقاسی از فرمان کردن و حکم راندن دست باز نمیدارد و او را بگوے تو کنارہ گیکہ کا داران
 دولت آنچه صلاح و اندیش چنان خواهند کرد تمہور پادشاه و محمود پادشاه و یکدو تن دیگر از
 اعیان ماکوئے کہ ہنوز پشت با حاجی میرزا آقاسی نکرده بودند چون ایں کلمات را اسفا نموند

و مواضع امر را در قلع و قمع او تفرس کردند میتوانی مراجعت بعباس آباد نموده او را آگاه ساختند و خود نیز از آنجا برشته بباغ محمد حسن خاں سردار تاختند اما از آنسوے چوں مکتوب حاجی میرزا آقاسی در مجلس امر قرائت شد در میان ایشان سخن بلا و نعم افتاد چه شاهزاده فریدون میرزا دل بجانب او داشتند در میان میرزا محمد خاں کشیکچی باشی و شاهزاده بهرام میرزا کار از مناقشه بمکاح وحت و مناطحت نزدیک افتاد کشیکچی باشی چند کثرت از بهر کاوش و کوشش جنبش همیکرد و از سوے دیگر وزرای مختار روس و انگلیس بنزدیک امر ایام کردند که شما سلب وزارت بحاجی میرزا آقاسی ننویسید یکدم امر و سلب توانید کرد بایشان تا شاهنشاه ایران برسد بهر چه حکم کند روا خواهد بود و ما از قبل دولت خود ابلاغ این سخن میکنیم و هر که بدین سخن گردن نهد با دولت ما ساخته جنگ باید بود چوں کار بدینجا انجامید ممد علیا بمناک شد که مبادا قندهار بگخته گردد که خون جمعی ریخته شود پس قلمی گرفت و بحاجی میرزا آقاسی رقیمی نوشت که با آن همه رافت و رحمت که از شاهنشاه غازی بهره تو گشت در سکره غمرات و غمره سكرات و در عیادت نکردی امر و دیگر اظهار جلالت چکنی ما خود حافظ خانه و خزانه صاحب تخت و تاج توانیم کرد و بسوء تدبیر شما محتاج نخواستیم بود پس امر ارقم ممد علیا را بستاندند و وزیر مختار روس و انگلیس را پاسبان فرستادند و گفتند چند آنکه شاهنشاه ایران بدین شهر دنیا مده ممد علیا نافذ فرمان است ما خود حاجی میرزا آقاسی را عزل و عزلت نفرمودیم بلکه ایس فرمان ممد علیا است درین وقت وزرای مختار بحضرت ممد علیا شافند و در امر حاجی میرزا آقاسی فراوان سخن کردند و چنان از در حکمت و نصفت پاسخ گرفتند که خرد ایشان خیره بماند و همی گفتند چهارده سال است در ایران از هیچ مردی سخن بدین پرداختگی و سختگی نشنیده ایم و ازین کار لکناره گرفتند

و حاجی میرزا آقاسی یکباره بیچاره گشت پس از عباس آباد برشته راه شهر پیش نهاد
 و بمیان ارک طهران در رفته بخانه خویش فرود شد و بر زبان داشت که من در اینجا
 از بهر حراست خانه و خزان پادشاه در آمده ام فضا آن قاعی سرتیب تو بچانه بدو
 پیام کرد که من توانا نیستم و از حکم ممد علیا و داد بدید امر بیرون نتوانم شد اگر در تقییم
 خدمت با تو موافقت کنم جان بسلاست بزم حاجی میرزا آقاسی را این وقت مجال اقامت
 محال افتاد و بامعده از ملازمان خود برشته از دروازه ارک بیرون شده نخستین
 قصد کرد که بجانب آذربایجان راه بگیرد و شاهنشاه را پذیرد و پس بطرف قریات
 آباد که خود بنیان کرده بود شتافتن گرفت از قضا ویر مختار از قریه زرکند نزدیک او
 سرعت میکرد تا در سرائی او با عانت اقامت کند و قتی بکنار شهر رسید که حاجی میرزا
 آقاسی یک تیر بر تاب طریق فرار سپرده بود بالجملة مانند سحاب شهابی مسافت کرده در
 تابی شب بدروازه قلعه یافت آباد رسیده رعیت قلعه که در پناه رعایت او بودند گزشتند
 و تفنگی بجانب او بکشانند حاجی میرزا آقاسی دانست که روز او تاریک شد و حساب بخت باریک
 گشت از آهنگ آذربایجان عنان بر تافت و بجانب بقعه شاهزاده عبدالعظیم شتافت چون
 صبح روشن شد نور الله خان شاهسون که با چند تن از مردم خود بطلب او تا هفتن میدانست
 او را دیدار کرد و بجانب او در تگتا ز آمد و گوید که عنان بگذاشتند و اسب ما را به میهن بجهانند
 نزدیک بدروازه شاهزاده عبدالعظیم نور الله خان شاهسون راه بدو نزدیک کرد و نور الله خان
 طالش که اینک در میان چاکران ممد علیا یوزباشی است ملازم رکاب حاجی میرزا آقاسی بود
 عنان بر تافت و تفنگ خویش را بجانب نور الله خان شاهسون کشاد و او یکسر اسب از
 مردم او را بزخم گلوله پست کرد و نور الله خان شاهسون و مردم او نخست باز پس شدند و

وحاجی میرزا آقاسی به تخت قبه حضرت عبدالعظیم در رفته استوار نشست و از جانب دیگر
 شاهزاده مهدی قلی میرزا چون بدانت حاجی میرزا آقاسی از میان بیرون گریخت ببلالزبان
 خود عباس آبلو تا ختن کرد و انشای یک بعد از غارت دیگران بجای بود او برگرفت و برقت
 اما حاجی میرزا آقاسی همچنان در تحت آن قبه شریفه خاطر آشفته داشت اندیشه زیرختا
 روس و انگلیس را در حق خود مکشوف میخواست پس از شاهزاده عبدالعظیم مکتوبی بمن
 بنده فرستاد و در عنوان آن نگاشت ندای تو گروم خداست رحمت کند بر پدر و مادرے
 که تو را پروردگار من در تمامت ایران بصدق و صفائی تو کس نیافته ام و ازین روی این
 نامه از بهر تو کرده ام بهمیخواهم که مکنون خاطر زیرختا را روس و انگلیس را مکشوف داری
 و بمن فرستی اگر این کار بپای بری چنان دان که مرا زنده کرده باشی روانیست که کس بمن
 خورده گیرد که در اینجا خویشتن را بصدق و صفا ستوده ام چمن سخن او میگویم و هنوز آن
 مکتوب در نزد من بنده حاضر است بالجمله در همان روز تفحص اینحال کرده اندیشه ایشان را
 در حق او معلوم داشتیم که در حفظ جان و مال او خویشتن داری نکنند اما در منصب وزارت
 طلبی نخواهند داشت پس عریضه نگاشته به نزد یک او فرستادم و او را آنگهی دادم چون
 ازین راز آگاه شد یکباره از آرزوئے وزارت کناره جست تا آنگاه که بحسب فرمان
 راه عقبات عالیات برداشت چنانکه مذکور میشود اما از آنسوے امرائے درگاه
 مدسیم جسد شاهنشاه غازی را حل داده بباغ لاله زار آوردند چنانکه ازین پیش رقم شد
 و خود بشهر مد آمدند و آن جماعت که بایکدیگر علیف بودند سخن بران نهادند که میان امرائے
 سلطانی در بالاخانه کشیکخانه مجلس کنند و متوقف شوند و بیچ روز و بیچ شب بخانهائے
 خود در نزد تا آنگاه که شاهنشاه ایران از آذربایجان در رسید پس دران بالاخانه آنجمن

شدند و بیم کردند که مبادا در ممالک محروسه قنده و فتوری حادث شود چنان صواب شمرند که مد علیا
 به شهر و بلد فرمان کند که حکام و عمال دست از خدمت خویش باز نگیرند هیچ حکمی که از سابق رفته
 در گرو نکند تا آنگاه که صاحب تاج و گاه بدارالملک آید پس این احکام اصلاح و صوابدید
 شاهزاده علی قلی میرزا نگاریافت و پشت هر رقم را امرائے درگاه خط نهادند و خاتم بر زدند
 و هر بتول و سیورغال که مردم را ببردیدس ارقام تجدید احکام کردند و معادل صد هزار تومان
 زیر مسکوک از خزانه دولت برگرفتند و بهر کار که خود صواب دانستند بکار بردند و حاجی علی خان را
 که این هنگام فرماشاهی و ملقب به حاجب الدوله است برائے وصول منال دیوان و آن گیلان
 داشتند و عباس قلی خان جو انشیر لضبط قرائے خالصه پرداخت تا مبادا گندم وجود دیگر
 جو بیات که در مزراع و قری انباشته کرده اند مردم بیگانه بپراگنده کنند و بعد از دو دو موبکب
 بادشاهه لشکریان را عطف و آنوقت تنگیاب شود و چون شاهزاده عباس قلی میرزا برادر اعیانی
 علی قلی میرزا از اصفهان سفر طهران میکرد میرزا بنی خاں که حکومت اصفهان داشت منال
 دیوانی را خزانه کرده الفاذا را الحلافه نمود و خواستگار شد که شاهزاده نیز نگران باشد تا مبادا
 راهزنان زینلے رسانند از بس که چون این خبر بدارالخلافا رسید مد علیا جعفر قلی خان
 قواجه داغی را با یکصد پنجاه سوار بیرون فرستاد تا هر جا خزانه را دیدار کند بے آسیب بطهران
 رساند و جعفر قلی خان تا بجا شان برفت و با خزانه باز طهران شد و این هنگام چون بمیان
 امر و خلفا چند تن بآزوسے وزارت اعظم روز میگذاشتند و در ناویه خاطر با یکدیگر می نشست
 داشتند در پیاپی امر بوزارت میرزا نصرالله صدر الممالک گردان نهادند و تصدیق ایشان خود را
 صد اعظم ایران همیست و خواستگار شد که سر اسے حاجی میرزا آقاسی را از بهر او بپروا کنند
 تا بدینجا تحویل کنند پس بصوابدید امر علی خان یثیک آقاسی باشی و آغا بهرام میردین خان

و میرزا موسی مستوفی و یک تن دیگر از تبعه ایشان بسرآئی حاجی میرزا آقاسی در رفتند و
 ابواب مقفل را مفتوح ساخته اموال را بر جریده کردند و از آنجا نقل و تحویل دادند لکن صدرالملک
 را آن فرصت بدست نشد که در آن سرآئی جائی کند این پیوند تا شاهنشاه ایران برسید
 و میرزا تقی خاں در آنخانه فرود شد چنان که مرقوم می افتد مع القصه آنجا جماعت که حلیف یکدیگر
 بودند کار از یکگونه داشتند و در آنکه دارالخلافه روز میگذشتند اما در میان بلده علامه حسین خاں
 سپهدار چون قبل از وفات شهریار از کارداران دولت در آشفتن امر محمد حسین خاں سردار
 اجازه داشت کار او را در حکومت عراق پریشان کرد و مردم را بدستباری رسل و رسائل
 به عبدالله خاں پسر سردار که نائب الحکومه بود بشورانید چنانکه بدو تا خند و او را از مسند
 حکمرانی با بطل ساختند آنگاه پسر خود را که نیز سردار لقب داشت بعراق فرستاده بجای عبدالله خاں
 فرمانروا کرد و جمیع از سرداران عراق را به دارالخلافه طلب داشت تا با استقبال شاهنشاه
 ایران روانه آذربایجان و اندوایشان بهلازمست موکب بادشاهی کوچ دهند تا با زطران
 شوند عیسی خاں و دیوی تا جاکه بگیرد بگیه دارالخلافه بود و میرزا مسعود وزیر دول خارجه و میرزا
 شیخ آشتیانی صاحب دیوان و جماعته دیگر با سپهدار متفق بودند ایشان نیز انجمنه شدند
 چنانکه مراد ارک استیلا داشتند ایشان در شهر مستولی بودند و چون میان سپهدار و سردار کار
 بر مخالفت میرفت و آن حلیف امرآئی ارک پیرو و این حریف زعمایه شهر اندک اندک
 معادات و مبارزات میان این هر دو گروه افتاد و هر دو قبیل گاه و بیگاه بحضرت شهریار
 عرضی با همکار میکردند و از یکدیگر بعاریت و شکایت بنان میکشودند امرآئی ارک همگفته
 ایشان سیج فتنه میخواستند کرد و اگر نه عراق را از چهره رو می آشفته نمودند و سردار عراق
 را از چهره در بے امر یا دشاه طلب کردند و ایشان همگفته در سلطنت ایران که پنجاه سال است

فتور سے نیا فتمہ اینک امرا خلے خوانند کرد و بران سرند کہ بنیان دولت را بر جہو مقرر کنند و
 خود از ارکان مشورت خانہ باشند و اگر نہ بے امر یا دشاہ خزانہ و دولت را چہرہ برگزینند و بسخانہ
 حاجی میرزا آقاسی در رفتند و همچنان خولشتن تفویض منصب کنند و صدر اعظم بر نشانند
 تا کار بد انجام یافت کہ یکدیگر را تہدید مبارزت ہمیدادند ساکنین رک سخن بریں نہادند کہ تو پہا
 بارہ کوب را از برج و بارہ ارک بنجائے شاکشادہ خواہیم داشت و قاطنین شہر ہمگفتند کہ
 زنان و فرزندان شما کہ در شہر سکون دارند آسیب خواہیم زد و در ارک کار بر شما صعب خواہیم
 ساخت و چون در زمان حیات شاہنشاہ غازی حاجی میرزا آقاسی فوج مراخذ را از
 حسین پاشاے پسر احمد خاں گرفتہ بعباس قلی خاں پسر محمد ولی خاں نوری سپرد و دریں
 ایام فترت حسین پاشا در میان آن فوج فتنہ انگیزت و چون پدر بر پدر بر مردم مراخذ
 حکومت داشت آن فوج را از تحت فرمان عباس قلی خاں بیروں کرد و خود بر ایشان فرمان
 فرماگشت و خود فرمان پذیرا مہر بود دریں وقت خبر رسید کہ یک فوج سرباز عراقی بحکم سپہدار
 بیج سفر کردہ اینک بیک منزلی طہران رسید اندام را برضا جوئی محمد حسین خاں سہرا حسین
 پاشا را مامور نمودند تا نیم شبے بر سربازان عراقی تاختن کرد و اموال آنجا عت را ما خود داشت
 و تفنگ و دیگر آلات حرب ایشان را بستہ و در خلالیں احوال میرزا آقا خاں وزیر لشکر
 و برادر او میرزا فضل اللہ امیر دیوان کہ متوقف کاشاں بودند اصفا نمودند کہ حرکت
 شاہنشاہ ایران از آذربایجان بطہران قریب افتادہ و در میان امرادایان رنجا
 اختلاف کلمہ روئے دادہ و سران و سرکردگان باشند از حاضر شدن بدلا بالخلافہ
 کراہتے دارند و تقاضاے می و رزند وزیر لشکر با خود اندیشید کہ سفر طہران کند و اصلاح
 ایں امور بیج برد و تبیل از ورود پادشاہ تقدیم خدمتے فرماید پس باتفاق میرزا فضل اللہ

و محدودی از ملازمان خود برشته آهنگ طهران کرد و روز سه شنبه بیستم شهر شوال وارد
 طهران گشت و از روز خروج او از دارالخلافه که چهاردهم محرم سال یک هزار و دویست و شصت
 و دو هجری بود چنانکه مذکور شد تاکنون دو سال و هشت ماه و بیست و چهار روز مدت سفر او
 برآمد بالجملة بر روز ورود او بدارالخلافه مردم شهر که روز و شب قرین ریج و تعب بودند رسیدن او را
 نعمتی بزرگ شمرند و یک نیمه مردم با استقبال او بیرون شدند اما ورود او برامرا بزرگان
 در محاکمه خیل گراں بود زیرا که چند کس از ایشان با مید وزارت و آرزوی صدارت بودند
 و بر نفس و دامن لشکر و کشور مدخلت می جستند و دانسته بودند که با بودن او کس را مکنای نماند
 و مرجع حاجتی نکرده و وزیر لشکر که مکنون خاطر ایشان را مکتوف داشت در خاطر گرفت که اگر چه
 بکثرت قبائل و عشایر و دودستان و فرمان برداران بر دیگران غلبه تو انم کرد اما در تقدیم خدمت
 پادشاه خیانتی باشد و من همانا از کاشان زبهر آن بدینجا شدم که حوزه دارالملک را از قنیه
 جابلان محفوظ بدارم نه اینکه موجب قنیه شوم پس چنان صواب شمرده که نخستین شایز و قدر دولت
 انگلیس را دیدار کند و از اینجا بدربار شود تا امر باندند که اگر با و طریق مخالفت سپردند دولت
 انگلیز بنحسب ایشان جنبش خواهد کرد پس باینذیره شدگان از دروازه دارالخلافه درآمد شایز و قدر
 را ملاقات کرد و از آنسوئے مهد علیا و ستر کبرے که آموزگار دانیان روزگار تواند بود بویژه
 شاهزاده علی قلی میرزا خطی بوزیر لشکر فرستاد که از بدو دولت شاه شهید آقا محمد شاه تاکنون
 پدران و اعیان و عشیرت تو که همیشه دویست تن مرده شناخته در میان ایشان بوده حاضر حضرت
 بوده اند و تقدیم دولت کرده اند پادشاه حق شناس هرگز شمارا آلوده عیسان نسا زد و خدمت
 شمارا بیلاب نیان مخوف نماید هم اکنون طریق حضرت گیر و بهمان عقیدت که از کاشان
 جنبش کردی بر زیاده تادم خدمت باش لاجرم وزیر لشکر بارک سلطانی درآمد بفرمان

مهد علیا در عمارت خورشید فرو شد و کار گزاران مهد علیا او را مہماں پذیر شدند و مجلس اورا
 خورش و خوردنی از مطبخ خاص نهادند بزرگان دولت و اعیان حضرت ہمہ روز و ہفت شب
 بنزدیک او انجمن شدند و نینوقت از محفل خلفائے ارک و مجلس اکابر شہر خدمت اورا قوت بزیادت بود
 و اتحام در نزد او ہر ساعت بہ آنروز شد اما صد الممالک بخت امر از دست اعظم را خاص خویش بخت
 روز کرطغیان و عصیان سیف الملوک میرزا و گر قناری و
 حبس او بفرمان مهد علیا بدست سلیمان خاں افشار

چون بعد از فوت شاہنشاہ غازی قبائلی کہ فوجی از الخاندان فہرین داشتند بترکازی برخاستند
 مسالک را بر مقرر دین ممالک دند و از معاہدہ بجا نداشتند مهد علیا بصواب بد شاہنشاہ علی قلی میرزا فرغان
 کرد تا سلیمان خاں افشار با جماعتی از لشکر جہار از دارالخلافہ بیرون سفر کردند و طاعیان کاخ نعمت بکینجا
 سلیمان خاں با چہار صد تن سوارہ افشار راہ برگرفتہ تا حدود قزوین برآمد و شر قبائل را ہنرنا
 را از قوافل بگردانید و راہ کاروانیاں را کشادہ داشت درین وقت قتلہ سیف الملوک میرزا ظاہر گشت
 ہمانا سیف الملوک پسر ارشد و اکبر ظل سلطان است و سیزدہ سال از ظل سلطان روزگار کتر بود
 و این سگفت نہا شد چہ بسیار افتادہ است کہ شاہزادگان قوی نیست کہ با دست عیش و زکا
 برند و دوازده و اگر نہ در سیزدہ سالگی خواب بینند و بلوغ حلم کامیاب شوند بالجمہل ظل سلطان
 فرزند خود سیف الملوک را کہ ہنوز کودکی بود روانہ آذربایجان داشت و بجای از دست خدمت عم
 خود نائب السلطنت عباس میرزا بگماشت و نائب السلطنت اورا مانند کمیتن از فرزندان خود
 تربیت ہمیکرد و دختر خود را کہ ہم خواہر بطنے شاہنشاہ غازی محمد شاہ بود با او عقد بست
 و ازوے فرزندان آورد و بعد از وفات فتحعلی شاہ چنانکہ مذکور شد چون سیف الملوک در مخالفت
 محمد شاہ غازی باید رخو دخل سلطان موافقت کرد اگر چہ محمد شاہ بترک قتل او قادر بود قطع رحم و

جسم قربت روانداشت فرمان کرد تا او را در قزوین برده جائے دادند و چند تن نگهبان شدند
 که از دروازه شهر بیرون نشود زن و فرزند او که خواهر و خواهر زادگان پادشاه بودند در دارالحکمه
 نشین داشتند و روزگار خود را با الطاف پادشاه بر نیکی میگذاشتند چنانکه اسد اللہ میرزا که
 فرزند اکبر سیف الملوک میرزا بود بکمال فطانت و دیانت آراستگی داشت بر حسب فرمان شاهنشاه
 غازی حکومت سمنان و دامغان یافت و هم در آنجا بود تا شاهنشاه و داع تاج و گاه گفت
 اکنون با سردستان آیتم درین وقت که سلیمان خاں افشار در محال ساوجبلاغ بنظم طرق و
 شوارع مشغول بود سیف الملوک فرصتی بدست کرده از دروازه قزوین بیرون گریخت و
 بمیان قبائل قزوین که در ناحی شهر سکون داشتند فرو شدند و مدتی که در مجلس قزوین بود از آن
 زرویی که محمد شاه با جراد مقهر کرده بود مواعیل سه هزار تومان انداخته داشت این مبلغ را نیز
 با خود حمل داده بمیان قبائل آورد و بدین خزانة هفتصد و هشتصد تن سواره و پیاده بر سر خود
 انجمن کرد خیالات سوداوی که در زاویه تنهایی ملازم هر کس شود در مجلس چهارده سالگیانش
 در دماغ اقام کرده بود که هیچگونه عقل دوراندیش از در اصلاح و صواب آه نتوانست کرد پس
 میتوانی سر بدایع سلطنت برداشت و قلم و قرطاسی بدست کرده بمرکز و گان سپاه مناشیر
 شاهانه نگاشت و بر سر منشور چو پادشاهان طغرنامه فرمان پادشاهانه داد بدین شرح که می باشد
 در کوب ما حاضر شوید و از کس ساختن و سر باختن خویشتن داری نکند تا عنایت ملوکانه بینید
 و اگر نه سخط پادشاهانه خواهید یافت یک چنین حکم نیز سلیمان خاں افشار فرستاد و از قضا در آن
 وقت کیتن از مردم وزیر مختار روس که چهار هزار دینار زر بر زرک بسته داشت و طوقی دارالحکمه
 میگذاشت عیو را بر سیف الملوک میرزا افتاد بفرموده او را حاضر کردند و آن زر را از سر بگرفت
 و بر مردم خود قسمت کرد و خطی بداد که چو بر تخت سلطنت جلوس کنی این زر را خزانة

دولت برساند و با او گفت وزیر مختار را بگوئی که من این نر از تو بقرض بردم چه امر در مقرر
 افتاده مع القصه سلیمان خاں کتاب او را جواب باز داد و مکتوبے چند بسر کردگان افشار
 فرستاد تا بسوئے او شتاب کردند و مشتصد سوار فراهم شدند این هنگام سلیمان خاں دل
 قوی کرده مکتوبے چند بسران قبائل قزوین و مرد میک با سیف الملوک سیر و سلوک میدادند
 نگاشت و ایشانرا از رود سپاه و سخط باد شاه تحدید و تحو لیف کرد و خود با یلغا بجانب او
 تا حقن نمود در بقعه امام زاده که بگاز رسنگ نامیده میشود سیف الملوک را در یافت مردی
 که در کنار او بودند و زو سیم و رامیر بودند چون لشکر بگانه را دیدار کردند بے آنکما آغاز جنگی کنند
 یا تفنگی بکشایند سیف الملوک را بگذاشتند و طریق فرار برداشتند سیف الملوک چون این بدید
 و پیشه عظیم یافت و از بهر فرار نبشسته طریق جمعی که در آن حوالی بود پیش گرفت تا مگر خود
 را بمقتلی رساند و از بلا برهانند سواران افشار بگردار ستاره شهاب از دنبال او شتاب
 گرفتند و او را با چند تن از خاصان او در یافته ماخوذ داشتند و باز یافتند و هم درین وقت چون
 بفرمان ممد علیا امام علی خاں یوزباشی و نور الله خاں شقاقی روانه درگاه شاهیتهای ایران
 بودند سلیمان خاں صورت حال را عرض کرده بمحبوب ایشان انفاذ حضرت پادشاه داشت
 و آن شب را در بقعه امام زاده پیائے برده بامدادان سیف الملوک میرزا را با قید بند بقریه
 چند را و دو این قصه را نیز در حضرت ممد علیا و امرای دربار معروض داشت لاجرم ممد علیا
 که درین وقت سلیمان خاں خاں خانان را بدفع سیف الملوک برانگیخته بود آسوده خاطر شد و فرمان کرد
 تلامذہ را مغللاً بدارالخلافت کوچ و بند پس سلیمان خاں فشار بعد از سه روز را در برداشته از دوازه
 دولت بارج سلطانی در آورد و بحبس جادوانی در انداخت و از بهر نظم طرق متواری هم بدین افاضی
 باز تاخت و دوران محال بزیست تا موبک شاهیتهای ایران برسد پس پذیرد راه شد نیز در همان

کارزنگ تبقیل سده سلطنت پرداخت و مورد نواخت و نوازش شاهانه گشت اما مہد علیا
 بعد از جلس سیف الملوک میرزا حکومت فرزند اواسد اند میرزا را در سمنان بثر رعیت
 سلطنت مکر وہ دانست و رقم عزل اورا بد و فرستاده حاضر طہرائش ساخت مع القصہ اگرچہ
 و تمامت ایران بچکس لائق تخت و تاج نتوانست بود و اخذ خراج نتوانست کرد اما در
 بد و سلطنت ناصر الدین تمامت بلدان و امصار ایران آشفنگی داشت و شاہنشاد بآب شمشیر
 ایں آلودگی ہار البشت شہر کا شان کہ از آسایش و آرامش مردم گویا کوئے خاموشان است
 ہمہ ریز وقت در میان اعیان ایشان کار بمقتالت و مبارزت میرفت چنانچہ در ایام توقف
 جعفر قلی خاں قرا باغی کہ از پے حمل خزانہ بدلان بدو سفر کرده بود و ہمچنان ایں مقابلہ و مقابلہ برقرار
 بود تا درود شاہنشاد ایران بطہران بچکس نیا سود و شہر یزد کرد کہ در تحت حکومت جمشید خاں ماکو بے بود
 از خبر وفات شاہنشاد غازی آشفہ گشت و چون مردم ایران از جماعت ماکوئے خاطر بخجیدہ
 داشتند مردم یزد و جرد نیز بکین و یکد جمشید خاں برخاستند و ایں نہنگام جمشید خاں بیون یزد
 در محال سیلا خود اراضی بختیاری تلع یزد و جرد سکون داشت و با سراسر پردہ و سر باز و ثروتی
 کہ امرائے بزرگ را گرانہ کند و میگذشت پیش از اں کہ کس اورا بیا گاہانہ مردم اں اراضی
 از وفات شاہنشاد آگاہ شدند و ناگاہ بر سے تا ختن کردند مردم مال در ابگرد آوردند و پریان
 امر جمشید خاں از اں مہملکہ باتن عریان بجات یافت و بسلامت جان شاد خاطر بود پس ہزار
 تعب و طلب سلبی در ویشانہ در پوشید و کودنے بکرے گرفتہ بر شست و بدنیکونہ بکینتہ تا طہران
 کوچ داد و او نیز باغ محمد حسن خاں سزرا را ایرانی فرود شد و دیگر محب علی خاں ماکوئی کہ ایں
 نہنگام میر بجات حکومت کرانشا ہاں داشت مردم اں بلدہ نیز از وسے لنگنہ و ند چون
 خبر فوت شاہنشاد غازی را اصغا کردند بر دے بشویدند و بسیار کسں از مردم اورا ماخوذ

داشته سلب ثروت بگرفتند بمجلسی خاں بامعروفی از اسبجانهز میت شد و راه آذربایجان
برداشت و در عرض راه بموکب شاهنشاه منصوب پیوست چنانکه در جلای خود مذکور میشود و
همچنان ازین پیشش شرح رفت که خسرو خاں کرچی بر حسب فرمان شاهنشاه غازی سفر کردستان
کرد و رضاقلی خاں والی راجه و سایر ارباب الحلافه فرستاد بصوابدید کارداران دولت او را در پوچان
بازداشتند و چند تن از توپچیان سجزاست او بگماشتند بعد از وفات محمد شاه که هر کس گرفتار
خاطر خویش بود فرصتی بدست کرده از میان توپچانهای بیرون گریخت و بفرج سربازان
کردس که در ظاهر قلعه محمدیاء و تراق داشتند پیوسته شد ایشانرا بدردم و دوسوسه با خود متفق ماند
راه کردستان پیشرفت و در عرض راه از قندی سرباز و تعرض ایشان بامردم نیز
پرسید و بگفتند سربازان کرسیل کردس کرد و خود بکردستان در خدمت مردم را بگرد خویش
انجمن کرد و بقصد خسرو خاں لشکر می کرده بر سر او تا ختن بر دلی خاں سرتیب قرار داد که
متوقف کردستان و در تحت فرمان خسرو خاں بودند احتشامی کردند اما ایشانرا قوت تعاقبت
بارضاقلی خاں نبود لاجرم در قلعه سمنج محصور شدند و بخوشتن داری برداختند تا آنکه که
خبر ایشان در آذربایجان سمرگشت از انجانشاهنشاه ایران ناصرالدین شاه فرمان کرد که خسرو خاں
و علی خاں بامردم خود راه برگرفته در زنجان بشکرگاه پادشاه پیوسته شدند و از آن پس فرمان رفت
تارضاقلی خاں را نیز ما خود داشته بطهران آوردند چنانکه در جلای خود مذکور می شود -

و ذکر شفقلملک فایز شورش مردم شیرزیر حسین خان نظام الملک و خاویز

چون شب شنبه ششم شوال شاهنشاه غازی ازین سرانحلال رخت بیرون برد
ایں خبر موجب راز و جمیع یازدهم شوال بشیر از بردن حسین خاں اجدان باشی ملقب بنظام الملک

کہ ایں ہنگام حکومت مملکت فارس اشت سودے در اخفائے ایں خبر نہ دانست روز دیگر
 بزرگان فارس را انجمن کرد و گفت شاہنشاہ مر فیض رخت بہ ببت و شاہنشاہے جوان
 بہ تخت نشست آن روز را بہ تغزیت بگذاشت و شب ہنگام نام سلطان ناصر الدین شاہ را
 بر سیم وز نقش بردور و دیگر مجلسی بہ ہینیت کردہ ازاں زر و سیم نو بہام شاہنشاہ نو بیدل کرد
 و پیشکشی لائق انفاذ حضرت شاہنشاہ ایران داشت و آن اشیاء در اراضی خمسہ حاضر
 در گاہ شد و چون میرزا تقی خاں امیر ایں وقت نظام امور جمہورازامام داشت با حسین خاں
 بمخاصمت دیرینہ در طلبہ تمام بود خدمت اورا از محل قبول ساقط فرمود و فرستادہ اورا
 بے پاسخ و جواب بجانب شیراز شباب ادرہ دم شیراز کہ مخاصمت حسین خاں را در خاطر
 نہفتہ داشتند چون بدانستند کہ اورا در نزد کارداران دولت منزلت نیست یکبارہ در دفع
 او ہمت و مہدستان شدند و اینوقت صد تن توپچی و شانزدہ عرادہ توپ و دو فوج سرباز
 آذربایجان فی حاضر بود و عزیز خاں مکر می سربنگ سرباز کلاں ہنگام در حضرت شاہنشاہ
 منصور سردار کل عساکر منصورہ است ہم در شیراز اقامت داشت و قبل ازیں غلامکسی صد
 تن سرباز و دو عرادہ توپ و بعضی قورخانہ بحکم حسین خاں با براضی ممسنی سفر کردند تا آن
 اراضی را بنظم کنند و صد تن سرباز نیز در حد و ارباب بود مع القصۃ نخستین محمد قلی خاں ایل بیگی
 شقاقی سی صد تن سربازان را اگر قہ مجبوس نمود و آلات حرب ایشان را با آن دو توپ توخانہ
 ماخوذ داشت و آن سرباز کہ در حد و ارباب بود نیز بے برگ و ساز باز آمد حاجی قوام کلانہ شہر
 شیراز کہ سالہا با ایل بیگی طریق مخاصمت پذیرد اینوقت در مخالفت حسین خاں سروالفت پیش کرد
 پس ایل بیگی از مردم قشقائی و دیگر قبائل قریب پانزدہ ہزار کس انجمن کردہ در یک فرستگہ
 شہر اوراق کرد و اں سی صد تن سرباز را مجبوسا با خود کوچ میداد قوام الملک نیز از شہر و

دید یک چنین مردم فراهم کرد و خود بیرون شده ایل بگی را دیدار نمود و در دفع دادن حسین خان
 محاورت و مشاورت پیاپی برد و نگاه مراجعت کرده حسین خان را پیام کرد که اعیان شهر
 دزبرگان قبائل دبیروں میں بلکہ انجمنیہ کردہ اند تا در حرکت مسکون شما سخن کنند و رائے
 صواب را از خطا باز دارند واجب است که شما نیز درین مجلس شوری از خویش تن کس بگمارید تا فرجام
 کار را بداند و کار را با انجام رسانید عزیز خان سر تنگ میرزا عبداللہ نشی حاضر آن مجلس شدند
 و در پایان امر نبرگان فارس سخن بریں نهادند که آن پادشاه که حسین خان را بس حکومت
 مافرتسا و دلع تاج و نگاه گفت و ما چه داریم که شاهنشاه ایران بعد از ورود بطهران باز
 حسین خان را بفرمان روا خواهد کرد صواب آنست که حسین خان طریق دارالحکما فیہ بگیرد و ما را
 بحال خود باز گذارد بعد از جلوس سلطان صدر فرمان بهر چه حکم رود اطاعت خواهیم کرد دین بگی
 گفت اگر حسین خان جز این کند او و مردم او مقتول خواهند گشت توام الملک را آن مجلس سخن
 نکرد و چون بشهر مراجعت نمود با حسین خان پیام فرستاد که من بخیانت دولت آلوده شوم
 و اگر خواهی بارک در می آیم و بجز است قلعه را که مرا استوار میکنم اگر توانی ایلخانی را دفع دهی
 حسین خان را آن لشکر نبود که باسی هزار کس مخالفت کند و بیم داشت که بے رحمت کارداران
 دولت طریق حضرت سپردن سخن به تمویه و تبییه را گفت و پیام کرد که من بسیج راه میکنم بدین شرط
 نخستین آن سی صد تن سرباز را که منسوب ساخته و بجزنداخته آید آلات و ادوات ایشان را
 مسترد سازید و بمن فرستید دیگر آنکه چون تو بیخانه را از من باز میگیری مردمان در عرض راه را
 علف و آرد و قند میهند و سه ماه بحر می سرباز را تسلیم کنی تا جان بسلامت بتوانند برود و دولت
 نفیتر مرا که رانده اید هم باز دهمید تا بنده و آخر دوق خویش را حمل دهم آنگاه هشت روز مرملت
 بگذارید تا بسیج راه کرده کوچ دهم عزیز خان شب هنگام بنزدیک ایل بگی شتافت و انجام دین

معاهدات را بر مصلحت حل کرد و گفت من با تو بر طریق مهر و مودت بوده ام و هرگز بر زبان تو ضما
 نداده ام اکنون واجب است تو را تنبیه کنم و از وخاستن این کار بیایاگانم هیچ نگویی این جنگ
 جوش از بهر چه کنی و این خصمی با کز انگلی گرفته ام آنکه درین مقاتلت غلبه ترا افتاد و این جمع را
 قلع و قمع کردی هیچ ندانستی که بخوخواهی این مردم شاهنشاه ایران برخیزد و خاندان تو بکفر
 این گناه دیران گرد و عایل بگی را این سخنان از مستی غفلت بهوش کرد و سربازان را از مجلس
 رها ساخته آلات حرب و ضرب باز داد و دست از توپخانه و قورخانه باز داشت و عزیز خاں
 آنشب را بیایان آورد و صبحگاهان توپخانه و قورخانه را برداشته با خطا جرمی سلاهی سرباز
 مراجعت به شیراز کرد و با اتفاق حسین خاں بحفظ و حراست قلعه پرداخت و سربازان را در
 مدافعت و منازعت دیر ساخت روز هشتم که میعاد برسد کوچ دادن حسین خاں را وقت فراز
 آمد و خلف و عدا و مکشوف الاهی شیراز گشت نیران فتنه افروخته آمد و روز دیگر ایل بگی بمنزل
 سعید تحویل کرد و مردم شهر پیش از آنکه آن تاب سر بر زنند بطباطب افتادند نخستین سه هزار تن
 تفنگچی بمسجد وکیل در رفت و دوتن سلطان فیروز کوهی و یک تن مرد سقا را که در آن مسجد
 را کعبه مسجد بودند با تیغ پاره پاره کردند و ارک را بمحاصره گرفتند و باز را وکیل را بمعرن غارت
 در آورده سر بای معیشت ساختند حسین خاں درین وقت گرفتاریتپ لرزه و مرض نوبه بود
 عزیز خاں در کمال شجاعت و جلالت کار مدافعت را استوار کرد و حکم داد توپچیان در مسجد
 را با گلوله توپ شکستند و سربازان یورش برده مسجد را از مردم شیراز سپردا خند و سنگر خویش
 بر بام مسجد راست کردند درین مبارزت سه تن از سرباز و چند تن از مردم شهر مقتول گشت
 و ازین واقعه چون چهار روز بگذشت دیگر باره پنج هزار تن از مردم شهر باز را وکیل را که در جنب
 باغ و پهلوی ارک است فرو گرفتند و همی خواستند تا در بام باز را سنگر کنند عزیز خاں با فوج

شتاقی مخبران و فوج چهارم تبریزی بیام بازار رفته کارزار داد و مردم شهر را بقوت جهادت
 قهر کرد و بر بام بازار نیز سنگری کرده و وعده توپ بدینجا نقل کرده درین جنگ سه تن از
 سربازوسی تن از مردم شهر عرض و مارگشت درین وقت زین العابدین خاں پسر قاسم خاں
 تولد یافت قاسمی که یوزباشی غلامان بود بمواخیم مردم فارس مغرور گشت بدان سرشد که
 سراسر خولیش را که مشرف به عمارت حسین خاں و عزیز خاں بود بمردم شهر بسیار دتا
 از آنجا زرم و سهند عزیز خاں بدین معنی وقوف یافته شامگاه بیست و پنجاه تن سوار سرباز
 بدینجا شانت و آنجا نه رانفر و گرفته نگاهبانان برگداشت زین العابدین خاں بمیان
 شهر در رفته پناهنده شهریان گشت مع القصه در اطراف ارک باغ مردم شیرازی بیست پنج
 سنگر فراز کردند و چهل روز بین الفهریقین حبس قائم بود و بیشتر این سنگرها با سنگریزه و از توپ
 از سه ذرع و چهار ذرع مسافت نداشت یکروز چنان افتاد که مردم شهر خواستار شدند که با عزیز خاں
 در حافطیه حاضر شده سخن از دردم آهنت کنند و این جنگ جوش را خاموش بدارند تا آگاه که از
 شاهنشاه ایران منشور رسید پس بهر چه فرمان کند فرمان پذیر باشند و پیمان نهادند که از
 جانبین افزون از دویست تن کس حاضر نشود پس عزیز خاں با دویست تن سرباز بیرون شد
 و چون مردم در خاطر داشتند که او را مأخوذ دارند و بایں شرط بمقصود خویش فایز نبودند لاجرم
 بعد از بیرون شدن عزیز خاں جنگ را انداختند و بنکرها حمله دادند حسین خاں فرمان کرد تا دلمان
 توپها را بکشند و چنانکه چهل تن مطرح افتاد و صد تن مجروح گشت از آنسو به چون بانگ
 توپ و تفنگ گوش نه عزیز خاں گشت بیتوانی بجانب ارک شتاب گرفت مع القصه چون خبر
 این فتنه در نزد کارداران دولت سمرگشت بداعیان فارس گردید که دیگر گرد فتنه نگردند و حسب
 فرمان امیر اصلا سخنان پیش خدمت آگاه کرد که شاهنشاه منصور از خمسة بجانب اراخله کوچ

میداد آن منشور را گرفته بسوئے شیراز درنگناز آمد و بعد از ورود و موبک پادشاه به بدار الخا
 احمد خاں نوائی نایب ایشیک آقاسی باشی مامور شد که به شیراز سفر کرده پشت و روئی اس کار
 اینک برینید و میبج این فتنه را باند بعد از ورود احمد خاں چون اعیان فارس را احکام
 شاهنشاه آگاه شدند از جنگ جوش باز نشستن پس احمد خاں در آن بلد اقامت جست
 و مردم را به بیم و امید آسایش و آرامش بداد تا آن هنگام که حکام فارس مامور شدند
 و حسین خاں را بر حسب امر محبوب داشتند چنانکه مرقوم می شود -

در ذکر استغنی مملکت کرمان و مقاتله فضلعلیخان بیکریگی با عبیداللهخان صاحب دله

فضل علی خاں بیکریگی کرمان در عشر آخر رمضان همینجا است تا
 بجانب بلوچستان تا ختنی کند و از قبائل بلوچ در دواں و راهزنان را که
 زحمت بازگانان میکنند فوجی اسیر و قتل گیرد و ازین تا ختن در زم ساختن هم در خطا داشت
 که در نزد کارداران دولت معروض دارد که حکومت یزد نیز مرا باید زیرا که من باید و د
 یزد را بنظم کنم و راه کار و انیاں را از کرمان بخرق کشاده دارم چگونه با عدل پادشاه راست
 آید که زحمت مرا باشد نعمت حاکم یزد بر و بالجمله فضلعلیخان پسر خود محمد علیخان که سرتیب
 و فوج قزاق داغی بود بنیابت خویش در کرمان بگذاشت و میرزا اسمعیل شیرازی را بوزارت
 او باز داشت و خوب و بد و نیز در راه برگرفت بیست روز بر زیادت در پست و بلند بیابان کمان جلادت
 بزه کرد و کمین مبارزت کشاد داد و هیچکس از مردم بلوچ را دیدار نکرد و ناچار غنائ بجانب کمان رفت
 درین وقت خبر وفات شاهنشاه غازی محمد شاه در بلوک زنجان بگشت بختی بیک عامل آن بلوک
 مسرعه بنزدیک فضلعلیخان کسل داشت تا او را ازین غایب آگهی دهد قبل از توقف فضلعلیخان این را زود

کرمان مکشوف شد چند تن از سپہ سالار ابراہیم خاں کہ باتفاق عبداللہ خاں صارم الدولہ و میرزا
 اسماعیل دزیر عززل فضلعلی خاں را انتظار میردند وینوقت ہمدستان شدند کہ اگر مراجعت کند
 اورا از دخول کرمان ممانعت فرمایند و از جانب دیگر نوائی خاں کہ سرہنگ فوج قراچہ داغ
 بود و محمد علی خاں سرتیب را ازین منصب بے نصیب داشت در خاطر گرفت کہ سر بازاں را با خود
 انہماک کند و محمد علی خاں را از مداخلت در امر ایشان دفع دہد و سر بازا قراچہ داغ و بعضے کہ از
 محمد علی خاں خاطر رنجیدہ داشتند دفع اورے طلبیدند و برخی کہ ازین شورش و غوغا بامید نہیب
 و غارت بودند بانوائے خاں ہمدستان شدند و با خود گفتند نخستین باید دو فوج ملایری و
 قراکوز لوراکہ در تحت فرمان صارم الدولہ است مقہور داشت آنگاہ برادر خویش منصور گشت بر باد
 گیرائی بلغ نظر و دیگر بامہا برآمدند و شکر کردند و مردم صارم الدولہ را ہدف گلولہ ساختند
 و بسیار کس را سجاک ہلاک رانداختند فوج ملایری و سر بازا قراکوز لورچون بیخبر از کین و کید
 ایشان بودند قریب فتاد کہ پریشان شوند صارم الدولہ چون ایں بدیش پیو برد و لشکر خود را
 انہمن کردہ بدفع دشمن بگماشت و مردم او چون نزدیک با قورخانہ بودند نخستین قورخانہ را
 بدست کردند و دانستند کہ بالفنگ جنگ قراچہ داغی را بپائے توارند بر دو توپہا سائے بارہ کپ
 را بر باد گیر سائے افراختہ با سکہ سائے پر داختہ ایشان سوغے باروئے کردند و آتش در زدند
 سر بازا قراچہ داغے را قوت اقامت برفت ناچارانہ فطرزہا دگیر و بام فرو شدہ نہا شد کہ
 از بہر مبارزت از روی گیرید وں شوند چون دانستند کہ قورخانہ بدست بیگانہ افتادہ دیگر
 مجال درنگ نیاروند و پشت با جنگ دادند و ہزیمت شدند پس عبداللہ خاں صارم الدولہ
 دست یافت محمد علی خاں سپہ سالار خاں نوائی خاں سرہنگ صاحبان مناصب فوج ایشان را
 گرفتہ باز داشت و فوجے قراول برایشان گماشت و چون ایں کار بہ داخت سر بازاں

بجانب خانه فضلعلیخان تباختند و از سیاه و سفید و ظرفیت قتلید هر چه در آن خانه بود برگرفتند و رفتند
 از آن سو عی فضلعلی خان که مراجعت کرمان میداد چون بسف فرسنگی آن بلده رسید از نصیحت
 لشکر و مجلس پسر و نعلبه بیگانه و غارت خانه آگاه شدند آنست که در چنین وقت اگر از دیوار
 بکوشند هم ازین شربت نبوشند پس از همان با عنان بر تافت قطعه کبوتر خاں که همچو فرسنگ
 مسافت بود و با یلغار شتافت و در باطنی که بفرمان شاهنشاه غازی خود بینان کرده بود فرو رفتند
 و در آنجا بیج راه کرده طریق دارالخلافه برگرفت ازین سو عی ارک سلطانی بصلدم الدوله مسگشت
 و در بلده کرمان موسی خان پسر ابراهیم خان و میرزا اسمعیل وزیر نافذ فرمان شدند و این هر دو
 با صارم الدوله طریق موافقت می پدید دادند و نیز بایستاد براه موافقت میرفت تا مبادا
 علف از وقت از او باز گیرند و در حصار ارک کار او دشوار افتد این بود تا آنکه که صارم الدوله کار
 وجود دیگر چیزها که بایسته داشت بخط و حواله میرزا اسمعیل بقلعه ارک برده انباشته کرد و خلل
 این احوال غلام حسین خاں پسر ابراهیم خاں که جماعتی از اشرا را با و یار بودند یکشب در
 مجلس اهو و لعب و قتی که صافه ای باغ در دماغش اثر کرد بر زبان آورد که اگر حکومت این شهر
 بر او داد ابراهیم خاں تواند بدمن از برادر مومسی خاں لایق تر م همگنان آشوب طلب طلب مال
 زید و عمر و شمس و مجلس خمر او را آفرین فرستادند و بدین سخن همدست همدستان شدند و روز
 یازدهم ذیقعد بآلات تحجب و ادوات ضرب بر شوریدند و بخانه میرزا اسمعیل تاختن بردند و او را و
 موسی خاں را دستگیر و عرضیه تیغ و تیر سازند میرزا اسمعیل که این وقت مستراح موسی خاں بجای
 داشت چون یی قصد بشنید سخت هراسید و موسی خاں نیز زمیناک شد و بدو تن با اتفاق بمیان
 ارک در رفتند و در جوار عید الله خاں صارم الدوله پناه گرفتند غلام حسین خاں خان میرزا اسمعیل را
 عرض غارت ساخت و از آنجا با جماعت اشرا بمیدان کجعلیخان تاخته محل قامت انداخت و

دار حکومت را در آنجا مقرر کرد و روزی چند کار بدین گونه رفت اما از آنسو عیض علی خاں
 که بجانب الخلفه می شناسانند چوں بار دگال بزرگ رسید سر عیض از برادرش بخش علی خاں
 بدو آمد و خطی از میرزا قلی خاں امیر نظام بدو داد بدین شرح که بر حسب امر شاهنشاه ایران
 ناصرالدین پادشاه در حکومت کلان نافذ فرمان باش و اینک مکتوب میبویان از خمس سپاردار الخلفه
 است بعد از ورود بطهران انتظار بشور شاهانه میداد فضل علی خاں را این حکم قوی دل ساخت
 و مراجعت بکرمان را تصمیم مردم داد از قضا در نیوقت محمد ناصر خاں ایشیک آقاسی باشی قاجار که
 مامور توقف کرمان بود و در دوکان گشت همانا در عهد وزارت حاجی میرزا آقاسی سعادت دو گونه
 مردم معتبر بود یکی آنکه بهمانی در گوش او میگفت که فلان و بهماں دوش انجمنی کرد و در اینجا صمت تو
 میاضعه نهادند دیگر آنکس که تشبیه خط و خاتم مردم را مکتوبی میکرد و بداندیش هر کس بود گناهیست
 بدومی بست و آن مکتوب را بنزد حاجی میرزا آقاسی می آورد و بسیار وقت بود که بے محسوس
 پرش کمر کاوش استوار میکرد و بے آنکه از کس پرسد یا این سخنان گفتار تست یا این نامه نگار
 تست تا آن پچاره ذمت خویش را از تهمت بری کند و در از اوج جاه کھنغیض چاه می افکند
 و گناه خویش را نمیدانست و این بزرگ محنتی بود از کرم بزدانی و رحمت ربانی اینقدر بود که
 چوں زمانه تلے داشت و متابعت شریعت میخواست از خویشی پرست میگرد و بقطع مرسوم
 مردم رضامند و اگر زبان سبیل که در دولت و مملکت او داشت و آن مردم که نیت با حضرت
 او بزرگ غنیمت می پنداشتند عجب بنود اگر اعیان ایران را با جماعت خون ریخته باشد و اگر نه
 اگر ریخته باشد کنول بر سخن و محرم چوں در زمان دولت شاهنشاه غازی حاجی میرزا آقاسی
 دل بامیرزا محمد خاں کشیکچی باشی بدکرد و بصلوبید و شاهنشاه فرمان عزل و براند بجا می آورد
 ناصر خاں نصب گشت قلیل مدتی بر این برگذشت بخش علی خاں قزلباغی با چند تن از دوستان

او نامہ شبیہ بخت محمد ناصرخاں نگار کردند و مانند خاتم اذ نقشے بر زدند و او را بخیانت و دولت
 مودت دشمن مملکت متهم ساختند و این نامہ را پانجاں تعبیه کردند کہ چون حاجے میرزا
 آقا سی آن را برگرفت و بر خواند آورندہ آنرا شناخت اما این جنایت را بر محمد ناصرخاں را
 پذیراشت و میتوانی بخش علی خاں را بفرمود تا او را بیرون رود ازہ طهران طلب داشته از غلامان
 رکابی کہ در تحت فرمان او بودند چند تن برگماشت تا او را بکریان برده در آل راضی اقامت فرمودند
 درینوقت کہ او کارداران دولت سلطان ناصرالدین شاہ در فصل حق از باطل بنیاد توانا میدانست
 تقبیل سدہ سلطنت را تصمیم عزم داد و از کریان تار و دگاں برانداخت فضلعلیخان چو این بدانت
 بروے تاختہ دیگر بارہ او را ناخود ساخت و از ملازماںش اپنے استر و سلب ثروت گرفت و با
 جانب کریان از برق جہنم تر برفت و از آل طرفہ کریان نقتہ دیگر حدت شدہ شعلیل خاں بلور
 لہر موسی خاں در زنجان جاسے داشت چون منوب محسوس شدن موسی خاں میرزا شعلیل
 بدانت گردھی از مردم زنجان را با خود متفق کردہ آہنگ کریان کرد و با صارم الدولہ و
 موسی خاں مکتوبے فرستاد کہ اینک من بدفع غلام حسین خاں میرسم شما نیز مردم خود را سخت
 جنگ بدارید صارم الدولہ نیز اعداد کار کرد و از دو جانب بر غلام حسین خاں کہ این وقت بمیران
 آن بلد فرار میرزا حسین خاں معتقل خویش کردہ بود تباختند مردم غلام حسین خاں چو نگران
 این خویش شدند بے آنکہ رزم و ہند ہراسند گشتند و پراگندہ آمدند غلام حسین خاں میان شہر
 در گرینہ بخانہ حاجی سید جواد پناہند گشت و ہم در آنجا بوسے سلامت نیافت و بخانہ برادر
 خویش حاجی محمد کریم خاں شافقت اگر چہ پس نہ ہکام حاجی محمد کریم خاں بلکہ نیز در زندہ گشت
 اما خانہ ادا نمینے داشت چون روزے چند غلام حسین خاں را آنجا پیاسے بر زخیر رسیدن
 فضلعلیخان مراجعت او بکریان کشوف شد دیگر بارہ مخالف و موافق متفق شد و دفعہ او از

هر کار واجب تر شمرند صدام الدوله توپخانه و سر بازار اباموسلی خان سپرده اورا با چند تن
 برادران و جماعتی از مردم شهر مبارزت فضل علیخان بیرون فرستاد چون فضل علیخان این لشکر را
 دیدار کرد دانست که با چنین بیکار حکومت این شهر برقرار نماند پس خان بر تافت و طریق رجعت
 گرفت و در بنیوقت مسرعه بر سید و مشکوف داشت که خسر و خان پسر را بهیم خان و امام علیخان
 یوزباشی که اکنون سرهنگ فوج کرمانی است بر حسب فرمان عظم کرمان در میرسند و مکتوب چند
 از ایشان با عیان شهر آورد و از جمله امام علیخان نگارشی بمیرزا اسماعیل فرستاد که فلان غلام
 با من کیدی اندیشیده اورا ما خود و محبوبس بدار تا من برسم و گناه او را کفر کنم میرزا اسماعیل انجام
 این امر را با شحنة شهر بشرح کرد و آن غلام تفرس کرده بخانه ملا علی اعمی که یک تن از
 علمای آن بلد است پناهنده گشت و شحنة شهر از طلب ادبانه نشست پسر ملا علی بنزد
 پدر رفت و غوغا بر داشت که ازین پس اقامت شما درین شهر موجب ندامت است زیرا که شحنة شهر
 بکشم میرزا اسماعیل مرد پناهنده را از خانه مجتهد بلده خوانده است این بگفت و مردم کوئی بازار
 بسر لے خود خواندن گرفت و آنجنه بزرگ بر ساخت و این پسر و پدر در خاطر داشتند که با
 فضل علیخان تقدیم خدمت کرده باشند چه گمان آن میرفت که بر حسب فرمان کار داران دولت
 دیگر باره در کرمان حکومت کنند بالجمله ملا حسین پسر ملا علی مردم شهر را به تنخیر ارک بر شو لبند و
 حاجی سید جواد را نیز باید رتفق ساخت چون این خبر بصدام الدوله رسید و این وقت توپخانه و میرزا
 او بیگ فضل علیخان بیرون شده بود بیم کرد که سباده مردم شهر بر ارک یورش افکنند و چهره شوند
 پس از در معذرت و استمالت مکتوبی چند بشهر فرستاد و هیچ مفید نه بود و آن شب را متوقفین
 ارک کمال هول و هراس صبح کردند و با مداد او چنان لے زدند که میرزا اسماعیل بخانه ملا علی
 اعسے رفته از در ضراعت معذرت خواه شود و توبت و انابت جوید پس و با مداد او بسر ملا علی

رفت و این وقت یک نیمه شهر در آنجا انجمن بودند سپهر ملا علی آغاز پرخاش نمود و خنما شد آخرش
 همیگفت میرزا اسمعیل چند آنکه پندش و نیایش نمود کس عذرا و پذیرفت و انابت و انابت
 نکرد و سخن از ساقش بمفاشته انجا سید میرزا اسمعیل گفت نه آخو این غوغای عام از برای کیستن
 غلام است که بدین خانه پناهنده شده من از آن غلام کمتر نیستم و بدین خانه پناه آورده ام چرا
 دست من نمیگیرید و عذر من نمیپذیرید این سخن در گوش ملا علی و پسرش باد و چپبر بود با کجمله
 اشتر از خرد و شیدند و خنجر با کشیدند و نخستین حاجی زین العابدین برادر میرزا اسمعیل را جرأت فراوان
 کردند تا چنان دانستند که جان بداد اما او جان بسلامت برد از پس آن میرزا اسمعیل را با کار و دو
 خنجر پاره پاره کردند ملا علی و پسرش نظاره کردند آنگاه حکم دادند تا جسد او را در نهی پیچیده
 کشان کشان بمیدان گنج علیخان بردند و در انداختند و اشتر اسلب و از تن سلوب داشته و پاره
 بگذاشتند تا سطح نظاره صغیر و کبیر گشت و در پایان امر چند تن از طائفه شیخیه بیامدند و او را تکفین
 و تجهیز کرده با خاک سپردند از پس آن بر حسب امر کار داران دولت خاتم خان شهاب الملک
 مامور با صلاحکار فضل علیخان شد و بکرمان آمد و نیز بعد از ورود و این حکومت را از بهر خویش تن
 میخواست و در امر فضل علیخان خلل میانداخت چون این قصه معروف شد بگاه شهنشاه ایران
 افتاد شهنشاه طماسب میرزای مؤید الدوله منشور حکومت کرمان یافت چنانکه مذکور میشود
 در ذکر آشفتگی شهر یزد و طغیان اشتران بلده و غلبه محمد عبداللہ بر جماعت

و در زمان دولت شهنشاه غازی حسین علی خان بعلیالملک حکومت یزد داشت و چون خود ملازمت
 رکاب بر دست نهاده بود و دوست علیخان پیش خدمت خاصه شهنشاه بنیابت پدید و زیاده و اقا
 داشت و کار حکومت میگذاشت کار داران دولت برای استحکام امر حکمرانان آن بلده میرزا
 علی رضای صدر و میرزا علی و محمد ابراهیم خان پسر عبدالرضا خان یزدی و چند تن دیگر را

بدار الخلفه طلب داشتند بعد از ورود و این جماعت بطهران روزی چند برگشت
 که شاهنشاه و دایه جهان گفت و این خبر در یزد و سمرگشت و آن مردم که قوت روح و شمع اثر
 داشتند چون حاضر بودند جماعته از امانی یزد که آرزوئی چنین روزی بودند آنچه کردند
 و نخستین بدرواز هاست شهر تاخته سرپایه که از بهر حراست بود از فراز برج و باره بزرگ آواز دادند و از
 جانبین بے آنکه کس اهدف گلوله کنند تفنگی چند کشاد دادند و درین غوغا چند سر اسب از دست علیخان
 بغارت بردند و خبری از کربا القاسم خاں سرهنگ و ندی باز کردند صبحگاه دیگر جماعته از غنیمت
 تقی خاں یزدی و اولاد عبدالرضا خاں به پشتوانی و استظمار دست علیخان حاضر شده گفتند
 ما از نزدیک تو دور نشویم تا شاهنشاه منصور ناصر الدین شاه بر تخت مملکت بجای کند و شورش
 او بدین بلد برسد و دست علی خاں که خاطر آزرده داشت اجابت این مثلث نکرد و راه
 دار الخلفه برگرفت و ابوالقاسم خاں سرهنگ نیز از قفای او آهنگ کرد و درین وقت
 اشراش شهر یکبارہ جنبش کردند و بهر اخذ اموال مردم شورش گرفتند و در هر محلت
 یکتن از آن مردم شریب بر دیگر امیر گشت در محله کا زرگاه محمد نامی را که در میان اشراش
 سخت باز و توانا بود رئیس کردند و این محمد خود در زیارت جاما به بیج و شرع شمع کار
 معاش راست میکرد و پدرش عبداللہ دہلیزبان کار و انسرے تجارت بود با آنجملہ نخستین
 محمد از یکتن تاجر مجوس سی صد تومان زر مسکوک بقر و غلبه ماخوذ داشت و بر جماعت اشراش
 قسمت کرد و آنگاه حکم داد که دست از غارت و غنیمت باز دارند و در حفظ و حراست
 اموال مردم خویشتن داری نکنند ازین روی مردمان دوستانه شدند و او بر جمیع اشراش
 غلبه حبست و تمامت محلات شهر را تحت فرمان کرد و این وقت تاجران و مالداران
 بر مناسک خود هر کس بدو سیم و زر به هدیه میفرستاد و او با اشراش بنل میکرد و در آخر خوشی

مے زیست ایں بیوہ تاشا ہنشاہ ایران وارد دار الخلافہ طهران شد و حاجی بیترخان حکومت
یزد یافت چنانکہ در جلے خود مرقوم خواہد افتاد *

در ذکر جلوس شاہنشاہ ایران سلطان ناصر الدین شاہ در تبریز و سفر کن ب طهران و وقائع بعد از ورود بدار الخلافہ

چون شب سہ شنبہ ششم شوال شاہنشاہ غازی محمد شاہ قاجار بدار القراقرق کردار کان دولت و
شناختگان مملکت کہ در دار الملک طهران اقامت داشتند ہم دل و ہنر بان و لیعمد گردون ہند
سلطان ناصر الدین شاہ را چشم بر آہ نشستند حمد علیا و ستر کبری والد شاہنشاہ نختین بجانب
فرزند مکتوبے فرستاد و آگہی بداد وزیران مختار دولت روس و انگلیس نیز مر یک بقونسل
خویش نامہ کردند تاشا ہنشاہ نور از قصہ آگاہ کنند باجملہ نخست نامہ والغور کی وزیر مختار روس
باشکوف کہ در تبریز قونسل بود رسید بدین شرح کہ محمد شاہ سخت مریض است و مرض او چنان
صعب افتادہ کہ طبیبان دانشمند از داود معالجت او دست داشتند آن شکوف کہ این وقت
در نعمت آباد از بہر بیلاق او تراق داشت چون ایں مکتوب بر خواندہاں رسیدہ را ہوار
بر شستہ شتاب کنان بہ تبریز آمد و در کشش ساعتی شب یازدہم شوال بدر سرے سلطان
ناصر الدین شاہ حاضر شد و بدست یاری در بان و حاجب معروض داشت کہ امرے واجب
افتادہ کہ درین منشب نوشتن ابدیں منج و تعب نداشتہ و تابدینجا تاخستہ ام لاہرم شاہنشاہ اجازت کرد
تا حاضر پیشگاہ شہسپس مجلس از بیگانہ پر دخت و انشکوف مضمون نامہ انشکوف ساخت شاہنشاہ
ایران کہ کہت یزدان بود چون کوہ پا بر جاسہ میج آشفتمے نگشت و انشکوف را رخصت
انصراف داد و انیس آنکس بطلب میرزا فضل اللہ نصیر الملک کہ ایں ہنگام منصب
وزارت داشت فرستاد او را حاضر کردہ قصہ ایں غایر ابا او حدیث کرد نصیر الملک از اصفاے

این خبر یائی از سرند است همچو است دیوانه شود و اگر نه از هوش میگانه گردد و شاهنشاه بنگ
 بر او زد که با خویش باش در ای خویش تیره مکن این هنرے نباشد که در آسایش خرد مردم را
 آزمائش کنند مرد عاقل آنست که در ممالک پراقت و مسالک مخافت عقل خویش را
 پرشیده نسازد و از طریق خرم و درویشت بچاره پردازد و اگر چه در مصیبت پدری مانند محمد شاه
 هرگاه در تمامت عمر مرا تخریب گویند و تسلیت فرستند هنوز اندک باشد اما نتوان طریق
 سوگواری برداشت و تمام ملک و مملکت را از کف فرو گذاشت تا بندگان خدا سے را
 قدر و ارج بر دو پائمال هرج و مرج شود و اگر چه مرا آن قدرت است که یکتنه بر اسب
 خویش بر نشینم و تا دار الخلافه برانم و بر تخت ملک جاے کنم چه مردم ایران را خاطر بخيال من
 گلشن است و چشم بموکیب من روشن اما این گونه حرکت حشمت سلطنت را انفصله
 باشد باید با قورخانه و توپخانه و لشکرے لائق بدار الخلافه کوچ داد و اگر چه خراج آذربایجان
 را من تمامت بذل کردم اما هنوز معادل سی هزار تومان زر مسکوک در نزد گنجور من چنانست
 آن را نیز بگیر و اعداد لشکر و سیج سفر کن نصیر الملک زمین خدمت ببوسید و باز خانه
 خویش شد و میرزا تقی خان وزیر نظام که شرح حال او و سفارت او بارز التزم در کتاب
 تاریخ شاهنشاه غازی محمد شاه مرقوم شده هم درین وقت بر حسب فرمان بخت نصیر الملک آمد و الله ویر
 خسان پس قاسم علیخان که یاور توپخانه بود با خوبیا و بدو بی اینکه دیگر مردم را ازین دایه سیاه انگیزی
 با اعداد لشکر و سیج سفر پر داشت نخستین به قصد تن توپچی بهمار که در خوارقان سکون داشتند طلبند
 و کارشازده عراوه توپ و قورخانه است کردند و فرمان کردند تا از سر بازان فوج مرا غد فوج ناصریه و فوج
 مرندی برگ و ساز خود را کرده فراز درگاه آیند و این کار را در روز دهم شوال بساز کردند و بچکس را آگاه این
 نساختند شب دوازدهم سرے که وزیر مختار انگلیس بقول غیش فرستاده بود رسید و نیز نوشته

بود شاهنشاه غازی را مرضی صعب طاری شد و واجب افتاده که سلطان ناصرالدین شاه بمقصد
 عجل و شتاب راه برگردد و همچنان حاجی میرزا قاسی مکتوب علی خاں ماکوئی گزید و وقت مردار
 کل عسا کر منصوره بود فرستاد او نیز در شدت مرض شاهنشاه سرعت میر سلطان ناصرالدین
 پادشاه شری بلیغ رانده بود و اصل و اصلی نایب سفارتخانه روسیه و ابست صاحب
 نایب سفارت انگلیس نیز بر رسیدند و از شدت مرض شاهنشاه خبر آوردند عصر روز دوازدهم
 شوال مسرعی نامی در رسید و از سترگبری و محمد علیا و سلیمان خان خانان مکتوبه آورد
 و ماں کتاب بو فوات شاهنشاه غازی تصریح شده بود و این خبر نیز در شهر تبریز پراگنده
 شد درین وقت سفرای دول خارج بدرگاه آمدند و چنین راے زدند که شاهنشاه ایران
 اگر همه یا صد تن غلام رکابے باشد باید دو اسپه سفر طهران فرماید شاهنشاه گفتار ایشانرا
 پذیرفتار نشد و فرمان کرد تا فوج چهارم و فوج مخیران شقاقتی حاضر شوند و چهار هزار سوار از
 جماعت طالش و شاهسون نیز انجمن کرد و بفرمود تا هزار و پانصد باب نیمه در مدت هفت
 روز از بهر سپاه بساختند چون ازین کار باپرداخت بصواب دید ستاره شناسان سلطنت
 فرخنده و مبارک اختیار کردند و در سال یکم از اردو بیست و شصت و چهار هجری چون چهار
 ساعت از شب چهارم و هم شوال سپری شد در دار السلطنت تبریز بر تخت سلطنت
 جلے کرد و تلج بادشاهی بسیر بر نهاد قاطبه علما و فضلاء آن بلد و تمامت امر او بزرگان آن
 اراضی در پیشگاه سلطانی حاضر شدند و جلوس مبارکش را تحیت و درود فرستادند و از
 شاهزادگان بزرگ حسن علی میرزا شجاع السلطنت و محمد تقی میرزا احسام السلطنت تقبیل
 آستانه شاهانه شاکر و شادمانه گشتند روز دیگر میرزا تقی خاں وزیر نظام و میرزا جعفر خاں
 مشیر الدوله سبطه از زرویم از بازارگان بوم گرفتند و تجوین لشکر کردند و فرمان رفت

که میرزا جعفر خاں که متوقف در تبریز بوده امور دول خارجی را آنکران نیک و بد باشند
 وقت کار داران حضرت معروض داشتند که بزرگان ماکوئی در مدت وزارت حاجی میرزا
 آقاسی امارت بلدان و امصار داشتند و از طریق احجاف و اعتساف مال فراوان فرم کرده
 بجانب ماکو سه حمل و دو گنجینه ها نهادند و صواب آنست که علیخان ماکوئی ماخوذ داشته
 فرمان رو تا اندوخته ایشان را بمصادره اخذ کنند چه این جماعت فزول از قدری بارعیت بکلمه و ارجه
 نگاران حمله گران از مال دیوان ماخوذ ساخته و کس بجمع و خرج ایشان نپرداخته شاهنشاه
 دیول فرمود ما را چشم بر کشودن بلاد و فتح ممالک است نبر جبهیده حساب و فردنذک و
 علی خاں را رخصت کرد تا مراجعت بماکوئی کرده در سرائی خویش اقامت کند و این علیخان را
 دو ماه از پیش شاهنشاه غازی بصوابید حاجی میرزا آقاسی بیداری کل عساکر منصوره
 فرمان فرستاد و او را بستم شیرے که قبضه آن مرصع بالماس بود و نشانیکه مکل بجواهر شاهوار تشرف
 کرد و میرزا تقی خاں وزیر نظام مبارک باد این محل و منصب در تبریز بساطه در خور بگسترده
 و طوی لایق بکرم مع القصه روز نوزدهم شوال ده هزار تن از ابطال رجال سوار و پیاده
 التزام رکاب را آماده شدند و شاهنشاه ایران از تبریز بیرون شده و در باسیج فرود آمد و فرمان کرد
 که در همه او چهارده عراوه توپهای باره کوب را با قورخا از پیش روی لشکر عبور دهند و دو عراوه
 توپ که بوزن ثقیل نباشد با اسپهای جنیت جنبش دهند با جمله در باسیج از امرای
 ایران و صنادید مملکت عراقی و ذرایع متوالی گشت که ماهی بندگانیم خسرو پرست چشما
 براه کشاده است و جانهابر نثار آماده هر چه زود آئی هنوز دیر است و هر چه شتاب گیری
 بصواب باشد و قصه کرامت خویش را از حاجی میرزا آقاسی و فرار او را بشاهزاده عبدالعظیم
 نیز معروض داشتند و خرج سیف الملوک را دعوت مکان و سلوک او را بنده ناخانه هم بنگاشتند

پس شاهنشاه ایران روز دیگر از بامیخ کوچ داده بسعدآباد براند و از آنجا بادجان آمده میگذرد
 و اوراق فرمود تا سوار طالش الحاق یافت و از آنجا تا چمن توپچی طے مسافت فرمود
 و هم در آنجا یکروز لشکرگاه کرد و احمدخان نوائی نائب ایشک قاسی را مامور کرد تا از پیش
 روی سفر کند و در هر منزل علف و آذوقه سواره و پیاده را آماده بدارد و سپاه خمسہ را نیز
 حاضر کند تا بعد از ورود و موکب پادشاهی برنجان ملتزم رکاب شوند و در وقت چوں محمدخان
 زنگنه امیر نظام جلے بجهان جاوید داشت و علیخان مالکوی نیز روی بوطن گذاشت و بیکس
 بر تمامت سپاه ایران نافذ فرمان نمود میرزا تقی خان وزیر نظام که هم درین سفر در تبہنیر لشکر
 تقدیم خدمت کرده بود وقت را غنیمت شمرد و از کار داران دربار خواستار شد تا منصب و
 لقب محمدخان زنگنه با او تفویض شود و در آن منصب جلیل امیر نظامی یافت و بدین نام
 بزرگ نامی گشت و در پنج شاهنشاه را کاری بزرگ پیش آمد زیرا که حاجی میرزا آقاسی و وزیر
 شاهنشاه غازی محمد شاه خراج ایران را چنان بدل کرد و متیول و سیدغال و اکرام و انضال
 مردم مقرر داشت که ہر سال دو کرو تومان خراج ایران از دخل ایران بزیادت بود و شاهنشاه
 میرور را درین امر از کثرت بود پستی میرفت نہ وزیر مغرور را در یکار نکوشی بود و درین هنگام
 سلطان ناصر الدین شاه با خود میگفت که اگر کار چوں دولت ماضی کنم مردم ایران از نیافتن
 حق خویش ناراضی باشند و اگر بخران ایران بپذیریم و حمل رعیت را گران کنیم در یوم یقوم
 الحساب چه جواب خواهیم گفت پس صواب آنست که از میان مردم ایران یکتن را که بخرقت
 خلق و خشونت خلق و سورت خوئی و غلطت طبع برہم کس افتخار کند اختیار کنیم کہ از لطف
 جوانان شکوہ میند و نہ برضعف پیران اندوہ خور و حشمت امیران و نعمت فقیران را بیک
 میزان سخت کند و حیالہ لثیماں را بانالہ قیماں بیک امتحان سنجیدہ آرد تا چوں قطع مرسوم

شاهزاده معیل کند طبعش علیل نشود و چون بر تیول مردی دیر خط ترقین کشد از تیسراو
 خاطرش ملول نگردد بلکه تا نگاه که جمع و خج ایران را برابر کند رحم بر مادر و برادر نکند
 در میان همه مردم ایران این هنر را در نامه استعداد میرزا تقی خاں امیر نظام مطالعه فرمود
 عجب آنکه اگر در میان بزرگان ایران صد کس را از بهر وزارت نامزد میکرد هنوز نوبت پاو نمی
 افتد و این نبود جز از کیاست طبع و فراست خاطر شاهنشاه چه گفته اند دل بادشاه را با ملکوت خدا
 راه باشد و از باب دول در پیش و کم ملهم باشد یا بجمله شاهنشاه ایران بران دل نهاد که صدارت
 اعظم امیرزا تقی خاں مفوض دارد و این از فتح اقلیمی و کشودن کشوری نام برادر تر بود چه مد
 علیا و ستر کبری و تمامت شهنزادگان و قاطبه اعیان و بزرگان مجبور قواد سپاه و صنایع
 درگاه جزای می نمودند و خواستار جزای بودند یا اینکه شاهنشاه ایران هنوز سفده و اگر نه
 هیچکس ساله بود همانکه خواست کرد و بهان راه راست بود اما هیچکس از کمون خاطر آنگی نداد
 اکنون با سر سخن رویم بخش علیخان یوزباشی قزاقی بفروان مد علیا و صوابید امر ابا دو علم
 قوپ و هزار و پانصد تن سواران دارالخلافه تا چمن توپچی راه برید و پیوسته لشکرگاه
 گشت میرزا نظر علی حکیم باشی قزوینی چنانکه تفصیل آن در تاریخ محمد شاه مرقوم شد بعد از آن
 منزلت و تقرب در حضرت مامور باقامت و رقم گشت و تاکنون در بلده قهر و زیگداشت
 این هنگام حرکت موکب پادشاهی را اندازد و با شجیان بدانست از رقم بقزوین براند و در اینجا
 ششصد تن سوار افشار قزوین را تحریص داده با خود برداشت و او نیز در چمن توپچی بکنار لشکرگاه
 آمد شاهنشاه فرمود میرزا نظر علی را گفته بود بیفرمانی کند و از قم بدین حضرت راه بگیرد و پس
 حسن خاں پسر حاجی خاں را که غلامان تفنگچی در تحت حکم او بودند بفرمود که نصیر الملک را
 بگو تا مشوری صادر کند بدین حکم چند تن غلام تفنگچی میرزا نظر علی را برداشته تا با رض

قم کوچ دهند و در آنجا سکون فرمایند لاجرم چند تن از غلام تشنگیان بسیج سفر ثروت میرزا
 نظر علی حکیم باشی را مأخوذ داشته او را بدارالامان قم تحویل دادند چون درین وقت خیمه و رود
 میرزا آقاخان وزیر لشکر بدارالخلافة معروض افتاد و امرای درگاه با اتفاق از رود و لواظمه دار
 وحشت و دہشت کرده بودند شاهنشاه و اناسی همه خواست که تا رود و موکب پادشاهی را
 از خشیت و تباهی آسوده خاطر باشند ہم خطی بدارالخلافة فرستاد که میرزا آقاخان وزیر لشکر
 دیگر باره سفر کاشان کرده بماند تا شاهنشاه بعد از ورود بطهران بخواند چون این حکم را
 بدارالخلافة آورد وزیر گفت من ازین آملن بدان خاطر بودم که تسکین فتنه مازندران
 کنم و نگذارم بدست امرای ایران که در طهران اقامت دارند کاری افتد که مورد مذمت
 باشد حضرت خدا سے را که بریں ہر دو آرزو نایز شدیم و اکنون کہ شاهنشاه در میرسد ایں دو
 غایب قلب مبارکش را بفتح اگرہ نخواہد بود پس وقت باشد کہ اطاعت فرمان سلطان کنم
 و مراجعت کاشان گیرم چون کار بدینجا پیوست صاحبان مناصب سفارتخانہ انگلیس
 بمیان ارک سلطانی درآمدند و در حدت محمد علیار متر گیر بی مشور و خبر اشتد کہ حال ماست
 دولت انگلیس ایران یا ہم از ر و مودت و موالات و سود و یکدیگر را از دست نمیکند اندام از قبل
 دولت خود اطلاع این خبر میگفت کہ اگر گزشتہ آنکہ ہم داد کہ کسی مانند وزیر لشکر ازین رود و نیاشد و
 انان سوسہ کار داران محمد علیار نیز ہر اہم صفت اور از نمی نمودند وزیر لشکر چون در میان بود کہ
 افتاد و ہم کرد کہ اندام اجعت او دولت انگلیس را بحدت خود از اقامت او امر زبان ملک
 باز دان و بگیدہ چہر ایسہ اجازت طریق حضرت شکر کہ ہمیں تکریم سے نیگو بدینر بشید و
 ہنگامیکہ صاحبان مناصب سفارتخانہ انگلیس و ماست را سے کہ در کہ چاہے داشتن
 و ہجہان خادمان حضرت محمد علیا ہمچون بودند روی یان جہا مت کرد کہ اس جگہ جوش

بگذارد این اختلاف کلمه از اسد است که من بفرمان بدین درآمده ام و این را سے پر
 خطا باشد همانا من بفرمان آمد ام و دوست در گریبان یزد و دست مبارک شاهنشاه را در ایام
 ولایت حمید بدو داد و محل منیع امارت می داد و نهاد چنانکه شرح آن در تاریخ محمد شاه رقم شیرین
 کرد و گفت من بکرم این منشور تا بدینجا تاخته ام و هم اکنون بسراے خویش در خواهم رفت استوار
 خواهم نشست تا آنگاه که شاهنشاه فرزند آید که بکشده عالم است و در بنوازد و راست دست
 دشمن چون آن خط بدیند زبانه بکام و کشیدند پس وزیر لشکر از ارک سلطانی
 بسراے خویش در رفت و برادر او میرزا افضل الله امیر دیوان هم در خانه خویش جلے
 گرفت اکنون بدستان خویش باز گردیم از چمن تو بچی موکب سلطانی کوچ بکوچ تا بسلطانیه
 طے مسافت کرد و در میان زنجان و سلطانیه خسر و خان کرجی با اتفاق علی خان سرتیب قراکوژلو
 و دو فوج سر پا و تقبیل سده سلطنت جبین سکنت بر خاک نهادند چنانچه از آذربایجان فرمان
 که خسر و خان کردستان را برضا قلینجا بگذار و دو طریق حضرت برادر را بکجه روز و در شاهنشاه
 زنجان و دو فوج قدیم و جدید قسمه با هزار و پانصد تن سوار پیوسته رکاب شدند و هزار و پانصد سوار
 شاهسون نیز از راه رسید و شاهنشاه ایلان در سلطانیه یکروز لشکرگاه کرد و عرض سپاه
 دید تو پچانه و قورخانه و تمامت سوار و پیاده را از پیشگاه حضور عبور دادیم در انسی خسته محمد علیخان
 ماکوئی چنانکه مذکور شد از کرمانشاهان بدرگاه پیوست بیفرمانی کردن و بے حکم طلب بجزارت
 او موجب سخط و غضب گشت فرمان دفت تا او را مأخوذ داشته بند بر نماند و ادوات مشمت
 و ثروت او را باز گرفتند آنگاه فوج قسمه را ماموریتوقف زنجان فرمود و او فوج قراکوژلو را
 اجازت مراجعت بجان داد تا خویشتن را برگ و ساز کرده ساخته سفر خراسان باشند و هم خویش
 عبد الله میرزا را بکجاست خسته باز گذاشت و میرزا شفیع قلیسر کلے دیوانیت او بداشت آنگاه از

اراضی خمسہ بہم سپار قزوین گشت فوج افشار قزوینی و سوار ایل والوسی کہ در لواحق قسز وین
 سکون دارندہ تمامت حاضر رکاب شدند و چون ایشان را ملازمت رکاب واجب نبود مامور بتوقف
 در قزوین آمدند و ہم انانجا طریق دار الخلافہ برداشت مردم طہران تمامت شہزادگان و جمہور
 امرا و اطباء عیان استقبال شاہنشاہ را راہ برگزفتہ جبر محمد حسن خاں سردار ایروانی کہ در عرض
 راہ از دربار سلطانی بدو خطی آمد کہ مارا مسوع افتاد کہ بیرون قانون چاکری خویشی ہمہ کنی اگر ازین
 پس از سر لے خود بدر کردہ بفراہیم تا سرت برگیند لاجرم محمد حسن خاں ملازم سرے خویش بود و دیگر
 مردم فوج از پس فوج شتاب میگرفتہ و در عرض راہ برکاب مے پیوستند من بندہ باتفاق
 میرزا شفیق صاحب دیوان بدال سوے سلیمانہ تا ختیم و خاک پٹے اسپ سلیمان زمان را تو کیا
 دیدہ ساختیم و بعواطف شاہانہ قرین مفاخرت بیکرانہ آدمیم مع القصدہ موکب پادشاہی بدین
 شکوہ و فرہی از سلیمانہ بقریہ یافت آباد نزول فرمود و سراپردہ سلطنت افزاختہ گشت امرے
 کہ در ارک جاے داشتند بدین حجت کہ ارک سلطانی را نتوانستیم ہی گذاشت تا بدین وقت پذیرہ
 سلطانی نکرده بودند دریافت آباد زمین بوس درگاہ کردند میرزا نصر اللہ صدر الممالک ہنوز خود
 را صدر اعظم مے پنداشت و آرزوے اقامت در سرے حاجی میرزا آقاسی داشت دریافت
 آباد کہ روے امر و نہی پادشاہ با میرزا تقی خاں امیر نظام گشت و سرے حاجی میرزا آقاسی
 بلے مقام او تعیین یافت مردمان تفرس کردند کہ امارت نظام و صدارت اعظم خاص او
 خواہد بود صدر الممالک و جلسے دیگر از بزرگان در محبوب اس امر از قدرت خویش بر زیادت
 جنبش کردند و کوشش ایشان را با تشدید حکم پادشاہ مناسحت کواہ و کواہ بود و دیرین منزل
 چون صدق نیت و حسن طویرت میرزا سعید خاں کہ آنہوں وزیر دول خارجہ است مکشوف افتاد
 و مکانت او را در فضل و ادب و استقامت نظم و تدبیر و عرب و ہندوستانی چند گونہ ضل و استقصائی

چند گونه لذت باز دانستند شاهنشاه ایران بصلاح و صواب دید میرزا تقی خان تحریر رسایل خاصه
و ترقیم سرار مکتوبه را با و مفوض داشت بالجمله روز دیگر که جمعه بیست و یکم شهر ذیقعد الحرام بود
شاهنشاه ایران از یافت آبا و اجداد شهر طهران درآمد و میرزا تقی خان را هر ساعت برافتنه و دیگر خلعت
کرد و نام بزرگان و اشراف را جبریده کردند که شب شنبه بیست و دوم ذیقعد ه میاں سران
سلطنت پیش روئے عمارت کلاه فرنگی حاضر شوند و بحکم ارماد ستاره شناسان و رصدخانه
چون هفت ساعت و بیست دقیقه از شب سپری شد شاهنشاه جوان بخت رخت سلطنت
را که از هفت پدیر میراث داشت طلب فرمود و تلج کیانی را که چهار سن بمیزان از ایا قوت رسانی
و دیگر جواهر شاهوار تر صبح یافته بر سر نهاد و باز و بند ماسک دریای نورد و تاج ماه را که بعضی از
جواهرش را از تحدید قیمت بیرون نماده اند بر بست و شستگای منقود را که هر دانه را بیضه کبوتر
در برابر بری ترانه دارد حمل کرد و شمشیر الساس را که در دست چنین پادشاهی جهاں بکشاید بر میان
بست و بر تختی مرتفع و مکمل بر نشست حاضران حضرت رده بستند و رکعاً سجداً تحیت و تعنیت گفتند
من بنده نیز چون کریمک شب تاب بردیدار آفتاب نگران بودم و برآں جلوس مبارک لبس
و تبارک می سرودم و موهم در آن شب میرزا تقی خان امیر نظام را بجای که حواشی آن تمام از
مروارید آبدار تضییع داشت خلعت شاهوار سید و نام آنا بیگی و صدارت اعظم با امیر نظام
توأم گشت و در تق و وفق تمامت امور بخت عاقبت او مسلم آمد و از پس آن روز و شنبه بیست و
چهارم ذیقعد الحرام شاهنشاه ایران بارعام در داور در سران فسخ سلطانی و دیوان
بزرگ جهان بینی بر تخت مرمر با تاج کیانی جلوس فرمود و صنادید امر البشرب مهابت شیلان کا میاب
شیریں رواں شدند و از پس آن میرزا تقی خان برو سادۀ وزارت جائے ساخت و بنظم
مملکت و تقویم امور سلطنت پرداخت محمد حسن خان سردار اخو استار شد تا شاهنشاه

گناہش را معفو داشته از ملازمان درگاهش ساخت آنگاه بزرگان ایران را یک یک دود
 در محضر خویش طلب داشته با ایشان سخن در انداخت و گفت نخست بگوئید یا امرایوزارت عظم
 پذیرفته آید و بر آنچه حکم کنم گردن نماده آید یا پرده مخالف خواهید نواخت ایشان چوں دیدند
 اکنون این کار بر او استوار گشته و برسند حکمرانی کاامران نشسته ناچار بدین قضا رضادادند و
 باطاعت و متابعت او مواضع نهادند میر تقی خاں از ان جماعت خاطر آسوده کرده و حفظ امور
 جمهور و نظم حدود و تغویا و همه نیت ساخت و چوں پیشتر یاد بانجمن روزگار
 برده بود بر امر عراق ملک ایران احاطه لائق نداشت باز پیش شناخته بود
 که در کار کشور و امر لشکر هیچکس چوں میرزا آقا خاں وزیر لشکر دانا و بینا نباشد
 چه از زمان پیش هر که مستوفی لشکر یا وزیر لشکر یا وزیر نظام بود تحت فرمان وزیر
 لشکر کار می پرداخت و هنر او را در کار نیکو می شناخت و این هنگام دانسته بود که محض
 در هم بافته و برستم تافته امور ایران را جز بر انگشت تدبیر وزیر لشکر نراند کشور تا چار با و طریق
 موافقت و مراقت گرفت و شرط داد و پیمان و اتحاد محکم کرد و در جزوی و کلی امور مشورت
 او را مقدم داشت بدست و حل مشکلات مملکت و معضلات دولت را سهل و آسان و زبان
 او را مفتوح البواب بسته و ول خارج بشمر و در این وقت بنیان امر خویش را بر تریب این قواعد تشبیه
 این سپاه استوار یافت و بادل قوی و میران حضرت مستوفیان درگاه را طلب نمود و بریده جمع و خرج حنا
 ایران زیان بجست و دو کرو تو مان خرج را بر جمع افزون یافت پس طعانت شاهزادگان بزرگان تا چاکران خود
 نام هر کس از مستوفیان گاه و عارضان سپاه می بخاست مرسوم و مواجب ایشان لغتی بکاست پس امر وضع و
 شریف قوی و ضعیف را یک است بهر فرستاد تا هیچکس را کس سخره نباشد و من بنده باریک در حضرت شاهنشاهی
 بمنصب ایستقا فخر بزرگ شتم و در انشاء قصائد لالی فرستاد تا حضرت می بر دم و تا نسخ

اقلیم سبعة جہاں و اقسام خمسہ زمین را از دہ زبان ترجمانی کردہ نگار میدادم در روایت عمر بن
 قریب و بعد از او بارعام بن یدى الاعلى بدان ذلالت و طلاقت میگردد کہ مورخ حسین بادشاہ
 می افتاد وقت آمد کہ دو ہزار کس در پیشگاه حضور انجمن شد و حامل فتحنامہ ز رسیدن بندہ ملک
 بیاس بر گرفتہ و بے لکنت زبان تا با خبر فتم یا بجلد یا تقدیم چندین خدمت میرزا قلی خان عادل
 دو ہزار تومان زر سکو کہ از مرسوم و مواجب من بندہ بکاست الا آنکہ میعاد دنا و کہ چون این
 کار بر میزان ختم با تو دو چندان رہم وزیر لشکر نیز آنچه دے بر ذلت نہاد و ضمانت کرد
 مع القصہ کار بدینگونہ کرد چندانکہ جمع و خرج خراج ایران را با ہم برابر داشت از پس آن نظم
 بلدان و امصار پر خاستہ بصواب دید شاہنشاہ ایران فرمان کرد تا اسکن و محراب حکومت قزوین
 بیرون شد و میرزا موسی مستوفی قفرشی وزارت قزوین یافت و ایشان در عشر آخر ذی الحجہ بجانب مقصد
 شتافتند و شاہ رخ میرزا سہسپہر حسین میرزا فرمان فرما فی فارس ماورج حکومت کا نشان گشت
 و محمد کاظم خان سپہر محمد حسین خان کاشمی وزارت او نامیر دار آمد و در خدمت طریق کاشان رفت

ذکر شورش و ناخوشان شہرہ منہر اقبال حاجی میرزا عبدالستوباشی و مجاہدین بابل

ازین پیش در ذیل تاریخ شاہنشاہ غازی محمد شاہ قسمہ غراسان و تاخت شہزادہ حمزہ میرزا
 بدلا را ضی و بہر بخت شدن حسن خان سالار تا بدینجا کہ سالار جعفر علیخان کرد شاہ و لایس خس
 گو بچند و شاہ رخ خان قاجار و بنجارا حاکمہ کہ مر قیم شہسپہر کنعانین معمر با ناخجا یا شہزاد
 می آید آنگاہ کہ شہزادہ میرزا حمزہ بنون محمد علیخان مالکئی از شہر مقدس بجانب بنجر و کوہ
 سیداد و مصصام خان را بایک فوج سرباز دارک مشہد باز گذاشت و نیابت حکومت خویش
 را بدو تفویض کرد و او بامروم آن بلدہ کا بعد از نصفیت ہمیکرد و سرکردگان لشکر کہ چون

دیگر چاکران جز کین و کید یکدیگر را نمیجویند و در حضرت جبرید بهم سخن میگویند بر مصصام خاں حسد
 بردند چون حمزه میرزا از زنجیر و مراجعت کرده بکیمت غزات میاه و خضارت گیاره چهل وزه
 در چمن کاویاغ اوتراق کرد و وقت یافته زبان بشکایت و سعایت مصصام خاں کشودند چندانکه
 حمزه میرزا اورا حاضر خدمت ساخته مصطفی قلیخان سرتیب همدانی را باد و فوج سرباز همدانی و
 افشار بجای نصب کرد و بعد از درود او ششصد سرباز افشار و همدانی سربنا فرمائی بر آوردند و دست
 تعدی یا موال و انتقال رعیت شهر و حومه فرایردند تا بدانجا که مردم غرمنها و اندوخته و حیات
 انباشته را در بیرون شهر بگذاشتند و حراست زنان و فرزندان خود را مقدم داشته بجانها
 بخود در رفتند و حمزه میرزا چون بر سران سپاه حکمی که لایق بود روان داشت بعد از اصفا
 این خبر که ایسماحت گذاشت و از آن سو مردم لشکرگاه از بهر علف و آذوقه به رویه و قریه در
 میرفتند مانند ابل غارت و بیجا هر چه می یافتند بر میگرفتند و لاجرم مردم خراسان یکباره رنجیده طم
 شدند از طرف دیگر میرزا محمد خاں سپهر صف الدوله که بعد از حمزه میرزا بخراسان با عشیرت آصف الدوله
 و سالار و یقعه شریفه حضرت رضا علیه الصلوٰة والسلام پناهنده گشته تا کنون در انجام میریت
 و ریں وقت فرصت بدست کرده مردم شهر را یک یک دو دو در تحت قیہ مبارکه دیدار بهی کرد
 و در رفته شورش مواضع همه تها و از قضا بهم دیرین هنگام در چمن کاویاغ خبر حمزه میرزا برید
 که حسن خان لار و جعفر قلیخان شاد و لشکری انبوه از ترکسانان برداشته از سرخس
 تا آق در بند تاخته اند از ارض خاں سرخسی نیز بایشان کوچ میدهند باشند که در نواحی
 مشهد غارتی بر بند و غنیمتی گیرند حمزه میرزا بعد از اصغای این خبر نخستین جمعی از سواران
 عراقی را فرمان کرد تا باراضی کال یا قوتی رفته حدود خراسان را از شر دشمن نگران باشند از
 تغائی ایشان ابراهیم خلیل خاں را بعضی از توپخانه و سرباز و سوار خراسانی بتاخت

و این هر دو لشکر در کال یا قوتی با هم پیوسته شدند و ایشان را آگهی آمد که جعفر قلی خاں و
 سالار تاهارض نظریه رانده اند و راه نزویک کرده اند لاجرم سواران عراقی و خراسانی
 با استقبال جنگ ایشان استعجال کردند جعفر قلی خاں چون این معنی را بدانست لشکر خویش را در کیگانه
 بازداشت و خود را با معدود سوار پیش روی لشکر نمودار کرد چون سوار عراقی و خراسانی
 او را دیدار کردند و اسپ بر جهانند و از دنباله ایشان برانند جعفر قلی خاں گاهی ستیزنده و گاهی
 گریزنده سواران را از میان توپخانه و سر باز بمسافتی بعید دور افکند آنگاه مردم او کمین بکنانند
 و سواران عراقی و خراسانی را در میان پاره خویش افکندند و از چار سو سواران را داند و عبد الله خاں
 صابین قلعه را با دو برادر زاده بضرر گلوله تفنگ از اسپانداخته جماعته از سواران صابین قلعه
 و شاه سیون و دیگر قبائل مقتول شدند و جمیع اسیر گشته بقیه السیف نیز هیمت شده تا میان بزر
 و توپخانه عنان نشینند و ابراهیم خلیل خاں چون این بدید سران سپاه خراسان را خطاب کرد که شما
 با سالار مواضع در میان است و این تباهی که در سپاه ما افتاد چند آنکه جمیع سربازانند و گریه پشت
 با جنگ کردند هر از حیل و نیزه نگشاما بودیم اکنون از میان لشکر آذربایجان عراق بیک سو
 شوید و جدا گانه او تراق کشید و محمد حسین خاں هزاره را با پانصد تن سوار و دیگر خراسان را بشکرگاه
 خویش راه نگذاشت مردم خراسان یکباره دل آزرده شده سخن ران نمودند که هنگام فرصت
 طریق مخالفت سپارند و این خبر بشهر مشهد فرستادند مردم آن بلده مدکار عصیان و طغیان
 قوی دل شدند و انا نسوے چون قصه قتل عبد الله خاں صابین قلعه و نیزه هیمت لشکر را مژده
 بدانست ناچار از چمن کوتاخ کوچ داد و تا کال یا قوتی به تعبیل طے مسافت کرد و در وقت
 حاجی بیگلربیگی را از تخت قبه مبارکه اعلان کلمه عصیان را نصیم عزم داد چند تن از انتر شهر را با
 خود متفق کرد و در حب مروے را نیز طلب نمود و این رجب از جمله غلامان رکابے بود که رجب

حکم حمزه میرزا در تحت فرمان جعفر قلی میرزا پسر محمد ولی میرزا میزیست هنگام توقف حمزه میرزا
 در چین کا و باغ آلوده عصیان گشت و جعفر قلی میرزا بزخم چوبش رحمت فراوان کرد و لاجرم
 رجب بشهر مشهد گریخته بصحن قبه مبارکه پناه برد و این هنگام با حاجی میرزا محمد خاں
 بیگلربیگی پیوست با بجمه رجب مردے با پناه تن از اشرا بله شمشیر مار از غلاف آویختند
 و بر قهانه چهره در آویختند و با خولے بیگلربیگی و رشب بیست و پنجم شهر رمضان از صحن مقدس
 رضوی علیه السلام بیرون تاخته و نخست راه بازار را پیش داشته بطلب شمع شریعت شاکتند
 و او را در جایی نشست خود نیافتند چه ابراهیم سلطان که از قبل حمزه میرزا شعلگی شهر داشت
 با اتفاق حاجی میرزا ماثم مجتهد و چند کس دیگر از بزرگان علما در سرای یک تن از اعیان شده
 بمیامانی بود و لاجرم جماعت اشرا رفحس حال او را کرده ناگاه بدان ضیافتگاه در آمد و بالقبایع
 آویخته و در بهای انجمنه بمجلس در رفتند و ابراهیم سلطان را از کنار علما بمیان مجلس کشیده با
 تیغ پاره پاره کردند و هر شق او را بیک دروازه بیاویختند و میرزا کاظم سمنانی را نیز مقتول کردند
 و از آنجا بجنبان حاجی میرزا عبداللہ متولی باشی شاکتند و سر او در رفته و او را از آنجا
 جاسه خواب ماخوذ داشته و کشان کشان تا مسجد گوهر شاد آوردند میرزا محمد خان بیگلربیگی که در آنجا
 نیز آتش فتنه را دامن نیز چون چشمش بر حاجی میرزا عبداللہ افتاد از خشم آنجماعت گفت که هنوز او زنده
 بنزدیک من میلید لاجرم او را بیک سئے کشیده در دیوار مسجد سرش از تن بر گرفتند و در آن شب هر خانه
 بیغول که گمان منزل سربازی داشتند بقتل هر کس از جماعت سربازان بدست آوردند و کشتند و نیز در
 باناں برج و باره و حرسه دروازه را بتامست و سنگبار نمودند و مقتول ساختند و گرو سربازان
 ازین مملکت بیرون حبسته در صحن قبه مبارکه پناه جستند و در آنجا برام صحن مقدس سنگ کرده بمقتل
 نشستند هم برایشان کسے رحمت نیاورد و بیگلربیگی حکم داد تا با اواب صحن مقدس را بسوزانند

و چند روز ایشان را بے آب و نان بگذاشتند تا ناچار قتل و اسیر رضا دادند و از آنجا بیرول شدند
 پس بفرمود تا جماعتی را سر بریند و برینے را بآتر کمانان بفروختند و گروینے اور حمام خیابان سفلی
 جو غان و عطشان محبوس نمودند و چون ازین کار بپیداخت مسرعے از بیرق و باد چند تر
 بر نزدیک سالار فرستاد که دیگر از بهر چشمتے بر خیز و طریق شهر بگیر که کار بر مراد رفت و علیے شهر
 نیز بدو نوشتند که ما زین پس اطاعت مردم آذربایجان را نخواهیم کرد چه ایشان از شریعت
 اشنا عشر بیرول میدانیم از بهر آنکه سر بازاران بحمام زنان مردم زنار دندیا بجمعه درین فتنه
 ابراهیم خلیل خاں بچمتے اعداد کار لشکر در شهر مشدد جلے داشت و قبل از آنکه مردم شهر بدو دست
 یابند خود را بمیان ارک مشدد و بر دو باتفاق مصطفے خاں همدانی محصور و محصن گشت و
 صورت حال را با بجمعه مکتوب کرده بنزدیک شاهزاده فرستاد اما شاهزاده حمزه میرزا چون کال
 یا قوتی خبر بشنودیدن مردم شهر و قتل و دهب سر بازاران را اصفا فرموده میتوانی بطرف شهر راه
 برگرفت و مردم شهر چون این بدانستند سپاهے از سواره و پیاده انجمن کرده از شهر باستقبال
 جنگ بیرول تاخند و در کال عیش تاختنے بلشکر شاهزاده بردند و چند نفر شتر و قورخانه را دنگیر
 ساخته مراجعت بشهر نمودند و ازین نصرت مردم شهر در جنگ شاهزاده دلیر گشتند و از اسنکچوں
 حمزه میرزا ابواب شهر را بر خویش مسدود یافت راه بگردانید و از دامن کوه سنگے طے طریق کرده
 بقلعه ارک مشدد و در رفت و خود را با جماعتے در ارک جائے گرفت و دیگر لشکریان دبیرول در وانه
 ارک لشکرگاه کردند و سنگری انپیش روئے سپاه آوردند مردم شهر که بقتوئے بعضے از علمائے
 خود این جنگ را جهاد مے پنداشتند از در وانه نوغان بیرول تاخند و جنگ انداختند حاجی میرزا
 هاشم نیز در پلے باره شهر نگران این جنگ و جوش بود ناگاه بر خزم گلوله توپ خشتے از فراز باره
 باز شده بر سر حاجی میرزا هاشم فرو شد و جراحتے بوسے رسانید شهر یان شکسته شدند و او را برداشتے

بشهر در بردن از پس آن بفرموده حمزه میرزا مصطفی قلیخان سرتیب با جماعتی از سربازان
 برای حمل علوفه و ازوقه از لشکرگاه بیرون شدند مردم شهر ازین بدانستند و از دنبال دشمنان
 او را در یافتند و جنگی صعب برپا شدند مصطفی قلیخان چون مردمان رزم دیده بکار در آمد و با
 زخم گلوله بران یافت از بهر آنکه مردم او دل شکسته نشوند جراحت خود را پوشیده داشت و
 چندان بکوشید که دشمن را نهزیمت کرده مراجعت بلشکرگاه نمود و درین وقت حمزه میرزا چند
 کثرت رسول لشتر فرستاد و مردم شهر را به بیم و امید پیام داد باشد کسی آنه حمت مقاتلت مردم
 طریق اطاعت و انقیاد گیرند هیچکس او را اجابت نکرد بلکه فرستادگان او را اجازت مراجعت ندادند
 ناچاره فرزند دیگر فرمان یورش بلشکر داد و سربازان از محلتی که مشهور بسرشور است تا ختن بروی شهر
 در رفتند و آن محلت را تا بازار و حمام شاه فرو گرفتند و بی توقف تا آنجا را که مالک بودند محض
 تنب و غارت در آوردند و استرحام هیچ مردوزن را اجابت نمودند و عایای شهر چو این
 بدیدند از بهر حفظ زن و فرزند و اموال و انقال خویش با جماعت اشرا و اهل یعنی و قواد متفق
 شدند و از فرقه با محاصره پس دیوار را بمدافعت و مبارزت قدم استوار کردند و جمعی از سربازان
 را مقتول ساخته ایشان را نهزیمت دادند و تا درون قلعه ارک برانند و از بهر آنکه از آن پس
 سربازان را قوت یورش نباشد خندق در میان شهر و قلعه ارک حفر کردند و سنگری محکم بر آوردند
 شاهزاده حمزه میرزا در خشم شد و حکم داد تا توپ ها را بجانب شهر فراز کردند و چند روز و چند شب
 چون باران تنگ مرگ بران شهر بارید اما از آن طرف حسن خاں سالار چون مقاتلت با
 حمزه میرزا در قوت بازوئی مردم سرخس ندانست جعفر قلیخان که و شاد و لورا و دانه هرات نمود تا
 از یار محمد خاں دالائی هرات استمداد کند و لشکری در خور جنگ حمزه میرزا یا خود بیاید و بعد از
 فرستادن جعفر قلیخان سول بیگلر بیگی بر سید و خبر آشفتن شدند را برسانید لاجرم شایخا طرغشت

ترکمان را نیز قوی دل و دلیر کرد و بید رنگ قرا اوغلان که در میان قبائل قحالیان یکی
 است و اراض خاں و دیگر قوشید خاں را که در طوایف سرخس حکم و پو بندیر داشته و هنر ابرو
 ترکمان با هنگ عقاب و شتاب شهاب تا بشهر مشهد براند بعد از ورود او مردم مشهد
 را جلادت بر زیادت گشت حومه شهر را نیز تحت فرمان خویش کردند و حمزه میرزا و لشکر
 او را یکباره حصار دادند درین وقت از برای آذوقه و علوفه کاریر لشکریان بصورت میرفت
 گاه گاه با توپخانه و سر باز یقلاع و قراے قریب بشهر در رفته و قوت چند روزه بدست کرده
 مراجعت بارک می نمودند و همه روز با مردم شهر رزم میدادند و از جانب دیگر سواره هزاره
 در اطراف لشکر گاه از ترکها باز نمی نشست و اگر از سپاهیان کسی بطلب آذوقه یا چاربه
 دات خود بیرون شده اسیر گشته و بهمدریں وارد گیر حسن خاں زعفرانلو فرصت بدست کرده
 با جماعتی بجانب لشکر گاه یورش برد و بزخم گلوله توپ با خاک پیست شد و مردش نیز میت گشتند
 درین وقت سرعی که مکاتیب کار داران دولت را از طهران بخراسان میر و تا حمزه میرزا را زود قاتل
 شاهنشاه غازی ناگهی دگر گرفتار مردم سالار گشت حسن خاں سالار شاد خاطر شده مکتوبی به لشکر گاه
 حمزه میرزا فرستاد و پیام داد که این جنگ و جوش از بهر حییت و از بر لے کیست پادشاه
 شما جهاں را وداع گفت و آنست که شما نیز جنگ را وداع گوئید و روز دیگر سید ششم ندین
 را بنزد حمزه میرزا رسول کرد و گفت بادشاهزاده بگویی که این سپاه را پی سپاه چراباید ریخ مبارزت
 داد و بشکنج مناجرت انداخت صواب آنست که این منازعت بگذاری و طریق مراجعت برداری اگر
 ازین پس تحت و تلج ایران بهره من گشت و اخذ خراج نصیب من افتاد و تو را و این لشکر که
 در رکاب تو چندین مصابرت کردند و مردانه رزم دادند پادشاه پادشاهان خواهد بود که شما نیز حمزه
 میرزا در پاسخ گفت سالار را بگوئی اندازه خویش گیر و بیرون اندانده خود سخن کن که ما را در هیچ وقت

بار غایت تو حاجت نخواهد رفت مع القصه در میان چنین اسیب بزرگ خبر وفات شاهنشاه
 غازی محمد شاه در شهر مشهد پراکنده گشت و سالار این خبر را طایفه اقبال انست مردم خراسان
 در تقدیم خدمت امیکه بروه چندان شدند و هم درین وقت مکشوف فاد که جعفر قلیخان کرد
 شاد لویار محمد خاں و امیکه هرات را با لشکر حرا جنبش داده بعد سالار کوچ میداد این خبر نیز
 خاطر لشکر عراق را شکسته کرد و حمزه میرزا یکبار در ننگان حصار گرفتار گشت علف و آذوقه
 چنان تنگیاب شد که سر بازاں بیشتر وقت گوشت اسب و اشتر قوت کردند و دوشی را چون
 علوفه نبود فراوان در قلعه ارک بمردند و هوای قاعه بشتت عفن گشت اما یار محمد خاں بے آگهی
 جعفر قلیخان لازم خود میرزا بزرگ خاں قزاقی را بنزدیک حمزه میرزا فرستاد و معروض داشت که مراد
 حضرت تو خیر سراطاعت و الفتیاد نیست اینک با لشکر ساخته بدرگاه تو خواهم تاخت و بهر چه فرمان
 کنی فرمان پذیر خواهم بود مع القصه یار محمد خاں با اتفاق جعفر قلیخان تا با راضی جام طے مسافت و از آنجا که
 باره چنانکه جعفر قلیخان ندانست مکتوبه بنزدیک شاهزاده حمزه میرزا فرستاد که چنان ندانی من بعد
 سالار آمده ام بلکه بحضرت تو خواهم پیوست و در راه دولت رزم خواهم داد و از آنجا ب مکتوبه
 با سالار کرد که من فردا بشهر مشهد در می آیم بفرمائی تا از هر من سرلای در میان شهر معین بدارند
 تا فردا شوم من خاں سالار چهار بالغ مشهد را در میان شهر تعین داد و یفرمود یزداں بخش
 میرزا با اشرف علما و ساوات و اعیان شهر با مدادان از دروازه شهر بیرون شوند و یار محمد خاں
 را پذیره کنند و چون تفرس کرده بود که حمزه میرزا نیز تقریب کرده است روز دیگر علما و اعیان
 را با لشکر لایق بیرون فرستاد و لشکریان را یفرمود که چون یار محمد خاں را دیدار کردید نگران
 باشید اگر بشهر در می آید و در تقدیم مقدم او خویشتن داری نکنید اگر با جانب قلعه ارک راه
 بگیرد با او در آویزید و اگر نتوانید خویش بریزید مع القصه روز دیگر مردم شهر بیرون شدند

وراہ برگرفتند مایا محمد خاں با جعفر قلیخان گفت من نخست باید کہ بقلعہ ارک در شوم و
 ارک را فرو گیرم آنگاہ آسودہ بشہر خواہیم شد جعفر قلیخان اگر چہ این سخن را از در صدق
 نمیدانست اما قدرت مخالفت نداشت و در معنی ماخوذ بود بالجملہ یار محمد خاں ہمسای قلعہ
 مسافت کرد تا آنجا کہ راہ ارک از طریق شہر نمودار شد عنان بجانب ارک بر تافت
 و از دروازہ ارک نیز ابراہیم خلیل خاں و عبدالعلی خاں با سرباز و توپخانہ استقبال اورا
 بیرون شدند مردم شہر چون این بدیدند بجانب او حملہ بردہ جنگ در انداختند یار محمد خاں
 بزم زنان از دامن کویہ سنگی بسوی ارک ہیہ رفت تا توپخانہ و سرباز با او پیوستہ شد
 این وقت مردم شہر را دست از مقاتلت با او کوتاہ گشت و یار محمد خاں بارک در آمد و در
 حضرت میرزا اظہار اطاعت و انقیاد کرد و جعفر قلیخان را نیز محبوساً با خود ہمیداشت بیک
 سوئے اردوی حمزہ میرزا جداگانہ لشکر گاہی کرد و چون یکدو روز بریں برگشت از بہر آذوقہ
 کار بصعوبت میرفت یار محمد خاں سوارہ افغانان را برداشتہ بقلعہ گلستان برفت و مقدار
 علوقہ و آذوقہ حمل دادہ بخصوین قلعہ آورد این ہنگام مردم دانستند کہ دیگر یار محمد خاں با
 ایشان یار نخواہد گشت و برکین و کیدا و یکجہتہ شدند و چند روز دیگر چون یار محمد خاں را کہ ببرد
 شد باشد کہ از غلات و حبوبات نیز ببارک رساند سالار از مردم شہر لشکرے ساز کردہ
 بآہنگ جنگ او بتاخت و ہر دو لشکر یکدیگر را دیدار کردہ بگیر و دار و در آمدند و در میان ایشان
 رزمے صعب رفت بعد از کشش و کوشش بسیار نصرت با مردم شہر افتاد و یار محمد خاں
 افغانان چنان ہزیمت شدند کہ توپخانہ خود را گذاشتہ راہ ارک برداشتند حمزہ میرزا چون این
 خبر بدانست بفرود تا از میان ارک توپچی و سرباز شتاب زدہ بیرون شتافتند و یار محمد خاں
 را دریافتہ اورا با افغانان بارک در آوردند این وقت اقامت لشکران در کنار شہر شد

مشکل افتاد یار محمد خاں در حضرت شاہزادہ معروض داشت کہ صواب آنست کہ از اینجا بجانب
ہرات رہسپار شویم و زمستان را در ارضی پہلے بریم علوفہ و آذوقہ لشکر ایران را من
از خوش کفایت کنم تا آن گاہ کہ شاہنشاہ ایران در تحت ملک جلے کند و زمستان پہلے
رود پس با سپاہی ساختہ از ہر جنگ باز شویم و کار بر مرد کنیم شاہزادہ دریں سخن با او ہم
داستان گشت و بفرمود اسپہاے توپخانہ را شمارہ کردند و چندانکہ بارگیر داشتند توپ ہمارا
از ہر حمل و نقل بجائے گذاشتند و آنرا کہ اسپ بمرده بود بر حسب فرمان توپچیای خود ہم
شکستند و عراوہ آرا بسوختند تا از پس ایشان دشمن نتواند بکار بست جعفر قلی خاں
کرد شاہ لودریں وقت تدبیرے اندیشید و بیان نہاد کہ اگر اورا کیل سازند تا بشہر رود و
پانصد نفر شتر با حمل آذوقہ و یکصد سراسپ و یکصد شتر بدیشان فرستد تا پیچ سفر ہرات کنند
و شاہزادہ اورا رہا ساخت و بجواستاری یار محمد خاں و ابراہیم خلیل خاں اورا خلعتے
نیکو بداد و تا بشہر مشہد و رفت لکن و فابعد نتوانست کرد چہ سالار و مردم مشہد بیان اورا
پذیرفتار نشدند پس از یک دور و دیگر چوں عجز جعفر قلی خاں از وقایع عمد مکشوف افتاد
حمزہ میرزا و یار محمد خاں چندانکہ توانستند عمارت ارک را ویران کردند و بسوختند و از آنجا کوچ
دادہ طریق ہرات برگرفتند حسن خاں سالار و جعفر قلی خاں نیز بالشکر خراسانی و ترکمان از
دنبال ایشان رہسپار بودند تا اگر تواند بالشکر گاہ ایشان تا سختی کنند چوں حمزہ میرزا از ارضی
جام بدان سوی شد سالار بجانب نیشاپور عنان بگردانید و در ریاط نیشاپور بالشکر جائے
خود او تراق کرد و ایں ہنگام بیشتر محال خراسان بخت فرمان سالار بود و نیز ایں صلحا
پسر خود را با جمعی از سواران خراسان بچنارای فرستاد تا ایں اراضی را فرو گرفت و از آنجا
بالشکرے لایق بجنو شان رفت و ایں محال را نیز بخت فرمان کرد *

فرار کردن سامخان ایلخانی از طهران و تقدیم خدمات او بدو ایران

سامخان ایلخانی پسر رضا قلیخان زعفرانلو ابوالفیض خان برادر و حسب فرمان مامور بتوقف طهران بود نیکو روز بعد از وفات شاهنشاه غازی سامخان با خویش اندر بشید که اگر همچنان متوقف طهران باشم تا شاهنشاه ایران ناصرالدین شاه از آذربایجان فرزند و بر تخت ملک بجای کند کار داران دولت چنان خواهند دانست که من مجبوساً درین شهر بوده ام لاجرم تا نهنه شام ربائی نخواهم یافت پس صواب آنست که پیشتر خراسان سفر کنم و تقدیم خدمت کرده بپای تویش باز آیم تا عقیدت کار داران حضرت در صدق نیت من صافی گردد و لاجرم ابوالفیض خان را برداشته از بیرون قصر محمدیه راه برگرفت و شش روزه تا کنار سبز قار براند و در آنجا فتنه خراسان و استیلائے سالار رادآن مملکت اصفا نمود و بیم کرد که مبادا بدست مردم سالار گرفتار شود و من در انداخت که شاهنشاه غازی رخت از چنان بیرون برد و اینک من نیز دیگسالار این خبر نموده خواهم برد جماعتی از دیده بانان سالار که حاضر بودند و اخذ و حبس سامخان را در خاطر داشتند با اتفاق سامخان را برگرفتند تا نزد تریان شمرده سالار رسانند و در عرض سامخان فرار که بطرف محمد حسن خان قزوینی را برگرفت تا روزی چند برآساید و اعداد کار فرمایند و ندانسته بود که محمد حسن خان را که قبلاً کابلان دولت حکومت جاجرم داشت خویشاوندان جعفر قلی خان کردشادلو بجانب قزوین فرستادند و اموالش را بر دزد چوپان سامخان بداد اراضی رسید و پرسش حال محمد حسن خان کرد یکتن از مردم آن محال را و را غلط داده بدرون قلعه دلالت کرد و سامخان و ابوالفیض خان و یکتن از ملازم او چون بدرون قلعه شدند حرسه قلعه در بیستند و شکسته از پس در استوار گردند و بیستنگ آن کس که ملازم سامخان بود از اسب بریز آوردند و با خنجر سلب و ثروت او شغل

شدند و جماعتی قصد ایلتخانی کردند سا منخان عثمان بگردانید و تفنگ خویش را بسمان آن
 مردم کشاد داد تا از طریق دروازه بیک سوئی گریختند و اسب بر جهانده پنهان از پشت
 اسب دست فرابوده علاقه دروازه را بکشیدند چنانکه سنگ را جنبش داد و دروازه پس باتفاق
 برادر خود ابو الفیض خاں اسب بر جهانده تا زوین شتاب زده برانند و بعد از دو روز و دو شب
 روز در خانه محمد حسن خاں قامت کرد تا از کار خراسان بنبیسی حاصل کند و در آنجا مکشوف افتاد که
 قیائل زعفرانلو بایزدان و یدوی خاں برادر سا منخان طریق اطاعت و انقیاد سپرده اند و دست
 تصرف امیر اصلمان خاں پسر سالار را از خوشاش باز داشته اند و امیر اصلمان خاں از چهاران
 بجانب جو نشان نتواند شود و نیز معلوم شد که سلیمان آقا کئی جوینی بفرموده سالار محال جاجرم
 را فرو گرفت و همچنان حیدر قلی خاں برادر جعفر قلی خاں شلو و حکومت اسفراین یافته با سپاهی
 از شهد تا اسفراین شتافته و بدان سراسرست که هم از آن محال احتشادی کند و بوزنجرد را فرو گیرد
 و این هنگام که کاظم خاں خلیج باد و عواده توپ و خلیج بفرمان کلداران دولت در بوزنجرد متوقف
 بود و بالجملة سا منخان ایلتخانی از پشت دروے این امورا گئی یافت از نزدیک بزیسته از محال جاجرم
 راه بگردانید تا میاد اگر قمار شود و از بامداد تا نیمه شب سی و پنج فرسنگ راه بریده بخار از ارضی اسفرین
 آمد و از آنجا بمیان قبیلہ میلانلو که از جمله جماعت زعفرانلو است در رفت و این هنگام آسوده خاطر
 شد پس آدینه محمد را از میان مردم خود اختیار کرده بنهانی روانه بوزنجرد کرد و مکتوب بکاظم خاں
 خلیج فرستاد که این گروه چریک که با حیدر قلی خاں انجمن شده بیم کین ما و ما را مردانه بمداغت
 باش که چند آنکه از مرد و مرکب و علف و آذوقه بکار باشد بسوئی تو حل میدهم کاظم خاں پاسخ فرستاد
 که خاطر خویش را از قبل من بشوش مدار که هرگز لشکر من از جنگ سیر نشوند و از آذوقه شش ماهه
 نیز حاضر دارم اگر توانی تقدیم خدمتی از بهر حظه میرزا میکنم که در ارک شهر محصور و متحصن است

پس سامخان از آنجا بشیروان آمد که از محال خوبشان است و لشکرے فراسم کرده بخوبشان
 در آمد چون سلیمان خاں درہ جنے با سالار پیوستگی نداشت کس فرستادہ اور انجوشان مروت کرد
 سلیمان خاں اجابت نمودہ بامردم خویش بجانب خوبشان تاخت ویر و باتفاق آہنگ خدمت عمرہ
 میرزا تقسیم عزم داد و بجلی آباد کرد کہ فرستگے خوبشان است کوچ دادند و از آنجا بنزدیک منزل سوئے
 مشہد پیش راندہ رسولے را بنزدیک حمزہ میرزا فرستادند و پیام دادند کہ اینک گوش بر فرمانیم و بہرچہ
 گوئی چنانچہ و از آن سوئے چنان افتاد کہ حیدر قلی خاں برادر جعفر قلی خاں شاد و روزے چند کاظم خاں
 خلیج را در بوزنجر و حصا و دوہم در آن محاصره اور از لیفۃ احسان و افضل سالار ساخت
 چند نیکہ در پایان کار با فوج خلیج و دو عرادہ توپ از قلعہ بیروں شد و باتفاق حیدر قلی خاں
 و جماعتی از قبایل شادلو باہنگ خدمت سالار رہسپار آمدند و چون باراضی پائین ولایت
 خوبشان رسیدند سامخان الیمخانی اس بدانت با لشکر خود راہ بدیشان نزدیک کرد و کاظم خاں
 را فرستاد کہ جماعت شادلو پیشت بادولت ایران کردہ اند و با سالار پیوستہ ہرگز ایشان را
 از اراضی خوبشان عبور نگذارم تو نیز اگر با این جماعت یارشدی از ما بر کنار باش و اگر نہ
 حیدر قلی خاں را بگذار و بنزدیک مانتاب گیر تا بدانچہ روا باشد چنان کنیم کاظم خاں قہمی
 بسنخان سامخان نگذاشت و آہنگ خدمت سالار میداشت لاہورم سامخان اعداد لشکر
 کردہ در اطراف لشکر گاہ حیدر قلی خاں و کاظم خاں پڑہ زد و ایشان را بمحاصره انداخت و
 ایشان چون راہ یا بگاہ نداشتند سخت بیچارہ گشتند کاظم خاں خلیج رضاداد کہ از حیدر قلی خاں
 کنارہ جوید اگر بدیں شریطہ پیمان استوار شود نخست آنکہ کس رحمت حیدر قلی خاں را نکند و
 بگذرند تا او بسلاست بجانب بوزنجر و مراجعت کند و اگر از سامخان و سلیمان خاں بجانب
 مشہد راہ برگیرند و کاظم خاں با ایشان طے مسافت کند چون بچناران و ماہد باختیار

خوش خواہد بود پس اگر نخواہد بنزد حمزہ میرزا میرود و اگر نہ نزدیک سالار خواہد شد سامخان
 چہل جدا شدن اورا از حمید رقی خاں بنقد سودے دانست بدیں شرایط پیمان
 نہاد و سوگند یاد کرد لاجرم کاظم خاں با توپ و سر باز خود تا چناراں ترکا نہ کرد حمید رقی خاں
 نیز از اضی بام بغایرے و سر ولایت نیشاپور را سپردہ در چناراں با کاظم خاں پیوست و
 از انجا کس بہ نزدیک سالار فرستادند کہ گروہے بہ نزدیک ما فرست تا باتفاق طریق سپریم
 مباداد عرض راہ از حمزہ میرزا و یار محمد خاں افغان مارا زیانے رسد لاجرم سالار میرزا
 محمد خاں بیگلربیگی و محمد خاں بغایرے را با پانصد سوار روانہ چناران کرد تا ایشان را بمشہد
 کوچ دہد و از انسوئے حمزہ میرزا محمد یا قر خاں برادر کاظم خاں را با پانصد سوار افغان بطلب
 کاظم خاں بیروں فرستاد بعد از ورود بیگلربیگی محمد باقر خاں نیز بر سید کاظم خاں بدست
 آوینانکہ برادر خود را دیدار خواہم کرد و آسودہ خاطر خواہم شد محمد یا قر خاں را بہ نزدیک
 خویش آورد و او را با خود متفق ساخت و دمان توپہارا بجانب افغانان بکشا و سواران افغان
 ناچار مراجعت کردند و ایشان نزدیک سالار شدند و از انسوئے حاجی بیگلربیگی و محمد خاں بغایرے
 تا علی آباد برانند و در آنجا سامخان ایلخانی و سلیمان خاں را بہ نزدیک سالار کوچ دہند و بیگلربیگی
 درین وقت دیگر گونہ میلتے نہاد و با سامخان گفت کہ من ناچار اطاعت سالار را گردن نہادم
 زیرا کہ قوت دفع اورا نہاشتم اگر شما با من بہداستان شہید و بشہر مشہد آئید بہ کلفت خاطر
 سالار از مشہد دفع میدہم و تقدیم خدمت و دولت را بر خدمت ہیثم سامخان پاسخ داد کہ اگر ای
 اعلو طر بہ نزدیک سالار نتوان برادر خواہی نخست اورا بیروں شدن فرماتا از پس در آئیم ہم
 درین وقت خبر کوچ دادن شاہزادہ باتفاق یار محمد خاں بسوئے ہرات پرانندہ شد و سامخان
 ناچار برائے حفظ خویشاں بجانہ خویش مراجعت کرد پس از کوچ دادن حمزہ میرزا بیگلر و امیر اہل انخاں

و محمد خاں بغايرے برائے تسخير سبزوار از راه سرولايت نيشاپور شب گزشتہ و خواستند از هشت
فرسنگه خویشان عبور دهند ساخان المغانی چون براين معنی وقوف يافت برادر خود نيز و اں
ویردی خاں را با لشکر ساخته بدفع ایشان بیرون تاخت برگیر یکے مبارزت اورا چندی
روانداست غمان بگردانید و از دیگر جاے راه برگرفت لشکر سپاده سرولايت که ملازم کاو
بود باز ماند و دو سست تن از انجماعت باتفاق چند تن از اعیان ایشان سست نيز و انوریک
دستگیر شده با خود پنجو شال آمد و سرولايت نیشاپور از تحت حکومت سالار بیرون شد و این هنگام
که یازدهم ذیحجه الحرام بود تاج و دسلطان مراد میرزا بسبزوار ساخان درخوشاں روز گذاشت
سفر کردن حاجی نور محمد سر اسلیمان خاں قشایر خراسان استقامت سالار جعفر قلی

روز غره ذیحجه الحرام خبر عصیان مردم خراسان اتفاق ایشان با حسن خاں سالار و جعفر خاں
کردشاد و معروف کارداران دولت افتاد میرزا تقی خاں امیر نظام حاجی نور محمد خاں عم سالار
وسلیماں خاں افشار را برائے اطمینان مردم خراسان استقامت سالار و جعفر قلی خاں اختیار کرد و
بصالح و صواب دیدار و شاهنشاه ایران فرمان کرد تا ایشان طریق خراسان برگزینند و همه
جا طے مسافت کرده تا بسبزوار برانند و از آنجا مکتوبے مشحون بعواطف خسروانه و عفو لکانه
شاهنشاه ایران نگار داده بسالار جعفر قلی خاں فرستاده و رسول ایشان در بند فیمون و قتیکه
سالار و جعفر قلی خاں از قفای حمزه میرزا یار محمد خاں بجانب هرات میشدند بدیشان سید حسن خاں
سالار خاصه در قتیکه حمزه میرزا و اوفرا ضی خراسان را خاص خویش مے پنداشت این گونه
رسل بر سایل را و قعے نمیکند داشت ابا جعفر قلی خاں اجنبی در خاطر افتاد که اگر از وحشت و همت
بیرون شود طریق دار الخلافه برگزید و بالجمله سالار برائے نظم مد و تربت حیدر سیدان اراضی

سفر کرده جعفر قلی خاں بجانب نیشاپور می آمد و قتی رسید که نور محمد خاں سوار سلیمان خاں افشار
 از سبزوار کوچ داده بیرون نیشاپور در باط عباسی جلئے داشتند چون خبر ورود جعفر قلی خاں
 را اصفا نمودند سلیمان خاں او را پذیره کرده و تخمین و پذیر از لطف و قهر شاهنشاه القا نمود
 چند آنکه پند و اندرز او در خاطرش راسخ افتاد و پیمان داد که طریق حضرت گیر و عریضه بکار داران
 دولت نگار کرده بسلیمان خاں سپرد تا او با مکتوب خود انفاذ درگاه پادشاه داشت اما این راز
 را از سالار مستور می نمود و بعد از سه روز دیگر سالار نیز از راه برسید و با او افزودن از دو هزار تن
 سواره و پیاده و شغالچی کوچ نمیداد و خلیفه سلطان آذربایجانی با چهار عراوه توپ که پشت با دولت
 ایران کرده بودند نیز ملازمت رکاب و میکرد و مع القصه بعد از ورود سالار نور محمد خاں سلیمان خاں
 او را دیدار کردند و چند آنکه توانستند خاصه نور محمد خاں برادرزاده را پند پدران گفت و پایان
 امر سخن بر این نهاد که یک تن از فرزندان خود را با عریضه از در حذرت بدر بار شهر یار
 کبیل میسازم و در ضمنیرو داشت که کار داران دولت اراضی خراسان را بدو گذارند و از و بدین قدر
 راضی باشند هرگز ش حاضر حضرت نخواهند مدت دوازده روز این گفت و شنود بدراز
 کشید تا خبر رسیدن شاهزاده سلطان مراد میرزا حسام السلطنه بخراسان کشف و لغت
 سالار بدانست که این کار داران دولت این مملکت را بر می مسلم نخواهند داشت ل و اگر گون
 کرد و چون دانست که مردم سبزوار در بروئے حسام السلطنه چنانکه مرقوم میشود به جلالت
 میفرود و چون خبر رسید که فتح ناکرده سبزوار را بگذاشت و بگذشت با سپاه که داشت
 آهنگ سبزوار نمود جعفر قلی خاں را قدرت مخالفت او نبود ناچار بموافقت او راه برگرفت
 نور محمد خاں و سلیمان خاں در نیشاپور بجائے ماندند اما مردم سبزوار چون عصیان کار داران
 دولت کرده بودند مقدم سالار را مقتنم شمرند و او را استقبال کرده بشهر درآمد و بدینوقت

نور محمد خاں و سلیمان خاں از نیشاپور بجانب سر ولایت سفر کرده چهارشنبه سلخ صفر الظفر
 بشکرگاه سلطان مراد میرزا کے حاکم السلطنت پیوستند و درین وقت حاکم السلطنت چنانکه مذکور
 می شود تخریب اسفراین و تسخیر بوزنجر در تصمیم عزم داد و چون این خبر بجعفر قلی خاں برآورد
 آشفته خاطر گشت و بالشکر کے لائق از نزدیک سالار بدست آویز حفظ خانه خود بیرون شد و تا میان
 اسفراین و بوزنجر تا ختن کرده در منزل روئین فرود شد سلیمان خاں افشار چوں این آیت
 از لشکرگاه حاکم السلطنت بنزدیک او شتافت و از آنجا با اتفاق او تا بوزنجر و برفت جعفر قلی
 در سفر دار الخلافه یکجسته شد و بیج راه کرده با اتفاق سلیمان خاں و پنجاه تن سواران جماعت
 شاد و روز جمعه غره بیع الاقل روانه طهران گشت بعد از ورود بدار الخلافه مورد نواخت و
 نوازش شاهانه گشت و جنایت از بزلال عنایت شسته آمد و مرقع او از تقریب مرکب مملوک محفوظ ماند

و ذکر ماموش شدن شاهزاده سلطان مراد میرزا حاکم السلطنت بخراسان و قایم ارضی

صفی نجم فیحیح المحرام بحسب فرمان شاهنشاه ایران شاهزاده سلطان مراد میرزا حاکم السلطنت از دار الخلافه
 بیرون شد تا نظم مملکت خراسان پروانده حسن خاں سالار اعرضه هلاک و مار ساز و مکتدل قلاهد
 حمزاده سالار ابصوابید میرزا تقی خاں امیر نظام ملازم خدمت شاهزاده سواره و پیاده گشت و بدین
 شرح سپاه با او همراه گشت فوج پنجم نصرت مراغه سپرده جعفر قلی خاں لیسر کندر خاں سردار هشت صد
 تن کوچ دادند و فوج مخبران شقایق سپرده قاسم خاں سرتیب یک هزار و سی صد و سیزده تن برآمدند فوج
 مراغه سپرده حسین پاشا هفصد تن بشمار آمد و فوج قزاقه و ده سپرده محمد علی خاں سرتیب نیز
 هفصد تن فوج ماکوئی سپرده تیمور پاشا شصت و سه تن سوار و ده تن سوار و ده تن سوار و ده تن سوار
 صفر علی خاں شاهیسون هفصد تن و سواره فورت یکصد تن و سواره شاهیسون سپرده

محمد باقر خان افشاره هشتصد تن و سواره پیر و بزخان چار و دلی سی صد تن و سواره شاه هیسون بغدادی
 سپرده علی خان هفتصد تن و سواره شاطر انلو سپرده جعفر قلی خان پنجاه تن و سوار شکنین
 و اردبیل سپرده جعفر قلی خان شاه هیسون یکصد تن و سواره قراچو لوی عراقی هفتاد تن و ایل
 چهار هزار و سی صد و سیزده تن پیاده و سوار هیست تن سواره بشمار آمد پس حسام السلطنه
 این لشکر را با سبجه عراوه توپ و دیگر بار بار قورخانه برداشته طریق خراسان پیش داشت ط
 مسافت کرده تا شاهرود برانند بعد از ورود بشاهر و دوازده روز محمد خان سردار که این وقت دوشنبه پورجا
 داشت مکتوبی بر سید که حمزه میرزا ئی حشمت الدوله در ارک مشهد تاب و رنگ نیامده طریق
 برگرفت و کار داران دولت از پیش مرگفته اند که اگر حمزه میرزا این بهیست شده یا نتم شمارا آگهی فرستم
 تا بیرون خاک خراسان از تراق کنیه و گوش بر فرمان جدید باریه حسام السلطنه جلا و تے
 کرد و این سخن را وقع نگذاشته شتاب زده راه برداشت و بقدم محمل تا مزنیان بزموم
 مزنیان را فرصت نداشتن داری بدست نشد ناچار پذیره شدند و دروزه علف آذوقه پناه
 را حاضر کردند پس از دو روز نازانجا کوچ داده غره شهر محرم الحرام در کنار غرنی بنوار سر پرده
 راست که مردم شهر او را پذیره نفرمودند و ابواب شهر را استوار بسته تفنگچی و شجاعی برافراز برج
 و باره نشستند حسام السلطنه مکتوبی چند بعلمای شهر و اعیان بیدر قلم کرد و شجون تحریض و تقیم
 خدمت پادشاه و اجتناب از عصیان و گناه بصحبت طلاحین قاضی بشرفرستاد امیر صلاخان پسر
 قصه آگاه شد و طلاحین را ماموز داشته با یکدست از شلخ چنار بیاوخت و باز خم خویش زحمت
 فرادان کرد اما حسام السلطنه همچون از طلاحین خبر باز نیامد و در پنجم محرم از جانب غربی بر بار
 کوچ داده از طرف شرقی در زمین مصلی لشکرگاه کرد و از نازانجا تا شهر سه هزار و نازع مسافت بود
 دیگر باره مکتوبی نگاشت و در سولے بر شهر کسب نموده باشد که مردش طریق مسالمت بهر روز بخت

بگردان نوبت نخلی مجهول بدو فرستادند که مردم خراسان از لشکر آذربایجان نه چندان هراسند
 که بدین مکان تب رفق و هشت تواند کرد آنگاه از کتار سوار کوچ و سپید عجب باشد که از قضا شام
 چند کس از جمله شهر و اعیان بلد با شما پیوسته گردند حمام السلطنة ازین پیام درخشم شد
 و بنرمود تا لشکریان سبزوادر را حصار دادند و سنگها بر کشیدند و در هیچ باختر کردند و بان توپدار
 کشاده داشتند درین وقت علفیه ساخنان الخانی برسد که اینک تقبیل خدمت را
 تقسیم غم داده ام هر چه فرمان کنی چنان کنم شاهزاده شاد خاطر شد و رسول او را شاد کرده بان
 فرستاد و پیام داد که هر چه زود تر حاضر حضرت باش لاجرم سام خان نور ششم محرم از بنوشان پیر
 شده سه روز راه برید و روز نهم به لشکرگاه پیوست ششصد سوار از زعفران و ملازم خدمت داشت
 لطف علی بغایری و الله یا رخا و میر حمید رخا طالش نیر با و کوچ دادند و کوچک آقایی
 برادر زاده سلیمان خان دره جزی را نیز با پنجاه سوار به سپهر او آورد حمام السلطنة ایشان را
 مورد نواخت و نوازش فراوان فرمود و با لطف و اشفاق شاهنشاه ایران متعال ساخت و
 چون این هنگام علف و آذوقه کیاب بود و حاجتی را نه حال کوه همیشه که تا بنیز وارشش فرستاد
 است بناخت تا علف و آذوقه چند روزه بیاوردند اما هنوز از طلب آذوقه و کثرت برف و سخت
 بودت هوا کار سختی میرفت روز دوازدهم محرم ساخنان در خدمت حمام السلطنة معروض داشت
 که جن خان سالار و بعضی همان کرد شاد لوگوسه از مردم خراسان در باغ زرگران که تا شصت و شش
 نیم فرسنگ مسافت داشت از زاق کرده اگر اجازت رود و جماعتی از یونان لشکر گزیده گنم
 و با و وعده توپ ایضار کتان بروی تا حق برم و نیم شبی روز دوازدهم ماه سالار حمام السلطنة
 شاد شد و گروهی از لشکر را ملازم خدمت او ساخت و سام خان ماه برگرفت لشکر آذربایجان
 و عراق تا کنون فرمان پذیر سام خان بودند و کارای یلغار تمانی میسر کردند لاجرم هنوز

فرسنگ تا لشکرگاه سالار مسافت بود که آفتاب از کوه سر بر زد ناچار مراجعت کردند و در عرض ماه
 باقیید بوج که در محال نیشاپور نشین دارند باز خوردند و ایشان را به بعضی نهب و غارت در آوردند
 مواسی و گو سفند و شتر و خوردنی هر چه یافتند برگرفتند و باز به لشکرگاه شده بر لشکریان قیمت
 کردند بعد از ورود سام خان شب دیگر از نیشاپور برف ببارید که مرد لشکری ازین خیمه بدان
 خیمه بر حمت توانست رفت این هنگام سران سپاه سخن بران نهادند که چنین وقت حصار
 دادن بنزدیک از شرعیت محفل بیرون است صواب آنست که از اینجا کوچ واکرده به مشاهیر و
 مراجعت کنیم و با شیم تا رنستان بکران رود و در اول بهار تخیر خراسان بر آسان شود و هم درین
 وقت میرزا قوجان بیگلربیگی و محمد خان بغایری با چهار صد تن تفنگچی بدو مردم سبز و ابر سید و میان
 شهر در رفقه بحسب است حصار را توارشست این نیز لشکر را از فتح قلعه یاسی دیگر بود بالجمله
 چون سران سپاه در کوچ دادن از کنار سبز و یکجست شدند سام خان ایلمانی قدم پیش گذاشت
 و گفت این چه رای صواب است اگر این لشکر از اراضی خراسان باز پس شود خراسانی چنان دلیر
 شوند که هیچ سپاه برایشان حیره نتواند شد و دیگر آنکه اگر شما مراجعت کنید درین مسافت بعیده
 بچکس طریق اطاعت نخواهد سپرد و علف و آذوقه به لشکر نخواهد آورد و سپاه سالار دلیرانه از قضا شای
 خواهند تاخت و این سواره و پیاده اسیر و قتل خواهند ساخت سرکردگان سپاه گفتند گرفتیم
 این سخنان از در صدق کنی مگر نمیدانی که فتح این قلعه در چنین برف و برودت با قلت خوردنی و نقصان
 امداد معیشت در قوت بازوی مانیت و این سپاه را درین رنستان از تحصیل قوتی و
 اقامت در بیغوله گزیر نباشد مخالفان گفت اگر از اینجا کوچ واد شما را بجویشان در میبرم و یک نیمه
 جویشان را بر لشکر پرداخته میسازم تا آن هنگام که آفتاب در بیت الشرف جائی کند تمامت
 این سپاه را خورش و خوردنی میسر سازم اگر این کلمات از من پذیرفته نیست بزرگان لشکر بخندیدند

پیارند که باین معاهده سخن با مخان را پذیرفتار نشدیم و از کنار سبزوار بشاهرو در محبت گردیدیم
 و پیاپی حسام السلطنه را ای سام خان را استوار داشت و از کنار سبزوار کوچ داده طریق سر
 ولایت نیشاپور و خوشان را پیش داشت محمد خان بغایری چون این برانست با چهار صد تنگی
 به قلعه غنبرستان تاخت چه آن قلعه در دومتزلی سبزوار بر سر راه لشکر بود و نسبت با محمد خان
 بغایری داشت بالجمله چون مجبور لشکر بدان جا افتاد مردم قلعه در بستند و از فراز باره یکتن از لشکر را
 بر نیم گلوله از پاس در آوردند حسام السلطنه چون این بدید دل در تسخیر قلعه و تدبیر قلعگیان
 گذاشت و فرمان کرد تا سه ساعت از آن پیش که آفتاب فرو شود تا آنگاه که شش
 ساعت از شب سپری شد توپچیان با گلوله توپ نگرگ مرگ بر آن قلعه بیاریدند مسلم خان
 و سواران زعفران لود و دیگر سپاهیان بیچ دقیقه از کوشش فرو نگذاشتند محمد خان بغایری
 چون کار بدین گونه دید دیگر مجال درنگ نیافت با چند تن تفنگیان بغایری از قلعه بیرون
 بحال بام و حجابان اریغان گریخت و مردم قلعه فریاد استغاثت و استیذان برداشتند حسام
 السلطنه نیر جان ایشان به نخب شود و آن جماعت را فرمان کرد تا از قلعه بیکسوی شدند و علوفه
 و آذوقه چند آنکه در آنجا پناشته داشتند بر لشکر قسمت فرمود و بعد از فتح آن قلعه که معتقد حکم بود
 و مردم آن اراضی بدان استغفار تمام داشتند کس را جرأت بی فرمانی نماند پس اعیان آن محال و
 شاخگان سر ولایت نیشاپور تقدیم خدمت شاهزاده را تقصیم عزم دادند و بهم گروه بحضرت و
 آمد مورد نواخت و نوازش شدند و از آنجا حسام السلطنه بجانب صفی آباد کوچ داد و آن اراضی
 به تحت فرمان کرد و لطف علی بغایری که از پیش حکومت صفی آباد داشت و این هنگام در کباب
 حسام السلطنه بکوچ میداد مردم صفی آباد را مطلق خاطر ساخته به لشکرگاه آورد محمد خان بغایری
 ازین خبر آشفته خاطر گشت و بیم آن داشت که این لشکر با تمام اوتابا هم نیز سفر کند لاجرم

به سام خان ایلمانی ضرعت برد و اورا بشاعت برا نخت پس بفرموده حسام السلطنته سام خان
 ایلمانی و جعفر قلخان سرتیب قریه باغی و طالب بیگ تفنگ دار تا بام بفرستند و محمد خان را مطمئن
 خاطر ساخته بشکرگاه آوردند و او را مورد عنایت و ملازم خدمت گشت و در رکاب حسام السلطنته بار
 اسفراین کوچ داد و حیدر قلخان را بر او جعفر قلخان شادلو در قلعه میان آباد جایداشت چون از رید
 سپاه آگاه شد قلعه میان آباد را گذاشته طریق قلعه روئین دژ برداشت و بابر آورد و خود
 جعفر قلخان پیوست و این هنگام جعفر قلی خان با و و نهر اسوار در روئین دژ روزگار میگذاشت
 حسام السلطنته یک ماه تمام در اسفراین اوتراق کرد و از روئین دژ تا شکرگاه افزون
 از سفر سنگ مسافت بنویسند چون روئے دل جعفر قلخان با کار داران دولت بود درین
 مدت بر ضرر لشکر جنبشی نکرد الا آنکه برادر خود حیدر قلخان را با جماعتی از سواران ترکمان و شادلو
 بقریه زیارت که از محال شیروان و جنبوشان است فرستاد تا آنکه دیه را منسوب داشتند و دوست
 تن مردوزن اسیر کردند با جمل حسام السلطنته از اسفراین عباس قلخان میر بیچ کرد جهان بیکلو را با ستم
 جعفر قلخان بروئین دژ فرستاد و خطی که طالب بیگ تفنگدار باطمینان او از کار داران دولت آورده
 بود بهم بدو بردند و سلیمان خان میر بیچ افشار نیز از شکرگاه بسوی او راه برگرفت و بدان شرح که
 شادلو بدو را بخلافه برد مع القصة و در ایام توقف حسام السلطنته در میان آبادیزدان دیردی خان برادر
 سامخان ایلمانی طوفه و از هر گونه خودی همه روزه از جنبوشان بشکرگاه حمل میداد و لشکر را بیضی
 معاش نمیکداشت و درینوقت حسام السلطنته آهنگ محال جوین و تخییر قلعه چغتائی کرد و سلیمان
 آقائی قلمی نیر و الله یا خان که حکومت جوین داشت با ستمها رسالار طریق بی فرمانی گرفت و سیصد
 تن از فوج ترشیزی را نیز از سالار ببرد گرفته قلعه چغتائی را استوار بداشت ازین سوئی
 حسام السلطنته در نیم فرسخی چغتائی سر پرده راست کرد و سالار از ان سوئی در تپه سنگی

جامی داشت و شاهزاده را از سالار آلمی بود و روز دیگر بفرمود تا جماعتی از سوار سرباز
 دو عراده توپ برداشته در مزارع و مراتع جوین به طلب علوفه بیرون شدند و در قریب جوین
 بهر سوی پراکنده شدند تا بدارند آذوقه از کجا توان کردند و دیده بانان سالار معاینه کردند که سواران
 عراقی بهر سوی پراکنده اند و انیک بیصدتن با و سرباز مجبران با دو عراده توپ بجای آسوده اند
 اینجور سالار بودند و او بهر سوار بیرون فرستاد و سواران نخستین بر سر سربازان کتا آ و در وین
 سوئی توپهار یکسان و جنگ پیوسته گشت سواران عراقی چون بانگ توپ بشنیدند از هر
 جانب لشکر خویش پیوستند و از انطرف چون بانگ توپ گوشتند سالار شد فرمان کرد تا لشکر
 از پس یکدیگر بدو مردم او تا حق بردند و خود نیز بر پشت و تاخت و این قلیل سرباز از
 با مدتاشش ساعت با این سپاه گران رزم زدند تا قریب شد که قورخانه پرداخته شد پس یک
 تن از سواران به لشکرگاه تاخت و لشکر یاز از قصه آگاه ساخت حسام السلطه بفرمود تا از
 سوار و سرباز و توپ خانه لشکری لایق این جنگ راه برگزیند و خود نیز بر پشت اسب بر
 انجخت و از پیش روی لشکر تاحر بگاهت ساخت و مردم خود را قوی دل ساخت چندان که
 پای اصطبار استوار کردند و مردانه بکوشیدند تا لشکر بر سید نخستین یورش بردند و فرار
 تل و او پشته را از شخاچی و فتنگی بیگانه پرداخته کردند و جنگی صعب پیوستند و درین حرب گاه
 دو لیست تن از مردم سالار گرفتار و عرضه هلاک و دمار گشت و او را دیگر نیز وی در رنگ نماد با چارپ
 با جنگ داده روی بهر میت نهاده از لشکرگاه خویش چهار فرسنگ آنسوی نزر گنجت و
 حسام السلطه مراجعت کرده قلعه چقائی را بگذاشت و بجانب آق قلعه راه برداشت این
 قلعه چنان محکم است که بر فراز دیوار آن دو عراده توپ را با هم نیک توان عبور داد و از فوج شریف
 پانصد کس نیز در آنجا حافظ و حارس بود بالحد شاهزاده آن قلعه را حصار داد لکن بگلوله توپ پیاپی

آن زیبایی نبود اما چون مردم قلعه را خورش و خوردنی بدست نبود و سرب و بارود نیز اندک داشتند پس از یک هفته تنویر و انابت گرایند و امان طلبیدند حسام السلطنه بفرقلعیان بخشایش فرمود و سرباز ترشیزی را مطمئن خاطر ساخته ب لشکرگاه آورده ملازم رکاب ساخت سربازان ترشیزی که در قلعه چغتائی جای داشتند چون این بشنیدند کس به طلب امان فرستادند و شاهزاده آسوده شده قلعه چغتائی را نیز بکشوند و سلیمان آقایی قلیجی از آنجا فرار کرده بسالار پیوست با جملی چون جوین از لشکر بیگانه پرداخته شد حسام السلطنه همه ابراهیم خان قلیچا سپه سالار و حکومت آنجا باز داشت و خود تخمین بنوار را در ضمیر گرفت اما سالار پیشدستی بهمیکرد و راه سبزوار پیشدا بعد از ورود سبزوار برادر خود میرزا محمد خان بیگلربیگی و پسر خود امیر اصلاخان را در سبزوار بگذاشت و حاجی میرزا ابراهیم سبزواری و چند تن از اعیان آن بلد را بگردگان باخود برداشته بجان شیراز کوچ داد و حسام السلطنه بجانب سبزوار ره سپار گشت و قلعه خمر دگرد را که نیم فرسنگ تابشهر است لشکرگاه فرمود و در آنجا بزرگست همه روز میرزا محمد خان بیگلربیگی و امیر اصلاخان و شاهزاده محمد یوسف بهراتی سیماخان آقایی قلیجی و جمعی دیگر از اعیان سبزوار با سواران جرآیرو شدن با قراولان سپاه رزم میدادند و شامگاه باز شهر میشدند درینوقت یکی خان تبریزی با سوار کیلانی و سه عراده توپ چهارده پونصد و سه هزار تومان زر مسکوک از دارالخلافه طهران برسد و از کارداران دولت سلطنت اینخانی را نشان سرتیپی مرصع آورد و هر یک از بزرگان خراسان را که تقدیم خدمتی کرده بودند بترشیزی جداگانه قرین مرحمتی ساخت و جم درین وقت جعفر قلیخان حاکم ترشینه و اقوام سرباز ترشیزی که در لشکرگاه بودند مکاتیب چند متواتر گشت که فرمان بردار دولت ایرانیم هر چه حکم شود اطاعت و دوم درینوقت رسولی از تربت آمد که یعقوب علیخان تربتی را مردم تربت محاصره کردند و خواستگار شدند که اسکندر خان

سردار قاجار که ازین پیش حکومت داشت بسوی مافست تاشهر را بدوبسپایم حسام السلطنه
 این مسمت را نیز اجابت کرد و سردار را باشش عاده توپ و جماعتی از سرباز و سوار کیل تربت
 داشت و او را به برگرفته نخستین بطرف ترشیز کوچ داد و مردم ترشیز که در طلب امان بودند او را
 پذیره کردند و اسکندر خان جماعتی از سربازان مراغه را بجا بهانی باز گذاشت و آن گاه که حسام السلطنه
 ترشیز آمد سرباز مراغه را برگرفتند یکصد و پنجاه تن پیاده و عرب و عجم را در آن جا سکون فرمود
 بالجملة اسکندر خان از ترشیز بطرف تربت ره سپار گشت و جعفر قلی خان ترشیزی را با خو کوچ
 داد و بعد از رسیدن اسکندر خان تربت یعقوب علی خان که از بیم سردار ترشیز به تربت فرار
 کرده بود بجا از آنجا بمحولات گریخت و اسکندر خان سردار بعد از نظم تربت با جعفر قلی خان ترشیز
 به محولات شتافت و یعقوب علی خان را مطمئن خاطر ساخت با خود باز آورد و از پس او حسام السلطنه
 از خسرو کوچ داده بکنار سبزوآورد و در وازمای شهر برابرش کمر بست کرد و فرمان داد تا سنگر
 بر آوردند و مایه چاه حفر کردند و در ارک سبزوآورد مصطفی قلی خان تربتی با دو لیست تن سرباز به
 فرموده سالار حافظ و حارس بود این هنگام که یعقوب علی خان برادر او را در تربت طریق شد
 سپرد و اسکندر خان سردار را به تربت در برد مکتوبی به مصطفی قلی خان فرستاد که من طریقی
 خدمت گرفتم تو نیز ترهات سالار را از خاطر محو کن و قلعه ارک را ب مردم حسام السلطنه سپار
 مصطفی قلی خان چون مکتوب برادر بخواند خود نیز عریضه نگار داده با مکتوب یعقوب علی خان
 نزد حسام السلطنه فرستاد و عرض کرد که لشکری بمن بفرست تا ارک را بدوبسپایم حسام السلطنه
 بی توانی فرج الله خان سر کرده فوج عرب را با مردم او مامور فرمود تا شتاب زده بر قندوره
 چهاردهم ربیع الثانی ارک را فرود گرفتند این هنگام مردم شهر چنان آشفته بودند که یکپس از
 خویشین خبر باز نمانید و امیر اصلا نمان سپر سالار با چند سوار از مردم خود از بر آن که مردمان

را غلوطه دهند تا گرفتار نشود در میان کوی و بازار اسپ میستاخت و فریاد بر می کشید که مان ای
مردم دلیرانه بکشید و دشمن را دفع دهید از نیلگوتهی فسیاد کرد تا پس دروازه شهر آمد دروازه
عراق را بسته و سپاه خصم را از پس در نشسته یافت از آنجا عثمان برگداسید و بدرواز و دیگر
شافت همچنان این در را بسته یافت در کمال جلالت از اسپ بریز آمد و بر خشم تبریزین قفل دروازه
را بشکست و در کشود و بر پشت و بجانب نیشاپور اسپ بر چهارند سام خان ایل خانی با جمعی از سواران
بفرمان حسام السلطنه از دنبال بوده فرسنگ بشتاقتند و گرد او نیاختند اما میرزا محمد خان بیگلربیگی
و شاهزاده محمد یوسف و سلیمان آقای قلیبی و جماعتی دیگر از اعیان سبزوار بمیان مسجدی رفت
نیمشستند و لشکریان ایشان را دست بسته بحضرت حسام السلطنه آوردند شاهزاده و آنجماعت
را تیمچی خان تبریزی سپرد تا با کنده و زنجیر بدار الخلافه آورده بجوانان شاهنشاه ایران سپرد اما
حسام السلطنه بعد از فتح سبزوار بدستم ربیع الثانی بجانب نیشاپور رهسپار آمد امام ویردی خان بیات
را که به هنگام آشفتگی خراسان ششمه الدوله به حکومت نیشاپور باز داشتته بود و سه نوز حکومت
نیشاپور داشت و مردم سالار را در آن بلده مدخلت نیکداشت با اینکه سالار دوعشر و ده سال
انچه را عراده توپی که خلیفه سلطان بنزدیک او برده بود و پینشاپور فرستاد امام ویردی خان
را بسیار بیم و امید داد و مفید نقیضه با حمله چون حسام السلطنه بمرو نری نیشاپور رسید
امام ویردی خان با استقبال آمد و خواستگار شد تا سپاهی به نیشاپور برده شهر را بسپارد
حسام السلطنه با و را بنواخت و از جماعت قزاقه و افغانی گرمی را بخر است نیشاپور فرستاد و حکم
داد تا توپ های خلیفه سلطان را به لشکرگاه آورند و شب عید نوروز سلطان فی شهر نیشاپور
نیز مستخلص شد و دیگر قصبه های خراسان در جای خود مسطور می شود و بهرین
سال حکم سلطان صادر گشت که میرزا جعفر خان مشیر الدوله سفر بغداد کند و باتفاق و کمال

ثلثه دولت روس و امپراتور محمد و موافق عهدنامه رزن از روس حدود اراضی دلتین
 را معین کرد و در چهاردهم شهریور سال پنجاه و سه در شهر تبریز بیرون شد و چهار سال مدت سفر او بدر از کشید و پیش
 پاشای وکیل دولت آل عثمان بنحیر خواهی دولت خویش از طریق انصاف انحراف جست و
 با خواهی مردم چپ پرداخت و ایشان را بمواعید عورتوبی تحریص داد که خویشتن را از تبعه
 دولت آل عثمان بخوانند تا ده سال دیدانی از شما طلب کنیم باینهمه مشیرالدوله هزار تومان
 بخرای ایشان میفرمود و آنجماعت بدین شفاعت رضامند شدند و خود را بکذب بدولت بیگانه
 نهند و همچنان شش هزار تومان بشهر عیون خراج نهاد و هزار و دویست دینار و قریه که
 در ویش پاشا بدروغ منسوب براضی دولت آل عثمان میداشت کذب ادعا مل کرد و
 مسجل داشت وکیل دولت روس چریکوف و انگریزولیس نیز سبیل کردند و خط و حاتم
 بر نهادند و هم درین سال حاجی شیرخان که پیش خدمتان سده سلطان را ریاست داشت
 بر حسب فرمان حکومت یزدیافت بعد از درویدمان بلوچان بدانست که بقوت محمد عبدالله
 که شرح حالش ازین پیش گذشت حکومت یزد بایست کرد و لاجرم او را طلب داشت رئیس
 عنوان خویش کرد و هیچ امری را بے اشارت و استشارت او بپا تو نیست بوشما کار بیکو
 رفت تا کارداران دولت از اشتغال امریزه آگهی یافتند و او را معزول ساختند و هم درین
 سال کارداران دولت شاهزاده خانم میرزا را که حکومت مازندران داشت طلب نموده
 بفرمانگذاری یزد در فرستادند و حکمرانی مازندران بشاهزاده مهدی قلی میرزا منقوش گشت
 و هم درین سال قرة العین ظاهر گشت همانا پس زن زریں تاج نام داشت و او دختر حاجی ملا
 صالح قزوینی است پدرش یکتن از اجله قها بود و شوهرش ملا محمد پسر ملا محمد تقی عمزاده و است
 که او نیز فضیله کمال داشت و عثم ملا محمد تقی مجتهدیست که صیحت فضل و تقوی و دور بهر

بلدان و امصار پر آگندہ است و اس دختر نیز باینکے روئے چوں قمر و زلفے چوں مشک اذفر
 داشت در علوم عربیہ و حفظ احادیث و تاویل آیات فرقانی با حظ وافر بود از سوء قضا
 شیفۃ کلمات میرزا علی محمد باب گشت و از جملہ اصحاب اشد و اندک اندک طریقت اورا کہ
 بیشتر ناسخ شریعت بود بدانت حجاب نان را از مردان موجب عقاب شمر و یکزن را بکل نہ
 مرد فرض استجاب کرد اصحاب میرزا علی محمد باب کہ از زن و فرزند خویش بیرون آوارہ بودند
 و از کمال شوق بہر تیارہ را ماہ پارہ میدانستند یا راقی عاشقانہ شمع اورا پروانہ گشتند گاہے او
 بدرالدجی و دقتے شمس الضحی نام نہادند و عاقبت بقرة العین لقب یافت مجلس خود را چوں
 جملہ عروس پیراستہ میکرد و تن چوں طائرس بہشت آراستہ میداشت و پیوان باب را
 حاضر کردہ بے پروہ ہائشان دے آمد و سخت بر فراز تختہ جلوس کردہ چوں اعطان متقی از
 بہشت و دوزخ یاد میکرد و از احادیث آیات شرعہ بکمال میزد آمد آنگاہ میگفت ہر کس مرس
 کند سورت آتش دوزخ بر دے چیرہ نگرد و متعین بہ پایے میشدند و پیائے سر را میفتند و
 بہلے اورا کہ بریا قوت رمانی افسوس میکرد بوس میزدند و پستانہلے اورا کہ برناز بستان
 دیر بغینجو و چہرہ میسوند ملا محمد تقی عم او چوں کرد از ناہنجار اورا تفرس کرد از در طرد و منع
 بیرون شد قرة العین کہ ہمہ مجتہدین علمائے دین را واجب القتل میدانست قبیل عم خویش
 نیز فتوے راند و اصحاب و ہنگام پیدہ دم برادر تاختند و در مسجد میان نماز و نیاز
 مقتولش ساختند از کمال نہد و دوع کہ اورا بود در میان جملعتے از مردم بشید ثالث
 ملقب گشت اما قرة العین از پید و شوہر جسم رشتہ موافقت کرد و طریق مخالفت گرفت از
 تزدین بہ بیرون مفر کو با اصحاب خویش ۱۰۰ برید از داعیان باب و چنانکہ وجاہے خود مذکور
 خواہد شد و ہمہ دیر سال میرزا احمد شاہ ملوک چندگونہ خط را بیکوے نوشت و مرشد رضوی

علیه الصلوة والسلام در گذشت مکتوبات بعد از اخطای رخ و فوات و گشت
 ذکر حکومت شاهزاده خانامیرزا علی احتشام الدوله دیر و جرد و سیلاخو
 دو ماه قبل از آن که شاهنشاه غازی مدافع این جهان گوید کارداران دولت شهزاده
 خانامیرزا علی احتشام الدوله را که این وقت حکومت همدان داشت طلب نموده مأمور
 گذاری مازندران نمودند و در مدتی قلیل آن مملکت را بنظم کرد و چون روز ششم
 خبر پربلال تحویل شاهنشاه غازی از اینجهان فانی بدو بردند بزرگان مازندران حاضر
 ساخت و گفت آگاه باشید که شاهنشاه مازندران رخت بر بست و پادشاه بی جوان بجای
 او نشست اینک از آذربایجان بجانب دارالخلافه شتاب گرفته و مرا با الترام رکاب فرمان
 داده و من از این سفر بیاں سرم که ساخت شمار از آلایش عصفیان صمانی بیدام چه در زمان
 شاهنشاه غازی و حکومت شهزاده اردشیر میرزا بیون قانون چاکری از حاضر شدن بخدمت
 بادشاه و تقدیم خدمت پادشاهان و تقاضای زیند بزرگان مازندران بدین سخن شامان شدند
 و هر یک جداگانه غدر گناه را عرضیه بدرگاه شاهنشاه نگاشتند احتشام الدوله این جمله را گرفته
 ایلغار کنان تا بدارالخلافه طهران برانند و از آنجا پذیره موکب شاهنشاه را راه برگرفت در منزل سیاه
 و همن قزوین بقبیل سده سلطنت قزوین بهروزی میمنت گشت بهلازمت رکاب تا بمنزل
 کرج کوچ داد و از آنجا بر حسب فرمان شاهنشاه ایران حکومت یزد و جرد یافت و بی اینکه بشهر طهران
 در آید بجانب یزد و جرد شتافت و بصوابید کارداران دولت یکصد تن سوار چلیپا نل و سی سوار
 ملازم خدمت او شد بعد از ورود یزد و جرد و بیرون آن بلده در باغ شاه فرود آمد زیر سیم از قبیل
 خوند فیله جماعتی تا قریه نیال یکدو تیر پر تاب تا بلغ شاه بزیادت مسافت ندارد
 تا خنند و مویشی مردم آن قریه را منسوب ساختند از وقوع این حادثه جهان در چشم احتشام الدوله

تاریک شد و میتوانی معدودی از مردم خود که حاضر بودند بر نشست و چون برق دبا داشتافت
 جماعت خسوند را دریافت و همداں گرمی که از راه بر سید پنج تن از ایشان بزم بگلوله تفنگ
 با خاک پست کرد مردم خسوند چون اس گزیدند و آشی منسوبه را بگذاشتند و طریق فرزند داشتند
 و مردم فیله از آن پس دست تعرض از اراضی یزد جر دو کوه تاه نمودند و از جانب دیگر نصر الله خاں
 و والدند قاسم خاں قاید رحمتاں که همه عمر بغارت باز رگاناں روزگار می بردند اینوقت که خبر یزد
 احتشام الدوله را بدانستند در قلعه ده گرد سیلاخور که معتقله متین بود جاسه کردند و نام از شاهان
 نبردند چنانکه احتشام الدوله از در نفی و مدارا کار کرد بر استبکار و استنکاف ایشان افزوده گشت
 ناچار در قلع و قمع و تدبیر ایشان یکجته شد و از یزد جر دو راه برگرفته ولی خاں مرتب را نیز با جمعی از
 سر بازاں ملازم رکاب ساخت و طے مسافت کرده قلعه ده گرد را حصار داد و نصر الله خاں نیز
 از بیرون قلعه شگرمی چند کرده بمداغت پیروں شد و شهرزاده میتوانی فرمان یورش داد و
 سر بازاں حمله افکنند و همچنان ترکناز بسنگر و در رفتند و او را دستگیر ساختند و درین جنگ
 جمعی از سر بازاں مقتول گردید و مجروح گشت بعد از گرفتاری قاسم خاں نصر الله خاں
 قلعه گیان را پائے اصطبار بلغزید و آن دروازه که دور از لشکرگاه بود بشنودند و
 بجانب جبل گر سختند پس شاهزاده قلعه در رفت و روز دیگر قاسم خاں نصر الله خاں را بکنده
 و زنجیر بشهر داد و دواز پس آن جمعی از مردم پیراوند فیله که فرمان پذیر حسین علی پیراوند بودند
 در محال یزد جر در نهج تازان غارت باز رگاناں روز سپردند احتشام الدوله جماعته را بدفع
 ایشان فرستاد و تابست تن از آن قاطعان طرق و شوارع را دستگیر ساخته بشهر یزد جر داد و رند
 پس بفرمود و تن از ایشان را عرض ملاک ساختند و دیگران را شله کردند و همچنان چهل فرسای
 خاں باجلان بعد از وفات شاهنشاه غازی در محال یزد جر دو آغاز ترک تازی نمود و چهل و صد بسیار

شطارت بود و بزرگان بختیاری نیمه زنت و موافقت داشت احتشام الدوله در مبدی
 و رو بند و زن داور از دور اندیشی دور دست لاجرم او را بجا حکومت باجلان فرمان کرد و
 تشریف داد و باقر خاں اسد خاں و علی محمد خاں را نیز بجا حکومت بختیاری فرستاد و ایشان بعد
 از پیرو شدن از شهر رجبارت و شرارت بغیر و فتنه زیرا که اخذ خلعت و اجازت مراجعت را
 از صنف حال شهزاده میروند ازین رو یکبار کار حومه شهر آشفته گشت و این آشفتگی خاطر
 شهریان را نیز از بهر فتنه بر شوایان رجایی رحلن که کیتن از خویشاوندان حاجی ملا اسد الله مجتهد
 بود جمعی از اشرار شهر را بگرد خود انجمن ساخت و در میان کوشی و بازار مهران بر مخالفت
 شاهزاده تحریریهی همیکرد و شهنه شهر را مأخوذ داشته محبوس نمود و بعضی از منال دیوان را
 از اعمال احتشام الدوله بگرفت و مردم غوغا طلب قسمت کرد شاهزاده که مردی مجرب بود
 آتش سخط و غضب را بر زال صبر و سکون بنشانند و فتنه غوغای عامه را با آلات حرب ضرب
 دست نبرد لاجرم چون آفتاب بمنرب در رفت مردم عامه پراکنده شدند و بخانه ها خویش
 در رفتند و آن جماعت که آتش این فتنه را دامن میزدند معاینه کردند که شهزاده بدین نینگ
 وحیلت آلوده مبارزت و مقاتلت نکشت ناچار صحنه عذر خود آگاه خویش آمدند و چنداں
 پوزش و نیایش آوردند که مورد بخشایش گشتند +

تحويل جسد مبارک شاهنشاه میرو را زوار الخلافة طهران بهار الامان قم
 ازین پیش مقوم افتاد که جسد مبارک شاهنشاه غازی را کارداران دولت از قصر
 محمدیه حمل داده و بباغ لاله زار بقانون شرعیت نهادند چو شاهنشاه منصوبه دار الخلافة در
 آمد بر خضر از امور را بنظام کرد روز دوازدهم شهر ذیحجه المحرم خویشتن باغ لاله زار در رفت و
 بزرگان ایران اعیان جاگران حاضر حضرت گشتند آنگاه شاهنشاه بفرمود تا جسد مبارک محمد شاه

را بزرگان درگاه برگزیده بر سر ووش حل همی دادند و اشک همی باریدند من بنده تو انم
 گفت که بر زیادت از دیگر مردمان خسته خاطر بوم چه سکر نعمت در با تصنیف چندین باب
 نتوانم گذاشت بالجملة شاهنشاه منصوب تشیع جنازه پدر همیکه توانا از بلغ لاله زار بدر شد و نگاه
 چنانکه پادشاه با سپاه کج دهد آن جسد مبارک را بدارالامان قلم تحویل کردند و روز
 چهارشنبه مجد هم ذبحه در جوار قبة بضعه موسی بن جعفر علیه السلام بآئین سلطنت و قوانین شریعت
 بنجاک سپردند و در زمان فراوان بفقراء و مساکین بیدل کردند اللهم البسه حلل النور
 و اشد سلطانه فی خط الخیر سهریس سال بحسب فرمان شاهنشاه ایران سلیمان خان خانان
 حکومت اصفهان یافت و میرزا عبدالوهاب گلستانه مستوفی بوزارت او منصوب شد بعد
 از ورود ایشان باصفهان میرزا عبدالحسین سهرشته و اصفهانی که در آن روز وزارت آن بلد
 روزگار میگذراشت بامیرزا عبدالوهاب از در معادات مبعارات بیرون رفت و در محل خانخانان
 نیز بامیرزا عبدالحسین بود از این روزی که او را از کارداران دولت مشایه بدست نبود در
 فرمان بزار میخانخانان خصوصی بر زیادت داشت از جانب دیگر میرزا عبدالوهاب که وزارت
 اصفهان را از شاهنشاه منصوب غشور داشت بدین وقت سرور نمی آورد و پیاپی امر میان
 ایشان کار بمقابله و مقاتله رفت و از دو جانب مردم خویش را انجم کرده اعدا و جنگ
 نمودند چون ایں قصه معروض درگاه پادشاه افتاد بصواب دید میرزا تقی خاں میر نظام
 چراغ علی خاں زنگنه را مامور نمود که سفر اصفهان کرده میرزا عبدالوهاب را در خدمت
 وزارت ببرزو کند و میرزا عبدالحسین را بدرگاه آرد چون چراغ علی خاں ارد اصفهان
 گشت بیشتر از مردم شهر بکار جنگ و کشادن تفنگ مشغول بودند و اهل حرفت و صنعت
 و بزرگانان حجرات خویش را استوار بست نمیداد و میرزا عبدالحسین نیم دیدنزدیک میرزا عبدالوهاب

انجمن بود و چرخ علی خاں با خود اندیشید که اگر حکم احضار میرزا عبدالحسین را اظهار کنم چون
 بے اجازت کار داران دولت و رایان امر با قدرت نموده بیناک شود و یکبارہ این شهر را
 بر شوراند و واجب شود که سپاہی بدین جانب مامور شد و جماعتی را تباہ سازد و لاجرم نیز دیکہ خانخانان
 و آقا سید محمد امام جمعیہ اصفہان چنین مکشوف داشت کہ کار داران دولت فرمان کرده اند کہ
 میرزا عبدالحسین بکار وزارت قیام کند و میرزا عبد الوہاب راہ دار الخلافہ برگیرد و روز دیگر مردم
 را در عمارت چهل ستون اصفہان انجمن سلاحتہ این حکم را برایشان القا کرد و اہالی آن شهر را
 آسایش و آرامش داد و بعد از ہفتہ بسراے امام جمعیہ رفتہ میرزا عبد الوہاب را بجانب الخلافہ
 کوچ داد و ہمہ دریں سال چوں خبر آشفتگی کرمان بیرون شدن فضل علی خاں چنانکہ بدان اشارت
 شد معروض کرد و داران دولت اقتدا خاتم خاں شہاب الملک را با اتفاق علیخاں و ابراہیم خاں
 پسراے عبدالرضا خاں یزدی مامور بنظم کرمان فرمودند شہاب الملک بعد از ورود بکرمان
 بہ تخریب افضل علیخاں پرداخت از بہر خویش ہمہ خواست چوں میں خبر عرض اولیای دولت
 رسید بران شدند کہ اورا بخوانند و حاکمے دیگر از بہر کرمان بر نشاند پس منشور احضار او برقت و
 داو تاسہ منزلی کاشاں برانند و در آنجا منشور پادشاہ بدور رسید کہ با اتفاق علی خاں ابراہیم خاں
 سفر یزد کند و محمد عبداللہ و دیگر اشرار را قلع و قمع نماید لاجرم خاتم خاں طریق یزد برداشت و
 ابراہیم خاں کہ در آن شہر پدید بر پرتوئے بحال داشت از پیش روے تا ختن کرد و بیا
 کس از اشرار را گرفته بخوس بداشت محمد عبداللہ چوں قوت درنگ نہ داشت بخانہ حاجی
 محمد کریم خاں پسر ظہیر الدولہ ابراہیم خاں قاچار کہ از فحول علمائے شیعیہ است گریختہ پناہند
 گشت و از پس آن شہاب الملک نیز رسید و ہمہ برسید و نظام مملکت را جز با حکومت
 خویش راست نمیدید و از نظام آن بلکہ چشم پوشیدہ باصلاح امارت خویش رفتہ گام بردوین

معنی نیز معروض کار داران دولت افتاد را بدو بخلاف طهران طلب کند و بدین گناه و دیگر
 عصیانها مبلغه زد و سیم بهصادره تسلیم داد و سهریس سال بر حسب فرمان شاهزاده اردشیر
 میرزا که جودتی با جلالت بنا زد و فضل با بذل هم ساز داشت باو بسجکوست خوزستان ارستان
 و بختیاری و نظم را غنی چیت احمد مرزگشت و سلیمان خان کرچی برادرزاده منوچهر خان معتدل الله
 که ملقب بسهام الدوله بود وزارت او و سرداری سپاه منسوب به یسج سفر کرده باد و فوج
 سرباز کمره و کلیایگان و فوج لشکر ارستان یک فوج سرباز فریدون و چهار محال چهار
 تن سوار شاهسپیدون و چهار صد سوار چکنی قزوین و جماعتی از ملازمان رکابیه و دیست
 تن توپچی و هشت عراده توپ و قورخانه لایق و عشر آخر ربیع الاول از دارالخلافه خیمه
 بیرون زد و نخستین باراضی کمره و کلیایگان و خانسار و چهار محال فریدون و عبور کرده بهرفته که
 از اثر بختیاری درال رسد داده بود قلع و قمع فرمود و مردم شهر را دستگیر ساخته برخی را خود
 عرضه هلاک و دمار داشت و جماعتی را باکنده در بنجر بدرگاه شاهنشاه فرستاد و هر قلعه و کوشکی
 که سربازان از بهر خود مستقل میدانستند با خاک پست کرد و قلع و رُوح آن که در حاشی خاک
 بختیاری همنی حصین بود نیز ویران نمود با جمله ششاه چمن شگباران قنیر را لشکرگاه کرده از نظم
 آن اراضی پرداخت از اینجا آهنگ لستان ساخت چنانکه درجا خودند که خواهد شد و سهریس
 سال شاهزاده بهرام میرزا که در ایوان علمیه نخرید و در میان ضرعامی دیس بود با مو بسجکوست فارس
 گشت و میرزا فضل الله نصیرالملک وزارت فارس یافت و میرزا مهدی مستوفی نوری بهر محمدکی خان
 سهرای نیز حسب حکم یسج سفر شیراز کرد و چون محمدعلی خان الیمخانی قشقایی سالی چند میرفت کلامه و توتف
 طهران بود و در خصت مراجعت با خانه خویش اندیشایس نهنگام شاهزاده بهرام میرزا از کار داران دولت
 او را خواستار آمد بشفاعت او الیمخانی را اجازت مراجعت حاصل شد پس شاهزاده بکلیه صد تن سواره

طالش روز بیست و چهارم ذی حجه الحرام از دارالخلافه طهران راه برگرفت و بعد از دو و باصفهان
خطی چند با عیان عمال فارس نگاشته هر کس را جداگان بکاسه بازداشت روز چهارم
مهرم از اصفهان بیرون شد کوچ بر کوچ تا مشهد مرعاب براند و در آنجا ایل بیگ قشقائی برادر
ایلخانی و جماعته از مردم فارس پذیره رسیدند و ازین منزل تابشیران از اکثرت گل و لاسه و
شدت برف و سورت برود سپاه بر همت فراوان طی مسافت کردند و روز نهم صفر منظر
شاهزاده بهرام میرزا و اویشیران از گشت و ریت نظم آن مملکت برافروخت از هر کس مالی و ثروتی
به بی غارت رفته بود با شتر و دیوخت و میرزا نعیم پسر محمد زکی خاں سردار نوری را که منصب
لشکر نویسی فارس ناضر و او بود فرمان کرد تا لشکر را که در شیراز اقامت داشت عرض داد
و این وقت عزیز خاں مکرری که اکنون سردار کل عساکر منصوبه است با فوج چهارم بهر شیراز
بود و بر حسب فرمان فانه طهران گشت دیگر اسمعیل خاں سرسنگ با فوجی شقاتی مخبران و
محمد صالح خاں سرسنگ توپخانه با یکصد پنجاه تن توپچی عزیز بیگ یا در سمنانی با جماعته
از سرباز سمنان و دوازده عراده توپ و قورخانه حاضر بود شاهزاده بهرام میرزا خلعت
شد که کارداران دولت این جماعت را تا نوروز سلطانیه در شیراز رخصت اقامت دهند
مسئول و با جابت مقبول قیاد و هم فرمان برسد که حسین خاں نظام الدوله را در سر خود
باز دارند و قزاقان بکارند که از شهر شیراز بلکه سرای خود بیرون نشود و هم درین سال شاهزاده
طها سب میرزا را مؤید الدوله که در نظم بلدان و رزم میدان شناخته ایران بود و در کشف
مشکلات علوم و معضلات حکم بر فضلاء عمده فزونی داشت مأمور بفرمان گذاری گمان
آمد و بعد از مدتی بآن بلده فرمان کرد که ملا حسین پسر ملا علی اعظمی که مصداق آن همه شر بود چنانکه
مردم قوام افتاد و در آن شهر نماند و بسیار کس از اشرار نیز و تنگدست و بیچاره را مقتول نمود و جمعی را

درکند و بزنجیر کشید پس از نظم شهر شوارع و طرق را از رحمت و زوال و راهزنان سپرد و طریق
کار و دانیل را در تمامت اراضی بلوچستان و سیستان بازداشت چند آنکه در آن مملکت فرمان گمار
بود و حال یوانی و حقوق سلطانی را بر بنیکو تروجی ادا نمود و رعیت را بشا و خاطر و اسوده بداشت
و اهل حرفت و صنعت را نیک تربیت کرد و خاصه مثال کرمانی را که از بافته کشمیر بر زیادت قیمت یافت
و هم درین سال چون بعضی چند از جلوس شاهنشاه ایران سپرده شد کار صدارت اعظم بر میرزا
تقی خاں امیر نظام راست بایستاد ملک ایران همه تا قوا و سپاه و وزیرگان و رگاہ به گراه
خاطر باشند بزم او را بشرف مصاهرت قرین مغایرت ساخت و خواهر خویش را و جمیع بیت و دو دم شهر
ربیع الاول با او عقد بست و شب چهارشنبه چهارم ربیع الثانی او را بسرا میرزا اتقی خاں فرستاد بدین ترتیب که
که با خانواده سلطنت حاصل کرد تمامت شاهزادگان و وزیرگان و درانزم کردن و فروتن شدند

شورش سر بازاران میرزا اتقی خاں و فتن و بنجانه اعتمادالدوله

و هم درین سال چون میرزا احسان خاں امیر نظام متوقف در آذربایجان بود و رتی و فتن
لشکر آذربایجان را خاص خویش میداشت باستظها برادر بکتر و تهری دیگر در شورش انگریان
از خشنوت طبع و سورت نخه و رنج و تسکجه بودند و بیم داشتند که در نزد امیر نظام از برادر او
شکایت آورند تا مبادا اقرین غرامت نکایت گردانید معنی را در اول می نفقند و می گفتند
درین وقت که فوج قهرمانیه و فوج ششم تبریز و فوج خاصه فوج شقایق و فوج قزاق بدی
و دال الخا و در میان سر بازاران که جدا شدند چند تن از شایسته گان و رگاہ که با امیر نظام از
و رخصت بودند سر بازاران را در حیدیان با او همداستان ساختند تا متفق الکلمه سر از فرمان
برمان بر تافتند و نخستین صاحبان منصبانند سر تنگ یا و در سلطان از میان خود

بیک سو کردند آنگاه بر شو نید و گفتند یا شاهنشاه ایران میرزا اتقی خاں را از وزارت خلع فرماید
 یا نام ما را از جریده چاکران محو نماید و هم آواز در میان سرباز خانو غو غابرداشتند و فریاد استغاثه
 برافراشتند میرزا اتقی خاں چون ایس بدانست با آن کبر و خیل که در بلخ او بود محل ایس بارت
 نتوانست کرد و چند کس از قفلے یکدیگر بدیشان فرستاد و آن جماعت را بقتل و نهب و اسیر
 تمهید کرد و سربازان از کلمات او یکباره بیچاره شدند و پنهان انستند که اگر از یکدیگر کناره
 گیرند یکتن زنده نمانند بخوانند بود از سیم جان رایت اتفاق فرار خسته کردند و در کیشنبه یازدهم بیج^{الثانی}
 اعلان کلمه عسینا نمودند و یکدل یک زبان غوغا برداشتند و گفتند تا میرزا اتقی خاں را از مندر وزارت
 فرود نکنیم از پای نمیخواهیم شست از تورخانه چند محل گران بسرباز خان تحویل دادند و آذوقه
 و علوفه فراوان نیز فراهم نمودند و در روز دیگر از بامداد تصمیم عزم دادند که میرزا اتقی خاں را
 از مقام خویش دفع دهند بلکه اگر توانند عرضه هلاک و دمار سازند پس تفنگهای خود را
 با سرب بار و دینپاشتند و گفتند هرگز شاهنشاه ایران چندین هزار کس را که در راه دولت
 از بدل جان مضایقت نکنند با یکتن برابر نخواهد داشت و دیگر اینکه بگیمان میرزا اتقی خاں اگر
 زنده ماند ما را زنده نخواهد گذاشت اکنون اگر ما را وداع جان گفتن اجب افتاده بهتر است
 که میرزا اتقی خاں را مقتول سازیم و بدست بادشاه کشته شویم ایس گفتند و از سرباز خان میرزا
 اتقی خاں را راه برگرفتند از یس سوئے میرزا اتقی خاں چپ مردم از جان گذشته را دشمن جان
 خویش یافت هر سالک گشت بفرمود تا مردم او در سراسر و بام خانه را بجرست بایستادند
 چون سربازان راه نزدیک کردند و تن را بر خم گلوله از پایست در آوردند و ما سربازان اگر چه
 قوت آن داشتند که بسرا میرزا اتقی خاں رو نداد اما حشمت خواهر پادشاه ملاکه در سراسر
 او بود و نگاه داشته از بیرون سربا بایستادند و فریاد میا یا پائے فرار خسته کردند و از بهر آنکه شاهنشاه

برایشان بخشاید میرزا اتقی خاں را از عمل عزل فرماید بعضی از مردم نا مجرب که حسن قبح امور
 را ندانستند بامیرزا اتقی خاں دشمن بودند بر این آتش فتنه دامن زن گشتند جماعتی بحضرت
 پادشاه آمد و معروض داشتند که از برآمیز اتقی خاں لشکرهای بزرگ را مقتول نتوان ساخت صلوب
 آنست که او را معزول سازید و آتش این فتنه را بنشانید ملک الملوک عجم در خشم شد و فرموده
 مردمی نا آزموده بوده اند و این فتنه استاید اگر مردم را بخوابانند میرزا اتقی خاں را از
 مکان خورشید قطار سازم خوشتر از از اوج سلطنت باطل کرده باشم پس هر روز عزل و
 نصب چاکران من با اختیار لشکریان خواهد بود همانجا که را از وجود چنین لشکر خواهم پرداخت
 و دامن خشم خورشید را آلوده چنین ضعیف نخواهم ساخت درینوقت میرزا آقاخان عمادالدوله
 که خیرخواه پادشاه و نیک اندیش رعیت سپاه بود معاینه کرد که اگر میرزا اتقی خاں را در این سیل
 مخالفت آفتی رسد بر پادشاه واجب افتد که چنینی نیز کس را بابتغ بگذرانند اگر از مصدر
 خلافت منشوری بر عزل میرزا اتقی خاں صادر شود از حشمت سلطنت چیزی بکاهد بجز هم در
 آن شب که شب سه شنبه شانزدهم ربیع الثانی بود جمعی از مردم خود را با آلات حرب ساز
 جنگ کرده بخطر و حراست میرزا اتقی خاں برگماشتند و او را بر داشته بسلم خورشید آوردند
 مردم شهر را اعلام نمودند تا وضع و تشریف عالم و عامی انجمن شدند و خویشان و عشیرت او حاضر آمدند
 و آن شب را بخطر و حراست او پیوسته بودند بانه او آن که تمامت بزرگان را امر و انجا انجمن
 بودند دشمن بر این نمادند که این سر بزازان چنان گویند مانند روان باشد که ایشان بعضی که کرده اند
 که غیر بنشیند و مورد خط و غصب پادشاه گردند و شرعیت کرم و احسان موهبت آنست که خاطر پادشاه
 ایشان را از وحشت و دهرشت باز آید و ملازم حضرت بداریم و این کار را کسی نتواند مانع گردد
 که طریق خود مندا ل بماند و بخیر برانداختن این مردم هر چند را سخن او پسندید افتد این قریحه

بنام عباس قلی خان الی که نسب با ابله نیم خلیل خان قلی باغی جوان شیر میرساند برآمد پس عباس
 قلی خان حاج علی خان حاج بابا الدوله دیز را مصطفی مستوفی و نجف قلی خان ذبلی را بر داشتند بسیار
 خانه و درخت سر بازان در گرد او انجمن شدند و خو غبار داشتند عباس قلی خان ایشان گفت که
 هرگز راست نباید که یک تن باینچهار کس مجامع سخن کند صواب آنست که از هر فوج چند تن گزیده
 کنند و نزدیک من بنشینند تا سخنان مرا اصفا نمایند و بنحویه پاسخ گویند لاجرم جماعتی از
 میان ایشان بنزد او صف بند و دند عباس قلی خان گفت هیچ دانستاید که مردم آذربایجان
 در راه دولت سلاطین قاجاریه چه رنجها برده اند هانپناه هزار کس برافزودن در
 جنگ و سیاه و نیز در خراسان افغانان بکشتن کرده اند تا نام خویش را در تمامت
 امصار و بلدان بلند ساخته اند اکنون که شما از دیبفرمانی بیرون شده اید بر پادشاه حجاب
 میشود که شمارا عرضیه تیغ ساز و دو جهان را از وجود شما ببرد و از آن سگوفروان بریزد آقا خان
 اعتماد الدوله از مردم و اراکین و عساکر عراق پنجاه هزار کس انجمن شدند و در دفع شما همدست و
 همدستاند زمانی دیر بگذرد و شما تمامت شربت هلاکت بنوشید و زنان و فرزندان شما بگناه و فساد
 و رافقت و نام بلند آذریا بجانی باین ناپاسی شما پیست شود و مردم عراق بحق شناسی بلند آواز
 گردند سواران گفتند پادشاه بر پدر در راه دولت جان داده ایم و هم اکنون در راه پادشاه جان
 بر کف نهاده ایم ما نتوانیم بر سطح غضب میرزا قلی خان زیستن گنیم آن رحمت رحمت که از بلاد
 او دیده ایم ظاهر سازیم زیرا که هرگز جانبش را خود را فرو نخواست و بسو مانگران نخواهد
 عباس قلی خان گفت ای سگ کباب است همانا خودی که خلاصه با سبب مردم چندین
 مملکت خداوندی داده هرگز وزیر نیست اختیار نکنم که برادر و فرزندان خود را بر کف بکشد
 فضیلتی ندهد شما ازین رهبر سنگ مباشید و رحمتی که از میرزا حسن خان بیاید باز نمائید بر دولت

من است که حل و در از پشت شما فرو نهد و دشمارا بدید بالجملة سر بازان را مطمئن خاطر ساخت
تا یکبار جنبش کردند و شپیه بخواختند و مگر دوه بنزدیک میرزاتقی خاں راه برداشتند و بدو سر
میرزا آقا خاں عتقادالدوله مدبر صفت شدند نخستین اعتمادالدوله بمیان ایشان آمد از دریم
و امید سخنی چند بکرد و ناگاه میرزاتقی خاں بدر سر آمد ایشان او دیدار کرد و سر بازان زور
عند پوزش بیرون شده آغاز زاری و ضراعت نمودند میرزاتقی خاں عند انجماعت پذیرفت
و گناه ایشان را معفو داشت از پس آن میرزاتقی خاں روانه ارک سلطانی شد و در حضرت
سلطان گناه سر بازان را شفاعت خواه گشت و این هنگام روز پنجشنبه نوزدهم ربیع الثانی
بود قوت و شمت اعمادالدوله در حرمت میرزاتقی خاں نمودنیرا چنین قنیه بزرگ و زور مضحک
و شریف سخت غلیم گشت و عظمت او در تمام بلکان امصار ایران شایع افتاد و این هنر بزرگ
نزدیک هالی دول خارجی و مردم ممالک بعید بکرامت طبع و حصا عقل او برسانی استوار گشت بالجملة
بعد از مدتی میرزاتقی خاں بسرا خویش میتوانی خواستار آمد تا شاهنشاه ایران فرمان کرد که سعید خاں
فرشاشی را که تیغ این قنیه بے ملاحظت بنواخته داشتند معطل بخواه باز تو مان از بعد از رفع حساب
اخذ نموند و از پس آن خبر فتنان قاهره امیر دیوینخانه را بدست چند تن از عوانان او که مانه کولان پانچونند
و حکم توقف آن ملای فرمودند میرزا نصرالله را بلی صد الممالک که این حکام و قتم زیستن در دیارند و صدقات
اعظم روزگار میگذاشت هم فیلان فت تا او را از قتم بکشان باں تحویل دادند و امر با قلمت کردند

شرح حال ملا حسین بشرویه و طیفان جماعت بابیه

و مقامت ایشان در مازندران با گروه لشکریان

ملا حسین بکیتن از مردم بشرویه است و آغاز زندگانی بکسب علم رسیده مانند

صرف و نحو و فقہ و اصول و فہم کا سب سے گذشتہ ان غیر و نہداشت کہ در تحصیل علوم با علمائے
 عہد انبار شود و سامان خود را بساز کند لاجرم از پستے چارہ ہر روز رائے میر و و جیلے
 سے انگیختہ و بیوقت اور اسموع افتاد کہ میرزا علی محمد باب از ہوشہر شیراز سفر کردہ تھانے
 جدید و شریعتی تازہ خود را بلند آوازہ ساختہ پس بتوانی از خراسان طریق شیراز برگرفت و
 بعد از ورود بدان بلکہ نہانی میرزا علی محمد باب را دیدار کرد و آئین اہل پذیرفتار شد اگرچہ
 ایں ہنگام میرزا علی محمد باب چنانکہ مذکور شد حکم حسین خاں نظام الدولہ بود کہ در سر
 خود نشمن کند و در برگ آشناء بگمانہ فرزند و اما با اینہمکہ سودہ زلیست از قبل خود بہ شہر دیار
 مریدان خود اکیل میساخت و مردمان را بکیش خویش دعوت نمود و طلب بیعت میکرد ملا
 حسین را چوں بمقتار و دیدار بیان نمود و در کار خویش استوار شناخت اورا بطرف عراق
 و خراسان سفر کردن فرمود تا بہ شہر رودہ در آید و مردم را بسوئے او دعوت نماید زیارت
 نامہ کہ از برائے زیارت امیر المؤمنین علیہ السلام خود تلیف فرمودہ بود و سپرد و بچنان
 تفسیر سورہ یوسف علیہ السلام را کہ خود شرح کردہ بود ہم بدو داد تا بہ مردمان بخواند و فصاحت
 باب را در اں کلمات بر کمالات او حجتے سازد ملا حسین با ایں برگ ساز از شیراز و رگتاز
 آمد و طے مسافت نمودہ وارو اصفہان گشت و در انجا ملا محمد تقی ہراتی را کہ مکتب ارفع
 بود بفریفت و او را یکے از پیرواں باب ساخت چنانکہ در رہنرو محلربکے پردہ از جلالت
 قد باب سخن میکرد و او را بہ زیارت خاصہ امام ثانی عشر علیہ الصلوٰۃ والسلام ستایش نمود
 و بچنان منوچہر خاں متمدنہ را کہ ایں وقت حکومت اصفہان داشت بکلمات ملا حسین
 باب را مرمے نہد دانست و گفت تواند بود کہ امام غایب را مے نایب باشد بالجلہ
 ملا حسین از اصفہان بکاشان آمد و در آنجا حاجی میرزا جانی کہ مکتب از بازار گانان

کاشان بود از در عقیدت و ارادت بدو پیوست آنگاه بنزدیک حاجی ملا محمد مجتهد سپید
 حاجی ملا احمد زاتی که امر و زور علم و عقل از تمامت فصلای ستم ایران برتری دارد عبور کرد و
 تفسیر سوره یوسف زیارت نامه که با خود داشت نزد او گذاشت و او را بقبول نیابت باب
 داعی گشت حاجی ملا محمد آن کلمات را بخواند و غلطات آن را باز نمود ملا حسین گفت
 بلب میفرماید که سخن بگنایم که کرده بود او را تا اکنون مقید و مجبوس داشتند من بشفاعت او در ختم
 وادار از قید و بند آزاد ساختم اکنون اگر مرفوعی را منصوب یا منقول را محصور خوانند معذور
 باشند و از ملا محمد بانگ برآورد که چندین پیوده سخن بکن نخست آنکه بر مردم عجم تعلیف
 کلمات عربیه را حجت آوردن کار سه با غلو طه کردن است و دیگر آنکه هر که بیرون این
 قانون که ما راست سخن کند او را بختی روشن باید بدین مخرجات لاطایل و ترهات بیحال
 بغایت مرام و اصل نتوان شد و ملا حسین را از پیش برآورد و چهل هنوز دعوت او از
 نیابت باب بر نیامد بنو دافزول زریں بر روی او قوی نگردید و بالجملة ملا حسین از
 کاشان بدار الخلافه سفر کرد و در روزی چند در طهران متوقف گشت و در کمال چند تن
 از عامه را که مشرکت هیچ دواعی داشتند باز کرد و کتابی از باب پشاهنشاه میبهر محمد شاه
 و حاجی میرزا آقاسی آورده بود بدین شرح که اگر حمل بیعت مرا بر گردن نمید متابعیت
 مرا واجب شمارید این سلطنت شمارا بزرگ خواهم کرد و دول خارجی را در تحت فرمان
 شما خواهم داشت ملا حسین کتاب باب را ظاهرا ساخت و دعوت او را اظهار کرد
 کار و امرا و دولت او را تمهید فرستادند که از اینگونه ترهات لب به بند و اگر سلاطین
 جان خواهی اقامت این شهر را پیدا و کن ملا حسین چون کار بر او نیافت خطی
 بحاجی محمد علی بلذروشی فرستاد و مکتوبی به قزوین از بهر قرة العین کرده و هر دو

تن را بخراسان طلب داشت تا از آنجا دعوت خویش آشکار کنند و خود میتوانی از طهر آن
 راه برگرفت و از آنجا سفر خراسان نمود و بعد از ورود به شهر مشهد مقدس دیبلا
 خیابان منزل ساخت و باغی مردم پرداخت ملا عبدالحق تیزی که تلمیذ شیخ احمد
 اصفهانی بود و در توحید خانه محسن مقدس صاحب محراب و منبر بود و باغی او از اتباع
 باب گشت و در فراز منبر سخنی چند که با شرع انور مینوشتی داشت بگفت نیز ملا علی اصفهانی
 نیشاپوری که هم بر طریقت شیخ احمد بود بمکاتبت ملاقات ملاحسین از راه برفت و در مسجد نیشاپور
 بگفتارنا سزاوار پرداخت این خبر نیز در مشهد مقدس سرشت علمای مشهد بجنبش آمدند
 و غوغا برداشتند و صورت حال را بشا هزاره حمزه میرزا بنگاشتند حمزه میرزا این هنگام در
 چمن را دگان بود چون این خبر بشنید فرمان کرد که ملاحسین را از شهر مشهد حاضر لشکرگاه کنند
 و هر کس از مردم مشهد که متابعت او کرده چند آنچه از قبری بخوید و باب را لعن نفرستند قرین
 عطا و عطا دارند لاجرم ملا علی اصفهانی نیشاپوری به مشهد آوردند و ادبی توانی به مسجد درآمد
 منبر صعود کرد و بر میرزا علی محمد باب و اصحاب او لعنت فرستاد و آسوده گشت و همچنان
 چند تن دیگر طریق سلامت جستند و در لعن باب با او موافقت کردند اما ملا عبدالحق
 سر بر کرد و گفت من هرگز از این راه برنگردم مگر آنکه علمای بلد مجلس محاوره بسازند و با من مناظره
 آغازند حال شاہزاده چون این کلمات را بشنیدند او را از نماز جمعه و جماعت منع فرمودند و حکم داد
 تا در سری خویش اقامت کند و این غرلت را موجب سلامت شهرد ملا حسین را بدو بخشیدند
 حمزه میرزا بر دند شاہزاده بفرموده او را در خمیه بازداشتند و چند تن قراول برنگاشتند تا با کس طریقی محاطه
 و مراد نه سپارد این بود تا آنکه که مردم مشهد بشوریدند چنانکه مذکور افتاد پس از لشکرگاه را بپاشیده
 مشهد برگرفت و در بابا قدرت که یکسوی شهر مشهد است فرود شد مردم آن بلده او را از ورود

دفع دادند ناچار بجانب نیشاپور سفر کردند و در آنجا جمعی از مردم عامه را با خود یار کردند و راه
 بسزوار برداشتند و بسزوار میرزا تقی جوینی که مردی دیر و آواره نگار بود بدو پیوست و ظل
 و خرج اصحاب او را بحساب گرفت و چند تن دیگر را نیز از بسزوار بفرفیت و به طرف میامی سپار
 گشت نخستین بقصبه یارجمند رسید آقا سید محمد که در یارجمند میگذشت او را و اصحاب او را به
 سرائی خویش از بهر ضیافت دعوت کرد چون آمدند و در مجلس او جلوس کردند نخستین
 خادمان ضیافت خانه قلیان و قهوه در آوردند ملا حسین دامن در چپید و حکم بخر قلیان و قهوه
 بر اندازید و اینچنان سخن به لا و نعم در افتاد و بدعت باب در شریعت و دعوت ملا حسین در طریقت
 او مکشوف گشت آقا سید محمد خشکین شد و گفت من شمار انجمن و دلس میدارم و پیریز
 از مجالست شمارا واجب میشمارم و ایشانرا از سرای خود بیرون شدن فرمود ناچار ملا حسین راه
 برگرفته در دو فرسنگی یارجمند بقبه خان خودی درآمد در آنجا ملا حسین و ملا علی باو ملحق شدند
 و طریقت او را بحق دانستند پس از آنجا به میامی سفر کردند و روزی چند در آن بلده توقف
 نمود و سی و شش تن از مردم میامی را با خود متفق ساخت و با اعلان کلمه دعوت پر خست
 مردم میامی چون این بیدیدند غوغا برداشتند و با او در مقاتلت و مبارزت بیرون شدند
 و درینوقت ملا حسین را نیز چون عده و غنی بود بمدافعت برخاست و چند تن از اصحاب مقتول
 گشت پس ناچار راه شاهرویش داشت و بعد از ورود در آن بلده بسرای ملا محمد کاظم عظیمی
 درآمد و او را بکیش خویش خواندن گرفت ملا محمد کاظم از اصنافی کلمات و که با شریعت عرابینو منتی
 تمام داشت بر آشفت و زبان و شبنام او باز کرد و عصائی که در دست داشت فر از برده
 بر سر او فرو آورد و بفرمود تا در زمان ادا و اصحاب او را از شهر اخراج کردند و این هنگام خبر وفات
 شاهنشاه غازی در آن ارضی پراکنده گشت و ازین خبر ملا حسین قتی دیگر بدست کرد و از شاهرو

بسطام نمود و علمای بسطام چون از رسیدن او آگاه شدند کس فرستاده او را از در آمدن بشهر
 بیم دادند ملا حسین چون راه در شهر بسطام مسدود یافت در دو فرسنگی آن بلده به قسطن
 حسین آباد و در آمد و علی حسین آبادی را نیز فرقیته خویش کرد و او را با خود یار کرده بجانب نازند
 ره سپید گشت

رسید ملا حسین و یارانش در نازند و فرقیته مانرا از بر عصیان و طغیان
 حاجی محمد علی با فرشتی سنگام کو دکی خادم سلی حاجی محمد علی مجتهداندرانی بود چون
 بگذر شد و بلوغ رسید یکچند روزگار خویش را در تحصیل علم صرف و نحو و مسائل فقه و اصول
 بی پای برد و نیز نزد مال چندان میدوخت که زیارت مکه تبرکه بروی واجب افتاد و سفر مکیش
 داشت از قضا و موعض راه بامیرزا علی باب دوچار گشت و با او چند مجلس سخن کرده
 شیفته کلمات او شد و در پایان امر دل بدو داد و از پیروان او گشت و بعد از مراجعت از
 سفر مکه روانه نازندان شده و در بار فروش سکون اختیار کرد و از آنسوی چون ملا حسین
 در خراسان از قبل باب داعی شد مکتوبی بحاجی محمد علی فرستاد که با قدم محل طریق خراسان
 بگیرد تا در اظهار دعوت به دست شویم و کار بر مرد کنیم حاجی محمد علی بیوانی سفر خراسان را تصمیم
 غم داد و بعد از درویشی به اتفاق ملا حسین کار همی کرد آن هنگام که کار ملا حسین آشفته شد
 چنانکه مرقوم افتاد آهنگ عراق کرد و حاجی محمد علی از پیش روی روانه گشت و از آنسوی
 قرة العین که شرح حالش از پیش شرح رفت بعد از اراقت دم و قتل عم و مخالفت پدر و بفرمان
 شوهر از قزوین بانوجی عاشق دلباخته آهنگ خراسان بیرون تاخت چون در منزل شبت
 که یکفرسنگی بسطام است مقام کرد حاجی محمد علی هم از خراسان بر سید و با قرة العین یکدیگر را
 دیدار کردند و چند کثرت مجلس از بیکدیگر پرداخته و مشاورت بنشستند و در رواج دین منیر علی محمد

راعی زند و عاقبت پرده از کار برگرفتند و قرة العین منبری در انجمن اصحاب نصب
 کرده بی پرده بر بنبر صعود کرد و برقع از رخ برکشید و چهره تابنده را که محرم درخشنده بود با
 مردمان بنمود و گفت ما ای اصحاب این روزگار ما از ایام فرقت شمرده میشویم و امروز تکلیف
 شرعی بکاره ساقط است و این صوم و صلوة و ثنای صلوات کاری بیوده آنگاه که میزرائی
 باب اقلیم سبعة را فرو گیرد و این ادیان مختلفه را یکی کند به تازه شرعیت خواهد آورد و قرآن مجید را
 در میان امت و دینی خواهد نهاد و هر تکلیف که از نو بیاورد بر خلق روی زمین واجب خواهد
 گشت پس امروز دحمت بیوده بر خویش روا دارد و زنان خویش را در مضاجعت طریق
 مشارکت بسیار دهد و در اموال یک دیگر شریک و سهم باشد که درین امور شمار احتیاجی
 و کانی نخواهد بود چون انسخن پای بر مردمی که در گردمنبر انجمن بودند سر بر گیان در بر بند
 و جماعتی که در شریعت محمدیه و طریقت اشاعریه عقیدتی و ثباتی داشتند از اراست
 باب روی بر کاشتند و یک یک بیرون شده سر خویش گرفتند و طریق مسکن خویش
 پیش داشتند و جماعتی که بیدین و بدکیش بودند و مالی و ثروتی و عیالی و قتل نیز داشتند از آن
 سخنان شاد خاطر شدند یک بار سر بر بینی بر آوردند و محل شرایع را از گردن فرو نهادند آنگاه
 حاجی محمد علی با اتفاق قرة العین راه مازندران برگرفت چون باراضی هزار جریب رسید
 اندک اندک دل و قرة العین سست و او را نیز نه تنی بنو عاقبت کار بد انجا پیوست
 که این هر دو تن دیک ممل می نشستند و آن ساربان که چهار شتر را داشت شرعی چندان
 میکرد و بدشیرخ که اجتمع شمسین و اقتران قمرین است و این اشعار را با سنگ حدی نفی
 میکرد و طی مسافت نمود و دیک از قری هزار جریب با اتفاق قرة العین حکام رفت و با او هم بستر شد
 و طریق مضاجعت سپرد مردم هزار جریب چون این بدانستند از عقیدت و کیش ایشان آگاهی یافتند

جماعتی ساخته کار شده برایشان تا حقن برونند و اموال و انتقال ایشان را به نهب و غارت
 برگرفتند بعد ازین واقعه میان حاج محمد علی و قرة العین جدائی افتاد و حاج محمد علی طریق
 بارفروش گرفت و قرة العین در اراضی مازندران با جمعی از دل باختگان خویش بیه
 بدیهه می عبور کرد و در اغوای مردم چند آنکه توانست بهمی ریخت بر داتا حاجی محمد علی بعد و رو د
 ببارفروش خبر رسیدن ملا حسین را از خراسان اصفانمود و دوستان خود را آگاهی داد و مخمن
 کرد و پس از روزی چند ملا حسین از راه برسد و با اصحاب خود در کنار میدان آن بلده
 فرود شد و بدعت مردم پرداخت هنوز هفته برنگذشته بود که سی صد تن از مردم بارفرو
 ش طرفیت باب گرفتند و طریق او را صواب شمردند ازین حدیث عموم خلق با وحشت و د
 تمام در خاطر راه کرد و خبر آن جماعت از افواه سایر گشت سعبه العلماء و دیگر علمای مازندران
 که مکید ایشان را از بهر خود بر زیادت میدانستند جمعی از تفنگیان بحفظ و حرمت خویش برگشتند
 و صورت حال را به کارداران دولت و سرکرگان مازندران بگاشتند شاهزاده خانلر
 میرزا که هنوز حکومت مازندران داشت ایشان را وقتی نگذاشت و کارگذاران او درین
 امر مساعدتی کردند و جماعت بابیه از بارفروش بیرون شده در سوادکوه جای کردند و بعد از
 کوچ دادن خانلر میرزا از مازندران بدارالخلافه دیگر با و مراجعت ببارفروش نمودند سعبه العلماء
 درهم شد و بعباس قلچیان سردار لایکجانی مکتوبی کرد چون مکتوب سعبه العلماء بد رسید
 محمود بیگ یا و را با بسی صد تن تفنگی لایکجانی بدفع ایشان بیرون فرستاد محمود بیگ بقدم محل
 و شتاب طی مسافت گرفت و بعد از ورود بدان بلده بمناعت آن جماعت رده برکشید بالجمعه
 در سر میدان بارفروش نیران جنگ و جوش اشتعال یافت و بازار قتال و جدال در او
 گرفت از دور و بیه جنگ در آمدند آلات حرب و ضرب بکار بردند در میان دوازده تن

از اصحاب باب شربت هلاک چشید و جماعتی نیز از مردم لاری جانی جراحت یافت چون
 ملا حسین و حاجی محمد علی مقاتلت در میان شهر را ز بهر خویش بزیان کار نزدیک دانستند از
 میان جنگ رزم زنان و نهیت کنان به کار و انفس را بزمیدان در رفتند و در
 آنجا از بهر مدافعت سنگ را راست کرده متحصن گشتند درین وقت عباس قلینان
 سردار لاری جانی بر سید و صورت حال را معاینه کرد و رزم آن جماعت را تقصیم غم داد اما
 ملا حسین چون هو و عباس قلی خان را بدانت و مکشوف داشت که با عدد کم و عدد اندک
 رزم اورا نتواند ساخته کرد و در تنگنا ببار فروش حمل این جنگ و جوش نتواند و اوجیلتی انبیش
 و نزدیک او پیام فرستاد که ما بهر شهر و دیه که گرفته ایم سخنی جز از در شریعت نگفته ایم و
 اینکه مردم را بسو بباب میخوانیم و میگوئیم که ایشانرا از غنا و غدا برباییم اکنون
 که مردم این شهر طریق صلاح و فلاح میجویند و جان و مال را مباح میدانند ایشان را
 در تیه خدلان جمل می گذاریم و صعب و سهل زمین را در نوشته بجایی دیگر می گذاریم و عباس
 قلینان در پاسخ گفت که این سخن به صواب است نیکو آن است که نخستین بیرون از زندان
 دعوت خویش را آغاز کنید و امر خود را به ساز آریدن نگاه بدان اراضی باز شوید و جماعتی
 از تنگ چیان لاری جانی را بر گماشت که آن جماعت را تا علی آباد کوچ داده از آن جا
 مراجعت کنند لاجرم ملا حسین و حاجی محمد علی و اصحاب ایشان باز با رفروشن بیرون
 شده راه برگرفتند و تنگ چیان نیز تا ارض علی آباد رفتند بعد از مراجعت جماعت حاجی
 خسرو بیگ قادی کللی علی آبادی گروهی را با خود یار کرده بطمع و طلب نه مل از زنبال ملا حسین
 و اصحاب او شتاب گرفت و ناگاه بر سر راه ایشان آمده جنگ به پیوست ملا حسین
 خواست تا اورا بی منازعت و مقابله مراجعت دهد خسرو بیگ رضانداد و طمع ملا حسین

به سبب این معنی بر خاطر ملاحسین نقلی بزرگ انداخت و ساخته کارزار گشت و او مردی
 دلیر بود و ششپنجه نیکو بهی زوچه سموع افتاد که بسیار وقت تیغ اچون به فسر ق آمد
 جگر گاه غرق شد با جله ملاحسین اسپ بزد و بمیدان باخت و مردم از جنگ بر ساختند
 اول حمله خسرو را تیغ بگذرانید و مردم او را بنجاک هلاک انداخت بعد ازین فتح دل قوی کرد
 و ازیر و نشدن مازندران پشیمان گشت و در حال عنان بر تافت و تا مفتح شیخ طبرسی رسید
 و بمیخو است دران اراضی سنگری سازد و دروغ مغلطی طراژ کند از قضا چنان افتاد که این بیگام
 بزرگان مازندران حجب فرمان سفر طهران کردند تا جلوس شاهنشاه ایران را بخت کیان
 و تخت گویند و روزی محمد بن محمد به تقبیل سده سلطنت قرین فرخی و میمنت گشتند
 قلعه ساختن ملاحسین بشرویه با تهاق حاجی محمد علی بار فروشی و عیال بیه در مزار شیخ طبرسی
 ملاحسین بشرویه سفر کردن بزرگان مازندران را بدرگاه شاهنشاه ایران به فال مبارک گرفت
 و آسوده خاطر در شیخ طبرسی سباختن قلعه پرداخت حصنی مثن بنیان کرد و بروج آن را
 ده ذراع ارتفاع دادند و بر بروج بنیانی دیگر از تنه درخت های بزرگ بر آوردند و منتقبا
 نمودند و خندنی عمیق حفر کردند و از بهر فضیل قلعه خاکریزی چنان افراشته داشتند که برابر
 بروج قلعه از بهر تفنگ نشین مقرر کردند و از قلعه برای عبور بخندق راهی چپند بکشادند و از
 اندرون قلعه نیز خاکریزی کردند چنانکه دو هزار تن مردم بایه که در قلعه حاضر بودند در همان خاکریزی
 نشین داشتند و ساخته جنگ بودند در میان دیوار قلعه و خاکریز بهر چند گام چاه کرده بودند و درین
 به چاه نیز از ضلعهها چوب و آهن نصب کردند و سر آن را با خار و خاشاک پوشیدند تا اگر
 وقتی بدان قلعه یورش نموده بدون شود چاه در افتند و تباه شوند آنگاه از هر دویه و قریه
 قریب بود علوفه و آذوقه فراوان فراهم کردند و بدان قلعه حمل داده بزرگ هم نهادند چنان

ملا حسین از نیکار با پیر دخت بانگ دعوت خویش را بلند آواز ساخت و مردمان ساده دل
 همی نوید داد که سال دیگر میرزا علی محمد باب کار این جهان را یکسر خواهد کرد و هفت اقلیم را به
 تحت قدم خواهد سپرد و دین حق آشکار خواهد گشت و شرع بتایکی خواهد شد بدین ترانه
 حیلست آینه و کلمات طبع انگیز مردم بی حسب و نسب که مال و دست و جاه طلب بودند از دور و
 نزدیک نیز داوشتاب گرفتند چندان که دویست هزار تن اصحاب یافت آنگاه حاجی محمد علی راجست
 اهل لقب نهادند و از بهر او شادروانی و سیاحت و او را انیس پرده نشین داد تا مردم او را کمتر دیدار
 کنند و شصت و هفت روز تا روز دوازدهم در خاطر با بزرگ تر آید مرا سموع افتاد که حاجی محمد علی
 یک روز از بهر گوا به شدن و سروتن شستن از پس شادروان بیرون شد و بر اسب خویش
 بر نشست تا بقریه که قریب به قلعه بود در روز جماعت بابیه صف بر زدند و با اینک زمین همه گل و گل
 بودند چون او را دیدار کردند یکبار بر زمین را افتادند و در میان آن گل و لای چهره را بر زمین بسو و ندانند
 ایشان را راجست نداد و سر بر نداشتند بالحد ملا حسین اصحاب خویش را هر یک بنامی و لقبی
 خواند یکی را گفت تو منظر امام ثامن علیه السلام باشی و امام رضا نام دارد
 و دیگری را سید نام سجاد لقب نهادند بدین گونه نام انبیاء و ائمه اهل بی و اصحاب رسول
 صلی الله علیه و آله و اوصیا را بر مردم پست پای و فرومایه بست و ایشان را نوید همی داد که هر که از نامه
 جنگ کشته شود پس از چهل روز بیشتر یا کمتر زنده شود و بر زیادت ازین فردای قیامت بهشت
 خدای خاص خواهد بود و پهرین جهان شاه هر یک پادشاه مملکتی و حاکم ولایتی خواهد شد و بعضی
 از ایشان را به دار السلطنت چین و قزاق و حکومت روم و مملکت اروپا و استمال میبخت و معیاد
 می نهاد که زود باشد بازند از آنرا فرور گیریم و بجانب ری سفر کنیم و در دامان جلی که بر کند شاپور
 عبد العظیم است دوازده هزار تن را در آنجا فرستیم و آنرا که میزنند

باب برایشان فرستاده بود مردم حدیث میکرد... بخندون من جزیره الخضراء الى اصفر جبل النور
وَقَتْلُوْنَ غَوَاشِيَةَ عَشْرِ اَلْفَا مِّنْ الْاَتْرَاكِ وَاغْزِيْهِ خَضِرَ الْقَبْرِ بِمَا زَنْدَانِ مِيكَرِد وَاَرْجِلْ نَوَالِي كُوْهِي كَلْ
در کنار قریه شاهزاده عبدالعظیم است حدیث میمود با جمله بدین سخنان مردم خود را در کار مقابلهت
چنان فرمود که ساخت بیه ترس و بیم بروم شمشیر و دمان شمشیر تا ضلع و غمات گدما تا ساز و برگ حیات شنا

مامور داشتن شاهنشاه ایران بزرگان مازندران بدفع ملاحسین جماعت بآ

چون خبر اعدا و جماعت بایه در شیخ طبرسی و راز دوستی ایشان نسبت غارت مجال مازندران گوشتند
کارداران شاهنشاه ایران گشت فرمان رفت که بزرگان مازندران تمهین لشکر کرده برایشان تازند
جهان از وجود آن جماعت پروانند بزرگان مازندران که حاضر حضرت بودند بزموت نهادند که هر چه در
این خدمت بپای بروند و هر یک بخویشان خود مکتوب کردند حاجی مصطفی خان به برادر خود آقا عبد
و عباس قلینان لایه بجانی به محمد سلطان یا وروغلیخان سواد کو به بسواد کو و هزار جریب کس و
و تخریق قلعه و تدمیر بایه تخریس همبیکر وند کارداران دولت نیز بمیز آقا سی مستوفی مازندران
سعید العلماء و دیگر اکابر آن اراضی منشور کردند بعد از رسیدن این احکام نخستین آقا عبد الله برادر
حاجی مصطفی خان بزر جیبی خواست تا از همگنان نصب السبق بدو لاجرم دولست تن از مردم هزار
جریب انگزیده خت بس با تفنگچی سورتی و بنی اعمام خود بسارے درآمد و رانجامیز آقا نیز از انا غنه
ساکن ساری سوار کرد و ترک انجمن کرده باتفاق تا علی آبا و برانند و از مردم علی آبا و جماعت
قادی نیز لشکرے بگردند و آقا عبد الله آن لشکر را بر داشته از آب و دالار عبور نموده و بقریه لا
در رفته در خانه نظر خان کرایه فرود شد و روز دیگر بالشکر بکناز قلعه شیخ طبرسی آمد و بسافتن
سنگر و حفر مار پیچ برداخت و از چوب علف پنجه چند بگرد و چند تن تفنگچی از مردم کرد و رانجام

باز داشت و خود طریق قریہ از پیش داشت و ہمینو است تا ہر روزہ از افریبا نجا شو کار
 و مار پیچ پائے برد انگاه لشکر گاہ کند اما از انسوے چوں شب پائے رفت سفید بید
 حسین با جماعتی از مردم خود از قلعه بیرون شدہ ماتند شیر گرسنہ بر سر کودار مار باند و ایشان را
 عرضہ شمشیر ساخت در میان گیر و دار بابیہ با جماعت کودار بانگ تفنگ گوش د آقا عبد اللہ
 شد و مردم خود را برداشتہ شتاب کنان اہر گرفت و ہچمنان از گرد راہ تفنگمائے خویش
 را بجانب جماعت بابیہ کشاد دادند ملا حسین کہ ایں وقت از قتل کودار مار پراختہ بود ترس
 باک بجانب ایشان بتاخت از میان مردم آقا عبد اللہ جوانے افغان کہ مدے سخت دلیر
 بود سر راہ بر ملا حسین گرفت ہر دو بجنگ آمدند و دیر باز با تیغ و سپر با ہم بگردیدند ناگہ
 پائے اسپ افغان بمخاک در رفت و از پشت اسپ مدے زمین آمد ملا حسین بہ ہماں تندگی داشت
 شمشیرے برے براند و او را بکشت از جانب دیگر جماعت بابیہ بر آقا عبد اللہ تاختند و
 صعب بدادند در میانہ سی تن مردم آقا عبد اللہ از تنگی صاحبان مناصب مقتول گشت و
 دیگران نہایت شدند چوں آقا عبد اللہ از یکپائے لنگ بودہ سرعتی مسافت نچے توانست
 را بدرقتانے در بر دو با اینکہ گردان رفتند نے را حفری کردہ بودند ملا حسین بیم کرد و چوں
 برق خاطف خوشیتن آقا عبد اللہ بر زد و او را با تیغ و نوبہ کرد مردم او را قریہ پیش داشتند
 و صاحب ملا حسین پیادہ و سوارہ از دنبال ایشان شافت گرفتند و ہچمنان از گرد راہ بقریہ
 فرار رفتند و نخبین تنگیان اعرضہ تیغ ساختند پس بکار اہل قریہ پرداختند بر کوک
 شیر خوارہ و زنان بیچارہ و پیر مردان فرقت رحم نکردند اما ڈاکو را صنادکبار اما مٹا
 آن قریہ را با شمشیر و خنجر پارہ پارہ کردند ناگاہ آتش بقریہ زدہ تمامت خانہ و سرائے و
 باغ و بتان را بسوزند و دیوار مارا با خاک پست کردند و اموال و اطفال نسا و ہمال

بنہب فاخت برگرفتند و برقتند چوں خبر این جلالت از جماعت بابیہ و راضی بازندراج آنگذ
شد و چنین ظلمے شدید و قتلے شنیع از ایشان سرگشتہ ہماٹے لشکریان ضعیف شد و ہرجا
ہر جا کہ آقامت داشت دیگر نیزے جنبش نیاورد محمد سلطان یا در لاریجانی در ہمار فروش بارزد
نہاد و در کمال ہول و ہراس ہجراست آن بلکہ پرداخت میزراتاد رسا ک خوشیتن داری میگرد

سفر کردن شاہزادہ مہدی قلیخان میرزا بمانند ان بھمان شاہنشاہ ایران بلایے تسخیر قلعہ شیخ طبرسی و قلعہ جماعت با

چوں خبر قتل آقا عبد اللہ و غارت فراور حضرت ملک الملوک بحکم کشوف افتاد نیران غضب
شاہنشاہ ایران بانہ زون گرفت و شاہزادہ مہدی قلی بخیرا طلب نمود و فرمان کج و کرتیوانی طریق
مانندان بسیار و ویکتن از جماعت بابیہ ازندہ نگذارا نگاہ بفرمود تا نام مقتولین بازندان اجریہ
کرد و فرزندان بازماندگان ایشان اسیر یک ببطایے عظیم بخواست و محال پشت کوه ہزار جریب
بحاجی مصطفی اخلن تفویض و ادباً بجمہ مہدی قلی میرزا با اتفاق جماعتی از بزرگان زندان در سلخ
شہر محرم خمیر بیرون دوا نظریق سواد کوه اہ برداشت و عباس قلی خان سردار لاریجانی مامور
کہ ازندہ دواوند و لاریجانی بطرف آمل کوچ دہ و رانجا تہمیز لشکر کردہ بر کاب شاہزادہ حاضر گرد
بالجملہ بعد از رسیدن شاہزادہ بزیاب سواد کوه گردے از تنگچیان ہزار جریب و جماعتی کرد
ترک بدو پیوستہ شدند و از انجا کوچ دادہ در قریہ واسکس علی آباد و در سرے میرزا سید فرشد
و روزے چند با عداد کار و نظم کشور و لشکر پیاٹے برد و جماعت بابیہ ایہج محلے و مکانتے نئے
و ایشان الایق جنگ خویش بنیدانت و از بہر لشکر گاہ عارسی و طلائیہ نمے گماشت و ہم
دریں وقت ایسے بزرگ مترکم گشت و برے عظیم بہارید و ہوا ابروے سخت آغاز گشت

لشکریان شاهزاده از بیم برودت هوا و قایم نفس اسیر کس به پیغوله خرید و بے اندیشه دشمن
 بیارمید ملاحظه حسین حاجی محمد علی که انتظار چنین وقت میبردند ازین حدیث آگهی یافتند پس
 ملا حسین چون پلنگ غضبان آماده جنگ گشت و چون یکپاس از شب پاتر و هم شهر صفر سپه
 شد با اتفاق سی صد تن مردم از جان گذشته طریق مقاتلت در نوشت و ناگاه چون ق
 خاطف و سرصر عاصف بدستبارسی جنگهای فراوان آب رودخانه در چنین سرای
 سخت عبور کرده تا قریب قریب و اسکس براند آنگاه چند کس از پیش روے خود روان
 داشت تا با هر کس از لشکر شاهزاده باز خوردند همه گفتند ما مردم عباس قلی خان سردار
 لاریجانی مے باشیم و اینک عباس قلی خان است که از قفای مادر میرسد این همیگفتند
 و همیگفتند و ملاحظه حسین با اصحاب خود از قفای ایشان بسیار بود و چند آنکه بقریه و اسکس و
 نزدیک سرای شاهزاده بر رسیدند حارسان سرای مذکور دادند که کیستید و از کجایید گفتند
 ما مردم سردار لاریجانی و اینک سردار است که از قفای مادر میرسد هنوز این سخن در میان
 بود که ملاحظه حسین رسید و تختین چند تن از مردم خود را بر سر کوچه بگماشت تا اگر کسی از
 لشکریان بعدد شاهزاده آید و رخ دهند آنگاه اصحاب خود را گفتند چون بسرای شاهزاده
 در قسیم فریاد بنوعه ناله بلند کنید که در او دروغا شاهزاده را کشتند تا هر کس از مردم او
 این ندا بشنود ناچار هر اساک شود و راه فرار پیش گیر و این گفت و بدر سرای شاهزاده
 آمد و بفرمود تا بآب و در سرای را بشکستند و بدروں خانه در رفتند و با شمشیرهای کشیده
 با حافظان سرای درآویختند و خون بسیار کس برنجتند و آتش بسرای در زدند و باه
 بندی که پہلوے سرای بود هم بسوختند و خانه دیگر را که از بهر مصیبت پیدا شد
 علیه السلام کرده بودند هم آتش اند زدند و مردمیکه در آنجا بجای داشتند بر خن را

بسوختند و بعضی را بکشتند و از پس آن جدهایشان را با آتش افکندند بالجملة جماعتی از
 تغنیمیان سواد کو ہے کہ در سرائے بیرونی شاہزادہ جائے داشتند بعضی عذر ہاکے
 دہا رشتند و گر وہیے طریق فرار پیش داشتند سلطان حسین میرزائے پسر شاہنشاہ تاجا
 فتح علی شاہ و داد میرزائے پسر ظل سلطان ہم در انجا مقتول شدند و جد ہر دو تن سوختہ گشت
 و میرزائے عبدالباقی مستوفی نیز قتل سید اماما حسین مردم از پس این قتل و حرق
 آہنگ سرائے درونی و قتل مہدی قلی میرزا کرد و شاہزادہ خوشیتن داری پر داخت و کینتن
 از مردم بابیہ کہ از دیوار صعود کردہ بود با گلولہ تفنگ بزر بر انداخت و کینتن دیگر کہ از در سرائے
 بدروں رفت ہم ہدف گلولہ ساخت لکن معلوم داشت کہ باین جماعت رزم نتواند داد از جا
 دیگر سرائے راہ فرار پیش گرفت و در آن در ظلمت شب شدت برفت برد و کینتن بجانب بیابان
 ہے گرد سخت جماعت بابیہ ہر چہ در سرائے ادبیا قتلہ برگرفتند و بجانب مہلات آن قریہ
 تا صبح بردند و بانگ میجو و فریاد ایشان کوشتن و کینتن شاہزادہ از ہول و مہربانی ہر
 پیراہن پیچ جامہ در بر نہاشتند و مجال پوشیدن جامہ نہ کردند و سوائے برہمنیہ بجانب قتل جہال
 مغلکاٹے صہاری پرانندہ شدند در میان اینہم لشکر چند تن از مردم شرنی دیوگر را شکر کردہ
 خوشیتن داری مشغول بودند حاجی محمد علی با چند تن از بابیہ آہنگایشان کرد و بنیوانی حملہ
 افکند مردم شرنی تفنگہا بکشدند و از قضا گلولہ بردمان حاجی محمد علی آمد و جرات بہر دست
 ناچار رو از جنگ برکاشت مردم شرنی دیگر بارہ از قضاے ایشان تفنگہا کشادہ آمد و چون
 از جماعت بابیہ اجاک افکندند مع الفقیہ تا آنگاہ کہ سپیدہ بر زور و زور شش ہیچکس از سر کردگان
 و لشکریان نیرو آن نہ کردند کہ از قتل جہال فرود شوند و دشمن اذع کنند بلکہ از دور ہستند
 ہر دو نہ و جماعت بابیہ با آن قلیل مردم مال مویشی اہل قریہ و اموال و انتقال شاہزادہ و سپا

اور از پیش روئے ہم اندھ طریق قلعہ شیخ طبرسی گرفتند از قضا ششصد تن از لشکر
 شاهزادہ بر سر راہ ایشان ہم بود چوں دانستند آن جماعت را ہنگام مراجعت است
 بے آنکہ منازعت آغازند و تفنگ بکشایند سریع تر از برق و باد بگریختند و ملاحدین و محتا
 او چاشتگاہ رفد از مسافت طریق سپرداخت و در قلعہ خویش جائے ساخت اما مہدی قلی
 میرزا بعد از نیم فرسنگ در آن گل دلاے و برف برد پیادہ طے مسافت کرد و درین وقت کمین
 از مردم مازندران کہ بر اسپ ہالائی کہ کو دن سواد بودند بد و باز خورد و اورا شناخت پس
 اسپ خود را بدو داد تا بر شست اورا در گاؤ سرک رسانیدہ نشین داد و خود ہم بر اسپ
 برآمد و انچہ راست بر رفت بہر کس از لشکر بر سید اورا از زندگانی و حیات شاہزادہ شہرہ
 بداد و مردم را فوج فوج بحضرت او آورد اما چوں شاہزادہ را دیگر قوت جنگ نبود از گاہ
 سوار شدہ آن شب از قادی کلا پیائے آورد و روز دیگر بجانب ساری شتافت و
 اس غلیہ چنان ہول و ہر بے در مردم مازندران انداخت کہ در آن مستان تن و فرزندان
 خود را برداشتہ از شہرستانہائے بکوہستانہا فرار کردند لکن مہدی قلی میرزا دیگر باو پیہر ہم
 کردن سپاہ پرداخت مسلمان سرکردگان حاضر ساخت و بعد دو عید بے بیم امید داد
 و ایشان بہ تہمین لشکر و اعداد کار برآمدند از آنسوئے عباس قلی خان لاریجانی بالشکر خود
 از لاریجانی تا قلعہ شیخ طبرسی بتاخت و جماعت بلبیہ را بجاہرہ انداختہ صوت حال
 را معروض حضرت شاہزادہ داشت کہ اینک من اس مردم احصار دادہ ام حاجتے پدید
 ندادم اگر شما را تماشائے اس جنگ متظارہ اس حربگاہ پسند خاطر است بدین جانب کوچ دہید
 شاہزادہ چوں اس شنید بیم کرد کہ مبادا عباس قلی خان غرہ شود و اورا از بابیہ آسپہ رسید
 بفرمود تا محسن خان سورکے با مردم خود و جمیع از افغانہ و محمد کریم خان اشرفیہ با تہنگچی اشرفیہ

بجانب او کوچ دهند و نیز رستم کرد که خلیل خان سواد کو ہے و مردم قادی کلابا او پرستہ
 گردند و ایشان چوں جلادت یا بیہ را معاینہ کردہ بودند از طے مسافت جہاں قلی خان اگتند
 رزم این جماعت اخار مایہ گیر دانستہ باش کہ بے آنکہ سنگہے استوار کنیم نہ بتوانیم کہ جہاں قلی خان
 گفت ماہر گرد در برابر ہیچ لشکر سنگر نخواہیم کرد سنگر مردم لاریہاں از تنہائی ایشان است بالحد
 و بیوقت مردم بابیہ از بہر آنکہ سردار و جماعت اورا خواب خرگوش ہند چنان میزیستند
 کہ پنداری در قلعہ شیخ طبرسی ہیچکس نہ دہ نیست گاہ گاہ از در ضاعت فروتنی پیامی میفرستاد
 و طلب مان میگردند چوں روزی چند بدینگونہ گذشت شب ہم شہر بیع الاول ساعت از ا
 پیش کہ سفید صبح برزند ما حسین چہار صد تن پیادہ پیچکی از ابطال مردم خود گردید خست
 و از قلعہ شیخ طبرسی بیرون تاخت ماند دیو دیوانہ و گرگ گر سنہ از دروازہ غربی تاکن لشکر گاہ
 براند و خود با چند سوار بیک سوئے لشکر گاہ کین نہاد تا اگر کسے طریق فرار گیرد عرضہ ہلاک
 و دمار گرد و دریں وقت مردم لشکر گاہ آسودہ یکدست دشمن در جامہ خواب یا جا مہاے
 کشودہ غنودہ بودند کہ ناگاہ جماعت بابیہ درآمدند و نخستیں با تیغہائے آختہ بر لشکر سواد
 کوہے ہزار جیبے تاختند و در اول حملہ ایشان انہریت کیندند و نہ میتیان ابرداشتہ بمیان
 سپاہ قادی در بردند و ہر دو فرج را از پیش اندہ بنگر سورے و اثر فرنی داخل کردند و تہامت
 ایں افواج را چوں گوسفندان کہ از گرگان میدہ باشند ہگر و ہ بنگر لاریہاں برزند و
 کہ چہا کہ مردم لشکر گاہ از چوب کردہ بودند آتش در زند تا ظلمت شب از روشن کرد و دست
 از دشمن باوید آمد و انبانگ صیحہ و نعرہ گیر دو از بابیہ چنان دل لشکریاں ضعیف شد کہ ہیچکس را
 از ہیچکس نہ شناختند و یکدیگر را ہدف گلولہ میساختند جہاں قلی خان سردار را نیز ترکید و قتل
 کہ دواع جان و جہان گوید بہر از رحمت طریق سلامت بدست کردہ بیکسوئے لشکر گاہ گریخت

و از آنجا گاہ گاہ تفنگی ہر کشتار دو محمد سلطان یا ورنیر و لشکر گاہ فریاد ہر بر میداشتند مردم
 جنگ جماعت بایہ تھریں میداد و رینوقت جمعے از اصحاب ملا حسین بدور رسیدند و او
 گمان داشت کہ لشکر شاہزادہ اند بانگ برایشان زد کہ از بہر جنگ قدم استوار کنید و این
 مردم بیدین اعرضہ و مار سازید ہنوز سخن در دمان او بود کہ در رسیدند و او را با تیغ پارہ
 پارہ کردند و دیریں گیر و در ہشتاد تن از جماعت بایہ نیز مقتول گشت از پس این وقایع ملا
 حسین کہ بر سر راہ ہر میتیان کین نہادہ بود بمیان لشکر گاہ راند میرزا کریم خان اشرفی
 و آقا محمد حسن لاریجانی با چند تن از تفنگچیان اشرف در کنار لشکر گاہ سنگری از بہر خود
 کردہ مواضع نہادند کہ چند انکہ زندہ باشند نہ میت نشوند و از آتشے کہ جماعت بایہ کردہ بڑ
 فضائے حرب گاہ روشن بود و ہم درینوقت ملا حسین اصحاب او بیدار شدہ میرزا کریم خان آقا
 محمد حسن با خطاب کرد کہ ہم اکنون آں سوارا کہ دستار بنر بر سر دارند گمان باش این بگفتند
 تفنگ خویش را بکشاد و این خود ملا حسین بود کہ بعد از کشادن تفنگ دست بر سینہ او آمد
 و زمان آقا محمد حسن نیز تفنگ خود را راند و او این گلولہ نیز بر شکم او آمد و باین دو جراحت
 صعب از اسب نیفتاد و بشتاب طریق فراز گرفت الا انکہ اصحاب خود را امر براجعت داد
 باینکہ تفنگچیان اشرفی از دنبال او گلولہ ہرے باریدند و جماعتی از اصحاب او را بنجا کہ
 ہرے افگند نہ ہیچ اضطراب نکرد و آہستہ ہرے راہ برید تا بقلعہ شیخ طبری سید باینہمہ لشکر
 شاہزادہ تاب درنگ نیاوردند ہر کس بطرفے گریخت الا انکہ عباس قلی خان لاریجانی با
 پنجاہ تن عہدہ خان افغان با سہ تن محسن خان با چند تن اشرفی از بیروں لشکر گاہ
 بہموند چوں صبح طالع شد میرزا کریم خان اشرفی بر سر دیوار برآمد بانگ اذان در داد
 تا اگر از لشکریان کسے در آن محلے باشد خواہم شود عباس قلی خان چند تن دیگر کہ منتظر فرصت

بودند بعد از اصفیٰ با نگ اذان بلشک گاه درآمدند و از سرزنش اقران داند و کشتگان
 و باز پرس کارداران دولت آشفته خاطر بودند بالجملة مقتولین آمدن و ساقط و هشتاد
 تن کشتگان بابیه را سر بر گرفتند و سرهای ایشان را به بار فروش و دیگر بلدان مانند آن
 فرستادند که هول و مهیت مردم از آن جماعت اندک شود آنگاه عباس قلیخان صوٹ حال
 را بصحبت عید الله خان افغان بشا هزاره فرستاد و تصمیم عزم داد که دیگر باره اعدا لشکر و
 بحضرت شاهزاده رود اما از آن سوئے ملاحسین تادروانه قلعه شیخ طبرسی چنان برفت که از
 اصحاب او کس نماند و ارجاحتی رسیده در میان دروازه از اسپ و رافا و او را بر گرفتند
 و به نزد یک حاجی محمد علی حمل دادند پس ملاحسین بوحیثیت زبان باز کرد و گفت اے مردم
 چنان دانید که من مرده ام چہا روزه دیگر زنده خواهم شد و سر از قبر بخواهم کرد و این
 آئین که شمار آموخته ام باز نگریدید و دست از جنگ باز ندارید و من حضرت اعلیٰ را که
 کنایت از حاجی محمد علی باشد را بکنید آنگاه مردم را از خود دور کرد و با چند تن از
 خاصان خود گفت لغش مراد و جاسے دفن کنید کہ بچکس از قلعه گیان ندانند این
 بگفت دلب فرو بست پس جسد او را در زیر دیوار مرقد شیخ طبرسی با جامه و شمشیر با
 خاک سپردند و سی تن دیگر از جراحت یافتگان بابیه هم در قلعه بمزدن ایشان را
 نیز مدفون ساختند و آنگاه از قلعه بیرون شده بھر بگاہ آمدند و معانیہ کردند کہ
 مردم ایشان را سر بر داشته اند پس بتیوانی بحفر زمین پرداخته ہر کس از شکیریان
 مدفون بود از خاک بر آوردند و سر بریدند و سرهای ایشان را بر سر چوب های دراز
 کردہ بطرف دروازه غزنی قلعه نصب کردند و تنہاے ایشان را در میان انگامند و
 کشتگان خود را مدفون ساختند و مراجعت بقلعه نمود و در جاسے خویش آرام گرفتند

لشکر تاختن امده می قلی میرزا شہر سی قلعہ شیخ طبری برا جنگ جماعت بابیہ

شہزادہ مہدی قلی میرزا قبل از آنکہ از شبیخون جماعت بابیہ شکستن عباس قلی خان و لشکریان کا
شود بال لشکرے ساخته از شہر سائے بیڑن تاخت باہنگ قلعہ شیخ طبری آہ بریدہ در سرنہ کلا
جائے کرد و روز دیگر از انجا کوچ داد و چلنختے راہ بہیمو مکتوب عباس قلیخان با چند نیزہ لڑ
جماعت بابیہ بدو آوردند و عباس قلیخان زہیم آنکہ مبادا لشکر شہزادہ ہر سناک شوند و از گرد او
پر آئندہ گردن پیچ از جلاوت بابیہ و نہریت خود یاد کند و لاجرم شہزادہ از مطالعہ مکتوب نظر اہل
سرباچان انت کہ فتح قلعہ شیخ طبری قلعہ طائفہ بابیہ بسیار سہل است و در قطع مسافت شش
گرفت کہ مبادا فتح قلعہ و قلعہ بابیہ بنام عباس قلیخان براید تا پیل قراسو علی آباد چون حق و با
ہمے براند و آنجا عبد اللہ خان افغان از راہ برسید و میرزا عبد اللہ نوائی را از حقیقت حال
آگاہ ساخت ایس ہر دو تن باتفاق شہزادہ بکنائے آوردہ پردہ از را زبر گرفتند مہدی قلی میرزا
برجائے سرودند و کار را در گوں یافت و سخت کس فرستادہ بندہ و غرق خویش را کہ از پیش رو
میرفت سربز یافت پس سران سپاہ را یک یک و دو دو حاضر کردہ ایشان را از قصہ تنبیہ کیہ و بیجا
کیا کلا آمدہ آن شب ایسود بزرگان سپاہ بعضے اقامت ابر حرکت ترجیح نہادند و جماعتی بجمعیل
در حرکت عاقبت سخن بریں نہادند کہ ایس لشکر از جماعت بابیہ ہر سناک شدہ اند اگر ایس کت
حملہ آگندند و لشکر مارا دہم سنگند بیکلف خاطر ما نذران ابحت فرمان آند لاجرم بال لشکرے
دو خور ایس جنگ آہنگ ایشان بایک کرد و پیش شہزادہ چہار روز و یکا کلا افراق کرد و کار لشکر
بساخت و در پیچیم از انجا کوچ دادہ با سپاہ سوارہ و پیادہ بکنائے قلعہ شیخ طبری آمد و بدہما
کشکان اسوختہ و بعضے را نیم خورہ جانوران معانیہ کرد و سر سائے ایشان ابر سرچر بہا

نگرین کہ از پیش رو قلعہ چوں تختانے پدیدار بود ہوئے عظیم دروں او بجائے کرد
 رواندانت کہ بے سنگری و حصے در آن قلعہ اذراق کند لاجرم آنجا عبور کرد و یک
 فرسنگ ابران سکو تر بقریہ کاشت درآمد و در آنجا دو ساعت از شب گشتہ با عباس قلیخان پیدار
 کرد و روز در آنجا توقف نمودہ بفراہم کردن سپاہ پرداخت جماعتی از پے جماعتی بدو پیوست
 انگاہ کس بفراستاد تا سنگری محکم در برابر قلعہ شیخ طبرسی برآوردند و روز چہارم بالشکر باے
 کینہ توز بکنار قلعہ آمد و ہر جانبہ جماعتی سپردادی خان نوری میرزا عبد اللہ نوائی را از
 طلایہ لشکر بداشت و صبحاہ سنگر بار استوار کرد و عباس قلیخان لاریجانی و نصر اللہ خان بندپے
 و حاجی مصطفیٰ خان ابا تنگی اشرفی و سوتے و لشکر مدد آنکہ و بالارستانی و جماعت کرد
 ترک مامور بجا صرہ ساخت مہر یک را بجانبی از قلعہ برگاشت و فرمان کرد تا بھضہ خندق و پارسچ
 و امن زنند و بروج محکم آوردند و جماعت بایہ را از داخل و خروج قلعہ خود دفع و ہند پس بکریان
 بکار درآمدند و بر جہاے محکم افزاختہ کردند چنانکہ از فراز آن بروج ساخت قلعہ بایہ اہداف
 گلولہ ہے ساختند و ایشان عبور در میان قلعہ دشوار افتاد چوں کار بدینجا رسید حاجی
 محمد علی حکم داد تا در شب ہائے تاریک خاکرین ہائے پس دیوان قلعہ را چنان مرتفع کردند کہ دیگر
 ساخت قلعہ دیدار نمے شد و اصحاب او اسودہ در میان قلعہ بدنگ و شتاب بودند و دریں
 وقت شاہزادہ از کار دانان دولت خواستار آمد و عرادرہ توپ و مدد عرادرہ خمپارہ و قونقانہ
 لایق بدو فرستادند و کینہ از مردم ہرات آتے از بار و تعبیرہ کرد کہ آں را آتش زدہ
 بجانب قلعہ روان میداشت و ہفصد ذراع مسافت قطع کردہ بمیان قلعہ فرود
 مے آمد خانہاے کہ جماعت بایہ از چوب و خس و خاشاک پر ساختہ بودند آتش در میزدند
 صنعت مہر خانہ کہ در آن قلعہ و سوختہ شد و از جانب دیگر گلولہ توپ و خمپارہ در میان

قلعہ نگر مرگ مبارید حاجی محمد علی چوں ایں بدید از قلعہ شیخ طبری کہ نشیمن داشت پُرس شد
 دور میان خاکِ نیر قلعہ منزل کرد و اصحاب او در نقبہاے کہ کردہ بودند جائے گرفتند چنان
 کہ پیکس از توپ و خمپارہ آیسے بنود در نیوقت جعفر قلی خان بالا رستانی ہزار حربے
 بشکر گاہ آمد و بر حسب امر شاہزادہ جانب غزنی شیخ طبری را نزدیک قلعہ بنیان ہیجے
 کرد و در مدت سہ روز بر بجے عظیم برآورد چنانکہ لشکر پان در سہ ماہ مانند آن نکرده بودند
 روز چہارم ہنگام بادا کہ مردم او از کار سنگر بشکر گاہ مراجعت کردند تا سختے بیا سبند
 شاہزادہ فرمان کرد کہ ہم اکنون باز شوید و کار سنگر را پسے برید ہر چند تو آسپاہ و جنگ
 دیدگان مجرب گفتند کہ ایں سربازان از اول شب تا سپیدہ صبح خطہ تقوہ اند و لب ہیج
 ماکول و مشربے نیا لودہ اند چندان مہلت فرمائے کہ قلائع نفس از مانے از در آسایش
 و آرایش و آرامش باشند و کار خوردنی و خورش بسازند آنگاہ مراجعت کنند شاہزادہ
 از آن عجلہ کہ در طبع داشت پذیرفتار نشد و فرمان داد کہ ہم اکنون باید راہ سنگر گیرند
 سربازان را کہ نیروے باز پس شدن نبود ہر کس گموشہ میگہ سخت و بیہشانہ پہلو بخار
 خارہ مینہا دو بخواب میرفت جعفر قلی خان میرزا عبد اللہ نہ رحمت فراوان با سنی و پنجتن
 سرباز از لشکر گاہ روانہ سنگر شد و ہر یک در برج خود طے کردند و سربازان ایشان نیز
 بعد از ورود بہر برج ہر کس بر پشت افتاد و بخت و جماعت بابیہ کہ از دور و نزدیک گمان نبود
 چوں قلت عدد و غفلت ایشان اتفرس کردند و یست تن مرد کار آرمودہ از راہ خند
 بیرون شدہ ناگاہ صبح زنان یورش افکندند میرزا عبد اللہ کہ ہشون دست فرسوخواب
 نبود حالے تفنگ خویش بکشد و دو تن از بابیہ را بجاک افکند ایشان راہ بگرہانیدند
 چس گردہ بجانب برج جعفر قلی خان حملہ بردند و از گراہ بدرون برج درآمدند جعفر قلی

از جائے برآمد و دو تن را با گلوله نجاک افکند و دو تن را نیز مردم او بکشتند باینهمه جماعت بابینیم
 نکرند و با شمشیر کشته برآوردند و چند ختم شمشیر بر فرد آورند جعفر قلیخان او دیگر مجال مجادله
 نماند و خود را در میان خندق در برج در انداخت جماعت بابیه از پس او آهنگ برادرزاده و وطن
 قلیخان کردند و یک نیمه سر او را با تیغ ببرند و دریں گیر و دار اصحاب حاجی محمد علی از فراز دیوار قلعه
 مانند تگ که همه گلوله بباریدند تا مبادا از لشکرگاه کس بدو ایشان آید بالجمله بعد از قتل طماپ
 قلیخان جراحات جعفر قلیخان مردم بابیه از برج بریں شده را در قلعه خویش برگزینند و وقت عبور جعفر
 قلیخان او در میان خندق یافتند و او را زخم تبری نیز بر پهلوی زدند و بکشتند و گام گذشتن ایشان میرزا
 عبد الله و مردم او از برج خود دو تن دیگر را از انجماعت بزخم گلوله مقتول ساختند و همان نفس
 ایشان را برگزینند و بر قند بعد از عبور بابیه میرزا عبد الله جعفر قلیخان از خندق برآورده و بشکر
 بر خویشاوندان و جراحات او امر می کردند و بعد از دو روز او را بجانب ساری کوچ دادند تا در آنجا نیک
 مداوا کنند و قلی میرزا چون این بشنید و خشم شد و گفت چایب اجازه از من او را کوچ داد و کس بغیر
 تا او را بشکرگاه مراجعت اندازیدن من آمدم و تبی بر رسید هم در آن شب در گذشت

ختم گرفتن شاهنشاه ایران بایزیرگان مازندران از بهر مسامحت ایشان در تسخیر قلعه و تدمیر بابیه

چون مدت محاصره قلعه شیخ طهرسی پشمار ماه کشید و جلادیت بابیه در کار مبارزات مناجرات
 معروض کارداران دولت افتاد آتش ختم ملک الملوک عجم زبان زد ن گردید و فرمود
 باچنان آهسته بودیم که سپاه مابی اگر اه بمیان آتش و آب شتاب گیرند و از جنگ ننگ
 و نبوشیر و تاپ نشوند اینک رفدگارے دراز است که با جماعتی مابسا از طریق قلات

میسپاند و دریں مقامت روز بجا طلت میگذارند همان بزرگان مازندران بقایے ایں فتنه
 و فترت را موجب قربت حضرت مادانده از بهر قوام خوشین آتش ایں احدیثه را دامن نهند
 از ایں پس چنان مے انگارم که خداے مملکت مازندران انیا ورده است بکیفر مستحقه کدویا
 ستیزه و آویرفته است تمامت مروج مازندران با جماعت بابیه عرضہ تیغ نیز خواهم داشت
 مقربان درگاه از بهر شفاعت جمیع ضاعت برخاک نهادند از جانب قواد سپاه فتح قلعه
 قلج بابیه رضامنت کردند ایں هنگام شاهنشاه ایران سلیمان خان افتخار افغان که دامنجا
 مازندران میسپار شود و محض حال کند و بداند که لشکریان در کار جنگ مسامحت روزگار همه
 بر نیاید جماعت بابیه در کارزار استوار همه باشند مع القصه بعد از ورود سلیمان خان بمازندران
 لشکریان ترک سرو جان گفتند و اطراف قلعه را دایره کردار پرتو بزود و از دوسو مے پیفر
 کردند بین و نقب و در بردن قلعه درآمد و بایکدیگر مواضع کردند که چون نقبهار از خند
 و خاک نیز گذراند آتش درزند و ایں هنگام تمامت لشکریکبار یورش برند با جمله از طرف
 غربی یک نقب از زیر برج و خاک نیز در پرتو آتش نهند چنانکه پنجاه ذرع مسافت خندق خاکیز
 یا خاک پست شد و نقب دیگر که از جانب شرقی بود چون یاجرج و خاک نیز نارسائی داشت بعد
 از افروخته شدن نیانے شناخته نیارود اما لشکریان شیدو جنگ بنواختند و از چهار سو
 یورش دادند جماعت بابیه از انجانب که برج و بارو بر زیر آمد انجمن شدند و هر کس از لشکر
 نزدیک شد بر خم گلوله و ضرب تیغ دفع همیدادند میرزا کریم خان اشرفی بجانب قلعه حمله
 عملدار او را بر خم گلوله برخاک افکندند میرزا کریم خان دست میازید و خود علم برداشت بزور
 و دلیرانه تا پای برج برفت و هیچ از باران گلوله بیم نکرد و کیتن از بابیه بر تفنگ و شفت هیچ
 بیژن داد و او را هفت گلوله سازد و میرزا کریم خان دست فرابوده گلوله تفنگ اگر رفت

از جنگ او برآورد و برآں برج صعود کرده علم را بر سر نصب کرد و فریاد برخواست که اے
 لشکر سرعت کنید محمد صالح خان را برادر جعفر قلی خان یا چند تن بالا رستاقی خود
 را بپاے برج برسانید اما مہدی قلی خان میزراچوں و ریس یورش بسیار کس از لشکر
 را بمرض ہلاک مے نگرست بفرمود نا طبل مراجعت بنواختند میزرا کریم خاں و
 محمد صالح خاں نیز باز پس شدند اماچوں ایں کار با انجام نرفت سراں سپاہ شرم زندہ
 بودند و واجب کردند کہ روز دیگر ایں کار بکام کنند و دیگر بارہ یورش بقلعہ بر بند و ریس وقت
 مکشوف افتاد کہ علوفہ و آذوقہ قلعہ گیان تنگیاب شدہ است و کار برایشان سخت افتادہ
 و روزے چند بگذرد کہ آں جماعت از شدت مجاعت تباہ شوند و اگر نہ بہ پناہ آیند پس
 ترک یورش گفتند و در سختی محاصرہ کوشش نمودند و از ان سوئے نیز چوں ہر خبر کہ حاجی محمد علی
 آورده بود بکذب و دروغ برآمد عقیدت اصحاب او را فتور سے باوید شد و از ان تعب
 و طلب کہ داشتند سستی گرفتند اما با اینہم ہچکس را نیرو مے سخن نبود چہ اگر انکے
 مخالفتے اصحا میرفت بحکم حاجی محمد علی سراور از زبان زبان بر میگرفتند لا جرم جماعت
 بابیہ بجان آمدند و در نہان از پے چارہ دامن چارہ برزدنختیں آقا رسول کیقینانہ
 سراں آں جماعت بود و از خویشتن سی تن مرد جنگے داشت از شا ہزادہ امان طلبید و
 مہدی قلی میرزا اور ازینہار و او پس از قلعہ پیروں شدہ بشک گاہ در رفت و مطمئن خاطر
 گشتہ باز قلعہ شد و بتوانی مردم خود را برداشتہ روانہ لشکر گاہ گشت چوں راہ نزدیک کرد
 یکتن از مردم لاریجانی بے اجازت شا ہزادہ او را ہت گلولہ ساخت و بجاک در انداخت
 و دیگر تفرنگیان بسوے مردم او تفرنگما بکشاوند و جمعے را مقتول ساختند چند تن کہ زندہ ماند
 بسوے قلعہ مراجعت کردند جماعت بابیہ گفتند شما مرند شدید و بجانب دشمن شتافتید

اکنون قتل شما واجب افتاد پس همه را با تیغ بگذرانید تا از پس این اقامه رضا خان سپهر محمد خان
 امیر آخر شاهنشاه مبرور که بجاعت بابیه پیوسته بود هم زینهار جوئے گشت از شاهزاده
 امان یافته با دوسه تن از مردم خود بشکرگاه درآمد شاهزاده او را بهادی خان نوری سپرد تا
 نزد خویش بدارد جمعی دیگر از بابیه بالشکرے که در سنگرهای بودند طریق رفت و مدارا پیش
 داشتند و اجازت حاصل کرده از قلعه بیرون شده طریق فرار برداشتند و بمراجع و ساکن
 خویش گریختند و هم در این ایام چنان افتاد که شاهزاده و عباس قلی خان در یکے از بروج که با
 قلعه قریب بود در قلعند و جماعت بابیه نفرس کردند پس بجانب آل برج چو با راں بهار
 گلوله از شگاف تنه درختی بگذشت و بر شانه عباس قلیخان لاریجانی آمد و جلخته کرد اما هیچ از
 جلادت او کاسته نشد و همچنان در تحریر لشکر و تمهید سنگر استوار بود از پس این اقامه علف
 و آذوقه جماعت بابیه یکبار به نهایت شد و بیرون شدن از قلعه مسدود بود و سخت علف
 زمین هر چه یافتند بخوردند و چند آنکه درخت در قلعه بود پوست و برگ آن را قوت کردند و
 چندانکه آلات و اودات چرم داشتند نیم جوش ساخته بلع نمودند و هر چه استخوان در قلعه
 بود بسوختند و آب صلایه کرده بنوشیدند و اسپ ملاحین که بزخم گلوله مرده بود و از برآ
 حشمت ملاحین آن ابا خاک سپرده بودند بر آوردند و گوشت کتده آن ابا استخوان بقسمت
 بردند و با اینهمه دست از ستیز و آویز کوتاها نکردند چنانکه لشکریان طرف غربی قلعه شیخ
 طبری از بهر خود قلعه کرده بودند که خندق آن ده ذرع عمق و ده ذرع عرض داشت و
 دو تنه درخت برآه عبور بر خندق آن قفطه بسته بودند میرزا عجمد الله نولے و جمعی از
 سرباز بندپے و جماعت اشرفی و بالارستاقے در آن قلعه طے داشت یکشب بعد از فرو
 شدن آفتاب که مردم قلعه مشغول نماز بودند و هنوز قفطه بر خندق بود ناگاه دو تن از بابیه

بقلعہ درآمد و صبح زمان حملہ انگند و از قلعے ایشان کیتن نگید بدو شد میرزا بعد انشای نڈ
 و ہشت نڈہ بر خاست و نخستیں آں دوتہ درخت ابکہ انید و بمیان خندق در انگند جماعت
 بابیہ چوں معبر نیافتند باز شدند اما ایں سہ تن کہ بمیان قلعہ بودند با شمشیر ہا کے کشید و جنگ
 درآمد و چند کس از تفنگچیان اجرات کردند و کیتن از ایشان نرم زنان بر برج قلعہ عروج
 کرد و بانگ ہمے برداشت کہ برج را گرفتیم ثنابید و بقلعہ در آئید جماعت بابیہ نیز چوں قلعہ پہلے
 مے انگند و تفنگ میکشاند و کیتن از تفنگچیان اشرفی را نیز ہر گلولہ ساختند از انجماعت
 نیز چند تن بر خم گلولہ جان بداد اما آں کیتن کہ بر فراز برج شد کس ابد و دست نبود و ہر کہ غرم
 صعود میکرد با شمشیر و نیمہ می ساخت و ہر یان امر کیتن از مردم طالش مشتے زر بگرفت و آہنگ
 او کرد و بدو دست یافته از ہرایش در آورد و دوتن دیگر را کہ در میان قلعہ بودند ہم قتل
 آوردند از پس ایں واقعہ دیگر در قلعہ شیخ طبرسی برگ درخت و علف زمین و استخوان
 و چرم ہمہ پرداختہ شد و راہ فرار مسدود گشت تا چار جماعت بابیہ از در استیان
 بیرون شدہ زینہار طلبیدند مہدی قلی میرزا عہد نامہ بدیشان رقم کرد کہ چوں توبت و
 انابت کنند و از مذہب جماعت اشاعہ عشریہ بیکسوے نشوید ز مال و جان در امان خواهید
 بود و خاتم براں رقم نہاد و سران سپاہ نیز خاتم ہر زوند و انفاذ قلعہ داشت و آپسے نیز بر آ
 حاجی محمد علی بفرستاد و بفرمود تا بیک سوے لشکر گاہ از بہر منزل ایشان خیمہ چند بر
 افراشتند و حاجی محمد علی با اینکہ قریشی نسب نبود و ستارے سبز بر سر بستہ داخل
 نسب شمرده مے شد با بھلہ از قلعہ بیرون شد و بر اسپ شہزادہ ہر نشست و دویست
 و چہار دہ تن از جماعت بابیہ کہ باقی ماندہ بودند با شمشیر ہا کے کشیدہ در رکاب اسط
 مسافت نمودہ در خیمہا مے کہ براے ایشان کردہ بودند فرود شدند و آں شب را

بصبح آوردند روز دیگر شهزاده حاجی محمد علی و چند تن از بزرگان ایشان را بلشکرگاه طلب
 داشت بعد از آمدن ایشان مجلس شکستن ناما رسخن از مذہب بمیان آمده با آنکه
 بعضی از عقاید خود را نمیفهمند آنچه بر زبان ایشان میرفت مرتد شرع و واجب القتل
 بودند اگر چه شاهزاده حکم بر قتل ایشان نراند اما لشکریان و سربان سپاه از بس رنج برد
 و مردم ایشان عرضه تیغ گشته بودند و پنهان بیم آن بود که هر یک بشرعی رفته مردم را
 اغوا کنند دل بر قتل ایشان نهادند و ناگاه آنجنم شده آهنگ خیمه های ایشان
 کردند و درین وقت مهدی قلی میرزا نیز چو پشت و دوشی این کار را نگریست بکلم شریعت
 و پشتوانی دولت قتل ایشان را واجب دانست پس بفرمود تا آن جماعت حاضر کرده
 بر صف داشتند و فرمان کرد تا یک یک را شکم بدریند و بسیار کس بود که از شکم و علف
 سبزه و میرنجیت با جمله تمامت آن جماعت مقتول شد الا عددی قلیل که بمیان تختا نها
 درگیر شدند رضا خان پسر محمد خان میرآخور و چند تن دیگر که در منزل مادی خان
 نوری بودند هم بدست تفنگچیان سورتی و لاریجانی تباہ گشتند و بیست تن دیگر از
 جماعت بایبیه که از پیش امان یافته در لشکرگاه جاے داشتند هم جان بسلامت نبردند
 پسر ملا عبدالحق نیز عرضه هلاک گشت آنگاه شهزاده حاجی محمد علی و چند تن از سربان
 را با او مجبوس داشت و خود بر قلعه شیخ طبری درآمد و از هندی که در استحکام قلعه بکا
 برده بودند شکستے گرفت و آن بر بها و خاکریزها و چاهها را هم را معانیه کرد و همه تفنگ
 و اموال فراوان که در آن قلعه انباشته بودند برگرفت و هر چه را مالکے بود مسترد ساخت
 و آنچه از خانه میرزا سعید برده بودند باز داد و اموال خود را که در واسکس بنارت رفته
 بود بدست کرد و هر چه بمهول المالک بود نیز مضبوط ساخت و از آنجا بار فروش

آمد سید العلماء و دیگر مالی شرع بقتل حاجی محمد علی و صنادید بایه فتوای رانند و گفتند
 نوبت ایشان در شریعت مقبول نباشد پس علماء و طلاب علوم دینیہ انجمن شدہ ایشان را
 در رسیدن بار فروش مقتول ساختند و جهان را از آلائش وجود ایشان بپرداختند
 و دریں فتنه مازندان از بدایت امر تا خاتمہ از جماعت بایه هزار و پانصد تن بحر ض
 هلاک و دمار و آرمند و از مردم لشکرے نیز پانصد تن مقتول گشت و ہمدیں سال حاجی میرزا قاسمی
 از کاروانان دولت خواستار شد کہ بجانب غنیمات عالیات سفر کند و در آستان ملائک
 پاسبان سید الشہداء علیہ السلام مجاورت اختیار کند شاہنشاہ ایران بر زحمت چند سالہ
 او رحمت آورد تا پنجاہ سوار ملازم خدمت او داشت و او روز سہ شنبہ سیم فی سبغہ الحرم از
 قریہ شہزادہ عبد العظیم رضی اللہ عنہ بیرون شدہ روانہ اراضی مقدسہ اماکن مشرفہ گشت
 و ہمدیں سال میرزا احمد مجتہد تبریزی بکفر شاگردان شیخ احمد احصائی و تبعہ او فتوای رانند
 فرمان کرد کہ ایشان بدروں تمام سلیمین نہ وند و مردم ملاقات ایشان ابامس رطوبت
 پرہیز نہ لاجرم چنان کہ یکتن از جماعت شیخیہ خواست بگرامہ در رود و مو حاکمے از در طرد و
 منع برآمد و کار بہنا جزت و مناطحت افتاد چون تبعہ شیخیہ را نیز عدلے و کثرتے بودند و چنان
 جماعتی بزرگ انبوه شدند و اہل حرفت و صنعت کارخانہا و دکما را در بستند و اعداد حرب ضر
 کردند شہزادہ ملک قاسم میرزا کہ ایں ہنگام فرما گذار آن مملکت بعد از لال پندہ تہد بیراں آتش
 فتنہ را بنشانند و در میان ایشان کار بمصالحت و مسالمت انداخت و ہمدیں سال میرزا البرہیم
 خان مصالحت گذار سفارت دولت ایران بر حسب فرمان سفر دار السلام بغداد کردہ و امور
 ہقامت آل بلکہ گشت تا در کار تجارت روزوار و دیگر مجتہدان ایران کہ ہماں اراضی سفر
 کنند نگہبان باشد و میان دولتین اسلام کار بر تشبید مودت کنند

ذکر وقایع سال دوم جلوس شهنشاه ایران ناصرالدین شاه قاجار
 مطابق سنه یک هزار و دویست و شصت و پنج هجری -
 در سال یک هزار و دویست و شصت پنج هجری مطابق تقویم ترک چهل و شش ساعت و دوازده دقیقه از شب
 چهارشنبه بیت پنجم شهر بیخ الشانی برگزشت آفتاب از حوت محل تحویل داد و شاهنشاه ایران سلطان ناصرالدین
 شاه قاجار جشن عید می پائی بر روی سنگ کاروانان دولت چشم بر کار خراسان داشتند بالجملة ازین پیش من قوم افتاد
 که حمزه میرزای ختمه الدوله از ارک مشهد مقدس آهنگ سفر هرات کرد و بعد از سیر دل شدن از قلعه
 ارک باتفاق یار محمد خان راه برگرفت و اما اراضی جام براند چهل سنگام آمدن یار محمد خان
 بخراسان چند تن از لشکر او را مردم بهادر خان اراضی جام اسیر گرفته بودند ایس وقت
 لشکر ختمه الدوله و اقامان بهادر خان اباکمصد تن تفنگچی در قلعه فریمون حصار دادند و عشر
 دوم فریج را در آنجا روزی بهادر خان زینهار جست و آذوقه لشکریان اصل داد و امان
 یافت درین مترل قربان علی بیگ ملازم وزیر مختار انگلیس که بصواب دید کار داران دولت
 مشور شاهنشاه ایران ابجزه میرزای آرد دیدست مردم سالار گرفتار شد او را محبوس
 داشتند و هر نامه که با او بگرفتند بفر مشور پادشاه را که در میان جامه خود نهفته داشت
 بالجملة قربان علی ناگاه از مجلس بگریخت و خط شاهنشاه را بجزه میرزا آورد و لشکریان
 آن خط معاینه کردند و از جلوس پادشاه بر تخت ملک آگاه شدند و شاد خاطر آمدند آنگاه
 ختمه الدوله آهنگ هرات کرد و در میان لشکر ایران کار بیوک و کرافتا و فوج گذاری و
 قزاقانی سر به بیفرمانی برآمدند و گفتند ما هرگز سفر هرات نخواهیم کرد چه عراده توپ
 برداشته اند و نیشاپور به جانب عراق رهپار شدند ختمه الدوله و چنین وقت مقاتلت با لشکر
 خود را از طریق صواب میدادند تا لاجرم ایشان اجمال خویش گذاشت و با فوج

خاصه و فتح بہادران و دود فوج ہمدان و دود فوج افشار آرومی بجانب ہرات نصیم غزم وادو میرزا موسیٰ آشتیانی براونزادہ صاحب دیوان کہ وزارت اورا داشت نیز در رکاب او کوچ داد و شہزادہ مقلعہ قلندر آباد براندازانجا بشہر نو آمد بقبیلہ ہزارہ بے آنکہ جنگ و جوشی برآید طریق فرار سپردند و موافقی ایشان غنیمت لشکریان گشت و چند آنکہ اسپ توپخانہ بدست شد از بہر حمل توپ سپردہ توپچیان آمازیں این اقعہ ہمدانی سرہنگ از قبل شہزادہ و میرزا بزرگ خان قرائی از جانب یار محمد خان مامور سفر دار الخلافہ شدہ صورت حال را معروض در گاہ شامہنشاہ داشتند و شہزادہ باتفاق یار محمد خان طریق ہرات پیش از شتہ بالجمہ طے طریق نمودہ و دود فوج غوریان در اراضی شیش فرود شدند و چون شیش باورختان و بیشہ پیوستہ است از بہر لشکر گاہ اختیار کردند تا لشکریان دران زمستان از قلت حطب و رقبہ نباشند و ششمہ الدولہ از نیمہ محرم تا آخر ربیع الثانی در شیش اوتراق کرد و یار محمد خان معاملہ پنہار توہمان زند مسکوک و ہزار خروا غلہ بقانون فرض بلشکر گاہ ششمہ الدولہ فرستاد تا لشکریان بدان معاش کو فدا یں وقت خبر نامور شدن سلطان مراد میرزا کے حسام السلطنت بہ تسخیر ملک خراسان مسہوۃ افتاد پس حمزہ میرزا مراجعت بخراسان نصیم غزم وادو یار محمد خان و محمد خان بہزار سوار خانم رکاب او ساخت و شہزادہ از شیش کوچ دادہ تبریت حیدریہ آمد و از انجا دود حسام السلطنتہ را بہ نیشاپور بانداست و راہ نیشاپور برداشت رفتیاند ہمہ جہادی الاول و اندیشاپور شدہ رفتا بباراد و خود حسام السلطنت بہودریں وقت حاجی میرزا علی خان خوئی اندازہ خلافہ طہران سید و مشور طلب داشتن حمزہ میرزا و لشکر اورا بدار الخلافہ برسانید و چہچنان تشریف حکمرانی خراسان ابنام سلطان مراد میرزا کے حسام السلطنت نیاور و لا جرم ششمہ الدولہ

از پیشاپور بسیر و آمد و از آنجا کوچ بر کوچ طے مسافت کرده در غره رجب اعداد الخافه طهر
گشت و بعد از روزی چند بحسب امر کارداران دولت مامور بحکومت آذربایجان گشت و میرزا محمد پسر
میرزا تقی آشتیانی قوام الدوله که اکنون بلقب پدیر مامور است بوزارت آذربایجان مختار افتاد و
ملزم رکاب او گشت و شهنشاه این هنگام ملقب بمشتمه الدوله گشت و نشان مکمل محامل میرتوقانی یافت
بعد از مدتی تبریز ملکت آذربایجان را بنظام کرد و فرضی خان ایل بیگی شاهسیدون بلکه در تقدیم شد
تقاضای اشتاد را معزول فرمود چهل بعد از غل نهیب غارت بازگانان پرداخت شهنشاه
بادیست تن سرباز بهادران با جانب تاخت فرضی خان شاه پلنگ خان روشن خان و
سلیم خان اما خود داشته بموسسه تبریز فرستاد و قلاع ایشان را با خاک پست کردند +

مامور شدن چراغ علیخان بمملکت خراسان بمکات حسن خان سالار و مراجعت او بے نیل مرام بدر بار شهریار

کارداران دولت چنان صواب شمرند که بکین مردم زبانندان شهنشاه مقدس سول فرستند
تا با سالار و اعیان آن بلده سخن کند و ایشان را از طریق طغیان معصیان بگرداند تا در میان جان
مال جماعتی بگینا تبه نشود و میرزا تقی خان امیر نظام چراغ علیخان نگه راکه از پیش مقصدی متما
او بود اختیار کرد و بحسب امر شاه چراغ علیخان با کین ملازم خود و کین مردم جعفر قلیخان کرد
شادلو آهنگ اه کرد و فرمان فت که هر جا با شتمه الدوله دوچار شود او را بشکرگاه حاکم السلطه
مراجعت دهد تا با اتفاق یکدیگر مملکت خراسان اسخر دارند و چنان سالار را مطمئن خاطر کرده بمبار
آمد و تیر حکم بر تفتن قلیخان حاکم شاه رود که بعد از رود و چراغ علیخان بشاهرودی تن سوار
با او همراه کن تا با سلامت طریق خراسان سپرد باجمه چراغ علیخان شتاب کنان تا بشاهرود

برانده چهل مرتفعه قلیخان در امضای حکم کارداران دولت مسامحت کرد از حکومت شاپور
 رقم عزل و عزلت یافت و چراغ علیخان از آنجا رهسپار شده بسبزوار آمد و خسته الدوله
 را در سبزوار دیدار کرد و معروض داشت که بر حسب فرمان بکشور گاه حسام السلطنه مراجعت
 فرمائی و هم از قبل حسام السلطنه اسکندرخان سردار برسد باشد که سپاهیان را بنیشاپور
 باز بردار تا لشکریان چهل در توقف خراسان و اراضی هرات زحمت فراوان برده بودند
 طریق نافرمانی گرفتند و شپور حیل زده راه دارالخلافه پیش داشتند و حمزه میرزا نیز
 ناچار راه برگرفت و چراغ علیخان با اتفاق اسکندرخان سردار روانه نیشاپور شد به حضرت
 حسام السلطنه پیوست اما حسام السلطنه سلیمان خان زره جزئی از خصمت که در اراضی
 خود رفته پس بیج راه کند و بجانب کلات رهسپار شود و خود از راه سروالایت نیشاپور بجانب مشهد
 مقدس کوچ داد و در عرض راه از جانب یار محمد خان افغان عبدالجبار خان با هزار سوار افغان
 بنزد حسام السلطنه شتافت ملازم کاتب شد بالجمله بعد از دو چهاران که تا شهر مشهد هشت
 فرسنگ مسافت است مکشوف افتاد که سواران ترکمان محال تربت و اراضی قرائی را
 بحر ض غارت و آلودند ناچار هزار و دو بیست تن فرج قرائی که در لشکر گاه بودند برای
 حفظ اهل و مال خود رخصت یافته روانه تربت گشتند کوچ دادن این جماعت تربت بمیران
 شدن خسته الدوله از خاک خراسان سالار و اهل مشهد و طریق طغیان قوی ل ساخت
 بالجمله حسام السلطنه بصواب دید و این خراسان مکتوبه بجای میرزا ماشوم وزیر احسن که از
 علمای شهر بودند فرستاد که اگر چراغ علیخان از خدمت اشرا آسوده خواهد بود او را
 روانه مشهد دارم تا پیغام کار و طمان دولت را با شما بگذارد ایشان دستور می آوند و
 چراغ علی خان باینج سوار روانه مشهد شد چون به نیم فرسنگ شهر رسید پنجاه تن سوار

پنج هزار تن پیاده و نه عراده توپ باستقبال او سپردن شد و مردم مشهد از این پذیره
 شوکت خویش را نمودار کردند و چراغ علیخان را بشهر در آورده و رجوع سالار را جدا کردند و
 دیگر سالار را طلب داشته مجلس را از مردم سپرداخت و با او گفت میز اتقی خان با من بکتاب
 کرده که سخن چراغ علیخان سخن من است اکنون کنون خاطر او را با من بگو چراغ علی خان عرض
 کرد که امیر نظام میفرماید دو دمان ویرینه خود را بر بادیده بے هول و حرب بر نشین و طریق دگ
 شاهنشاه گیر و پنج هزار تومان اینک از دولت ایران در وجه خویشتان و دمان و عشیرت شما
 برقرار است بے کم و کاست مقرر میدارم و بر زیادت این پسر ماے شما را هر یک بمنصب
 معین و مرسوم معلوم نام بردار میسازم اما شما سختی باید بسفر که کوچ و بی بعد از
 از مکه معظمه الا آنکه حکومت خراسان با تو تفویض نخواهد شد و یکم از بلدان امصایران
 فرای آن توانی گشت اگر این سخنان از من پذیرفتار نشوی آل و تبار خویش را در معرض هلاک
 و ماز خواهی داشت سالار در جواب گفت که من انانی جنگ و جوش هرگز باز در سلطنت
 نبوده ام بلکه خواستم بالشکر خراسان بطهران ست یا بم و حاجی میز آقا ساسی که هیچ این
 فتنها بود با تیغ بگذرانم آنگاه شمشیر از گردن در آوردم و قرآن مجید بدست کرده بحضرت
 شاهنشاه روم شاهنشاه اگر بکشید یا به بخشد روا باشد اکنون که بمان آرزو فیروز نشدم کار
 دیگر گون شد از خدمت شاهنشاه ایران و مودت با میز اتقی خان اگر چه ندارم لکن امروز
 نتوانم بجانب طهران کوچ و ادویه این مردم که بهرامیدی بر سر من انجمن شده اند و این
 که بدست این لشکر بگذارم و بگذرم تا نام من به جنگ بر آید و زن و فرزندان ایشان
 همواره مله بپا دارند و دیگر آنکه چون این مردم بدانند که من ایشان را بگذارم و راه
 دار الخلافه برداشتم نخست مرا با تیغ پاره پاره کنند آنگاه زن و فرزند مرا در بانا ترکمان

بمعرض بیج و شمری درآورند پس صواب آن است که کارداران دولت از من کردار بگیرند و
 حکومت خراسان را بمن گذارند چون یکسال سپری شود تواند شد که بحضرت شهریار رهسپار
 شوم و اگر میرزا تقی خاں بدین سخن رضاند کار بسیار زود خواهد رفت و بدانچه خدا خواهد و
 خواهد بود و از پس دو روز دیگر حاجی میرزا هاشم و حاجی میرزا حسن را نیز طلب کرده با
 چراغ علیخان گفت پیغام خویش را هم با علمائے بلد بگذار چراغ علیخان آن سخنان میکرار کرد
 و ایشان چنانکه از سالار آموخته بود پیاستخ دادند و روز دیگر جمعی از مردم خراسان قسطنطنیه را
 کردند و بخوابگاه او تا حقن همه آویزند و رجب مردی که همانرا در دوازدهم اذیت بیرون شده
 چند تن در میان مجروح گشت و عاقبت سالار و حاجی میرزا هاشم خود بمیان انجمن آمده مردم
 را پرانده ساختند چراغ علی خاں چون کار بدین گونه دید نزد پاره بیرون شده بار رجب
 مردی گفت که اگر سالار چند سراسپ از بهر پیشکش بحضرت شهریار انقادار و در بعضی
 نیکو نگارند من این لشکر را از خراسان بجانب خوشان کوچ دهم و در سارنوم تا کارداران
 دوست یکسال این مملکت را بسالار بگذارند و از پس یکسال او را حاضر بدبار فرمایند رجب
 مردی بدین سخن را باور داشت و هم در آن شب سالار را دیدار کرده آگهی داد و صدی گاه
 چند کس از سران قبایل و پانزده تن سوار چراغ علیخان را بر داشته سلامت از آن
 بیرون شدند و بعد از یک فرسنگ مشایعت مراجعت نمودند چراغ علیخان یکتن از ملازمان
 سالار تا بلشکرگاه با خود بیرون داد و از آنجا خطی بسالار نوشته بدو سپرد که من از در کذب
 سخن نمیگویم همانا صبحگاه ازین الاضی لشکر کوچ خواهد داد اما بآهنگ شهر مشد میرسد شما
 ساخته جنگ یا شاید ما از آنسوی حاکم السلطنه دوازده و چهل کو باغ فدا تعلق کرد باشد
 مردم قلعه شایان در زیر مطمئن خاطر ساخته بدگاه آرد چه از بسیار قلاع و قریه مسدوم

بیرون شده بدانجا سیفناق گرفته بودند و از جانب سالار یوزباشی هادی طرفیه دیوز باشی
 حسن شاهان ذری با چهار هزار تفنگچی و شمشیرچی حارس و حافظ بودند حسام السلطنه مرعین نام
 بقلعہ شاهان در رسول فرستاد باشد که ایشان را استمال بدارد و مردم شاهان در آن فرمان گشتند
 و حسین را بکشتند و سر او را از بیلے سالار بپسند فرستادند و دیگر حسام السلطنه فرمان کرد تا
 جعفر قلی خاں سر تیب پسر اسکندر خاں سردار یا فوج نصرت و سه عراوه توپ و سواره دره جزی
 و شاه بیسون بر شستند و پیادگان را ردیف سواران ساخته تا کنار قلعہ بتاخت و جنگ در
 انداخت بعد از گیر و دار بسیار چهار صد تن از مردم شاهان در دوشمشد و صد تن سر باز مقتول
 شد آنگاه مردم شاهان در نیزیمیت شدند و لشکریان از سنگریله ایشان گذشته بکنار برجه
 که مشرف بقلعہ و در ظاهر قلعہ بود بر رسیدند آن برج را بموش گرفته بیست و شش تن
 شمشیرچی که حارس آن برج بود مقتول ساختند و از آنجا دو مان توپ با بقلعہ کشادند قلعہ گیان
 را پس اصطبار از کار شد و ناچار بنزدیک جعفر قلیخان آمده خواستار شدند که او را با صد تن
 سر باز بدروں برده قلعہ را پس از اندازیمه راه باخوائے مفسدین پشیمان شده و دیگر باره در پیستند
 این هنگام حسام السلطنه لشکریان را با محاصره قلعہ باز داشت و خود باز لشکرگاه شد و چون یکشنبه
 از آن شب که شب سیم رجب بود سپرے شد مردوزن از قلعہ بیرون شده یک سو رفتند و اموال اطفال
 ایشان بهو لشکریان گشت یوزباشی حسن خاں شاهان ذری دیوزباشی هادی سرکرده شمشیرچی را که دل گیر و دگر قی
 شدند حسام السلطنه نفرمود تا بر دهن توپ بسته آتش در زدند و از آنجا لشکر را جنبش داده بحین مقه فروزدند
 در آنجا فرستاده سلیمان خاں دره جزی بر سید و معروفی داشت که سلیمان خاں چون بر حسب فرمان مملکات
 پیش داشت در عرض راه صغاسند که بعضی از بزرگان کلات با سالار مواضعه نماده اند که محمد علیخان پسر محمد علیخان
 کلاتی را ما خود از مملکات اجداد سالار پسر سلیمان خاں میتوانی بطرف کلات تا فتن برده با جنگاں که یکجا تعلق

کلات است در وقت محمد علی خاں چوں این بشنید شد خاطر شده بنزدیک سلیمان خاں آمد و بزرگان کلات
 نیز مسامح ساخته بنزد او آورد و ویست تن از مردم سلیمان خاں را بدول برده کلات را تسلیم داده و
 ده خانوار از اشرف کلات را نزد او بگردگان فرستاد و سلیمان خاں چوں کلات را مفتوح داشت
 از مردم خود حارس و حافظ در آنجا بگذاشت و خود مراجعت بده و جزینم و حسام السلطنه رسول او را
 شد و خاطر ساخته باز فرستاد و فرمان کرد که سلیمان خاں در ظاهر بشهد حاضر لشکرگاه شود و چرخ علیخواں
 را از آنجا روزهیم جب روانه دالال خلافت نمود و خود با لشکر از چمن قهقحر حرکت کرده تا کن رسید براند مردم
 شهر چوں این بدانستند چند آنکه لشکر سواره و پیاده حاضر بود ساخته جنگ شده از دروازه بیرون
 تا خند این سوئے شش صد تن سرباز از فوج مخبرال و هزار تن سوار و دعواده توپ کبر
 مقدمه لشکر بودند با مردم شهر روی در روی شدند و جنگ بر پیوستند حسام السلطنه چوں کار
 بدینگونه دید فرمود تا دعواده توپ دیگر بکمر نگاه تا خند و تا چهار ساعت پس مقاتلت بدراز کشید و پیا
 امر سربازان بهم کرده حمله افکندند و لشکر شهر را کلافزون از ده هزار سواره و پیاده بودند از محبت
 کردند و از قلع ایشان چنان دلیرانه تا خند که بسیار از مردم خویش را بخندق شهروانند
 و مجال آن نبود که دروازه شهر را استوار کنند زلمنه دراز دروازه بالا خیابان فرار بود و
 چوں لشکریان اندک بودند روانداشتند که بشهر در شوند با جمله ویست تن قفنگچی از مردم شهر
 در آن حربگاه بدست لشکریان اسیر شدند حسام السلطنه از بزرگانکه دشت خاطر مردم شهر را
 مرتفع کند فرمود تا تنگ ایشان را بخود داشته آنجماعت را بسلامت و خست مبعث بشهر دادند
شاهزاده حسام السلطنه و محاصر نمودن شهر بمقدامقات و سالار مردم آن بلد
 چوں حسام السلطنه لشکر ترکمان و سپاه شهر را بنزدیکت کرد از کنار بافتان و در ختمائے

مشهد کوچ داده و فوج بیخ که نیم فرسنگ تا شهر مسافت است فرود شد و مسیانه شمال
 و مغرب شهر و تراق کرد و در همان روز در برابر دروازه بالا خیابان و دروازه سراب لشکریان
 سنگی محکم برآمدند فوج مخبران و فوج ماکوئی با چهار عراده توپ بدروازه بالا خیابان جانے
 کردند و جعفر قلی خان سرتیپ پسر اسکندر خان سردار با فوج قراجه و اغانی و فوج مراغه و چهار عراده
 توپ بدروازه سراب سکون حسب سامخان ایلخانی با لشکر عفرانلو و خراسانی و فوج ترشیزی
 و چهار عراده توپ بدروازه نوقان رفت و درسی صد فرامع دور از دروازه سنگی
 راست کرد و ساخته جنگ نشست اما مردم شهر همه روز از شهر بیرون شده مصاف میدادند
 و از مهاسه مردانه میکردند گاه قزاقان لشکر نهیمیت میکردند و گاه شکسته شده از
 دروازه ارک و پائین خیابان بدرون شهر میرفتند چوں ده روز کار بدینگونه رفت در غرض شهر
 شعبان سه هزار تن سوار تبار از سرخس بدو سالار برسید و شهر در آمد و هم در آن روز سپاه شهری
 چند تا که سواره و پیاده بودند با اتفاق سواران سرخسی از دروازه پائین خیابان بیرون شدند
 بجانب شرقی سنگر سامخان تا ختن بردند ابو الفیض خان برادر سامخان و میر محسن خان
 تیموری که سنگر سامخان را قراول بودند با سواران ترکمان دوچار شدند و بگیر و دار در آمدند سالار
 چوں قزاقان را با ترکمان مشغول داشت با تمامت سپاه شهر به بجانب سنگر سامخان
 راه برگرفت و سواران سپاه را بغیر مودتا از اسب بزیر آمد با اتفاق پیادگان با شمشیر هائے
 کشیده حمله و گشتند و از سرسرج و باره شهر توپچی و شمشیرچی و تفنگچی چوں باران بهار آتش و
 آهن بباریدند با بجمه سالار چوں پلنگ غضبان نخستین بسنگر فوج ترشیزی حمله افکند
 و در اول یورش فوج ترشیزی را از میان سنگر نهیمیت کرد و سامخان ایلخانی که از سی صد
 ذراع مسافت در سنگر خود نظاره بود چوں فرار فوج ترشیزی را معائنه کرد تیغ بر کشید

و نفس گسته بر سر راه فوج ترشیزی آمد باشد که آنجماعت را بسنگر خود مراجعت دهد مردم
 سنگر ایلمخانی از سیریل تا ختن او چنان فهم کردند که راه فرار برگرفت و آشفته خاطر و بمل
 بنه و آغروق و کار فرار پرداختند توپچی نیز هراسنده گشت و از غایت دشت بته سرب
 بار و در او نشاندند توپ در انداخت و هم درین وقت سالار از کار فوج ترشیزی پیروخته
 بسنگر سامخان حمله آورد و توپچیان چند آنکه ماشه نهادند و آتش در زدند هیچ توپ کنشاده نشد
 لاجرم سنگر سامخان نیز پائمال حمله سالار گشت و بنه و آغروق لشکر بدست مردم شهر افتاد
 و همچنان صد تن از فوج ترشیزی و سر ولایتی و خوانی و خوشانی را مردم سالار سیر گرفته
 باد و عراده توپ بجانب شهر مراجعت کردند از آنسو که چون حسام السلطنت این قصه
 آگاه شد از لشکرگاه با جماعته از سواران نامدار و فوج مراغه و چند عراده توپ شتاب
 زده راه برگرفت و قتی رسید که کار سنگر پیرداخته بود و ازین برزیادت سودی
 نکند که سپاه شهر از دیدار او بهما غنیمت قانع شدند و عزیمت لشکرگاه رافع دادند
 آنگاه حسام السلطنت و عراده توپ دیگر را که در سنگر بجای بود حمل داده با سامخان ایلمخانی
 و مردم او مراجعت بلشکرگاه کردند و آن شب را بحفظ مامن و نظم طلبایه بصبح آورد و چون آفتاب
 سر از مشرق بر زد سالار دیگر باره اعدا کار کرد و مردم شهر از نصرت روز پیش چنان دلیر شدند
 که گدایان بر زن و مردوران بازار هر یک کار و پوشنه بدست کرده مانند ابطال مجال
 آماده قتال و جدال شدند بالجملة سالار باین عده و عده از شهر بیرون تاخت و بجانب
 سنگر بالا خیابان و سراب شتاب گرفت و نخته با تفنگ رزم داد و چون راه نزدیک
 کرد ناگاه با تمامت لشکر یورش داد مردم سنگر که کار جنگ را مردان مجرب بودند و چون
 کوه پابر جاشی بزیستند هیچ توپ و تفنگ نکشاندند تا آنگاه که سالار با پانزده

ہزار تن لشکر جرابصد ذراع مسافت بر سید این ہنگام فوج مخبران و ما کوئی بنوت
 وہاں توپ و تفنگ را کشادہ داشتند بزخم تختیں از لشکر شہرے افزودن از صد تن
 بجاک در افتاد لاجرم مردم شہر ہم برآمدند و روئے بر تافتند پس لشکر از سنگر بیرون
 شد و از قفائے ایشان تا دوازہ باخیا یاں بشتافتند و ہر کہ رایافتند با خاک پست
 کردند بعد از این ہنرمیت مردم شہر تا وہ روز از بہر مبارزت بیرون نشدند چوں شب
 سیزدہم شہر مضان بر سید سالار بالشکرے ساختہ آہنگ شبنون بیرون شد نخست
 سلطان خاں افغان را بادولیت سوار از پیش بفرستاد کہ از لشکر حسام السلطنہ مخفی
 کردہ خبرے آرد سلطان خاں چوں بالشکر گاہ نزدیک شد پیش قوادلان اورادیدار کردند
 و تفنگمائے خویش بکشادہ تختیں سلطان خاں از اسب در افتاد و مردم او بر حمت
 تمام جسد او را برگرفتہ باز پس گرختند سالار چوں این بدیدہ انست کہ بالشکر آگاہ
 شبنون نقال بر دنا چار بمیان شہر رفت و چند روز دیگر بود آنگاہ بالشکر شہرے
 و ترکمان از نو پان نہاد کہ ہم کردہ بجانب لشکر گاہ تا حق کنند و اگر ہمہ سر دادہ اند
 این کار یکسر و کنند و صبح گاہ سہ عرادہ توپ حمل دادہ با تمامت سوار و پیادہ از
 شہر بیرون شد و در برابر لشکر گاہ آمدہ از باماد تا فرو شدن آفتاب چوں پلنگ آشفتہ
 رزم ہے داد و از دخان توپ و تفنگ روز روشن برنگ قیر آمد ہنگام فرو شدن
 آفتاب سالار ہنرمیت شد و بجانب شہر شتاب گرفت و روز دیگر نیز ازاں پیش
 کہ خورشید بر آید آہنگ ستیز از شہر برآمد و امر وز را ہیچناں تا شام گاہ رزم داد
 روز سیم سالار تقسیم عزم داد کہ دیگر روئے از رزم بر نہاد تا ظفر نہ بنیاد باماد و کم
 استوار کرد و بکار زارد آمد و دوسوئے مردان جنگ بانگ گیر و داد و دادند و چہرہ با خاک

خون آما کر دندنہ سے چٹاں صعب رفت کہ کار بر مردم لشکر گاہ مشکل افتاد حسام السلطنۃ
چوں ایں بید کس بسنگر ما فرستاد و جماعتی از سر بازاراں را از بہر مدد بلشکر گاہ آورد سالار
فرمان کرد تا سپاہ پیادگان از جانب جنوب و طرف مشرق لشکر گاہ از میان باغستانا
یورش افکندند و سواران لشکر از سوئے شمال بسنگر ما تا ختن آوردند حسام السلطنۃ
نیز فرمود تا سوار با سوار و پیادہ با پیادہ روئے در روئے شدند و جنگ پیوستہ کردند و قوت
سرباز مخبران جلادتی کردند و بر میدسہ لشکر سالار یورش بردند و دیگر سر بازاراں انویجہ پیش
کرد و بہمدستی مخبران از جائے درآمدند و ہم کردہ بر تفنگچی شہرے تا ختن بردہ ایشان را
ہزیمت کردند از جانب دیگر سواران تیر بر سواران شہرے علیہستند ہنگام فروب
آفتاب سپاہ سالار یکبارہ طریق فرار برداشتند و لشکریان از قفلے انجماعت شتافتہ
پانصد کس اسیر گرفتند و مراجعت با سنگر کردند بعد ازین فتح ہمدان شب حسام السلطنۃ
بفرمود تا حسین پاشا خاں با فوج مراغہ و رکنار باغستان شہر سنگری بر آورد و اورا
یکسراب و سیلغے زر عطا داد و باد و عرادرہ توپ در آنجا نشین فرمود چوں صبح روشن شد بجا
ہمدونہ سالار با سپاہ از شہر بیرون شد و راہ لشکر گاہ پیش داشت ناگاہ حسین پاشا خاں
از سنگر خویش توپے کشاد داد و گلولہ توپ و سوار اورا با خاک پست کرد سالار چوں
بر سر راہ سنگری جدید و لشکرے از نو پدید آہنگ مبارزت فسخ عزیمت داد و باز شہر
شدہ نار و زخم فیمچہ از شہر سر بر نکر دو جزا پس دیوار قلعہ و فرار بارہ ندم نداد و از بہرعت
و دعوت عیش و علف و آذوقہ لشکر در خاطر گرفت کہ سو قوفات قبہ رضوی علیہ الصلوٰۃ
و السلام و خزان و دفاینی کہ دماں صحن مبارک سلاطین سلف و بزرگان مقدم بود بیعت
نمودہ بودند ما خودار در نخست یکتن از مردم بے نام نشان مردے را کہ مشہور بہ باقر علی

نازک بود و این وقت بفرمان سالار باقر سردار لقب داشت و بر چند تن از مردم مرد و فرما گذار
 بود بفرمود تا بصحن مبارک در آمد و مردی از ملازمان خود را گفت که در خزانه حرم را در چشم کن
 تا آنچه در آنست ما خود ادریم آں مرد در جواب گفت که من در آستانه که ملایک پاسانی کنند
 این مسارت نتوانم کرد و خسارت دو جهانے نتوانم انداخت باقر سردار این کلمات نامہوار
 افتاد و میتوانی خنجر بکشید و از جائے جنبش کرده چنان برسینا تیر و نیزه که از پشتش سر بردار
 در حرم بیفتاد و جان بداد آنگاه بیاب خزانه شتاب گرفت و با پاسش پائے در
 خزانه را در ہم شکست و هر چه در آنجا یافت برگرفت و از صحن مقدس بیرون شد بفرزاد
 رفت ناگاه از لشکر گاہ حسام السلطنه توپے کشاد و یافتہ گلولہ توپ برسینہ وے آمد چنانکہ
 یک نیم تن او را بر دوزخم گلولہ برسینہ وے بازخم خنجرے کہ برسینہ ملازم خویش زد و بیک
 نشان افتاد و مع القصة سالار باچنیں کریمتار جہنمیز چہ بند نگرفت و از خدام بقدم مبارک و علما
 بزرگ آں بلدہ بمیناک بود از قضا و دین وقت حاجی میرزا عسکری امام جمعه مکتوب بکج السلطنه
 قضا و در رسول او بدست مردم سالار گرفتار شد و اربکار دیدند و مکتوب او را ماخوذ داشته
 بنزد سالار بردند و دین وقت سالار مواضع بعضی از اعیان را تفرس کرد و بفرمود تا امام جمعه را
 ماخوذ داشتند و تسلیم بعضی از لشکریان مردے نمودند تا نگران وے باشند و معادل چهار ہزار
 تومان زندہ سلوک از او بمصا ورہ گرفتند و حاجی میرزا ہاشم را بنزد لشکر جاے باز داشت و میرزا
 صادق ناظر حضرت رضوی علیہ الصلوٰۃ والسلام و حاجی میرزا عبدالوہاب مشرف و حاجی میرزا الکر
 وکیل و میرزا محمد تقی متولی را بدست و لیخاں و دیکھری محبوس داشت و چون از ایشان پیروخت
 با جمعی دیگر از علمائے بلد سجد گوہر شاد آمد و با ایشان خطاب کرد کہ من خویش را باین ہول و
 ہرپ در انداختہ ام و این ہمہ رنج و تعب بر خود روا ساختہ ام ہمہ از آسائیش مردم این شہرست

انکوں کہ مراد فینہ از بلے تہمیر لشکر بدست نیست اگر خزائن موقوفہ خیرے ہو ام خواہم روا باشد
 و در چنین وقت ایس ودیعت را بقرض برگرفتن در شریعت عقل فرض باید دانست و اگر نہ
 من یکتن بیش نیستم سرخوش گیرم و طریق سلامت سپرم علمائے بلد بعضے سخن اور اصواب
 شمرند و گروہے را نیروی جواب نبود لاجرم سالار انباشتہ مالے غلات و حیوانات را بعلوفہ
 لشکر نڈل کرد و قنادیل ذہب و فضہ و دیگر اداوات اوانی زرین و سہین را برگرفتہ بار
 ضرب فرستاد اما نام السلطان ناصر الدین شاہ را بردہ ہم و دینار نقش کرد و بر زرکمان و دیگر مردم
 اجری و مواجب کرد اگرچہ باخود او معادل نیست و دودہنرا تو مان زر مسکوک برآمد با بدیں
 جسارت کہ او کرد بسیار از بدایع و دایع عرضہ غارت شدہ و عاقبت بوخواست این عمل قہین
 ندامت گشت بالجملہ ہرچہ از موقوفات بر میگرفت ادا کس آں دین را بر ذمت علمائے محبوس

مے نہاد و از ایشان سچے مخوم بختے چند گرفتہ بخدمت سپرد
ناموشتین کا دران دولت ایران جماعتے از سپاہیان اجدد حسام السلطنہ برانے فتح خزان
 چون خبر ترک تاز سالار و غلبہ او بشکر سامخان ایلخانی معروض در گاہ سلطانی افتاد شاہنشاہ
 ایران فرمان کرد تا لشکرے جدیدہ از الخلفہ راہ برگیرد و بیشتر کلاہ حسام السلطنہ پیوستہ شود
 لاجرم بصوابدید میرزا تقی خان امیر نظام عباس قلیخان سپہرابر اہم خان باکویر با فوج خوئی
 و علی خان فراکوزہ با فوج ہمدانی و حسن علیخان سرتیب کروسی با فوج کردسی و جماعتے از سوارہ
 چلبیا ملو و قرا داغی و کلیائی بسیج سفر کردند و عبد العلیخان سرتنگ توپخانہ با چہار عرادہ توپ
 و دو خمپارہ با ایشان راہ برگرفت و فرمان شد کہ این جماعت برائے مدویت مصاصم خان سرتیب
 طے مسافت کنند و پیچان حکم رفت کہ چراغ علیخان زنگنہ با این سپاہ راہ برگیرد و در خراسان
 نیز نگران باشد و ہرچہین و جلاو قی کہ از مردان جنگ و پادار کنند ہمرونہ نگار کردہ انفسا ذ

درگاه پادشاه دار و تاپاداش عمل می‌کس پوشیده نماند بالجملا انداخته انداخته خراسان
 پیش داشتند و تا منزل عباس آباد کوچ بر کوچ بر رفتند در آن اراضی مکشوف افتاد که جماعتی
 از ترکستان چند و تازان پیش بر قوافل بازندگان تاخته اند و مردم قافله را سیر ساخته اند و
 شتران بارکش اسیران را رها داده اند در عباس آباد نیم شب آن شتران بکار لشکرگاه آمد و غنیمت
 لشکریان شد پس از عباس آباد راه برگرفتند و طی مسافت کرده در چمن تمقه فرود شدند
 و فرمان حسام السلطنت روز دیگر که بنجم ذیقعدة الحرام بود در نیم فرسنگی شهر بکوه سنگی نزل
 کردند و همدان روز سالار بامردم خود از شهر بیرون شده خویشانش را نمودار ساخت و بی آنکه
 منازعه ای افکند یا شهر مراجعت کرد و پس از چند روز دیگر که مصمام خاں و لشکریان آنکه
 سنگی کوچ داده در برابر دروازه ارک فرود شدند حسن خاں سالار مجال نگذاشت که ایشان
 بهین از شمال باز دانند میتوانی با ابطال رجال و سه عواده توپ از دروازه فوقان بیرون
 شد و در برابر لشکر جدید صف راست کرد و گلوله توپ و شمشال بر ایشان بارید و جنگی صعب
 پیوست و چنان بود که از لشکر حسام السلطنت مدد برایشان مشکل میتوانست رسید و قورخانه
 ایشان از دنبال بود باینکه از لشکریان مردانه بکوشیدند و از هنگام زوال خورشید نرم دادند
 تا آنکه که دو ساعت از شب سپری شد لشکر خراسان را شکستند و از دنبال ایشان تا
 کنار خندق تاختند و از آنجا باز پس شده آن شب را بامداد کردند و صبحگاه بلشکرگاه حسام السلطنت
 پیوسته شدند و بر یکسوی لشکرگاه او تراق کردند و روزی چند بر نگذاشت که دیگر باره
 سالار آهنگ گیر و دار کرد و با سوار و پیاده شهری از دروازه فوقان بیرون شده روزی
 سخت بدو لشکر حسام السلطنت بهمدستی سپاه مصمام خاں ایشان را شکستند و از قلعهم بر میان
 تا کنار خندق شهر تاختند و دیگر در شب نیم شهر ذیقعدة چهار هزار تن سواره شهر را و ترکمان

از دروازه ارک مشہد بیرون شدہ بجانب چناران راہ برگرفتند تا ہر دہدہ و قریہ کہ در تحت
 فرمان حسام السلطنت است اگر تواند بحر ضنوب و غارت در آوردند سر بازاری کہ در سنگر
 دروازه سراب جلسہ داشتند ہم در آن شب گرد سوار را دیدار کردند و این خبر بحسام السلطنت
 آوردند شاہزادہ بفرمودہ اسامخان ایلمخانی با سوارہ کہ در لشکر گاہ بودند از دنبال ایشان راہ
 برگرفتند و قتبہ بد ایشان رسیدند کہ از اراضی چناران دو قلعہ را بحر ضنوب در آوردہ یکصد و پنجا
 تن مردوزن اسیر گرفتہ بودند لاجرم سامخان از گرد راہ جنگ بر پیوست و مردان جنگی چون پلنگ
 خشم کردہ در ہم افتادند و چشم و رخسار را با خاک و خون آمار دادند زمین کارزار از گرد
 سوار برلے آتشبار برانگیخت و ہواے معرکہ از شمشیر مردان آتشے آبدار بہ میخت بعد از
 کشتن و کوشش فراوان نصرت سامخان را افتاد سپہ سالار پشت با جنگ دادہ
 روے بفرار نہادند چنان متفرق شدند کہ دوتن متفق نتوانست گریخت سامخان اسیران
 چناران را رہا ساخت و مقصد تن از مردم شہر و دیست تن از ترکمانان را اسیر گرفت
 و ایشان را برداشتہ بدر گاہ حسام السلطنت آورد شاہزادہ بفرمودہ تا آلات حرب و سرب
 شہرے را گرفتہ رہا ساختند و حکم داد تا دیست تن ترکمانان را در پیش روی او سر برگرفتند
 و از پس این فتح دیگر سواران سالار را نیروی بیرون شدن از شہر و مذم دادن با سپاہ
 حسام السلطنت بدست نشد لکن از پس دیوار قلعہ سنگر سپاہ حسام السلطنت را ہدف گلولہ توپ
 و تفنگ مے ساختند و گاہ گاہ با ہنگ جنگ بر سنگر ہامی تاختند و با سربازان در مے میخند
 و خون یکدیگر مے ریختند سالار با مردم خویش یکسال ہنوز بزیادت از بیگونہ جلادت ہمے کرد
 و ہمہ روزہ قانون مناجرت و مبارزت تا زہمے داشت مع القصہ اس وقت حسام السلطنت
 و سہران سپاہ سخن نہادند کہ سنگر با پیش برند و مار پیچ ہا و مار کند ہا با شہر قریب

اندازند نخستین مصمصام خاں مافران رفت تا شب هنگام با مردم خود در برابر دروازه
 نوقان بنیان سنگری کرد و همدران شب لشکر بساختن سنگر پرداخت صبحگاه که
 مردم شهر این بدانت ندید جماعتی از مردان دلیر هم کرده از شهر بیرون شده بر سر سنگر
 حمله بردند از اسم مصمصام السلطنت باد و هزار سوار جماعتی از سربازان و چهار عراوه توپ
 بید و لشکری که در سنگر بود بر سید و با مردم شهر آغاز مبارزت کرد و مردم شهر را بر نیت داد
 روز دیگر و چنان صبحگاه سپهسالار از شهر بیرون شد و تا شبانگاه باتیغ و تیرو توپ و تفنگ بجای
 جنگ بود نیم ساعت پس از افول مهر با شهر مراجعت کردند و یک روز دیگر نیز مردان بخشنید
 و کارے توانستند برآرزو گردان هنگام از تخریب سنگر یابوس شدند و بلبلخته منکوس
 شهر جاک گرفتند پس مصمصام السلطنت بفرمود آن سنگر را استوار کردند و حسین پاشا خاں را
 با فوج مراغه در آنجا جای داد و مصمصام خاں و عباس علیخان و لشکری که از طهران رسیده بود
 بفرمود تا از کنار لشکرگاه و میان سنگر حرکت کرده قریب بدروازه پائین خیابان فرود شدند و
 عبدالعلی خاں با شش عراوه توپ با ایشان او تراق کرد و چون منزل ایشان تا لشکرگاه
 مصمصام السلطنت دو میل مسافت بود و گاه متر درین این دو لشکرگاه را سواران سالار
 کمین می کشادند و زحمت می دادند مصمصام السلطنت حکم کرد از دروازه بالا خیابان
 تا پائین خیابان جائے جائے برجهای ساخته و هر برج را جمعی از تفنگچی خراسانی
 نشین دادند اما بر ابطال سالار ترک تا ز محال افتاد و همدرین وقت از میر محسن خان جانی
 مسرعه شتاب زده بر سید و مشکوف داشت که سه هزار سوار جرار از ترکمانان مرد بمرد
 سالار و مردم مشهد میر سید و اینک از قراول خانها عرض راه دگدشته در ارض میل یار که
 شش فرسنگ تا شهر مشهد مسافت است جائے دارند مصمصام السلطنت بعد از اصفائے

این قصه عباس علیخان سرتیب باکویر را با شش عراده توپ و دو هزار تن سرباز تا سربدار
 مامور برداشت و ساجان اینجانی را با سواران زر عفرانلو و سوار عراتی و آذربایجانی نیز
 بگماشت تا در زمان بجانب میل یا ز ترکمان گردند و آنشب را پوشیده با ملا نموده روز
 دیگر چاشتگاه با سوار ترکمان دو چار شدند و از گرو راه بکارزار درآمدند و دره از
 بانگ توپ و تفنگ زلزله گرفت و گوش سپهر از نعره مردان جنگ پر و لوله شد بعد از
 دو ساعت گیر و دار محمد شیخ و ترکمانان را پاسبان بلغرید و پشت یا جنگ دادند و ساجان
 و دیگر لشکریان یکصد تن را سر بر گرفته و سی صد کس از انجماعت را اسیر کرده بلشکرگاه
 مراجعت نمودند حسام السلطنت این قصه عریضه کرده با سی صد پنجاه سرباز ترکمانان بصحبت
 مهدی قلی بیگ تفنگ دار روانه درگاه بادشاه داشت شاهنشاه ایران مهدی قلی بیگ را
 بلقب خانی منتخر ساخت و حسام السلطنت با سرفرازی سپاه مورد الطاف سلطانی فرمود و فرمان
 کرد تا حاجی یوسف خان سرتیب فوج قوادخی و توکل خان سرهنگ با فوج خمسه چهلصد تن
 سوار کلیائی در سه عراده توپ و پانصد یار قورخانه طریق خراسان برداشتند و طعم مسافت
 کرده بلشکرگاه حسام السلطنت پیوستند شاهزاده بفرمود تا در میان لشکرگاه و سنگر نو قان نیز
 از نوینیان سنگری گردند و باستانی بلند بر آردند چنانکه میان کوئی و بازار شهر بیدار
 بود و یک توپ، بیجده پونز بر فراز باستانی صعود دادند تا در هنگام بکار باشند و از آنسو
 سالار مقرر داشت که برای حفظ خندق شهر در برابر هر سنگر بر کنار خندق سنگری راست
 گردند و تفنگچیان زبر دست نشین ساختند و همه مدد حسن خان سالار و پسرش امیر سلطانخان
 که ثانی بهمین واسفندیار بودند از بهر کار ناریه ویران شدند و بالشکر حسام السلطنت از دولت
 مصاف برافزون رزم دادند و بیشتر وقت انباماد تا شامگاه دبیران سپاه بکار حرب و

ضرب بودند و یکدیگر را با کمان و کندی بستند و می نشستند این وقت حسام السلطنت بدو
 شد که کار محاصره را نیک تر استوار کند تا مردم شهر بهیچ جانب بیرون نتوانند شتاب بر نهاده
 از شما پلچیان مدعی قلینخاں برادر محمد خاں قزاقی را با جماعتی از سربازان کروسی و همدا نی
 و خوشی مامور داشت تا قلعه خضر بیگ را که نیم فرسنگ تا دروازه پائین خیابان مسافت داشت
 زود گرفتند و در آنجا نشین کردند و در دیگر فرمان کرد تا چرخ علیخاں و عبد العلیخاں سرهنگ
 توپخانه و دو فوج سرباز کار آزموده دروازه پائین خیابان را قلعه عسکریه پیش داشتند
 و حسام السلطنت از طریق کوه سنگی را برگرفت سالار چول این بدانت توپ تفنگچه خود
 را برداشته از شهر بدر شد و چول پلنگ غضبان سر راه بر حسام السلطنت بدست و جنگ
 پیوست روی داشت از گرد و دود خاں چنان گشت که دوست از دشمن پدیدار نبود در وقت
 چرخ علیخاں و عبد العلی خاں سرهنگ توپخانه دو فوج سرباز ناگاه از تقائی سپهسالار
 سر بدر کردند و از دمان توپ و تفنگ تگرگ مرگ بر ایشان بباریدند و عبد العلیخاں سرهنگ
 با صولت ننگ آهنگ جنگ همیکرد و چند لک در میان جنگ آوردان نامید و اگر گشت مع القصد
 چول سالار خویش را در میان دو لشکر جبار یافت ناچار بربیان ارک گریخت و حسام السلطنت
 بے دافعی و مانعی راه قلعه عسکریه برداشت و در آنجا عمید الباقی خاں افغان پسر
 شمس الدین خاں سردار را با چهار صد تن سوار و دو لیست تن سرباز قزاقی بجا است
 باز داشت و باز گشت و حکم داد تا از چار سوئے محاصره شهر را صعب و سخت کردند و محاصره
 سو جن و سر حاکم وارد مر را نیز به تحت فرمان آورد و بفرموده لشکرگاه بازارد و حاکم بستان
 و میادین بنیان کردند و چول غره محرم بر سید از بهر سو گواهی سید الشهداء حسین بن علی
 بن ابی طالب علیه السلام از دور و نزدیک مرثیه خوانان حاضر داشت و تا روز عاشوره

کار سوگواران همیکرد و در پانزدهم محرم شمسدتن سوار افغان حکم یار محمد خاں و الی بھرات
 از خراسان مشرقی بر سید و بلشکر گاه پیوست حسام السلطنت اجازت کرد تا سواران افغان که
 پیش بکلازمت رکاب رسیده بودند مراجعت بھرات کردند بعد ازین وقایع چون حسام السلطنت
 با اسکندر خاں قاچار و دولو که سردار سپاه و پیشکار خراسان بود خاطری صافی نداشت و همه
 روز بکار داران دولت شکایت او می نگاشت بحسب فرمان شاهنشاه ایران روانه
 دارالخلافه طهران گشت و بجای او محمد ناصر خاں قاچار فغانو که این هنگام ایشیک آقاسی باشی
 دربار است سردار و پیشکار خراسان شد و سر بازان قزوین و فوج ششم تبریزی در سمرقند
 توپ و دو لیست تن سوار از طهران رهسپار شده از اراضی سر جام دار و قلعه عسکریه شد و روز
 چهاردهم صفر خبر ورود او را بحسام السلطنت آوردند شتراده خطی بدو فرستاد و دو روز
 در اراضی اتراق کرده لشکر را از رحمت راه آسوده بدار تار و روز هفدهم صفر جماعتی از لشکر
 شمار پدیر نموده بلشکر گاه در آوردند وقتی این حکم به محمد ناصر خاں رسید که پیچ راه کرده
 کوچ همه داد و ازین سوے سالار از رسیدن او آگهی یافت با گروهی از لشکر جنگ او
 شتافت بهمانا سلطان جلال الدین ثانی بود که از هزار کرت آوینین و گریختن و عزیمت و نهیمت
 ماندگی و جنگی نداشت بالجملة تا قلعه عسکریه که کفرنگ مسافت بود بے اندیشه مخافت عیان
 برفت و از گرد راه بالب گفته و دل تفتت جنگ و ماندخت محمد ناصر خاں قاچار که نیز خورده
 کار از او بدو لشکر خویش را با صف کرد و عباس قلی خاں سرتیب پسر محمدنکی خاں سردار
 نوری که فارس میدان و عارس مردان بود با اتفاق حمید علی خاں سمرهنگ فوج تبریزی
 ساخته مصاف شدند از دور و بانه بانگ توپ و تفنگ و غره مردان جنگ بالا گرفت حسام
 در لشکر گاه خویش ناگاه اصغری بانگ توپ کرد و صوت حال را تفرس نمود بے توانی

بفرمود تا لشکر گزشتند چراغ علیخان و علیخان قراقرز و عبدالعلی خاں سرسنگ و جماعتی از بزرگان
 با چهار عراده توپ رهسپار شدند و حسام السلطنت نیز با گروهی از زبالیان ایشان استیصال کرد و وقتی
 رسیدند که هنوز آلات حرب افراخته و آتش حرب افروخته بود و لاجرم از قفله لشکر سالار انگیز دور
 برداشته و از دامن توپ و تفنگ نگر مرگ بیاریدند بسیار کس در آن حرکتگاه مطروح و مجروح گشت
 محمد یاقراخان شاه سیون افشار نیز زخم گلوله برداشت و بعد از سه روز گذشت با الجمالیه ایدیه ایلخان
 پسر سالار در آن گیر و دار چون شیر اجم و گرگ اجل بقدم عیال رسیدن بسیار همه تاخت ابطال حال اینجا
 همه انداخت چند تن که بگری و دلاوی هم گشت عباس قلیخان و دیگر بجزی نیز جلاوتی بکمال نمود با
 اینهمه لشکر حسام السلطنت متلفر و مضور گشته و پسر سالار را تا ارض بابا قدرت نرسیدند بهر سیدان و کاکا
 شاهزاده بفرمود تا محمد ناصر خان در قلعه عسکریه سه روز اقامت کند آنگاه بشکرگاه آید و خود را بجهت
 این وقت حکومت محال قرانی را بهمدی علی قلی خان قرانی تفویض فرمود تا از مثال دیوان و نظم و ضبط
 قبایل مساعی نیکو معمول نماید و او نیز نیکو خدمت کرده و هزار و دویست تن سرباز قرانی را بنظم کرده بر
 حسب حکم بشکرگاه محمد ناصر خان پیوست با جمله روز بیستم قمر صفر محمد ناصر خان را عسکریه کوچ نهاد
 از جانب جنوب شتراننگ که سنگی نمود و از هنگام حرکت او تا آنوقت که در کوه سنگی مقام کرد سالار پسر محمد
 مروان جنگ و دستگیری توپ تفنگ با او ندم بهید و حسام السلطنت بعد از ورود و بوجه سنگی محمد ناصر خان را
 بشکرگاه خویش طلب داشت و عباس قلیخان سرتیب را بحفظ و حراست اردو او
 باز گذاشت

